

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

หนังสือคุณธรรมและจริยธรรมศึกษา

ระดับมัธยมศึกษา

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

อภิวรรพ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

เนื่องในโอกาสวันมหามงคลสมัย เสด็จพระราชสมภพ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕

อภิวรณบัตรมาทนม
สมเด็จพระราชินี
มธุรสยิ่งแวดล้อมทวี
เทิดพระเกียรติคู่สง่า
ทรงเจริญราชกิจดั่ง
“ปิ่นแก้ว” นามส
ถาวรยศพิชิตไตร
“ปิ่นแก้ว” นาม
อภิวรณบัตรมาทนม
การพระศาสนา, ศึกษา
สาธารณสุขา-
ชนชั้นบริหารงาน
ทุกคามเขตแดน
เทิดพระรัตนตรัย
เกษมสุขนิรันดร์
พระยศพระเกียรติสูง

ภคินี
นางเจ้า
สุคนธ์ ใสแก้ว
แห่งหลวงสุพรรณ
สืบสกุล ช้วน
เพียรพร้อม
ดำรง พระยศ
เจดีย์รัตน
กฤษณา นิกร
สืบสร้าง
รักเพื่อ ชน
จันทราภิบาล
ถวายชัย พระยศ
บวร
พระยศศิริ
อภิวรณบัตรมาทนม

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า คณะกรรมการจัดงานวันมหามงคลสมัย
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้านการศึกษา การศาสนา และการสาธารณสุขา
(คุณหญิงสุทนต์ งามเมือง) (นางสาวศิริ ประพันธ์)

หนังสืออุทิศ กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา

เรื่อง สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา ศาสนา และสาธารณสุข

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๘

จำนวนพิมพ์ ๒๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN 974-26-7737-9

คำปรารภ

รัฐบาลและประชาชนชาวไทยมีความปลื้มปิติยินดีและชื่นชมโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง ในวโรกาสมหามงคลสมัยที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕

นับตั้งแต่เสด็จดำรงในตำแหน่ง สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ตรากฎบัตรนี้ เป็นเวลา ๔๒ ปี ได้ทรงประกอบพระราชภารกิจเป็นคู่พระบารมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นำความร่มเย็นสุขสวัสดิ์มาสู่ประเทศชาติและพสกนิกรไทย ทรงขจัดบิดเบือนพิบัติภัยทั้งปวงให้ลุกลางปราด ทรงประสิทธิ์ประสาทความสงบสุขสันติและความมั่นคงแห่งพระราชอาณาจักรทุกวิถีทาง พระปรีชาสามารถปราดเปรื่องถึงพร้อมด้วยพระเมตตาคุณและพระปัญญาคุณ ซึ่งเป็นปัจจัยส่งพระบารมีและพระเกียรติคุณให้จรจรายเป็นที่ประจักษ์ทั่วไป ไม่เฉพาะแต่ในหมู่ประชาชนชาวไทยเท่านั้น แม้ในต่างประเทศ เช่น องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ก็ได้ประจักษ์และเทิดทูนสุดดีแซ่ช่องสรรเสริญเฉลิมพระเกียรติคุณ อัญเชิญพระสาทิสลักษณ์ไว้ในเหรียญเซเรสด้านหน้า ด้านหลังเป็นรูปสตรีชาวนาไทยถือรวงข้าว จารึกข้อความซึ่งถือว่าเป็นพระราชปณิธานอันล้ำเลิศของพระองค์ คือ "TO GIVE WITHOUT DISCRIMINATION" หมายความว่า "ให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง" ทรงชักชวนให้ชาวโลกหยั่งถึงมนุษยธรรม แผ่ความเมตตาปราณีไปสู่ผู้ยากไร้ ลำเค็ญ โดยมีคำนึงถึงเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ เกียรติคุณสตรีไทยจึงแพร่ไปในนานาประเทศ

เพื่อเป็นการแสดงความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ รัฐบาลและประชาชนทุกหมู่เหล่า ได้พร้อมใจกันจัดงานเฉลิมพระเกียรติถวายเป็นราชสักการะ โดยการนี้ คณะกรรมการประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้พิจารณาเห็นชอบอนุมัติให้หน่วยราชการ จัดพิมพ์หนังสือเฉลิมพระเกียรติคุณในด้านต่างๆ เพื่อเผยแพร่พระมหากรุณาธิคุณและพระปรีชาสามารถให้ปรากฏแผ่ไพศาล และยังยืนอยู่ตราบกาลนาน

ในนามของรัฐบาลและประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ขอนุโมทนาในความอุตสาหะวิริยะของทุกหน่วยราชการ และคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ตลอดจนคณะทำงานเฉพาะกิจทุกคณะ ที่ได้ริเริ่มสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการ อันจะอำนวยคุณประโยชน์อย่างยิ่งแก่มหาชน น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระแม่หลวงของปวงชนตลอดกาลนริน্দร์

(นายอานันท์ ปันยารชุน)

นายกรัฐมนตรี

ประธานคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

คำนำ

เนื่องในมงคลวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕ รัฐบาลและประชาชนชาวไทยต่างปลาบปลื้มปิติชื่นชมโสมนัส และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม ที่ตลอดระยะเวลายาวนานกว่า ๔๒ ปี นับแต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จดำรงพระอิสริยยศสมเด็จพระบรมราชินีแห่งราชอาณาจักรไทยจนถึงปัจจุบัน ได้ทรงพระวิริยอุตสาหะบำเพ็ญพระราชกรณียกิจน่านับการ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ มิได้ทรงว่างเว้น ในวาระอันเป็นมิ่งมงคลนี้ รัฐบาลจึงจัดงานเฉลิมพระเกียรติขึ้น เพื่อสนองพระมหากรุณาธิคุณ และคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้พิจารณามอบหมายให้กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ จัดทำหนังสือเรื่อง สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา ศาสนา และสาธารณสุข ขึ้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติและเผยแพร่ให้ปวงชนชาวไทยได้ประจักษ์แจ้งในพระมหากรุณาธิคุณ และพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในด้านการศึกษา การศาสนา และการสาธารณสุข

หนังสือเรื่อง สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา ศาสนา และสาธารณสุข นี้ กระทรวงศึกษาธิการมุ่งหมายที่จะให้เป็นหนังสือสำหรับครู นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ใช้ศึกษาค้นคว้าอ้างอิง และได้ประกาศเป็นหนังสืออุทิศกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาด้วย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นอนุสรณ์แห่งความจงรักภักดีของข้าราชการ ประชาชนทุกหมู่เหล่า และความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงพระอุตสาหะวิริยะประกอบพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่เป็นคุณานุคุณ นำความร่มเย็นเป็นสุขสู่ประชาชนชาวไทยมาโดยลำดับ และหวังว่าจะเป็นหนังสือที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าอ้างอิงเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจด้านการศึกษา การศาสนา และการสาธารณสุข อย่างกว้างขวางต่อไป

กรมวิชาการขอขอบคุณคณะกรรมการจัดทำหนังสือเรื่อง สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา ศาสนา และสาธารณสุข ตลอดจนผู้มีส่วนในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ทุกท่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

นาง เบญจ

(นางกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา)

อธิบดีกรมวิชาการ

๑๘ กันยายน ๒๕๓๕

สารบัญ

พระราชประวัติ

๑

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา

๓

สถาบันพระมหากษัตริย์กับการศึกษา

๑๑

พระราชจริยวัตรด้านการศึกษา

๑๔

พระมหากษัตริย์กับศูนย์การศึกษาในระบบโรงเรียน

๓๗

พระมหากษัตริย์กับศูนย์ศึกษาอกระบบโรงเรียน

๕๕

พระเกียรติคุณด้านการศึกษา

๑๐๑

พระราชกรณียกิจด้านศาสนา

๑๐๗

พระราชศรัทธาในหลักกรรมแห่งพระบรมพุทธานุศาสน์

๑๑๐

ทรงศึกษาและปฏิบัติธรรม

๑๑๓

ทรงพระราชนิพนธ์คัมภีร์บำรุงพระบรมพุทธานุศาสน์โดยพระเมตตาธรรมะ

๑๑๖

ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ในพระบรมพุทธานุศาสน์

๑๑๖

ทรงอุปถัมภ์บำรุงสถาบันเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๑๑๘

ทรงอุปถัมภ์บำรุงวัดและโบราณสถานในพระบรมพุทธานุศาสน์

๑๑๐

ทรงอุปถัมภ์บำรุงศาสนายื่น

๑๑๖

ทรงบำเพ็ญพระเวทกุศลในพระราชพิธีและวันสำคัญต่างๆ ทางศาสนา

๑๑๕

การวัดอุสถานทางพระบรมพุทธานุศาสน์ที่สร้างน้อยแก่เจ้าฯ ถวาย

๑๑๕

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

๑๑๕

พระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุข

๑๑๖

พระราชภารกิจด้านสุขภาพชาวไทย

๑๑๖

พระราชภารกิจด้านคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์

๑๑๖

โครงการแพทย์และสาธารณสุขต่างๆ ตามพระราชดำริ

๑๑๖

การพระราชทานความช่วยเหลือแก่โรงพยาบาลและหน่วยงานสาธารณสุข

๑๑๖

คำกล่าวและโครงการด้านการแพทย์และสาธารณสุขเพื่อเฉลิมพระเกียรติ

๑๑๖

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

๑๑๖

พระเกียรติคุณด้านสาธารณสุข

๑๑๖

บรรณานุกรม

๑๑๖

พระราชประวัติ

หน้าปก

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระธิดาองค์ใหญ่ของพลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถกับ หม่อมหลวงบัว กิติยากร พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาพระราชทานนามว่า “สิริกิติ์” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้เป็นศรีแห่งกิติยากร”

ทรงพระราชสมภพ เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ที่บ้านพลเอก เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์ สหกัน สนิทวงศ์) ผู้เป็นบิดาของหม่อมหลวงบัว ณ บ้านเลขที่ ๑๘๐๘ ถนนพระรามหก ตำบลวังใหม่ อำเภอปทุมวัน จังหวัดพระนคร ขณะ

นั้นเป็นระยะที่ประเทศเพิ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย ก่อนหน้านั้น พระบิดาของพระองค์ทรงดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยเสนาธิการทหารบก มียศเป็นพันเอก หม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิติยากร

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ หม่อมเจ้านักขัตรมงคลต้องทรงออกจากราชการทหาร โดยรัฐบาลแต่งตั้งให้ไปรับราชการในตำแหน่งเลขานุการเอก ประจำสถานทูตสยาม ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วนหม่อมหลวงบัว ซึ่งมีครุฑแก้อย่างพำนักอยู่ในประเทศไทย จนให้กำเนิดหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์แล้ว จึงเดินทางไปมทบ มอบหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ให้อยู่ในความดูแลของเจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์และท้าววนิดาพิจาริณี ผู้เป็นบิดาและมารดาของหม่อมหลวงบัว

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ต้องอยู่ห่างไกลพระบิดามารดาตั้งแต่อายุเพียงน้อยนิด บางคราวต้องระหกระเหินไปต่างจังหวัดกับพระบรมวงศานุวงศ์ ตามเหตุการณ์ผันผวนทางการเมือง เช่น ในปีพุทธศักราช ๒๔๗๖ หม่อมเจ้าอัปษรสมาน กิติยากร พระมารดาของหม่อมเจ้านักขัตรมงคล ได้ทรงรับนัดดาตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไปสงขลาด้วย

ภาพที่พระหัตถ์พระเจ้าบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงฉายที่เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

ปลายปีพุทธศักราช ๒๔๗๗ หม่อมเจ้า
นักขัตติยมงคลทรงลาออกจากราชการ กลับ
ประเทศไทยพร้อมครอบครัวอันมีหม่อมราชวงศ์
กัลยาณกิติ์ บุตรคนโต และหม่อมราชวงศ์กุณฑล
บุตรคนเล็กผู้เกิดที่สหรัฐอเมริกา แล้วมารับ
หม่อมราชวงศ์ยุดลยภักดิ์ บุตรคนรองกับหม่อม
ราชวงศ์สิริกิติ์จากหม่อมเจ้าอัปษรสมาน กลับ
มาอยู่รวมกันที่ตำหนักซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนกรุงเกษม
ปากคลองผดุงกรุงเกษม ริมน้ำเจ้าพระยา

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เริ่มเรียนชั้นอนุบาล

ที่โรงเรียนราชินี ปากคลองตลาด ในพุทธศักราช
๒๔๗๙ แต่เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพา
ลุกลามมาถึงประเทศไทย จังหวัดพระนครถูก
โจมตีทางอากาศบ่อยๆ ทำให้การเดินทางไม่
สะดวกและปลอดภัย หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์จึง
ต้องย้ายไปเรียนที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์
คอนเวนต์ ถนนสามเสน เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๓
ในชั้นประถมและมัธยม เพราะอยู่ใกล้บ้านใน
ระยะที่พอจะเดินไปโรงเรียนเองได้ หม่อม-
ราชวงศ์สิริกิติ์เริ่มเรียนเปียโนที่โรงเรียนเซนต์-
ฟรังซิสซาเวียร์ คอนเวนต์ และในเวลาต่อมา
ได้ตั้งใจที่จะเป็นนักเปียโนผู้มีชื่อเสียง

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ได้เผชิญสภาพของ
สงครามโลกมาเช่นเดียวกับคนไทยทั้งหลาย
พระบิดาผู้ทรงเป็นทหารเป็นผู้ปลุกฝังให้บุตร
และบุตรธิดารู้จักความมีวินัย ความอดทน ความ
กล้าหาญ และความเสียสละ โดยอาศัยเหตุ-
การณ์ในสงครามเป็นตัวอย่าง และสงคราม
ก็ทำให้ผู้คนต้องทนทุกข์ช่วยเหลือกันในความ
ทุกข์ยาก สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้หม่อมราชวงศ์
สิริกิติ์มีความเมตตาต่อผู้อื่น และรักความมี
ระเบียบแบบแผนมาตั้งแต่เยาว์วัย

หลังจากสงครามสงบแล้ว นายกรัฐมนตรี
ในสมัยนั้น คือ นายควง อภัยวงศ์ ได้แต่งตั้ง
ให้หม่อมเจ้านักขัตติยมงคลเป็นรัฐทูตวิสามัญ
และอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำสำนัก
เซนต์เจมส์ ประเทศอังกฤษ หม่อมเจ้านักขัตติ-

วันวชิรมังคลาภิเษกสมรส ๒๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๖

มงคลจึงทรงพาครอบครัวทั้งหมดไปด้วยในกลาง
ปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ ขณะนั้น หม่อมราชวงศ์
สิริกิติ์เรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๓ ของโรงเรียน
เซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ คอนแวนต์ แล้ว

ระหว่างที่อยู่ในประเทศอังกฤษ หม่อม-
ราชวงศ์สิริกิติ์ตั้งใจเรียนเปียโน ภาษาอังกฤษ
และภาษาฝรั่งเศสกับครูพิเศษ แต่อยู่ที่อังกฤษ
ได้ไม่นาน หม่อมเจ้านักขัตรมงคลก็ทรงย้าย
ไปประเทศเดนมาร์ก และประเทศฝรั่งเศส

ตามลำดับ ระหว่างนี้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ยัง
คงตั้งใจเรียนเปียโนอย่างขะมักเขม้นเพื่อเตรียม
สอบเข้าวิทยาลัยการดนตรีที่มีชื่อเสียงของ
กรุงปารีส

พุทธศักราช ๒๕๑๑ ขณะที่หม่อมเจ้า
นักขัตรมงคลและครอบครัวอยู่ในปารีส ได้รับ
เสด็จสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ซึ่ง
โปรดเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร
โรงงานทำรถยนต์ในกรุงปารีสอยู่เสมอ จนเป็น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจิมแล้วพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตน์
ราชวรารณ์และเหรียญอิสริยาภรณ์ไทย สำหรับตำแหน่งสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินี ในงาน
พระราชพิธีฉัตรมงคล วันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๐ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนา
เป็นสมเด็จพระบรมราชินี

ที่คุ้นเคยต่อพระยุคลบาท และต้องพระราช
อริยาไฉย ฉะนั้น เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
ประสูติที่โรงพยาบาลทางรถยนต์ในประเทศ
สวิตเซอร์แลนด์ ต้องประทับรักษาพระองค์ใน
สถานพยาบาล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมให้หม่อมหลวงบัวพาดูตรี
ทั้งสอง คือ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ และหม่อม-
ราชวงศ์บุษบาเข้าเฝ้าทูลละอองพระบาท
เยี่ยมพระอาการเป็นประจำ จนพระอาการ
ประทุพทุฒเลลง เสด็จกลับพระตำหนักได้
สมเด็จพระราชชนนีได้รับสั่งขอให้หม่อม-
ราชวงศ์สิริกิติ์ได้อยู่ศึกษาต่อที่เมืองโลซานน์
ในโรงเรียนประจำชื่อโรงเรียน Riantic Rive ซึ่ง
เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงในการสอนวิชาพิเศษ
แก่กุลสตรี คือ ภาษา ศิลปะ ดนตรี ประวัติ-
วรรณคดี และประวัติศาสตร์

ต่อมาอีก ๑ ปี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้หม่อมเจ้านักขัตรมงคลและครอบครัวมาเฝ้าฯ
แล้วสมเด็จพระราชชนนีรับสั่งขอมหม่อมราชวงศ์
สิริกิติ์ต่อหม่อมเจ้านักขัตรมงคล และประกอบ
พระราชพิธีหมั้นอย่างเรียบง่าย ในวันที่ ๑๙
กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๙๒ ทรงใช้
พระอัมรินทร์ที่สมเด็จพระราชบิดาทรงหมั้น
สมเด็จพระราชชนนีเป็นพระอัมรินทร์หมั้น
แล้วคงให้หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ศึกษาต่อไป จน
เสด็จวันวัดพระนคร จึงโปรดเกล้าฯ ให้หม่อม-
ราชวงศ์สิริกิติ์ตามเสด็จกลับมาถวายพระเพลิง

พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
อานันทมหิดลในเดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓

วันที่ ๒๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๓
มีพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส ณ วัดสระปฐม
สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระ-
พันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเป็นประธาน พระราช-
ทานน้ำพระพุทธรูปและเทพมนต์ สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและหม่อมราช-
วงศ์สิริกิติ์ ได้ทรงจุดและจุดตะเบียนสมรสตาม
กฎหมาย และในวันนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงสถาปนาหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์เป็นสมเด็จพระ
ราชินี

วันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓
เป็นวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงรับเฉลิมพระบรมนามาภิไธย
ว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” และทรง
สถาปนาเฉลิมพระยศสมเด็จพระราชินี เป็น
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี

วันที่ ๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๙๓
ทั้งสองพระองค์เสด็จกลับประเทศสวิตเซอร์แลนด์
เพราะแพทย์ผู้รักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กราบบังคมทูลแนะนำให้ทรงพักรักษาพระองค์
อีกระยะหนึ่ง พุทธศักราช ๒๔๙๔ สมเด็จพระ-
นางเจ้าฯ พระบรมราชินี มีพระประสูติกาลสมเด็จพระ
เจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา
ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์
เมื่อเจริญพระชันษาได้ ๗ เดือน ทั้งสาม

พระองค์จึงเสด็จนิวัติประเทศไทย ประทับ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชิราลงกรณ์ฯ ซึ่งต่อมาทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตาฯ ซึ่งต่อมาทรงได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ฯ ได้ประสูติต่อมาตามลำดับ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน รวมพระราชโอรสและพระราชธิดา ๕ พระองค์

ปลายปีพุทธศักราช ๒๕๓๘ สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ผู้ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกา สภาอากาศไทยเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงแต่งตั้งสมเด็จพระบรมราชินีให้ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาแทน เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๔ และในปีนี้อเองที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงพระผนวชตามโบราณราชประเพณี จึงทรง

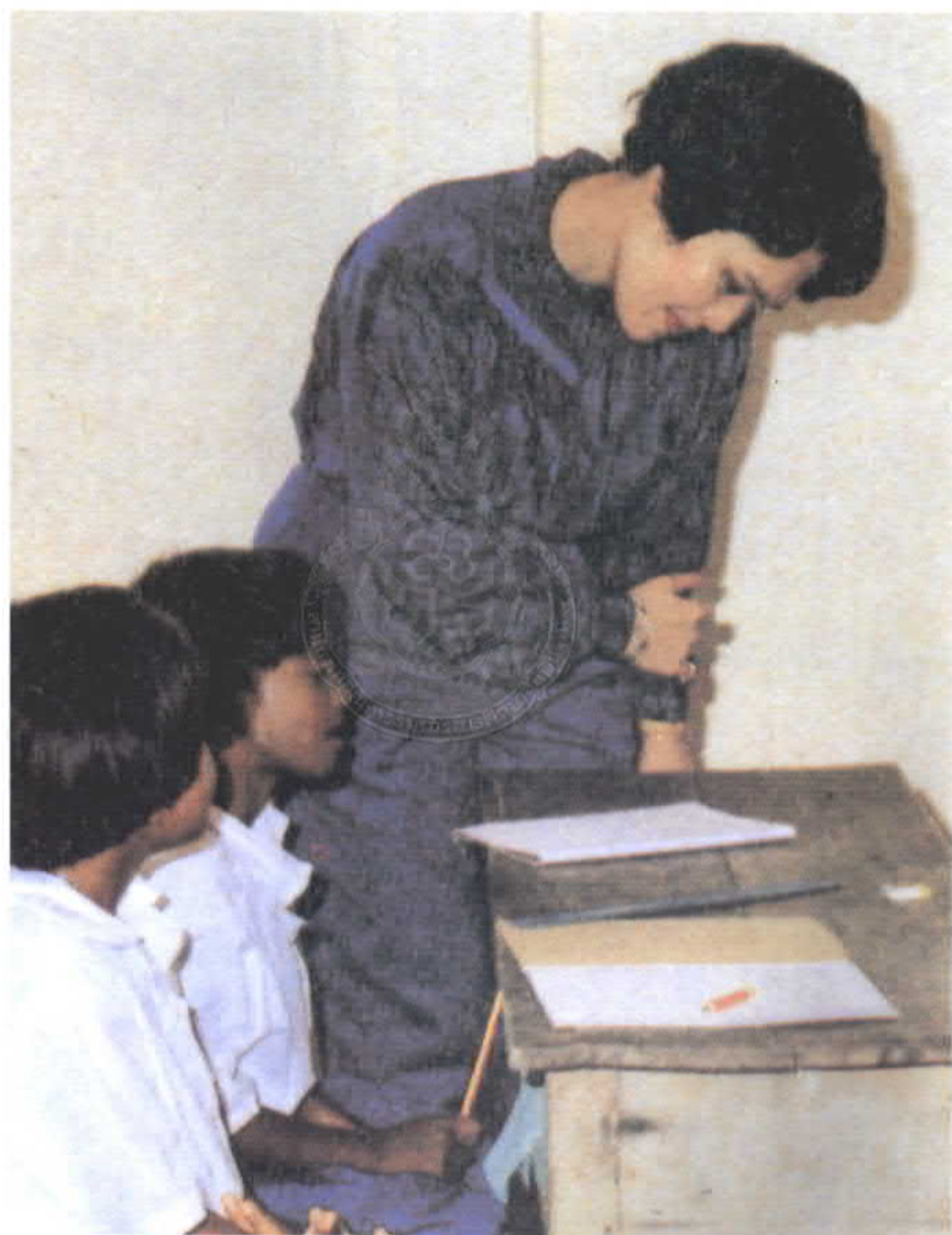
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระบรมราชินีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และภายหลังเมื่อทรงลาผนวชแล้ว ได้ทรงสถาปนาพระอิสริยยศสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ อันมีความหมายว่าทรงเป็นที่พึ่งของประชาชน นับเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถพระองค์ที่สองของไทย ต่อจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงปฏิบัติราชการแทนพระองค์เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรป

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่เป็นลำดับมา ทั้งในฐานะที่ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชินีของไทย และในฐานะคู่พระราชหฤทัยแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ ทรงช่วยแบ่งเบาพระราชภาระทั้งหลายไปได้มาก ทั้งยังมีพระราชดำริริเริ่มใหม่เพื่อประโยชน์ในการฟื้นฟูอนุรักษ์ และการพัฒนาประเทศอยู่เนืองๆ เห็นได้ชัดจากพระราชกรณียกิจที่เผยแพร่สู่สายตาประชาชนอยู่ทุกวันนี้

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา

สถาบันพระมหากษัตริย์ กับการศึกษา

นับแต่สมัยโบราณ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้วางรากฐานทางการศึกษา เช่น ในสมัยสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ทรงประดิษฐ์อักษรไทย ในสมัยอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระโหราธิบดีแต่งหนังสือ จินดามณี เป็นแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรก ซึ่งได้มีการดัดแปลงใช้กันมาจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้ศิลปวิทยาการต่างๆ ตลอดจนงานศิลปะแขนงต่างๆ โดยทั่วไปใช้ใ้ในวังเจ้านายบ้านขุนนาง และศึกษาจากพระในวัด รวมทั้งสำนักของผู้รู้ ผู้มีความสามารถตลอดจนเรียนรู้จากครอบครัว ขณะนั้น การเรียนการสอนยังไม่เป็นระบบ และยังไม่มี

หน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโดยตรง จนกระทั่งถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาและมีพระราชดำริว่า การที่บ้านเมืองจะเจริญพัฒนาเป็นที่นับถือของชาวต่างประเทศ ประชาชนจะต้องได้รับการศึกษา จึงทรงริเริ่มปรับปรุงการศึกษาอย่างขนานใหญ่ เพื่อให้มีการศึกษาอย่างเป็นระบบและทั่วถึง ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๓๗ ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ซึ่งตีพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑ พุทธศักราช ๑๒๔๖ (พุทธศักราช ๒๔๒๗) ขยี้ปัญหาขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง

...วิชาหนังสือเป็นวิชาที่นับถือแลเป็นที่สรรเสริญแต่โบราณ ว่าป็นวิชาอย่างประเสริฐ ซึ่งผู้ที่เป็นใหญ่ยิ่งนับแต่พระมหากษัตริย์ เป็นต้น จนตลอดราชภูมพลเมือง สมควรแลจำเป็นจะต้องรู้ เพราะเป็นวิชาที่อาจทำให้การทั้งปวงสำเร็จไปได้ทุกสิ่งทุกอย่าง... เพราะฉะนั้น ฉันจึงได้มีความมุ่งหมายตั้งใจที่จะจัดการเล่าเรียนทั่วไปทั้งบ้านทั้งเมืองให้เป็นการรุ่งเรืองเจริญขึ้นโดยเร็ว...

...เมื่อได้กล่าวถึงโรงเรียนนี้ว่า จะเป็นการสงเคราะห์แต่ตระกูลเจ้านายดังนี้ ไซ้ว่าจะล้มตระกูลข้าราชการและราษฎรเสียเมื่อไร โรงเรียนที่มีอยู่แล้วแลที่จะตั้งต่อไปภายหน้าโดยมากได้คิดจัดการโดยกุสาค์เต็มกำลังที่จะให้เป็นการเรียบร้อยพร้อมเพรียงเหมือนอย่างโรงเรียนนี้ แลคิดจะให้แพร่หลายกว้างขวาง เป็นที่คนเรียนได้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน ทั้งจะมีโรงเรียนวิชาอย่างสูงขึ้นไปอีก ซึ่งได้กำลังคิดจัดอยู่ บัดนี้ เจ้านายราชตระกูลตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นลงไป ตลอดจนถึงราษฎรที่ต่ำที่สุด จะให้ได้มีโอกาสเล่าเรียนได้เหมือนกัน ไม่ว่าเจ้าขุนนายใหญ่ เพราะฉะนั้นจึงขอบอกว่าการเล่าเรียนในบ้านเมืองเราจะเห็นด้วยที่สำคัญที่หนึ่ง ซึ่งฉันจะอุสาค์จัดให้เจริญขึ้นจงได้...

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวัง เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๔ และโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) แต่งชุดแบบเรียนหลวงจำนวน ๖ เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิติ-นิกร อักษรประโยค สังโยคภิธาน ไวยากรณ์ พจนานุกรม และพิศาลการันต์ เพื่อใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียน ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๔๒๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนนายร้อย

สอนวิชาทหารแก่นักเรียนนายร้อยนายสิบ ซึ่งต่อมาได้รับการพัฒนาเป็นโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ นอกจากนั้นยังมีพระราชดำริให้ตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดเพื่อให้นักศึกษาแก่กุลหลานของราษฎร โรงเรียนวัดแห่งแรกที่ตั้งขึ้นตามพระราชดำริ คือ โรงเรียนวัดมหรณพาราม และต่อมา "โรงเรียนวัด" ก็ขยายไปทั่วประเทศ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๒๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกระทรวงธรรมการ เพื่อดูแลด้านการศึกษา ซึ่งต่อมา คือกระทรวงศึกษา-

ธิดา นับแต่นั้นมาการศึกษาก็ขยายตัวเจริญก้าวหน้าพัฒนาขึ้น จนเป็นระบบตามมาตรฐานสากลตลอดมา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว-
ภูมิพลอดุลยเดช พระองค์ทรงห่วงใยที่จะให้

ราษฎรได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง ดังพระ
ราชดำริที่พระราชทานแก่สมาชิกสภามหา
วิทยาลัยในประเทศไทย เมื่อวันที่ ๕ มกราคม
พุทธศักราช ๒๕๑๓ ตอนหนึ่งว่า

...เรื่องเยาวชน...เป็นปัญหาใหญ่ เพราะเป็นปัญหาของอนาคต
ของชาติ ถ้าเยาวชนประพฤติตนเป็นอันธพาล ไม่เรียน มีวุ่นวายของลุม
หาความลำบากอย่างง่าย ๆ อนาคตของชาติฉันว่ามีคมนมา... เราต้อง
ค้นหารากฐาน รากฐานธาตุแท้ที่จะต้องแก้ไขนั้น เมื่อได้แล้วอยู่ที่การศึกษา
และเมื่อพูดถึงในทางด้านประชากรและในด้านการศึกษา คือ โรงเรียน
ครู และจำนวนเงินมีคนแล้ว ก็เป็นที่น่าตกใจนัก... การศึกษาของเมือง
ไทย นับเหลือแล้วก็มีอยู่ที่ยังขึ้นอยู่เลย... ซึ่งก็เป็นที่น่าวิตกสำหรับ
อนาคตอย่างยิ่ง... เราภูมิใจว่าเมืองไทยนี้เป็นเมืองที่ก้าวหน้า ที่พัฒนา
ที่มีการศึกษา แต่ตามความจริงแล้วเวลานี้เด็ก การที่จะแก้ปัญหานี้เราก็จะ
ต้องคิด ตามสถิติ...เห็นได้ว่าการศึกษของเราไม่สามารถจะขยายตัว
ออกไปให้ทันกับการเพิ่มของประชากร ปัญหานี้ยากที่สุด แล้วก็เป็น
ปัญหาอยู่คนเดียว ไม่มีทางแก้ แต่ว่าถึงอย่างไร เราต้องถือว่าเป็นปัญหาที่
จะต้องแก้ ไม่ใช่คิดว่าเสียแก้ไม่ได้ก็วางปัญหาเสีย ถ้าทางปัญหา เราจะ
ไม่มีวันที่จะหาทางและให้บ้านเมืองปลอดภัยและคงอยู่ได้...

พระองค์มีพระมหากรุณาธิคุณต่อการศึกษาเป็นล้นพ้น ทรงช่วยให้ราษฎรได้รับการ
ศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพขึ้น เช่น พระ

ราชทานพระวาทะทรัพย์ส่วนพระองค์และเงิน
ที่ประชาชนโดยเสด็จพระราชกุศล ตลอดจน
พระราชทานที่ดินให้สร้างโรงเรียน เสด็จพระ

* หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล. "พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการศึกษา," พระราชกรณียกิจของพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ: มณฑล : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๑) หน้า ๓.

ราชดำเนินไปทรงเยี่ยมสถาบันการศึกษาใน
โอกาสต่างๆ ซึ่งเป็นขวัญกำลังใจแก่ครู อาจารย์
นักเรียน นิสิต นักศึกษา เป็นอย่างยิ่ง และ
นักเรียนในถิ่นทุรกันดารก็ได้รับพระราชทาน
อุปกรณ์การศึกษา เสื้อผ้า และอาหารด้วย
นอกจากนี้ยังพระราชทานพระราชทรัพย์เป็น
ทุนการศึกษาแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา เพื่อ
ให้เล่าเรียนจนถึงชั้นสูงจะได้นำความรู้มาทำ
ประโยชน์แก่ประเทศชาติ รัฐบาลและเอกชน
ได้สนองพระราชดำริทำให้เกิดพัฒนาการศึกษา
ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพมากขึ้น

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี
นาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ได้ทรงเจริญรอย
ตามพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้านการศึกษา
ในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน
เพื่อช่วยเหลือให้ราษฎรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
สอดคล้องกับพระบรมราโชวาทของพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานในพิธีพระ
ราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจาก
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ อาคารใหม่
สวนอัมพร เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธ
ศักราช ๒๕๒๓ ว่า

...การศึกษานี้ไม่ว่าจะศึกษาเพื่อตนเองหรือจะให้แก่อื่นสำคัญอย่างยิ่ง
ที่จะต้องทำให้ได้ตรงวัตถุประสงค์ จึงจะได้ผลเป็นคุณประโยชน์ มิฉะนั้น
จะต้องมีการผิดพลาดเสียหายเกิดขึ้น ทำให้เสียเวลาและเสียประโยชน์ไป
เปล่าๆ วัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นค้ำหนักทางใด ก็แล้วโดยรวบยอด
ก็คือ การทำให้บุคคลมีปัจจัยหรือมีอุปกรณ์สำหรับชีวิตอย่างครบถ้วน
เพียงพอ ทั้งในส่วนตัวความรู้ ส่วนความคิดวินิจฉัย ส่วนจิตใจและ
คุณธรรม ความประพฤติ ส่วนความขยันอดทน และความสามารถใน
อันที่จะนำความรู้ความคิดไปใช้ปฏิบัติงานด้วยตนเองให้ได้จริงๆ เพื่อ
สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความสุข ความเจริญมั่นคง และสร้างสรรค์
ประโยชน์ให้แก่สังคมและบ้านเมืองได้ตามควรแก่ฐานะด้วย...

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักในพระราชหฤทัยว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปณิธานอันแรงกล้าที่จะสืบทอดพระราชภารกิจของสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าในการที่จะเป็นที่พึ่งบำเพ็ญทุกข์บำรุงสุขของราษฎรในฐานะพระปวงประชาราษฎร์ จึงทรงมุ่งมั่นประกอบพระราชกรณียกิจสนองพระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจสังเคราะห์อาณาประชาราษฎร์ตลอดมา และพระราชกรณียกิจที่สำคัญส่วนหนึ่งคือ พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา

ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งมั่นพัฒนาแหล่งน้ำและที่ดินเพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ของอาณาประชาราษฎร์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็ทรงพระราชพิธีระดมทุนทรัพย์เพื่อบำรุงพระราชมหาสมุทรมั่นเป็นไปไม่ได้ ทางที่ถูกพวกเรามาช่วยให้พวกเขาช่วยเหลือตนเองได้”

ทรงตระหนักว่าการที่ราษฎรจะพ้นยตน

“สำนักราชเลขาธิการ, “พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายชัยมงคลในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต วันศุกร์ที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๗.” ประมวลพระราชดำรัสและพระราชโองการ ที่พระราชทานในโลกาต่างๆ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ๒๕๒๐ - เดือนสิงหาคม ๒๕๓๕ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๓๖) หน้า ๓๕๐.

เองได้นั้นต้องขจัด “ความไม่รู้” อันเป็นสาเหตุ
สำคัญที่ทำให้ราษฎรที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารซึ่ง
ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ไม่สามารถประกอบ
อาชีพให้เป็นผลดีเพียงพอที่จะดำรงชีวิตอย่างมี
มาตรฐาน ปฏิบัติตนไม่ถูกต้องตามสุขลักษณะ
ทำให้เจ็บป่วยด้วยโรคภัย ทำงานไม่ได้เต็มที่
หรือทำงานไม่ได้ ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ
เพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์และไม่ทราบผลร้าย
ที่จะตามมา “ความไม่รู้” ยังทำให้ถูกเอารัด
เอาเปรียบจากผู้อื่น และเมื่อยากจน บางคนก็
ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ส่งให้ลูกเรียน
แค่จบประถมศึกษาหรือบางคนไม่จบ และบาง
คนไม่ได้เรียนเลย ทำให้เกิดวงจรของความไม่รู้
ความยากจนผสมกับความแปรปรวนของธรรม-
ชาติสืบเนื่องจากการตัดไม้ทำลายป่า และการ

ทำลายสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ทำให้ผลผลิตต่างๆ
ลดน้อยลง นับวันราษฎรในถิ่นทุรกันดารยิ่ง
ยากจนมากขึ้น สูญเสียที่ดิน มีการย้ายแหล่ง
ทำกินเข้าไปตามเมืองใหญ่ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ
ทำให้เกิดชุมชนแออัด การศึกษาจึงเป็นสิ่ง
สำคัญที่จะช่วยขจัดความไม่รู้และความด้อย
โอกาสต่างๆ ลง

พระราชกระแสรับสั่งแก่ผู้ที่เข้าเฝ้าทูล-
ละยองสุลู่พระบาท เนื่องในโอกาสวันเฉลิม-
พระชนมพรรษา ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ณ ศาลาดุสิดาลัย เมื่อวันที่
๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๙ บางตอน
แสดงให้เห็นพระราชหฤทัยที่ทรงห่วงใยในราษฎร
ของพระองค์ และทรงเห็นว่าการศึกษาเป็น
สิ่งจำเป็นมาก ดังนี้

...ข้าพเจ้าก็อยากจะเล่าให้ฟังว่า ข้าพเจ้าล้มเจ็บครั้งนี้เห็นจะเป็น
เพราะว่าฝันถึงขารมากเกินไป ๓ ขาทำงานหนักมากเกินไป จะให้ถึงจุดประสงค์
ตั้งใจจะให้ไปถึงราษฎรยากจนที่ท้องถิ่นทุรกันดารให้มากที่สุด ให้มีปัจจัย
๔ ครบ ให้เจริญทันกับส่วนกลางของบ้านเมือง ให้ลูกหลานเขาได้รับ
การศึกษา ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะให้ราษฎรมีหมู่บ้านเบ็ดเสร็จ มีการเพาะปลูก
เลี้ยงสัตว์ มีธนาคารข้าว เรียกว่าอยู่ดีกินดี แล้วก็พ้นจากการเจ็บป่วย
ที่มีสาเหตุจากอาหารหมดขาดอาหาร...”

“สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชกระแสรับสั่งกับปวงชนชาวไทย,” สยามรัฐ (๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๙) : ๖.

นอกจากทรงมุ่งมั่นช่วยเหลือกลุ่มราษฎรตามถิ่นทุรกันดารแล้ว ยังทรงช่วยเหลือกลุ่มผู้ประสบภัยธรรมชาติ และกลุ่มผู้ที่เสียสละเพื่อป้องกันประเทศชาติ เช่น ทหาร ตำรวจ และพลเรือน ซึ่งต้องบาดเจ็บพิการ รวมทั้งครอบครัวที่ได้รับความลำบากเนื่องจากผู้นำของครอบครัวเสียชีวิตหรือพิการ

พระองค์ทรงพระเมตตาดำเนินการเพื่อการศึกษาของราษฎรหลายรูปแบบ เช่น ทรงลงหนังสือราษฎรด้วยพระองค์เอง โปรดเกล้าฯ ให้จัดห้องสมุดในภูมิภาคห่างไกลเพื่อให้ราษฎรมีแหล่งศึกษาหาความรู้ พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนการศึกษาแก่เยาวชนจากครอบครัวที่ยากจน โดยให้เรียนในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ทั้งในแหล่งการศึกษาต่างๆ ที่ตั้งอยู่แล้ว และในแหล่งการศึกษาตามโครงการที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชดำริ ส่วนบิดามารดาของเด็กก็ให้ฝึกอบรม และพระราชทานความช่วยเหลือเพื่อปรับปรุงการประกอบอาชีพให้ได้ผลผลิตดีขึ้น หรือให้มี

อาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้ สามารถช่วยตนเองและครอบครัวให้ดำรงชีพเป็นสุขตามอัธยาศัยทั้งนี้ในการดำเนินงานโครงการต่างๆ ของพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สอดแทรกเรื่องความรักชาติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม การมีคุณธรรม การรู้จักดูแลรักษาสุขภาพอนามัย รู้จักพัฒนาตนเอง เห็นความสำคัญของการศึกษา และการช่วยเหลือส่วนรวม พยายามให้ตระหนักว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

ภาพพระราชทานการศึกษาเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมนี จะเห็นได้จากพระราชดำรัสในโอกาสต่างๆ ดังตัวอย่างพระราชดำรัสที่ทรงให้คนไทยเอาใจใส่ประเทศไทย ถือว่าเป็นบ้านเมืองของทุกคน เช่น การไม่ทิ้งขยะบนถนนหลวง และยังมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับแม่น้ำว่า

“แม่น้ำนี้ไม่ใช่ของหลวง ไม่ใช่ของใคร แม่น้ำเป็นของเรา ทั้งจะไหลไปมาๆ ของเราไปมาตาย สัตว์น้ำตายหมด เพราะไม่มีออกซิเจนแล้วใครเป็นทุกข์ ก็คนไทยเป็นทุกข์”^๖

^๖ “กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม, กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, “ตอนที่ ๖ พระราชดำรัส ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ.” ด้วยพระบรมมิ่งสุภธรรมหาดีและชีวิต (กรุงเทพมหานคร : บริษัทผลองวิรัตน์ จำกัด, ๒๕๓๕) ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ทรงสอนหนังสือลูกหลานของสมาชิกที่มาเรียนศิลปะอาชีพ

พระราชทานคำแนะนำเพื่อปรับปรุงงานศิลปอาชีพให้ได้ผลผลิตดีขึ้น

พระราชจริยวัตรด้าน การศึกษา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นทั้งผู้ใฝ่พระราชหฤทัยในการศึกษาและ ผู้เกื้อหนุนการศึกษา พระองค์ทรงเรียนรู้ทั้ง จากการศึกษาระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีผู้สอนโดยมีการกำหนด เนื้อหาและมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนของแต่ละ กลุ่มผู้เรียน รวมทั้งจากการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งหมายถึงการเรียนที่เกิดจากชีวิตประจำวัน

อันเป็นการเรียนที่ไม่มีแบบแผน เป็นการเรียน ตามประสบการณ์ที่แต่ละคนได้พบเห็นในบ้าน ในละแวกบ้านตามสถานที่ที่ไปประกอบกิจกรรม ต่างๆ เช่น บริเวณหลังโรงเรียน สนามกีฬา สถานที่ทำงาน ตลาด ในห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ และสื่อมวลชนต่างๆ^๑ ซึ่งจัดเป็นการศึกษานอก โรงเรียนแบบหนึ่ง และเมื่อทรงเป็นผู้เกื้อหนุน การศึกษา พระองค์ทรงคำนึงถึงทั้งการศึกษา ในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่มีการจัดการสอน การฝึกอบรม และทรง ส่งเสริมให้มีการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ทรง พระเมตตาบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาสำหรับเด็กไทยภูเขา กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อดังโรงเรียนมัธยมศึกษาในท้องที่ที่ราษฎร ยากจน พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เป็นทุนให้เยาวชนศึกษาเล่าเรียนตามกำลัง ความสามารถ พระราชทานการศึกษาในด้าน อาชีพต่างๆ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมและคุณธรรม โดยโปรด-เกล้าฯ ให้จัดตั้งโครงการต่างๆ จำนวนมาก อาทิ โครงการศิลปอาชีพ โครงการป่ารักษน้ำ โครงการ คาลารวมใจ

^๑ฟิลิป เอช คอมส, วิกฤตการณ์ของโลกในทางการศึกษา หักคะแนนทศวรรษ ๑๙๘๐, แปลโดย ก่อ สวัสดิพานิชย์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕) หน้า ๑๖๖.

ทรงไฝ่พระราชหฤทัย ในการศึกษา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงไฝ่พระราชหฤทัยในการเรียนรู้มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงช่างซัก ช่างถาม ช่างจดจำ ด้วยพระปรีชาสามารถปราดเปรื่อง ประทับกับพระบิดาทรงเป็นผู้รอบรู้ในวิชาการต่างๆ ทั้งทางการทหาร การเมือง อักษรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และปรัชญา จึงทรงถ่ายทอดความรู้และพระดำริต่างๆ เป็นการปลูกฝังความรู้ความคิดที่กว้างขวางแก่บุตร

พระองค์ทรงมีความคิดริเริ่ม โปรดงานสร้างสรรค์ เช่น การวาดรูป ภาดนาทิวทัศน์ หิ้งดงาม วาดรูปคน วาดเป็นเรื่องราวหลายๆ ภาพทั้งที่มีพระชนมพรรษาเพียงไม่กี่พรรษา โปรดการเล่นนิทานตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงแต่งเรื่องขึ้นเองบ้าง ทรงจำจากที่ผู้ใหญ่เล่ามาบ้าง มักทรงเล่าให้บรรดาเด็กๆ ลูกหลานผู้ที่อยู่ในวังฟังบ่อยๆ ได้ทรงพระราชนิพนธ์นิยายและบทละครไว้หลายเรื่อง ทรงนำมาอ่านกันเองกับพระชนิษฐา คือ หม่อมราชวงศ์สุขุม บากิธยากร^๑ บางครั้งก็โปรดเล่นละครกันเองกับพระชนิษฐาและลูกหลานข้าทูลละอองในวัง เมื่อทอดพระเนตรการเล่นสเกตนน้ำแข็งในภาพยนตร์

เรื่องหนึ่ง ขณะที่พระองค์มีพระชนมพรรษาเพียง ๗-๘ พรรษา ก็ทรงจำทำทางต่างๆ ในเรื่อง มาทรงเดินเล่นกันเองที่วังด้วยท่าที่อ่อนช้อยสวยงาม โปรดให้คนไปตัดใบตอง นำนวลใบตองมาลงที่พื้นเจดียงดำหนักที่ประทับให้เส้น แล้วทรงดูพระบาท วิ่งถลาให้เส้นเหมือนไสลเสลาด ทรงสอนลูกหลานคนในวังให้เดินไปด้วยกัน และทรงร้องเพลงเองด้วย โปรดดนตรี ทรงหัดเรียนเปียโน และทรงร้องเพลงมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ โปรดการเล่นเป็นครู และทรงเป็นครูที่นักเรียนชอบเรียนด้วยมาก

พระองค์ทรงได้รับการปลูกฝังอบรมให้มีระเบียบ มีความอดทน พระบิดาทรงสอนเรื่องการเสียสละของทหาร การรักษาดินแดนเสียสละเพื่อชาติ จะเห็นได้จากที่โปรดเล่นหัดแถวทหาร เมื่อยังทรงพระเยาว์ ส่วนพระมารดาสอนเรื่องการเล่นในกลุสตรี้ จึงมีพระอุปนิสัยขยัน ทรงช่วยงานบ้านหลายอย่าง

เมื่อทรงจบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๓ จากโรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ คอนแวนต์แล้ว พระบิดาทรงย้ายไปรับตำแหน่งกษัตริราชทูตที่ประเทศอังกฤษ ขณะนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระชนมพรรษาประมาณ ๑๙ พรรษา ได้ตามเสด็จพระบิดาไปทรงศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ ทรงศึกษาภาษาอังกฤษและ

^๑ท่านผู้หญิงบุษบา สว่างวงศ์

ภาษาฝรั่งเศส พร้อมๆ กับเรียนเปียโน ต่อมา พระบิดาทรงย้ายไปประเทศเดนมาร์กในระยะสั้นๆ แล้วทรงย้ายไปประเทศฝรั่งเศส พระองค์จึงทรงย้ายติดตามพระบิดาไปด้วย ที่ฝรั่งเศสทรงเรียนเปียโนและทรงซ้อมอย่างจริงจังเพราะทรงมุ่งเรียนทางเปียโนเป็นวิชาชีพ ทรงเตรียมพระองค์จะเข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยดนตรีที่มีชื่อของกรุงปารีส แต่หลังจากทรงพบกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรีนครินทร์-ทราบรมราชชนนี ได้ทรงขอให้พระองค์เข้าศึกษาในโรงเรียนประจำที่มีชื่อของไลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยทรงรับเป็นพระอนุชาและจัดการในเรื่องความเป็นอยู่ทุกประการ พระองค์ทรงเรียนวิชาต่างๆ เช่น ศิลปะ ดนตรี ประวัติศาสตร์ จนกระทั่งได้ทรงเข้าพิธีราชาภิเษกสมรสกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

หลังจากทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระราชินีแล้วพระองค์ยังทรงศึกษาวิชาอักษรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวรรณคดีกับหม่อมราชวงศ์กัตตินัดดา กัตติยากร ซึ่งเคยเล่าให้ผู้รู้จักคุ้นเคยบางท่านฟังว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงมีความรู้อยู่ในขั้นที่สูงกว่าระดับ

ปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต^๑

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างมาก ทรงสนพระราชหฤทัยในการศึกษาหาความรู้ ทรงพระราชดำริเริ่มเรื่องต่างๆ อยู่ตลอดเวลา พระองค์ทรงศึกษาด้วยวิธีต่างๆ เช่น จากการอ่าน การเรียน และสนทนากับผู้รู้ การฟัง และทอดพระเนตรสิ่งต่างๆ หนังสือที่ทรงอ่านมีหลายประเภท ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ อาทิ หนังสือพิมพ์ หนังสือความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับพระมะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี นอกจากนี้ ทรงศึกษาด้วยการสังเกตจากของจริง และทรงใช้พระราชวิจารณ์พิจารณาเหตุผลและความเป็นไปได้ เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ ทรงเห็นคุณค่าและโปรดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้จากพระราชดำรัสตอนหนึ่งของพระองค์ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรมดุงครนท์ และอนุปริญญาบัตรพยาบาลและอนามัย ณ หอประชุมราชแพทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓ ดังนี้

^๑“วรรณิษา” “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เมื่อทรงพระเยาว์.” *สกุลไทย* (๑๕ สิงหาคม ๒๕๓๒) : ๒๓-๒๖, (๒๒ สิงหาคม ๒๕๓๒) : ๓๑-๓๓, ๕๖-๖๐.

...การที่คนเรายอมรับวิทยาการจนได้รับคำยกย่องว่าเป็นผู้ที่ยกย่องนั้น
ย่อมทำให้ไม่เลืความหมายของคำว่า “เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” ที่สมเด็จพระ-
พุทธสัมมาสัมพุทธเจ้าประทานแนวคิดเมื่อ ๒,๖๐๐ ปีที่แล้ว และซึ่ง
ชาวตะวันตกมาคิดขึ้นตรงกันว่า มนุษย์เป็นแค่เพียงสัตว์ที่สอนได้ ต่อเมื่อ
ได้รับการศึกษาอบรม ประกอบกับชนชายหาความรู้รอบตัวอยู่เนืองนิจ
และใช้ความฉลาดของตนนำความรู้นั้นมาพิจารณาพิจารณาอยู่เสมอ ไม่ว่าจะ
ทำอะไร จึงจะเข้าหลักเกณฑ์ว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติ มีปัญญา
ปัญญาเปรียบเสมือนแก้วอันมีค่าประจำตัวมนุษย์ที่สมบูรณ์ ปัญญาเกิด
ขึ้นได้จากการฟังครูสอน ได้อ่านประกอบ แล้วนำมาคิดพิจารณาให้ถ่อง
ตามคำที่พระท่านว่า “ปัญญาเกิดเฉพาะการฝึกฝน” ผู้ที่เป็นมนุษย์ที่
สมบูรณ์แล้วจะทำคุณประโยชน์ให้แก่สังคมได้ก็โดยใช้ปัญญาเพ่งพินิจ
พิจารณาว่าอะไรเป็นประโยชน์ และอะไรเป็นภัยแก่ตนเอง และแก่สังคม
ผู้รู้จักใช้ปัญญาย่อมจะต้องรู้ตัวเสมอว่า ตัวกำลังทำอะไรลงไป และอะไร
จะเป็นผลจากการกระทำอันนี้

ถ้าแต่ละครอบครัว โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย สามารถ
อบรมสั่งสอนฝึกฝนคน ให้เป็นผู้รู้จักใช้ความคิด ใช้สติปัญญาของตน
ประกอบวิชาการให้ลุ่มกับคำยกย่องว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อรวมกัน
เข้าแล้วก็จะเป็นกำลังสำคัญให้ชาติเจริญ เพราะชาติประกอบด้วยสังคม
ต่างๆ นั่นเอง เมื่อแต่ละชาติประกอบด้วยบุคคลที่รู้จักใช้ปัญญา เมื่
ยพิ่งพิเคราะห์เห็น ก็ย่อมจะทำได้ให้โลกบรรลุสันติสุขได้...”

พระองค์ทรงใฝ่พระราชหฤทัยศึกษา
หาความรู้อยู่ตลอดเวลา พร้อมทั้งทรงนำ
ความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ เป็นต้นว่า ในด้าน
การศึกษาประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

พระองค์ก็ทรงพระอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนิน
ไปทอดพระเนตรศิลปวัตถุและโบราณสถานอยู่
เสมอ โดยเฉพาะแหล่งประวัติศาสตร์และ
โบราณคดีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเคย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรเครื่องทองที่กรมศิลปากรจัดได้จากวัดราชบูรณะ โดยมีหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล กราบบังคมทูลอธิบาย

เป็นราชอาณาจักรของไทยและเป็นดินแดนประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เช่น วัดราชบูรณะ วัดสัม วัดไชยวัฒนาราม มักโปรดให้ผู้รู้กราบบังคมทูลอธิบายประวัติความเป็นมา ข้อมูลในพระราชพงศาวดารหรือจากเอกสารประวัติศาสตร์ที่มีผู้ค้นคว้าเรียบเรียงขึ้น และมีพระราชดำรัสถามรายละเอียดต่างๆ พร้อมทั้งทรงแสดงความยกย่องชื่นชมในศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และทรงเชิดชูความสำคัญของโบราณสถานว่าเป็นแหล่งบันทึกเรื่องราวความเจริญรุ่งเรืองและวัฒนธรรม ตลอดจนการต่อสู้ปกป้องบ้านเมืองของบรรพบุรุษในอดีต

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเป็นนักอ่าน เมื่อทรงอ่านหนังสือที่น่าสนใจซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้ใดก็มีพระราชกระแสให้จัดหาหนังสือเหล่านั้น หรือทรงอ่านบันทึกลงในแถบบันทึกเลียง ถ้าเป็นภาษาต่างประเทศก็มีพระราชเสาวนีย์ให้มีการแปล เมื่อได้ทอดพระเนตร และทรงตรวจดูแล้วเห็นสมควรจะพระราชทานไปยังที่ใด ก็มีพระราชเสาวนีย์ให้ข้าราชการพิจารณาดำเนินการสนองพระราชประสงค์ เช่น พระราชทานหนังสือและแถบบันทึกพระสุรเลียงบทธรรมแก่ทหารที่บาดเจ็บ ผู้พิการทุพพลภาพ และพระราชทานไปยังศาลารวมใจ

สำหรับให้ราษฎรในชนบทอ่านและฟัง ค้าง
หนึ่งเมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทาน
เพลิงศพวีรชนที่วัดพระศรีมหาธาตุวรวิหาร ซึ่ง
ในปีนั้นมีผู้เสียชีวิตมาก มีญาติของผู้ตายมา
เฝ้าฯ แล้วร้องให้ พระองค์จึงมีพระราชประสงค์
ให้บำรุงขวัญและเพิ่มกำลังใจให้แก่ทหาร ตำรวจ
และพลเรือนที่ปฏิบัติหน้าที่ในการป้องกันประเทศ
และพระราชทานแนวพระราชดำริให้มีการฝึก
แบบพิเศษในป่าขึ้น โปรดให้ทหารมีความรู้
รอบตัวเรื่องทั่วๆ ไป ตลอดจนเรื่องเศรษฐกิจ
ของโลก จึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดหาหนังสือพระ-
ราชทานไปให้อ่านและพระราชทานภาพยนตร์
ที่มีการแสดงกลยุทธ์ในการสู้รบหรือภาพยนตร์
สารคดีให้ทหารได้ชม

นอกจากทรงเป็นนักอ่านแล้ว พระองค์
ยังทรงเป็นนักเขียนด้วย เช่น เมื่อเจริญพระ-
ชนมพรรษา ๓๖ พรรษา ทรงพระราชทานพณธ
หนังสือเรื่อง ความทรงจำในการตามเสด็จ
ต่างประเทศทางราชการ และพระราชทาน
หนังสือแก่ผู้เฝ้าฯ ในงานวันเฉลิมพระชนมพรรษา
นอกจากนั้น ยังพระราชทานพระราชดำรัส
แก่นักเขียนว่า

“นักเขียนควรต้องคำนึงความจริง”^๑

พระองค์ทรงใฝ่พระราชหฤทัยศึกษาหา
ความรู้ และมีพระราชดำริตลอดเวลานำความ
จะทำอะไร อย่างไร ที่ไหน แล้วมีพระราช-
เสาวนีย์ให้ดำเนินการ มีอยู่ระยะหนึ่งทุกๆ
เย็นวันศุกร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้รู้
ในด้านต่างๆ เข้าร่วมโต๊ะเสวย ทรงซักถาม
ความเป็นไปตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของ
การดำเนินงานโครงการตามพระราชดำริ^๒

พระองค์ทรงศึกษาความก้าวหน้าของ
วิทยาการต่างๆ และทรงส่งเสริมให้มีการศึกษา
ทดลอง วิจัย เพื่อให้งานมีผลดี เช่น การทย
ผ้าไหมในโครงการศิลปาชีพ โปรดเกล้าฯ ให้
ศึกษาเรื่องการปลูกหม่อน และพันธุ์ไหมที่เลี้ยง
ง่าย ให้เล่นไยดี เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบที่มีคุณภาพ
ดีสำหรับการทอผ้า

ในการดำเนินงานแต่ละโครงการ พระองค์
จะทรงติดตามผล และโปรดให้มีการพัฒนาอย่าง
ต่อเนื่อง พระองค์จึงทรงเป็นแบบอย่างที่ดีอาณา-
ประชาภาพภูมิความเจริญรุดหน้าตามพระยุคลบาท
หมั่นศึกษาพิจารณาได้รวดเร็ว นำความรู้ไปใช้
ในการทำงานหรือการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ
เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม
อย่างแท้จริง

^๑ประภาศ วัชรานนท์, “สุภาวดี เทวกุล ณ อุดยธา แม่น้ำ คนดี ที่จากไป,” **สกุลไทย** (๕ ตุลาคม ๒๕๓๖) : ๖๒.

^๒กองบรรณาธิการสัมภาษณ์ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์, “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม-
ราชินีนาถกับการทรงงาน,” **สกุลไทย** (๒๒ สิงหาคม ๒๕๓๒) : ๑๔.

ทรงเป็น “ครู” ที่ดี

เนื่องจากทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาว่าต้องเริ่มตั้งแต่วัยเยาว์ ในฐานะพระราชมารดา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชประสงค์ให้พระราชโอรสพระราชธิดามีพระสุขภาพพลานามัยดี มีพัฒนาการทั้งด้านความรู้ ความคิด และคุณธรรม จึงทรงอบรมและปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง เช่น ทรงนำพระราชโอรสพระราชธิดาสวดมนต์ให้พระองค์เป็นประจํา ในวันขึ้นปีใหม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาพระราชทานเลี้ยงอาหารแก่เด็กพิการ ก็โปรดให้พระราชโอรสพระราชธิดาเสด็จออกเลี้ยงเด็กเหล่านั้น และโปรดให้พระพี่เลี้ยงรายงานพระจริยวัตรของพระราชโอรสพระราชธิดาในเรื่องการเสวยพระกระยาหาร การทำการบ้าน การท่องหนังสือ ถ้าทรงเห็นว่าควรแก้ไขสิ่งใด

ก็ทรงแนะนำให้แก่ไข

นอกจากนี้ พระองค์ยังมีพระราชจริยวัตร

อันละมุนละไม ทรงเอื้อมพระองค์และทรงยกย่องผู้อื่น ตลอดจนทรงมีมธุรสวาจาทุกโอกาส ที่สำคัญคือ โปรดการอ่านการเขียน ไม่โปรดที่จะปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ จึงทรงเป็นแบบฉบับที่ดีแก่พระราชโอรสพระราชธิดาตลอดมา ซึ่งสอดคล้องกับหลักของการเรียนการสอนที่ว่า ถ้าต้องการให้ผู้เรียนปฏิบัติตนอย่างไร ผู้สอนควรทำสิ่งนั้นๆ เป็นแบบอย่าง จะได้ผลดีกว่าการสอนด้วยทฤษฎี

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง แม่พระราชทานแก่วารสารชุมนุมจุฬาฯ ฉบับเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๐ ซึ่งสะท้อนความรู้สึกที่ทรงมีต่อการอบรมสั่งสอนของพระราชมารดา ขออัญเชิญมาบางตอน ดังนี้

...ตอนเล็กๆ ท่านสอนให้พับกระดาษ เขียนรูป และทำการฝีมือต่างๆ โดยถือแนวทางว่า คนเราไม่ควรปล่อยเวลาว่างผ่านไปโดยไม่ประโยชน์ ถ้าเรานั่งดูทีวีวันเสาร์อาทิตย์เฉยๆ โดยมีมือไม้ทำอะไรให้เป็นประโยชน์เป็นไฉนบ้าง

ตอนเล็กๆ ท่านใส่ให้ลงไม้วิ่งข้างล่าง เพราะเด็กๆ ควรได้อาการบริสุทธิ์ ได้เห็นท่านจะได้มีหน้าที่ดูแลสนาม ถอนหญ้าตัดหญ้าและคอกขี้ตีดหญ้ากับต้นข่อยที่ตัดเป็นรูปต่างๆ เป็นการออกกำลังกายที่เป็นประโยชน์

พอค้าลง เราก็ขึ้นมารับประทานอาหาร ตอนมาพบนี้ บ้างว่าพระราชกิจ
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ จะขึ้นมายู่ด้วย ประการแรกท่านจะได้ดูว่ารับประทานสิ่งที่มี
คุณค่าทางอาหารพอหรือไม่ ประการที่สองดูมารยาทได้ปะ และประการ
ที่สาม เป็นข้อที่พี่น้องทุกคนรวมทั้งพี่เลี้ยงชอบที่สุด คือ ท่านจะเลือก
หนังสือดีๆ สนุกๆ มาเล่าให้ฟัง หนังสือที่ท่านเอามาเล่า บางทีก็เป็น
นิทานธรรมดๆ หรือนิทานเรื่องชาดกในพุทธศาสนา บางทีก็เป็นหนังสือ
ประวัติศาสตร์ ประวัติบุคคลสำคัญ และความรู้รอบตัวอื่นๆ บางครั้งเป็น
ข่าวจากหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ ตอนหลังๆ นี่ท่านชอบอ่านเป็นภาษาอังกฤษ
ให้เราหัดฟังภาษาด้วย นานๆ ทีก็อาจจะมีการถามปัญหาทวนความจำ
ถ้าตอบถูกก็มีรางวัลเงินสด ๑ บาท เป็นที่ขบขันในครอบครัวว่าหนังสือ
ธรรมดๆ ที่น่าเบื่อที่สุดในโลก พอสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สนุกตื่นเดินมีรัชชาติ
ขึ้นมาทันที ท่านจะเน้นระเบียบวินัย หยิบยกจับความที่น่าสนใจขึ้นมาเล่า...

เมื่อตอนเล็กๆ ตั้งแต่เริ่มเรียนประถม ท่านสอนภาษาไทย โดย
การให้อ่านวรรณคดี เรื่องฮินโรงสามเรื่อง คือ พระอภัยมณี อีเหนา
และรามเกียรติ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องอีเหนา ท่านให้ท่องกลอนตอน
ที่เพราะๆ เช่น ว่าพลาททางชมคณานก ไผ่ผกจับไม้กิ่งมี ฯลฯ

คงจะเป็นเพราะได้อ่านกลอนมาแต่เล็กๆ ทำให้ข้าพเจ้าชอบเรียน
วรรณคดีไทย ชอบแต่งกลอน

ตอนเด็กๆ ข้าพเจ้าเรียนวิชาภาษาอังกฤษค่อนข้างจะอ่อนและหนีเรียน
อยู่เสมอๆ หลังจากฟังพระบรมราโชวาทของทูลกระหม่อมพ่อ เรื่อง
“ทำไมคนเราต้องเรียนภาษาอังกฤษ” แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เริ่มสอน
ศัพท์อังกฤษ ให้ท่องให้อ่านหนังสือตามลำดับยากง่าย จนเดี๋ยวนี้พอจะส่ง
ภาษาฝรั่งมังง์มังคังคำได้

นอกจากจะเรียนหนังสือที่โรงเรียนแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงจัดให้ลูกๆ
เรียนพิเศษวิชาต่างๆ มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ทั้งภาษา เลข ดนตรี วาดรูป
และแม้ว่าท่านไม่นิยมฟุ่่มเฟือช (ข้าพเจ้าเองทุกทีต่างต้องใช้อย่างประหยัด)
เรื่องการใช้จ่ายในการเล่าเรียน การซื้อหนังสือ ท่านจ่ายไม่อั้น เพราะ

วิชาความรู้ทำให้เราสามารถทำงานช่วยคนหมู่มาก ช่วยบ้านช่วยเมืองได้
สมบัติใดๆ ย่อมไม่ประเสริฐเท่าการกระทำคุณงามความดี เพื่อช่วยเหลือ
ผู้อื่น และวิชาความรู้...

กล่าวโดยสรุปแล้ว ในระยะหลังๆ แม้ว่าข้าพเจ้าจะไม่มีโอกาสได้
เรียนภาษาอังกฤษ ภาษาไทยกับท่านบ่อยอย่างแต่ก่อน แต่ก็ได้ศึกษา
เรียนรู้ที่คนคิดอันเป็นแนวทางประพจน์ที่เป็นประโยชน์ต่อชีวิตมาก ทั้งเป็น
ครูที่ดีทีเดียว

ถึงแม้ว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ มกุฎราชกุมาร และทรงบัน
นั่งเมืงพวงมาลัย (ซึ่งไม่แปลกอะไร) ก็ทรงมีน้ำพระทัยกว้างขวางที่
จะยอมรับฟังความคิดของลูกๆ จริงอยู่ ท่านไม่พอพระทัยว่า “เถียง”
แต่ถ้าเป็นการ “ออกความเห็น” อย่างสุภาพ ก็ไม่ทรงว่าอะไร จะดี
พระทัยเสียอีกว่า เรารู้จักใช้เหตุผล...

ในเรื่องทรงเล่านี้ท่านนี้ สมเด็จพระเจ้า-
ลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬารัตน์วลัยลักษณ์ อัคร-
ราชกุมารี ได้เคยพระราชทานสัมภาษณ์ว่า
พระองค์ประทับพระทัยการเล่านี้ของท่านของ
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมาก
เพราะทรงเล่าอย่างสนุกสนาน ด้วยทรงทำพระ-
สุรเสียง และทรงแสดงพระราชอิริยาบถ
ประกอบเป็นท่าทางตามเรื่องที่เล่าด้วย ทำให้
ผู้ฟังสนุกสนานเพลิดเพลิน

นับเป็นบุญของประชาชนชาวไทยเป็น
อย่างยิ่ง ที่มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ซึ่งทรงพระคุณอันประเสริฐยิ่ง ทรงเป็น “ครู”
ที่ดีของพระราชโอรสพระราชนัดดา ได้ทรง
อบรมสั่งสอนและทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบ
อย่าง ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่และส่งเสริม
ความเป็นอยู่ของประชาชนที่ด้อยโอกาสหรือมี
ความทุกข์ยากให้ดีขึ้น จึงทำให้พระราชโอรส
พระราชธิดา มีพระอุปนิสัยโอบอ้อมอารี ไม่
ถือพระองค์ ทรงลงเคราะห์ประชาชนอยู่เสมอ
ทรงเจริญรอยตามพระยุคลบาททพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถ ในการบำเพ็ญประโยชน์ แก่ประเทศชาติ ดังตัวอย่างพระกรุณาธิคุณ ของพระราชโอรสพระราชธิดาเกี่ยวกับการศึกษา ต่อไปนี้

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มีพระราชดำริให้ตั้งโรงเรียนอนุบาลมหาดเล็กราชวัลลภ สำหรับบุตรหลานทหารมหาดเล็กราชวัลลภและข้าราชการบริพารในพระองค์ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สมทบเป็นค่าก่อสร้างโรงเรียนมัธยม

ศึกษาในชนบทห่างไกล ที่ประชาชนยากจน การคมนาคมลำบาก จำนวน ๖ แห่ง^๑ และได้พระราชทานพระราชดำรินำให้โรงเรียนสอนวิชาชีพให้เหมาะสมกับท้องถิ่นและให้นักเรียนมีรายได้ระหว่างเรียน ตลอดจนมีประสบการณ์ในการออกประกอบอาชีพ นอกจากนั้นได้ทรงพระอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมศาสตร์ และวิทยาลัยครู^๒ ทั่วประเทศ จำนวน ๓๖ แห่ง เป็นประจำทุกปี เป็นต้น

^๑โรงเรียน ๖ แห่งคือ โรงเรียนมัธยมศึกษาพัชรกิติยาภา จังหวัดนครพนม โรงเรียนมัธยมศึกษาจุฬาวัชร จังหวัดกำแพงเพชร โรงเรียนมัธยมศึกษาวัชรสวรรค์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี โรงเรียนมัธยมศึกษาจักรวัชร จังหวัดสงขลา โรงเรียนมัธยมศึกษาวัชรวิรุ จังหวัดฉะเชิงเทรา และโรงเรียนมัธยมศึกษาบุญยืนแพร่ จังหวัดอุดรธานี

^๒ปัจจุบัน คือ สถาบันราชภัฏ

**สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม-
บรมราชกุมารี** ได้มีพระราชดำริให้ก่อตั้งโรง-
เรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนปียชาติ-
พัฒนา และวิทยาลัยในวัง พระราชทานพระ-
ราชดำริและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อ
พัฒนาการศึกษา และคุณภาพชีวิตของเยาวชน
ในส่วนภูมิภาค ทรงริเริ่มโครงการพัฒนาต่างๆ
จำนวนมาก เช่น โครงการเกษตรเพื่ออาหาร
กลางวันแก่นักเรียนยากจนในถิ่นทุรกันดาร
โครงการซ่อมแซมโรงเรียนที่ได้รับผลกระทบ
จากวาตภัยที่ภาคใต้ ทรงส่งเสริมให้เด็กและ
เยาวชนรักการอ่าน ทรงรับราชการเป็น
ศาสตราจารย์และทรงดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ
กองวิจัยประวัติศาสตร์ของโรงเรียน
นายร้อยพระจุลจอมเกล้า นอกจากนั้น ยังทรง
ส่งเสริมอนุรักษ์ดนตรีไทยและศิลปะไทย ทรง
พระราชนิพนธ์หนังสือต่างๆ ที่สมบูรณด้วย
ความรู้และลักษณะวรรณศิลป์ เมื่อพุทธศักราช
๒๕๓๕ มุลณีธัมมโกโธได้ทูลเกล้าฯ ถวาย
รางวัลแมกไซไซสาขานักวิชาการชุมชนแต่พระองค์
และองค์การสหประชาชาติและเกษตรแห่งสหประชาชาติ
ทวิัย FAO ได้มอบรางวัลแก่โครงการเกษตร
เพื่ออาหารกลางวันตามพระราชดำริของพระองค์

**สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณ-
วลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี** ทรงบุกเบิกงาน
วิจัยในด้านเคมี การสังเคราะห์และการเพาะปลูก
พืชสมุนไพร เป็นที่ยอมรับของนานาชาติประเศ
องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม
แห่งสหประชาชาติได้ถวายเหรียญทองไอนส์ไตน์
เพื่อสดุดีพระเกียรติคุณ ทรงริเริ่มก่อตั้ง “มูลนิธิ
จุฬารามณ์” และ “สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์” เพื่อ
เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทรัพยากรบุคคล
สนับสนุนงานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์อย่างต่อเนื่อง
เป็นสื่อกลางในการระดมแหล่งทุน ตลอดจน
เป็นแหล่งข้อมูลที่เป็นต่อหาวิจัยทั้งจาก
ต่างประเทศ และภายในประเทศ ซึ่งก่อให้เกิด
ความตื่นตัวแก่นักวิทยาศาสตร์ไทย
ทรงเป็นผู้อำนวยการโครงการต่างๆ ของสถาบัน
วิจัยจุฬารามณ์ ทรงเป็นแบบอย่างแก่นักวิทยา
ศาสตร์ในการค้นคว้าศึกษาและวิจัยอย่างต่อเนื่อง
ทรงเป็นศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหิดล
พระราชทานเงินรางวัลได้ที่ได้จากการจำหน่าย
แถบบันทึกเสียงเพลงที่ทรงขับร้องสมทบทุน
มูลนิธิจุฬาภรณ์ เพื่อประโยชน์แก่การศึกษา
และสนับสนุนงานด้านวิทยาศาสตร์

*เย็นมณี สันตมกร และคณะ, “พระมหากษัตริย์คุณในด้านการศึกษา,” ๑๐๐ ปี พระทรงที่เกษเอิการ
(กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นดิงกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๕) หน้า ๗๓-๗๕.

ทรงสอนหนังสือชาวประมงที่หาดปรางค์บุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

นอกจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเป็น “ครู” ที่ดีของพระราชนัดดาแล้ว พระองค์ยังทรงพระเมตตาต่อราษฎรประจวบมาแต่ตาบุตร ทรงส่งเสริมการศึกษาแก่ราษฎรเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ด้อยโอกาส ทรงสอนและทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่าง พระราชทานอุปกรณ์การศึกษา ทรงสอนหนังสือราษฎรด้วยพระองค์เอง ทรงพระกรุณาเลือกหนังสือ

และสื่ออื่นๆ พระราชทานไว้ที่ศาลารวมใจ เพื่อให้เยาวชนและประชาชนในถิ่นกันดารมีหนังสือดีสำหรับอ่านบำรุงสติปัญญาและเพิ่มพูนความรู้ ทรงสอนธรรมะแก่ราษฎร เช่น ทรงนำชาวบ้านสวดมนต์ ทรงเป็นแม่พิมพ์ที่ดีในการอุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ราษฎรทั้งหลายจึงมีความจงรักภักดีเจริญรอยตามพระยุคลบาทประกอบกรณียกิจเพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ

ทรงเป็นนักบริหาร การศึกษาที่ดี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระอุปการคุณเป็นล้นพ้นแก่การศึกษาของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งพระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดโครงการต่างๆ เพื่อสอนงานอาชีพ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เมื่อจะโปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินงานโครงการใด พระองค์จะทรงศึกษาข้อมูลต่างๆ มีการวางแผนระยะสั้นและระยะยาว มีการทดลองโดยเริ่มจากกลุ่มเล็กๆ แล้วทรงประเมินและทรงปรับปรุง ถ้าได้ผลจึงโปรดเกล้าฯ ให้ขยายออกไปให้กว้างขวาง ทรงคำนึงถึงการบรรลุจุดประสงค์ของการศึกษาหลายฯ ด้าน เช่น มีพระราชประสงค์ให้ราษฎรมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้ ในขณะเดียวกัน มีพระราชประสงค์จะให้ราษฎรมีความรู้ทั่วไปให้ตระหนักว่าตนเองมีความสำคัญต่อสังคม รู้จักการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม ดังตัวอย่างบางประการต่อไปนี้

เมื่อต้นปีพุทธศักราช ๒๕๒๖ ได้ทรงทราบว่ราษฎรที่กั้นแม่ต้า อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง มีความยากจนมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมสำรวจว่า พื้นที่บริเวณดังกล่าว

มีดินขาวที่จะทำเครื่องปั้นดินเผาตามที่พระองค์ทรงทราบจริงหรือไม่ ปรากฏว่ามีดินขาวคุณภาพดี แต่มีเอกชนได้รับประทานบัตรไปแล้ว เมื่อเอกชนเหล่านั้นทราบถึงพระราชประสงค์ของพระองค์ที่จะทรงช่วยเหลือราษฎรผู้ยากไร้ ก็ขอลอนประทานบัตร เพื่อให้แหล่งดินขาวนั้นเป็นประโยชน์แก่ประชาชนส่วนรวม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม สร้างอาคารศูนย์ศิลปาชีพ เพื่อเป็นที่สันทนาการทำเครื่องปั้นดินเผาและศิลปาชีพต่างๆ ด้วยเหตุที่ทรงมองเห็นกรมนิมิตและเป็นนักอนุรักษ์ ทรงทราบว่าป่าไม้บริเวณนี้ถูกทำลายลงไปเป็นอันมาก จึงมีพระราชกระแสให้กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม จัดสร้างอาคารศูนย์ศิลปาชีพโดยไม่ใช้ไม้ และสร้างเตาเผาแบบที่ใช้ไฟฟ้า เพื่อมิให้มีการตัดไม้ทำลายป่ามาเผาเครื่องปั้นดินเผาอีก ซึ่งกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ก็รับสนองพระราชเสาวนีย์ สร้างอาคารด้วยกังวูซีเมนต์ โดยใช้ดินละเอียดผสมซีเมนต์อัดแน่นเป็นอิฐ วิธีทำอิฐแบบง่ายๆ นี้ประชาชนที่มาช่วยสร้างอาคารศูนย์ศิลปาชีพ ต่างก็ได้รับความรู้นำไปใช้ในการก่อสร้างบ้านเรือนและประกอบอาชีพทำอิฐซีเมนต์ขาย

ในการดำเนินโครงการต่างๆ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดให้ใช้ทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ที่มีอยู่

พระวาทานพระพรหมคุณาธาระห์ด้านการรักษาพยาบาลและการศึกษาแก่เด็กชายผู้หนึ่งจากจังหวัดเชียงราย

ทั้งจากภาครัฐบาลและเอกชนให้เป็นประโยชน์มากที่สุด เช่น จากหน่วยงานต่างๆ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กระทรวงศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และทรงเน้นให้มีการทดลองศึกษา วิจัย เพื่อปรับปรุงให้งานดีขึ้นเสมอ

ในการฝึกให้ราษฎรทำงานศิลปหัตถกรรมตามโครงการศิลปาชีพนั้น พระองค์มีพระราชประสงค์ให้งานดีมีฝีมือ ท่านผู้หญิงสุประภาดาเกษมสันต์ ราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้ให้สัมภาษณ์นิตยสารสกุลไทยรายสัปดาห์ว่า พระองค์ได้พระราชทานพระราโชบายในการนี้ ไว้ว่า

...เมื่อแรกที่ได้สมาชิกศิลปาชีพทำ ต้องให้กำลังใจ และปล่อยให้เขาทำตามความสามารถที่มีอยู่ เพราะว่าเขามีความเดือดร้อนในสภาพครอบครัว มีความกังวลที่จะได้ผลิตภัณฑ์เพื่อให้มีรายได้ เพราะฉะนั้นผลงานที่ออกมานี้ อย่าเพิ่งไปเร่งรัดในเรื่องคุณภาพ แต่เมื่อทุกอย่างได้เข้าที่แล้ว หมายความว่า เขาได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิศิลปาชีพไประยะหนึ่งแล้ว ก็จะเป็นการบรรเทาความเดือดร้อนของเขาได้บ้างแล้ว จึงค่อยเร่งรัดในเรื่องคุณภาพ เพราะฉะนั้นการดำเนินงานในโครงการศิลปาชีพจึงทำสองระยะไปพร้อมๆ กัน สำหรับบุคคลซึ่งแรกเข้ามาเป็นสมาชิกศิลปาชีพก็ทำไปตามฝีมือที่ตนมีอยู่ และตามความพอใจที่จะทำ แต่เมื่อแต่ละคนหมดความกังวลในเรื่องภาระส่วนตัวและปัญหาส่วนตัวแล้วจึงเน้นในเรื่องคุณภาพว่าจะต้องให้ได้ผลดีเยี่ยมในสิ่งที่ผลิตภัณฑ์นั้นๆ ควรจะมี...”

การที่ทรงกำหนดพระราชโบายเช่นนี้ ก็เพื่อจะทรงช่วยคนที่มีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ ไม่ทอดทิ้ง และสามารถปรับปรุงตนเอง ซึ่งเป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับใช้ในการเรียนการสอนต่างๆ ไป ดังที่กระทรวงศึกษาธิการได้พยายามปรับปรุงหลักสูตรให้มีความหลากหลาย ส่งเสริมให้มีวิธีการสอนหลายแบบ และมีสื่อหลายๆ ประเภทให้เหมาะแก่ผู้เรียน และจะต้องเริ่มต้นด้วยการให้ผู้ทำงานเกิดความรักงานก่อน

ในการดำเนินงานตามโครงการต่างๆ เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

พระราชทานพระราชดำริแล้ว ทรงติดตามงานอยู่ตลอดเวลา พระราชทานกำลังใจ คำติชม ชื่นแนะนำต่างๆ ทั้งแก่เจ้าหน้าที่และราษฎรเพื่อให้งานดีขึ้น ดังเช่นโครงการศิลปาชีพเครื่องปั้นดินเผา ทรงติดตามผลการสอนประเมินผลงาน พระราชทานพระราชดำริให้ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง ทรงพระกรุณาแนะนำว่าควรสอนอะไรบ้าง เช่น ควรใช้ลายที่แสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดอกไม้พื้นบ้าน ชีวิตชาวบ้าน วรรณคดีไทยต่างๆ นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาพระราชทานข้อแนะนำรูปแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งเห็นได้ว่า ทรงเป็นนักออกแบบ

¹ กองบรรณาธิการตีพิมพ์หนังสือผู้หญิงอุปราคา ภาพสมณศักดิ์, “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถกับการทรงงาน,” *สกุลไทย* (๒๓ สิงหาคม ๒๕๓๒) : ๒๔-๒๖.

ทรงตรวจผลงานของสมาชิกศิลปาชีพ

ที่ยอดเยี่ยม

ส่วนการจัดทำผลิตภัณฑ์ย่านลิพานั้น เมื่อผู้ที่จบการอบรมจากศูนย์ศิลปาชีพบางคน กลับไปตั้งกลุ่มผลิตตามภูมิปัญญาเดิม แล้วส่ง ผลิตภัณฑ์ไปที่กองราชเลขาการในพระองค์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถเพื่อจัดจำหน่าย หลังจากผ่านการตรวจของข้าราชการบริพารแล้ว พระองค์ก็ทรงพระอุตสาหะตรวจคุณภาพของ ผลิตภัณฑ์ด้วยพระองค์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อยัง พิจารณาว่าของผู้ใดมีมือเข้าชิ้นแล้วหรือไม่

จะต้องทำอย่างไรต่อไปกับผลิตภัณฑ์นั้นๆ เช่นเดียวกับงานทอผ้า พระองค์จะทรงพิจารณา ผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้นเป็นเวลานาน วันละหลาย ชั่วโมงติดต่อกัน และจะพระราชทานคำติชม มีมือลวดลาย และสีเส้นของผ้าทอที่ราษฎร นำมาถวาย

เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๘ พระองค์มีพระ- ราชดำริว่า การพัฒนาหมู่บ้านนั้นจะต้องจุดไฟ ในหัวใจของประชาชนให้พร้อมในการที่จะช่วย ตนเองและเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนอย่างแท้จริง

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร และทรงงานจนค่ำ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนที่ยากจนน่าจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนามากที่สุด กระทรวงมหาดไทยจึงได้จัดตั้งโครงการพัฒนาบุคลากรผู้นำหมู่บ้านตามพระราชดำริและโครงการศิลปาชีพที่จังหวัดสกลนคร^{*}

การที่พระองค์ทรงเอาพระบาทมฤตย์ใส่

อย่างจริงจังต่อเนื่อง ทรงพระอุตสาหะวิริยะตรากตรำพระวรกายเสด็จพระราชดำเนินไปในที่ทุรกันดาร ทรงติดตามการดำเนินงานประเมินผลและปรับปรุงแผนงานต่างๆ เพื่อช่วยให้ประชาชนมีความรู้ ความคิด สามารถช่วยตนเองและให้บุตรหลานได้ศึกษาเล่าเรียน

^{*}สำนักงานคณะกรรมการประสานงานโครงการในพระราชดำริ, โครงการพัฒนาบุคลากรผู้นำหมู่บ้านตามพระราชดำริ (กรุงเทพมหานคร : เอกสารอัดสำเนา).

พัฒนาตนเองและประเทศชาตินั้น เป็นพระ-
มหากษัตริย์คุณอย่างยิ่งแก่ชาวไทย และ
เป็นการกระตุ้นให้หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ทั้ง
ภาครัฐและเอกชน สนใจดำเนินการช่วยเหลือ
ผู้ด้อยโอกาส ทำให้เกิดโครงการต่างๆ ตาม

พระราชดำริเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะโครงการ
เฉลิมพระเกียรติเนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรง
เจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ เมื่อพุทธศักราช
๒๕๓๕ อันอำนวยการประโยชน์อย่างยิ่งแก่ประ-
เทษชาติโดยรวม

ทรงตรวจงานเสื่อกะเหรี่ยงตามโครงการศิลปาชีพที่ภาคใต้

พระมหากรุณาธิคุณต่อ การศึกษาในระบบโรงเรียน

เนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นว่าการศึกษาคือสิ่งจำเป็น เพราะจะช่วยพัฒนาชีวิต สังคม และประเทศชาติ ดังพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ เมื่อ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๐๕ ว่า

“...การฝึกฝนอบรมให้เด็กมีความรู้และความประพฤติดี รู้ถึงคุณค่าของการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้า และเป็นกุศลสงครามอันน่าอนุโมทนา...”

พระองค์จึงทรงพระกรุณาส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนหลายรูปแบบ

เช่น พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาของเยาวชนที่ขาดแคลน ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษา นอกระบบโรงเรียน พระราชทานพระราชดำริ ในการวางแผนและควบคุมดูแลจัดอบรม เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งสายสามัญและอาชีพ อันจะเป็นผลให้เพิ่มพูนรายได้แก่ครอบครัว และรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีคุณธรรม มีความรักชาติ และพัฒนาตนเอง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านต่างๆ ดังนี้

พระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์เป็นทุน การศึกษา

จากการโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่างๆ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถทรงพบว่า เด็กๆ ในชนบทส่วนมากมักจบการศึกษาเพียงภาคบังคับเท่านั้น แล้วออกมาทำงานช่วยทางบ้าน บางคนก็ไม่ได้เรียนหนังสือเลย เนื่องจากบิดามารดาเห็นความสำคัญของการทำงานเพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัวมากกว่าการศึกษา เด็กเหล่านี้บ้างก็ช่วยบิดามารดาทำไร่ไถนา บ้างก็รับจ้างทำงานเป็นรายวัน มีรายได้เล็กๆ น้อยๆ พระองค์จึงทรงสั่งแจ้งให้ราษฎรเหล่านั้นเข้าใจว่า การศึกษามีความจำเป็นเพียงใดในยุคปัจจุบัน ทรงแนะนำให้บิดามารดาส่งเสริมการศึกษาของบุตร ให้บุตรมีความรู้เพื่อจะได้ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และหากทรงพบว่าราษฎรครอบครัวใดขาดแคลนทุนทรัพย์ ไม่สามารถจะส่งเสียให้บุตรเล่าเรียนได้ ก็จะทรงช่วยเหลือ โดยทรงรับบุตรเป็นนักเรียนในพระบรมราชานุเคราะห์ พระราชทานค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการศึกษา เช่น ค่าเล่าเรียน ค่าเครื่องเขียน แบบเรียน เครื่องแบบ และอุปกรณ์เท่าที่จำเป็น มีบางรายที่พระราชทานค่าอาหารกลางวันและค่ารถด้วย และจะพระ-

ราชทานไปจนกว่าเด็กจะมีความรู้พอจะประกอบอาชีพช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ ทริคเท่าที่สถิติปัญญาของเด็กจะอำนวยให้เรียนได้ การพระราชทานความช่วยเหลือดังกล่าวนี้ เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกปี นอกจากนี้ มีผู้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายฎีกาขอรับพระราชทานทุนการศึกษาอีกนับเป็นร้อยๆ ราย จึงจำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อพิจารณาความเดือดร้อนของราษฎรแต่ละรายโดยละเอียด รายใดมีความเดือดร้อนมากจริงๆ คณะกรรมการจะพิจารณาให้ได้รับพระราชทานความช่วยเหลือเป็นอันดับแรก รายใดที่ยังพอจะรับภาระเรื่องการศึกษาของบุตรได้เองก็จะขอให้พยายามช่วยเหลือตนเองต่อไป เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ทีลำบากกว่าได้รับพระราชทานก่อน

การพิจารณาว่าราษฎรรายใดสมควรได้รับพระราชทานความช่วยเหลือหรือไม่นั้น จะกระทำตามขั้นตอนโดยละเอียดถี่ถ้วน คณะกรรมการพิจารณาทุนพระราชทานเพื่อการศึกษา มีราชเลขาการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถเป็นประธาน จะร่วมกันพิจารณาโดยอาศัยรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติครอบครัว สภาพความเป็นอยู่ อาชีพ รายได้ รายจ่าย ตลอดจนฐานะทางการเงินเป็นหลัก คณะกรรมการจะขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ประจำจังหวัดหรืออำเภอ ให้ช่วยตรวจสอบข้อเท็จจริง พร้อมทั้งเสนอความเห็นเพื่อประกอบ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับเด็กจากครอบครัวยากจนไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

การพิจารณาด้วยทุกครั้ง

ครอบครัวยากจนที่มีรายได้น้อย มีบุตรหลายคน ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือขายที่ขาดหัวหน้าครอบครัว จะได้รับพิจารณาพระราชทานความช่วยเหลือก่อน ส่วนใหญ่จะพระราชทานความช่วยเหลือด้านการศึกษาของบุตรครอบครัวละ ๑ คน เพื่อเฉลี่ยให้ได้รับพระราชทานมากที่สุด ส่วนมากจะเลือกผู้ที่เป็นพี่ให้ได้รับพระราชทาน เพราะว่าเมื่อจบการศึกษาแล้วจะได้ช่วยเหลือบิดามารดาส่งเสียให้

น้องได้เรียนต่อไป อันเป็นลักษณะที่คนไทยยึดถือปฏิบัติกันสืบมา

เรื่องผลการเรียนของผู้ขอพระราชทานทุนนั้น ก็เป็นส่วนประกอบในการพิจารณาคณะกรรมการกำหนดคะแนนเฉลี่ย ๒.๐๐ เป็นเกณฑ์ในการตัดสิน หากผู้ขอพระราชทานสอบได้คะแนนเฉลี่ยประจำภาคการศึกษาหรือประจำปีการศึกษาไม่ถึง ๒.๐๐ จะไม่พิจารณาให้ได้รับพระราชทาน ทั้งนี้ เพื่อจะยังพระราชทรัพย์ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่มีความ

สามารถจะเรียนได้จริงๆ แต่ถึงแม้จะกำหนดคะแนนเฉลี่ย ๒.๐๐ เป็นเกณฑ์ ก็ยังมีนักเรียนในพระบรมราชานุเคราะห์บางรายเมื่อเรียนไปแล้วผลการเรียนอ่อนลง คณะกรรมการจะว่ากล่าวตักเตือนให้เอาใจใส่ในการเรียนมากขึ้น และจะให้โอกาสเด็กพยายามเรียนไปจนจบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓) เป็นอย่างน้อย เพื่อเด็กจะได้รู้หนังสือ ตีขึ้น มีความคิดกว้างขวางมากขึ้น พอที่จะไม่ถูกล่อลวงไปในทางที่ผิดได้โดยง่าย

นักเรียนที่มีผลการเรียนถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้ มีหลายรายที่ได้รับพระราชทานความช่วยเหลือไปจนเรียนจบระดับอุดมศึกษา

อนึ่ง นักเรียนในพระบรมราชานุเคราะห์นั้น ไม่มีสิทธิพิเศษเหนือผู้อื่นแต่ประการใด เมื่อจะไปสอบเข้าเรียนต่อหรือสอบคัดเลือกเข้าทำงานที่ได้ก็ตาม ต้องสมัครสอบโดยใช้ความรู้ความสามารถของตนเอง พระองค์พระราชทานความช่วยเหลือเฉพาะเรื่องค่าใช้จ่ายที่จำเป็นแก่การศึกษาเท่านั้น

การพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อช่วยนักเรียนให้เข้าศึกษาในสถาบันการศึกษาต่างๆ นี้ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้พระราชทานมานานแล้ว ตั้งแต่เริ่มโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวออกเยี่ยมราษฎร ในระยะแรกก็ยังมีจำนวนน้อย ต่อมาเพิ่มขึ้นตามลำดับ ปีการศึกษา ๒๕๓๕

มีนักเรียนในพระบรมราชานุเคราะห์จำนวนเกือบสองพันคน

นอกจากพระราชทานพระราชทรัพย์แล้ว พระองค์มีพระราชกระแสให้ฝ่ายการศึกษา กองราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ติดตามดูแลความประพฤติ ตักเตือนแนะแนวทั้งด้านการเรียนและด้านความเป็นอยู่ของนักเรียน นิสิต นักศึกษาที่ได้รับพระราชทานทุน และกราบบังคมทูลรายงานความเป็นอยู่ ตลอดจนผลการเรียนทุกเดือน นักเรียนในพระบรมราชานุเคราะห์ทุกคนต้องมีแฟ้มประวัติ ซึ่งประกอบด้วยประวัติครอบครัว ที่มาของการได้อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ รูปถ่าย ประวัติย่อ ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ สถานศึกษา จดหมายรายงานของนักเรียนแต่ละเดือน หลักฐานการติดต่อและการเบิกเงินพระราชทาน สำเนาเอกสารแสดงผลการเรียน ตารางแสดงรายละเอียดเงินพระราชทานที่พระราชทานเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียนตั้งแต่เริ่มพระราชทานจนเรียนจบ ตลอดจนความช่วยเหลือที่ครอบครัวได้รับพระราชทานในกรณีจำเป็นด้วย

ในการพระราชทานทุนการศึกษา มีทั้งนักเรียนในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด กระจายไปทั่วทั้งประเทศ ดังตัวอย่างรายชื่อสถานศึกษาต่อไปนี้

กรุงเทพมหานคร

๑. โรงเรียนกุนนัทรุทธารามวิทยาคม
๒. วิทยาลัยพาณิชยการธนบุรี
๓. สถาบันราชภัฏสวนดุสิต
๔. สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตชุมพรเขตอุดมศักดิ์
๕. มหาวิทยาลัยรังสิต

ภาคกลาง

๑. โรงเรียนชะอำคุณหญิงเนื่องบุรี
จังหวัดเพชรบุรี
๒. โรงเรียนวังไกลกังวล จังหวัด
ประจวบคีรีขันธ์
๓. โรงเรียนชลบุรีสุขบท จังหวัด
ชลบุรี
๔. โรงเรียนทองเอนวิทยา จังหวัด
สิงห์บุรี
๕. วิทยาลัยเทคนิคเพชรบุรี จังหวัด
เพชรบุรี

ภาคใต้

๑. โรงเรียนสุตวันวิทยา จังหวัด
นราธิวาส
๒. โรงเรียนทุ่งใหญ่วิทยาคม จังหวัด
นครศรีธรรมราช
๓. โรงเรียนบ้านปือระ จังหวัด
ปัตตานี
๔. โรงเรียนคณะราษฎรบำรุง จังหวัด
ยะลา

๕. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
จังหวัดสงขลา

ภาคเหนือ

๑. โรงเรียนบัว จังหวัดน่าน
๒. โรงเรียนมาเมืองวิทยาคม จังหวัด
เพชรบูรณ์
๓. สถาบันราชภัฏอุดรดิตถ์ จังหวัด
อุดรดิตถ์
๔. สภากันเทคโนโลยีการเกษตรแม่ใจ
จังหวัดเชียงใหม่
๕. วิทยาลัยเทคนิคเชียงราย จังหวัด
เชียงราย

ภาคอีสาน

๑. โรงเรียนบ้านห้วยยาง จังหวัด
ลพบุรี
๒. โรงเรียนนาแกพิทยาคม จังหวัด
นครพนม
๓. โรงเรียนบ้านศรีวิไล จังหวัด
หนองคาย
๔. วิทยาลัยอาชีวศึกษา จังหวัด
อุบลราชธานี
๕. มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัด
ขอนแก่น

ส่วนเด็กพิการนั้น ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ พระราชทานพระราชทรัพย์และความช่วยเหลือในการรักษา พระราชทานที่อยู่อาศัยและอื่นๆ

รายชื่อโรงเรียนการศึกษาพิเศษที่มีนักเรียนใน
พระบรมราชานุเคราะห์เรียนอยู่ มีดังนี้

โรงเรียนสอนคนตาบอด

๑. โรงเรียนสอนคนตาบอด กรุง-
เทพมหานคร
๒. โรงเรียนสอนคนตาบอดภาค
เหนือ จังหวัดเชียงใหม่

โรงเรียนสอนคนหูหนวก - บอด

๑. โรงเรียนเศรษฐเสถียร กรุงเทพ-
มหานคร
๒. โรงเรียนโสตศึกษาทุ่งมหาเมฆ
กรุงเทพมหานคร
๓. โรงเรียนอนุสารสุนทร จังหวัด
เชียงใหม่
๔. โรงเรียนโสตศึกษาขอนแก่น
จังหวัดขอนแก่น
๕. โรงเรียนโสตศึกษา จังหวัดสงขลา

โรงเรียนสอนคนปัญญาอ่อน

๑. โรงเรียนกาวีละอนุกุล จังหวัด
เชียงใหม่
๒. โรงเรียนอุบลปัญญาอนุกุล จังหวัด
อุบลราชธานี

โรงเรียนสอนเด็กพิการทางแขนขา และลำตัว

โรงเรียนศรีสังวาลย์ จังหวัดนนทบุรี

เด็กพิการในพระบรมราชานุเคราะห์ก็
เช่นเดียวกันกับเด็กไม่พิการ สมเด็จพระ-
นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชเสาวนีย์
ให้ฝ่ายการศึกษา กองราชเลขาฯ ในการในพระองค์
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ดูแลความประพฤติ
แนะแนว และพระราชทานทุนการศึกษาตาม
ความถนัดและความสามารถ เช่น บางคน
เมื่อจบชั้นสูงสุดของโรงเรียนการศึกษาพิเศษ
แล้วก็ให้ฝึกด้านศิลปอาชีพที่สวนจิตรลดา บาง
คนเรียนวิชาชีพเฉพาะที่เป็นการศึกษานอกโรง-
เรียน บางคนเรียนต่อโรงเรียนสายสามัญหรือ
สายอาชีพ บางคนเรียนถึงระดับอุดมศึกษา

พระองค์ทรงพระกรุณาพระราชทาน
กำลังใจแก่เด็กพิการเหล่านี้มาก เช่น เด็กที่โรง-
เรียนศรีสังวาลย์ ในความดูแลของมูลนิธิ
อนุเคราะห์คนพิการ ในพระราชูปถัมภ์ของ
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่ง
รับสอนเด็กที่พิการทางแขน ขา และลำตัว
พระองค์พระราชทานคำปรึกษา คำใช้จ่ายที่จำเป็น
ทุกเดือนจะมีผู้แทนพระองค์ไปเยี่ยมสอบถาม
ปัญหาและช่วยแก้ไข เวลาปิดภาคเรียน คนที่
สามารถกลับบ้านได้ก็จะโปรดเกล้าฯ ให้ตำรวจ
ตระเวนชายแดนไปส่ง หรือบางรายผู้ปกครอง
ก็มารับกลับเอง โดยพระราชทานค่าใช้จ่าย
ในการเดินทางให้

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่สมเด็จพระ-
นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงอุปถัมภ์

ทรงพระเมตตาแก่เด็กๆ ที่มีใจใฝ่การศึกษา

เยาวชนผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับการศึกษา และเป็นการปลูกสำนึกของประชาชนให้เห็นความสำคัญของการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาตนเองและประเทศชาติ การที่พระองค์มีพระราชดำริที่จะให้เด็กทุกคนที่อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ นั้น นับได้ว่าพระองค์มีสายพระเนตร

ยาวไกล และทรงเป็น “นักการศึกษา” ที่ทรงพระปรีชาสามารถปราดเปรื่องเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งต่อมารัฐบาลก็ได้มีนโยบายขยายโอกาสทางการศึกษาถึงขั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เนื่องด้วยการศึกษาระดับดังกล่าวจะทำให้ราษฎรสามารถปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจและสังคมได้ดีขึ้น

ทรงเยี่ยมชมการฝึกงานฝีมือของนักเรียนโรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือ

ทรงเยี่ยมโรงเรียนชาวเขา

พระมหากรุณาธิคุณต่อ สถาบันการศึกษาและ หน่วยงานทางการศึกษา

เสด็จพระราชดำเนินเยือน สถานศึกษา

พระราชกรณียกิจอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษา คือ การโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และบางครั้งเสด็จพระราชดำเนินโดยพระองค์เองหรือทรงเป็นผู้แทนพระองค์ ไปยังสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชน

โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทางการศึกษา

สถานศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมโรงเรียน ทรงร่วมพิธีและทอดพระเนตรกิจกรรมของโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมีเยี่ยมศึกษาทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัดตลอดมา ยาทิ

โดยเสด็จไปในงานโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร

โดยเสด็จไปเยี่ยมโรงเรียนวัดโนนทัช-พายัพและโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่

โดยเสด็จไปในงานรื่นเริงที่โรงเรียนปามะพันธุวิทยา ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดขึ้นเพื่อหารายได้สมทบทุนโดยเสด็จพระราชกุศล

โดยเสด็จไปทอดพระเนตรการแสดงกิจกรรม เนื่องในงานฉลองวันพระราชสมภพครบ ๑๐๐ ปี ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีพระพันปีหลวง ณ บริเวณโรงเรียนเสาวภาและโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

โดยเสด็จไปทอดพระเนตรกิจการโรงเรียนสุนารี จังหวัดนครราชสีมา

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดโรงเรียนสอนเด็กปัญญาอ่อน ณ บริเวณโรงพยาบาลปัญญาอ่อน กรุงเทพมหานคร

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดโรงเรียนและพระราชทานทุนนักเรียนโรงเรียนวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดอาคารเรียน “ตรุณพัฒนา” ซึ่งมูลนิธิช่วยเด็กปัญญาอ่อนได้จัดสร้างขึ้น ณ บริเวณโรงเรียนเด็กปัญญาอ่อน

โดยเสด็จไปทรงเยี่ยมวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดนครราชสีมา

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดอาคารเรียนวิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดโรงเรียน ภ.ป.ร.
ราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ อำเภอ
สามพราน จังหวัดนครปฐม

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดอาคารเรียนโรง-
เรียนวัดโสทรวราราม อำเภอเมืองฯ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดป้ายอาคารเรียน
โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๑๖, ๑๗ และ ๑๘
อำเภอบางบาล จังหวัดมหาสารคาม

โดยเสด็จไปในงานวันปิดภาคการศึกษา
และงานออกงานการฝีมือของโรงเรียนจิตรลดา
บริเวณสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต กรุงเทพฯ-
มหานคร

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดโรงเรียนมูลนิธิวัด
ศรีอุดมรัตนาราม อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบล
ราชธานี

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดอาคารโรงเรียน
ร่มเกล้า ระดับประถมศึกษา บ้านหนองแคน
ตำบลดงหลวง อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม
(ปัจจุบันเป็นอำเภอดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร)

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดโรงเรียนร่มเกล้า
ระดับมัธยมศึกษา ตำบลดงโขบ อำเภอเมืองฯ
จังหวัดสกลนคร

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดอาคารหลังใหม่ของ
โรงเรียนอาชีวศึกษาดอนบอสโก และสถานเลี้ยง
เด็กกำพร้า ถนนเพชรบุรี กรุงเทพมหานคร

โดยเสด็จไปทรงเยี่ยมราษฎร และทอด-

พระเนตรกิจการตามพระราชดำริในโรงเรียน
มาตุพรกรรมนราธิวาส

สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไป
พระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตร
ณ สถาบันการศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย
และกระทรวงศึกษาธิการตลอดมา อาทิ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหา-
วิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยศรี-
นครินทร์วิโรฒ (ตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นวิทยาลัย
วิชาการศึกษา) อยู่เสมอ จนในระยะหลังๆ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระ-
นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงมอบ
พระราชทานพระदानนี้บางส่วนแก่สมเด็จพระเจ้า
ลูกยาเธอและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ตลอดจน
พระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ไปทรงปฏิบัติ
แทนพระองค์

นอกจากนี้ ได้โดยเสด็จไปทรงบำเพ็ญ
พระราชกรณียกิจอื่นๆ เช่น โดยเสด็จไปในพิธี
เปิดพระรูปสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า เจ้าฟ้ามหาวชิรา-
ลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร และ
พระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้าน จังหวัด
ปทุมธานี ณ วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์

โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปพระราชทานปริญญาดัชนีแก่ผู้สำเร็จการศึกษา ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงานวันเยาวชนแห่งชาติที่สนามกีฬาแห่งชาติ วันที่ ๒๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๕

ในพระบรมราชูปถัมภ์* ตำบลคลองหนึ่ง
อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

โดยเสด็จไปในพิธีเปิดอนุสาวรีย์สมเด็จพระ-
เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)
ณ วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา" เป็นต้น

**เสด็จพระราชดำเนินไปทรง
บำเพ็ญพระราชกรณียกิจทางการ
ศึกษา ด้วยพระองค์เอง**

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระ-
ราชกรณียกิจ ณ สถาบันการศึกษาดังๆ ด้วย
พระองค์เอง อาทิ

เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทาน
ประกาศนียบัตรแก่นักเรียนโรงเรียนสายปัญญา

เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทาน
ประกาศนียบัตรดุษฎีศร และอนุปริญญา-
บัตรพยาบาลและอนามัย ณ หอประชุมราช-
แพทยาลัย คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล
มหาวิทยาลัยมหิดล

**เสด็จพระราชดำเนินแทน
พระองค์ไปทรงบำเพ็ญพระราช-
กรณียกิจทางการศึกษา**

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ได้เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปทรง
บำเพ็ญพระราชกรณียกิจทางการศึกษาดังๆ เช่น

เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปใน
พิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้จบการศึกษา
จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ มหา-
วิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อ
วันที่ ๒๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไป
ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร วุฒิบัตร ประ-
กาศนียบัตร และเข็มวิทยฐานะแก่ผู้ทรงคุณวุฒิ
และผู้สำเร็จการศึกษา จากวิทยาลัยป้องกัน
ราชอาณาจักร วิทยาลัยกองทัพบก วิทยาลัย
กองทัพอากาศ และโรงเรียนเสนาธิการทหารอากาศ
เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕

นอกจากนี้ ยังพระราชทานพระราโชวาท
อันเป็นคุณูปการแก่ผู้สำเร็จการศึกษา เช่น
เมื่อเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปในพิธี
พระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษา
จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ณ มหา-
วิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เมื่อ
วันที่ ๒๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ ได้
พระราชทานพระราโชวาท ดังอัญเชิญมาทางดอยน
ดังนี้

* ปัจจุบันเป็น สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาลัยการณ ในพระบรมราชูปถัมภ์

* ปัจจุบันเป็น สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

...ข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายทราบดีว่าความเป็นบัณฑิตจะแสวงหาจากภายในเรียนวิชาการชั้นสูงทางวัตถุเพียงอย่างเดียวไม่ได้ หากแต่จะต้องศึกษาและปฏิบัติในทางจิตใจ เพื่อให้เกิดความฉลาดรอบรู้อย่างแท้จริงด้วย ผู้สำคัญตนว่ามีความฉลาดสามารถเป็นเลิศอยู่เสมอ นั้น มักพาตัวไปไม่รอด เพราะความสำคัญตนเช่นนั้นจะปิดบังโอกาสที่จะชวนชวนหรือได้มาซึ่งปัญญาที่สูงขึ้นไป ด้วยอย่างจริงก็มีปรากฏในประวัติการณ์ของโลกมาแล้วมากมาย ที่ผู้มีปัญญาความสามารถและอำนาจ ต้มองข้ามแพ้ล้มจมไป เพราะเหตุนี้ ตามที่ข้าพเจ้าทราบมานับว่า แม้นักปราชญ์ของตะวันตก ซึ่งมีชื่อเสียงเกียรติคุณเป็นที่ยกย่องอย่างสูง ก็ยังสรรเสริญความสงบสงัดก้มถ่อมตัว และสอนว่าความสงบเสถียรถ่อมตัวนั้นเป็นเหตุหรือเป็นทางนำความรอบรู้ความฉลาดมาสู่ตน บางท่านถึงกับสอนว่า ถ้าบุคคลไม่หมั่นพิจารณาตนเองให้เสมอจนแล้ว จะพาตัวให้ตลอดรอดฝั่งไปได้ไม่สำเร็จ

เพราะเหตุดังกล่าวนี้ จึงได้ขอให้ท่านทั้งหลายที่ได้ชื่อว่าบัณฑิต ได้ฝึกฝนตนเองให้เป็นบัณฑิตที่แท้จริงให้ได้ จักได้ร่วมมือช่วยกันใช้ความเป็นบัณฑิตนั้น รักษาและนำพาชาติบ้านเมืองให้รอดพ้นภัยอันตรายไปสู่ความผาสุกความเจริญก้าวหน้าอันมั่นคงได้...”

การที่เสด็จพระราชดำเนินไปยังสถาบันการศึกษาต่างๆ นั้น แม้ต้องทรงทราบว่าพระวรกาย แต่ด้วยพระราชประสงค์ที่จะพระราชทานขวัญและกำลังใจแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อให้มุ่งมั่นพัฒนาตนเองและพัฒนางานที่รับผิดชอบ เพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชา-

ราชบุรีเป็นส่วนรวม จึงมิได้ทรงย่อท้อ นับว่าเป็นบุญของประชาชนชาวไทยที่มีสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ทรงพระคุณอันประเสริฐทั้ง เนื่องด้วยทรงสนพระราชหฤทัยในการศึกษาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

^๑สำนักราชเลขาธิการ, ประมวลพระราชดำรัสและพระราชโอวาทที่พระราชทานในโลกาสดต่างๆ ปี พุทธศักราช ๒๕๑๔ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๔) หน้า ๓๑ - ๓๒.

ทรงอุปถัมภ์บำรุงหน่วย งานด้านการศึกษา

นอกจากทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนการศึกษาแล้วยังพระราชทานพระราชดำริ พระราชทานสิ่งของต่างๆ แก่มูลนิธิที่ส่งเสริมการศึกษาและสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมทั้งทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ด้วย อาทิ

ทรงรับมูลนิธิร่วมจิตต์น้อมเกล้าฯ เพื่อเยาวชน มูลนิธิช่วยนักเรียนที่ขาดแคลน โรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือ โรงเรียนสาธิตปัญญา โรงเรียนเบญจมราชาลัย และอื่นๆ อีกมากไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

พระราชทานเงินที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พุทธศักราช ๒๕๐๕ เป็นทุนดำเนินการก่อตั้ง “มูลนิธิช่วยนักเรียนที่ขาดแคลน” ต่อมาเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๑ พระราชทานเงินโดยเสด็จพระราชกุศล ตั้งเป็น “ทุนนวฤกษ์” สาขา “เฉลิมสามรอบ” และพระราชทานเพิ่มเติมอีกในพุทธศักราช ๒๕๑๔ และ ๒๕๑๕ “ทุนนวฤกษ์” นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเงินจำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท เป็นทุนประเดิม โดยให้มูลนิธิเก็บดอกผล เป็น

ทุนการศึกษาแก่นักเรียนหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพและประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ฝึกหัดครู และอุดมศึกษาอื่นๆ และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ผู้มีจิตศรัทธาทูลเกล้าฯ ถวายเงิน ตั้งแต่ ๒๕,๐๐๐ บาท ขึ้นไป ตั้งเป็นทุนสาขาได้ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๒ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถพระราชทานเงิน ๓๐,๐๐๐ บาท ซึ่งเป็นรายได้จากการจำหน่ายหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๓ รอบ ของพระองค์ เพื่อให้มูลนิธิเก็บดอกผลเป็นทุนการศึกษาชื่อทุน “สมเด็จ” สำหรับนักศึกษาหญิงที่กำลังศึกษาอยู่ใน ๒ ปีสุดท้ายของสถานศึกษา ระดับอุดมศึกษา ต่อมา มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายเงินเพื่อพระราชทานสมทบทุนนี้อีกหลายงวดจนถึงพุทธศักราช ๒๕๓๕ สามารถใช้ดอกผลให้ทุนการศึกษาปีละ ๕ ทุน นอกจากพระราชทานเงินแล้ว ยังได้พระราชทานพระราชดำริต่างๆ แก่คณะผู้ดำเนินการมูลนิธิด้วย^๕

นอกจากนี้ ยังเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดอาคารเรียนโรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราช-

^๕มูลนิธิช่วยนักเรียนที่ขาดแคลน ในพระบรมราชูปถัมภ์, ผลการดำเนินงานมูลนิธิช่วยนักเรียนที่ขาดแคลน ในพระบรมราชูปถัมภ์ในรอบปี ๒๕๓๓ (เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๓๔) หน้า ๒๓-๒๔, ๒๗, ๖๔, ๘๕.

ท่านพระราชทรัพย์แก่โรงเรียนหลายครั้ง ตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๐๗ ถึงพุทธศักราช ๒๕๓๕ เป็นเงิน ๕๕๐,๐๐๐ บาท พระราชทานพัดถม ตัดเพดานห้องอาหาร ๒ ตัว พระราชทาน เลี้ยงอาหารกลางวันแก่ครูและนักเรียน ๒ ครั้ง ปีการศึกษา ๒๕๓๔-๒๕๓๕ มีนักเรียนในพระ-บรมราชานุเคราะห์ ๑๓ คน*

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ พระ-ราชทานพระราชทรัพย์แก่โรงเรียนกาวิละอนุกุล จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดการสอน เด็กเร่ร่อน พิญญาอ่อน และพิการซ้ำซ้อน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๒ และ ๒๕๓๕ รวม เป็นเงิน ๒๕๐,๐๐๐ บาท และพระราชทาน เลี้ยงอาหารแก่เด็กโรงเรียนศรีสังวาลย์ทั้ง โรงเรียนเสมอๆ

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรง เยี่ยมโรงเรียนสายปัญญาและเสด็จพระราช-ดำเนินไป ณ สถานที่อื่นๆ ที่โรงเรียนสายปัญญา และสาขาสัญญาสมาคมจัดงาน เช่น

เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทาน ประกาศนียบัตรแก่นักเรียนโรงเรียนสายปัญญา เป็นครั้งแรก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๓ และ

ต่อมาพุทธศักราช ๒๕๔๕ ได้กราบบังคมทูล ขอพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรี-นครินทราบรมราชชนนี และสมเด็จพระเจ้า-พี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวง นราธิวาสราชนครินทร์ให้แกโรงเรียนสายปัญญา ซึ่งทั้งสามพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดิน เลขโฉนดที่ ๒๖๕๗ เนื้อที่ ๕ ไร่ ๒๔ ตารางวา คิดเป็นเงินในสมัยนั้น ๘๐๐,๐๐๐ บาท (แปดแสนบาทถ้วน)

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธาน ในงานจัดการแสดงกิจกรรมของสาขาสัญญา สมาคม ณ สวนอัมพรหลายครั้ง อาทิ เสด็จ-พระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการแสดงละคร ของนักเรียนและพระราชทานพระราชทรัพย์ ช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการแสดงละคร เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๔๔ เสด็จพระราชดำเนินไป ทรงเป็นประธานเปิดตึก “พระองค์เจ้าสาย สนิทวงศ์” ที่สร้างขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ส่วน พระองค์ร่วมด้วยบรรดาพสกนิกรทุกหมู่เหล่า-วงศ์และสายปัญญาสมาคม เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๗

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณารับโรงเรียนสายปัญญาและสาย-

*โรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือในพระบรมราชินูปถัมภ์, ข้อมูลเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถที่มีต่อโรงเรียน (เอกสารคัดสำเนา, ๒๕๓๕).

พระราชทานประกาศนียบัตรแก่นักเรียนโรงเรียนสาธิตปัญญาในพระบรมราชินูปถัมภ์

ปัญญาสมาคมไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๙๖ พระราชทานวัสดุอุปกรณ์ แก่ห้องสมุดโรงเรียน พระราชทานรางวัลเรียน ดีแก่นักเรียนที่สอบได้ที่ ๑ ชั้นเตรียมวิทยาศาสตร์ และอักษรศาสตร์ ตามที่อาจารย์ใหญ่ในขณะนั้น ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทาน และได้ พระราชทานพระราชทรัพย์แก่มูลนิธิสาธิตปัญญา ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ซึ่งใช้ดอกผลเป็นทุน การศึกษาแก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย^{*}

ทรงสนับสนุนการก่อตั้ง และขยายโรงเรียนที่อยู่ใน ท้องถิ่นทุรกันดาร

เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๕ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระราชทรัพย์เป็นทุนเริ่มแรก จำนวน ๑๓,๕๐๐ บาท เพื่อสร้าง “โรงเรียน เจ้าแม่หลวงอุปถัมภ์ ๑” ให้ชาวเขาเผ่าเย้า ที่ บ้านห้วยขาน ตำบลแม่ฮ่อง อำเภอด่านช้าง จังหวัด เชียงใหม่ อยู่ในการดูแลของกองกำกับการ

^{*}คุณยุพิน สุขุมระทัต, พระมหากษัตริย์คุณแห่งองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ทรง มีต่อโรงเรียนสาธิตปัญญา และสาธิตปัญญาสมาคมในพระบรมราชินูปถัมภ์ (เอกสารพิมพ์ดีด, ๒๕๓๕).

ตำรวจตระเวนชายแดนเขต ๕ ซึ่งต่อมาได้มีผู้บริจาคเพิ่มเติม ปัจจุบันเป็นโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา เปิดสอนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้รับรางวัลการจัดการเรียนการสอนดนตรีไทยดีเด่นระดับอำเภอ และรองชนะเลิศห้องสมุดดีเด่นระดับกลุ่มโรงเรียน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโรงเรียนชายแดนสงเคราะห์ที่ ๑๔ ของชาวเขาเผ่าม้ง ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลแม่มิม อำเภอแม่มิม จังหวัดเชียงใหม่ และพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ จำนวน ๒๐,๐๐๐ บาท ต่อมาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดอาคารเรียนดังกล่าว เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๐ และพระราชทานนามโรงเรียนว่า “โรงเรียนเจ้าแม่หลวงอุป-ภัมภ์ ๒” หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโรงเรียนอีกหลายครั้ง เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๓ โรงเรียนได้โอนไปสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ และได้รับเกียรติคุณหลายอย่าง เช่น โรงเรียนดีเด่นของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่มิม ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ รองชนะเลิศอันดับ ๑ โรงเรียนดีเด่น

ของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ รองชนะเลิศอันดับ ๑ กิจกรรมสหกรณ์ดีเด่นระดับอำเภอ และผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาดีเด่นของครูสภา

เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ได้เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค โดยเรือพระที่นั่งชื่อ “เศขระदान” เลียบตามฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ถึงตำบลบางปูใหม่ บริเวณหมู่บ้านคลองคอต-ต่อ จังหวัดสมุทรปราการ ทอดพระเนตรเห็นเรือแล่นเข้าคลอง จึงเสด็จพระราชดำเนินตามเรือประมงไปสุดทาง ซึ่งไปสิ้นสุดที่ถนนสุขุมวิทริมฝั่งคลองทั้งสองด้านมีหมู่บ้านของชาวประมงอาศัยอยู่ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจนได้พากันมาเฝ้าฯ และทูลเกล้าฯ ถวายสิ่งของตามแต่จะหามาได้ เช่น กุ้ง ปู ปลา ทูย และกราบบังคมทูลขอให้ทรงสร้างโรงเรียนมัธยมศึกษาขึ้นในหมู่บ้าน เพราะมีแต่โรงเรียนประถมศึกษา พระองค์จึงทรงรับที่จะกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อขอพระราชทานให้จัดสร้างโรงเรียนมัธยมศึกษาขึ้นสงเคราะห์เด็กที่ขัดสนในบริเวณนั้น

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนมัธยมวัดศรีจันทร์ประดิษฐาราม และพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนเริ่มต้น

ผู้มจิตศรัทธาอุทิศถว้ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล ณ โรงเรียนมัธยมวัดศรีจันทร์ประดิษฐ์
ในพระบรมราชานุเคราะห์ วันที่ ๑๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔

๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาทถ้วน) และด้วย
เดชพระบารมี จึงมีหน่วยงาน บริษัท ห้างร้าน
ข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน บริจาคเงินสมทบ
และอุทิศถว้ ถวายที่ดินประมาณ ๑๐ ไร่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระ
พระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราช
ดำเนินไปทรงวางศิลาฤกษ์อาคารเรียน "ภ.ป.ร."
เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๑๒
และเปิดสอนครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๓
ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระ
ราชทานพระราชทรัพย์อีก ๔๕๐,๕๐๐ บาท
(สี่แสนสี่หมื่นห้าร้อยบาทถ้วน) เพื่อเป็นทุน
สร้างอาคารเรียน "ส.ก." ซึ่งมีผู้ร่วมบริจาค

โดยเสด็จพระราชกุศลอีกจำนวนมาก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อ
ดำเนินการสร้างและดำเนินกิจการของโรงเรียน
มัธยมวัดศรีจันทร์ประดิษฐ์ ซึ่งเป็นโรงเรียน
เอกชนที่เก็บค่าเล่าเรียนไม่มากนักจากผู้ไม่มี
ปัญหาทางการเงิน ส่วนผู้ขาดสก็ขอรับทุน
การศึกษาได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระ
พระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระ
เจ้าลูกยาเธอ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมโรงเรียน
มัธยมวัดศรีจันทร์ประดิษฐ์ ทรงห่วงใยใน

ความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนและมีพระ-
ราชกระแสถามถึงการดำเนินงานและการ
ศึกษาของนักเรียนที่จบจากโรงเรียน โรงเรียน
จึงเก็บสถิติไว้กราบบังคมทูลให้ทรงทราบ ใน
ปีการศึกษา ๒๔๓๕ โรงเรียนมีอาคารเรียน ๒
หลัง หอประชุม ๑ หลัง มีนักเรียนประมาณ
๖๐๐ คน ครูประมาณ ๒๐ คน และมีพระ-
สงฆ์ช่วยสอน ๒ รูป สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่
๑-๓ เมื่อปีการศึกษา ๒๔๓๒ พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาพระราชทาน
ชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนมัธยมวัดศรีจันทร์
ประดิษฐ์ ในพระบรมราชานุเคราะห์”^๑

ต่อมา ได้มีผู้เพียรพยายามตามพระยุคลบาท
ก่อสร้างโรงเรียนประเภทนี้ขึ้นอีกหลายโรงเรียน

พระมหากษัตริย์คุณ ต่อการศึกษานอก ระบบโรงเรียน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
มีพระราชดำริว่า การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญมาก

ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตของคน สังคม และประเทศ
ชาติ จึงได้ทรงดำเนินการโครงการต่างๆ เพื่อ
ส่งเสริมให้มีการศึกษาอย่างทั่วถึงโดยเฉพาะ
ผู้ยากจน ผู้อยู่ห่างไกล ผู้ได้รับภัยธรรมชาติ
และผู้ที่ได้รับอันตรายจากการป้องกันประเทศ
ทั้งทางด้านความรู้ ความประพฤติ สุขภาพ
อนามัยและการประกอบอาชีพ ทรงเน้นเรื่อง
การรักท้องถิ่น รักชาติ การอนุรักษ์วัฒนธรรม
และสิ่งแวดล้อม ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ว่า
“...อยากให้ราษฎรรักแผ่นดินของตนเอง คน
ที่มีภูมิปัญญาอยู่ที่ไหนก็ตาม เมื่อเขาเข้ามาทำงาน
มีความรู้ความสามารถแล้ว ก็อยากให้เขากลับไป
ใช้ความรู้ความสามารถที่ท้องถิ่นของเขา ช่วย
กันทำให้ท้องถิ่นของเขาสมบูรณ์ขึ้น...”^๒

นอกจากนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ-
บรมราชินีนาถ ยังทรงริเริ่มจัดโครงการการ
ศึกษานอกระบบโรงเรียนที่สำคัญๆ ทรง
สนับสนุนและช่วยเหลือประชาชนทั้งเด็กและ
ผู้ใหญ่ให้ศึกษาตามความเหมาะสมกับความสามารถ สภาพแวดล้อมและให้เกิดความรักที่
จะศึกษาทุกๆ ด้านอยู่เสมอ

^๑ สักกุดจากโรงเรียนมัธยมวัดศรีจันทร์ประดิษฐ์ ในพระบรมราชานุเคราะห์ จังหวัดสมุทรปราการ
“สุริยา” เพื่อไทยทั้งดวง (เอกสารลายมือ)

ทรงสอนหนังสือราษฎร

จากการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปทรงเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศนั้น ได้ทรงพบว่ายังมีราษฎรเป็นจำนวนมากในท้องถิ่นที่ห่างไกลความเจริญ มีชีวิตความเป็นอยู่ลำบากยากแค้น ทั้งผู้ใหญ่และเด็กขาดความรู้เพราะไม่ได้ับการศึกษาเพียงพอ บางคนอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เมื่อทรงมีโอกาส จึงทรงพระกรุณาสอนหนังสือราษฎรในถิ่นทุรกันดารด้วยพระองค์เอง เช่น เมื่อเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรมที่วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พระองค์

ทรงพระอุดาหะสอนหนังสือแก่ลูกหลานของราษฎรที่บริเวณหมู่บ้านปราณคีรี อำเภอหัวหิน ทรงทำหน้าที่เสมือนครูใหญ่ ทรงมอบหมายให้ข้าราชการบริพารที่ตามเสด็จ ทำหน้าที่เป็นครูน้อยช่วยสอนกลุ่มต่างๆ ในการดำเนินการได้ทรงวางแผนงานอย่างมีระบบและติดตามผลอยู่เสมอ มีพระราชเสาวนีย์ให้ข้าราชการจัดหนังสือเป็นหมวดหมู่แยกตามประเภทเพื่อแจกจ่ายแก่ราษฎรตามความรู้พื้นฐานของแต่ละคน มีทั้งหนังสือหัดอ่านสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา หนังสืออ่านประกอบหลายประเภทที่ให้ความรู้รอบตัวสำหรับเด็กโต เช่น นิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก เรื่องเกี่ยวกับ

ประวัติศาสตร์ชาติไทย และนวนิยายสำหรับ
ผู้ใหญ่ เช่น เรื่องไฟแดง ของหม่อมราชวงศ์
คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นต้น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงงานหนักอย่างไม่เคยทรงย่อท้อ ประทับ ณ ศาลา
ยทพที่สร้างขึ้นด้วยไม้ไผ่แบบง่ายๆ ทรงตรวจ
ดูหนังสือต่างๆ ที่บรรดาข้าราชการบริพารเตรียมไว้
แล้วโปรดให้ชาวบ้านแต่ละคนเข้าเฝ้าฯ ทรง
ทดสอบความรู้พื้นฐาน เช่น ให้อ่านหนังสือ
ถวาย ทรงซักถามบ้าง แล้วจึงมีพระราชเสาวนีย์
ให้ไปหัดเรียนหัดอ่านกับผู้ที่สมควรต่อไป

การสอนมีทั้งที่เป็นแบบตัวต่อตัวและ
สอนเป็นกลุ่ม กลุ่มละประมาณ ๒-๓ คน
โดยนั่งตามหาดทราย ตามใต้ต้นไม้ สมเด็จพระ
นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสอน
ด้วยพระองค์เองบ้าง ทรงแนะนำบ้าง และ
พระราชทานรางวัลแก่ผู้อ่านหนังสือได้เร็วและ
ขยันอ่าน ทรงมีบัญชีรายชื่อนักเรียนของพระองค์
ซึ่งในการเสด็จพระราชดำเนินแต่ละครั้ง ทรง
มีบันทึกกำกับว่า ผู้ใดเรียนดี อ่านหนังสือได้
และขยันอ่านได้มากน้อยเพียงใด

นอกจากนั้น เมื่อเปิดโรงฝึกศิลปาชีพ
ชั่วคราวขึ้นที่พระตำหนักในภูมิภาคต่างๆ พระ
องค์ทรงพระกรุณาสอนหนังสือลูกของสมาชิก
ที่มาเรียนศิลปาชีพด้วยพระองค์เอง และทรง
ขอให้ทหารที่ถวายอารักขาช่วยสอนด้วย

ในการสอนหนังสือชาวบ้านที่ไม่สามารถ

อ่านออกเขียนได้นั้น จะทรงแทนที่ความรู้ทาง
พุทธศาสนา จริยศึกษา และสุศึกษา ตลอดจน
จนความรักชาติ รักแผ่นดินกำเนิดของตนด้วย

วิธีให้การศึกษาเช่นนี้ แสดงว่าทรงเป็น
ครูที่ดี และทรงสอนแบบที่เรียกกันในปัจจุบัน
ว่า “บูรณาการ” นับว่าพระองค์ทรงส่งเสริม
และสนับสนุนการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้
ทั่วถึงยิ่งขึ้น และเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ดีด้วย
โอกาส ซึ่งเมื่ออ่านออกเขียนได้แล้วย่อม
สามารถแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เป็น
ประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว เช่น ใน
การประกอบอาชีพ และเมื่อราษฎรได้พัฒนา
ตนเองแล้ว ก็ย่อมเป็นทรัพยากรบุคคลที่มี
คุณค่า เป็นพลังของบ้านเมือง เสริมสร้าง
ความเจริญมั่นคงของประเทศชาติ

ทรงส่งเสริมการศึกษา ด้านคุณธรรม

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงสนพระราชหฤทัยในการส่งเสริมคุณธรรม
ของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จาก
พระราชดำรัสของพระองค์ที่พระราชทานใน
โอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธาน
ในพิธีเปิดโครงการวันแม่ของสมาคมครูคาทอลิก
แห่งประเทศไทย ณ หอประชุมโรงเรียนเซนต์-
คาเบรียล เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม พุทธศักราช
๒๕๑๕ ซึ่งขอัญเชิญมาบางตอน ดังนี้

...ศาสนาทุกศาสนามุ่งสอนให้คนประพฤติดี ให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม ศาสนาเป็นที่พึ่งตลอดไปของมนุษย์ทั้งในยามสุข และในยามทุกข์ ช่วยเตือนสติเราไม่ให้ประมาท หลงระเหิงในยามยินดีมีความสุข ช่วยเราไม่ให้หมดสติ รู้สึกแคว้งคว้าง ในยามมีความทุกข์ เพราะศาสนาเป็นหลักที่พึ่งที่ถนัดถียนพึ่งทางใจของเราทุกคน ถึงแม้จะต่างศาสนากัน ก็ยังช่วยประคับประคองให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุขสงบสุข ซึ่งจะเห็นได้ว่าในประเทศไทยเรานี้มีทุกคณะทุกฝ่าย ก็เชื่อมั่นในศาสนาอย่างแท้จริง สิ่งคนส่วนใหญ่ คือ ประเทศจึงมีความสุขสืบเนื่องกันมาช้านาน...

ศาสนาช่วยคนไม่ให้หมดสติแคว้งคว้างในยามทุกข์ ความสำคัญ
ของศาสนาในแง่นี้ได้ปรากฏชัดในโลกปัจจุบันแล้ว โดยเฉพาะในระยะ ๑๐
ปีที่ผ่านมา เป็นเงาสะท้อนให้เห็นได้อย่างดีว่าถ้าโลกขาดศาสนา
แล้วมีผลอย่างไร เพราะในระยะนี้ หนุมลวาทที่ยังไม่เจนต่อวิถีชีวิตอัน
ยุ่งยากในโลกพากันละทิ้งศาสนา โดยอ้างว่าที่ไม่นับถือศาสนา ก็เพราะ
ศาสนาเป็นของล้าสมัย ไม่ก้าวหน้าไปกับวิทยาศาสตร์ที่กำลังเจริญอยู่
เราหาวิธีไม่ว่า เขาชวนความยึดถือความเจริญทั้งทางโลกวัตถุ และหลัก
ปฏิบัติทางศาสนาควบคู่กันไป ถ้าหากละทิ้งสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว จะเป็น
อันตรายต่อชีวิตของตน ที่ว่ามนุษย์ไม่จำเป็นต้องมีที่พึ่งทางจิตใจนั้น ไม่
เป็นความจริงเลย คนเราเมื่อขาดที่ยึดเหนี่ยวทางใจแล้วจะเกิดความว้าวุ่น
พอลึกมีความทุกข์ก็จะหันหน้าคว้าเอาสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชีวิตของตน เพื่อ
ให้ลืมเรื่องเฉพาะหน้าชั่วคราว เช่น ยาเสพติด เพราะยาเสพติดทำให้
คนมึนเมา ขาดสติสัมปชัญญะ มักประพฤติดแต่ความชั่ว เปรียบเสมือน
ปลาติดเบ็ด ยากนักที่จะหลุดพ้นออกมาได้ ส่วนมากก็เบียดเบียนหาความสุข
โดยไม่เข้าใจว่าอะไรจะนำสันติสุขมาให้ตนได้ แต่ถ้าเราตั้งอยู่ในสุจริตธรรม
ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ต่างคนยึดมั่นในศาสนาของตน โลกมนุษย์
ก็จะมีสันติสุขได้พอประมาณ ดังที่ร่ำเรียกเรื่องปรารภกันนักใน
ปัจจุบันนี้...

พระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมราชินีนาถ พระราชินี พระราชปิตุลาธิราช บรมนาถบพิตร ระหว่างเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร มักจะสอดแทรกคติธรรม เช่น เรื่องความจำเป็นที่คนเราต้องมีศาสนาและมีธรรมะ และโปรดสอนเรื่องคุณธรรม ควบคู่ไปกับการฝึกอบรมวิชาชีพต่างๆ นอกจากนี้ มีพระราชดำรัสให้จัดตั้ง “โครงการปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาท้องถิ่น” ขึ้นเป็นตัวอย่างที่บ้านแม่ตะไคร้ ตำบลทาบทวน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๕

วัตถุประสงค์ของโครงการ คือ

๑. เพื่อพัฒนาอาชีพของชาวบ้านแม่ตะไคร้ ให้พ้นจากภาวะยากจนมีการกินดีอยู่ดี
๒. เพื่ออบรมสามเณรให้มีความรู้ทางปริยัติและปฏิบัติ แล้วอุปสมบทเป็นพระภิกษุ
๓. เพื่อปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก เยาวชน และราษฎรในหมู่บ้านให้เป็นผู้มีศีลธรรม
๔. เพื่อเป็นแบบอย่างแก่ราษฎรในพื้นที่ใกล้เคียง

๕. เพื่อสร้างวนอุทยานที่ร่มรื่นให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่อุดมคณสถานสำหรับการปฏิบัติธรรมของพระภิกษุในจังหวัดเชียงใหม่ และประชาชนทั่วไป

๖. เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบต่อไป ซึ่งเป็นผลให้ราษฎรมีคุณธรรม

พระองค์ได้พระราชทานสิ่งของต่างๆ เช่น ไม้เท้าบูชา พระพุทธรูป หนังสือธรรมะ แด่ภิกษุที่ก่อกำเนิดธรรมะ แผ่นพิมพ์สวดมนต์แปล และทรงเปิดแถบบันทึกเสียงให้ราษฎรสวดมนต์พร้อมๆ กัน เป็นการอบรมด้วยการปฏิบัติ ซึ่งเป็นวิธีที่ถูกต้องและส่งผลดีในการให้การศึกษายิ่ง

พระราชกรณียกิจในการส่งเสริมคุณธรรมนี้เป็นการส่งเสริมการศึกษาที่จะช่วยให้สังคมมีความสงบสุข ซึ่งเป็นการเสริมและกระตุ้นการให้การศึกษาด้านคุณธรรมดังเช่นรัฐบาลได้กำหนดเรื่อง คุณธรรม ไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ โดยมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๙) จะมุ่งจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของพลเมือง โดยเน้นให้มีคุณธรรม จริยธรรม ปัญญา และมีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ ตลอดจนทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถพึ่งตนเองและดำรงชีวิตได้พึ่งเป็นสุข ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ วิถี

สร้างสรรค์และนำการพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่เหมาะสม และสามารถช่วยให้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปอย่างมีกระบวนการและราบรื่น สอดคล้องกับเงื่อนไขข้อจำกัดด้านทรัพยากร สภาพความต้องการของแต่ละบุคคล ชุมชนและสังคม รวมทั้งก่อให้เกิดความสมดุลและเชื่อมโยงในการพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ตลอดจนความสัมพันธอันดี มีความผสมกลมกลืนและได้รับประโยชน์ร่วมกันจากการพัฒนา ทั้งเมืองและชนบท

การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสียสละเพื่อส่วนรวมเป็นสิ่งที่ประเทศชาติต้องการมาก ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรง

เปิดงานบำเพ็ญประโยชน์ ณ ศาลาโคเชิดชนม์ เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑ ตอนหนึ่งดังนี้

การบำเพ็ญประโยชน์ที่แท้จริง คือ การทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของหน้าที่ ทำเพื่อมุ่งผลของงาน ทำด้วยจิตใจหวังดีต่อมนุษยโลก ทำโดยไม่คิดว่าผลประโยชน์นั้นจะมาถึงตัวเรา ทำเพื่อประโยชน์ของหน้าที่และเพื่อผู้อื่น ไม่หวังเกรงหรือมีความสะเทือนใจต่อความเข้าใจผิด ต่อคำครหา นินทา หรือคำสรรเสริญเยินยอ ทำทุกอย่างโดยไม่คิดถึงประโยชน์ส่วนตัว ไม่หวังในลาภยศ ทำแต่การปัดทองหลังพระ

ทรงส่งเสริมให้ราษฎร ศึกษาด้วยตนเอง ณ “ศาลารวมใจ”

เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๔ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริว่า ชาติไทยมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามมา

แล้วแต่โบราณ อันควรที่จะส่งเสริมรักษาไว้ให้ยืนนานตลอดไป มีพระราชประสงค์ที่จะให้คนไทยสมัครสมานสามัคคี รักษาสิ่งดีงามอันเป็นสมบัติและเอกลักษณ์ล้ำค่าของชาติไทยไว้ โดยการส่งเสริมให้ประชาชนรักการศึกษารู้จักศึกษาด้วยตนเอง และเสริมสร้างความรู้ด้วยการอ่านหนังสือ โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่

ท้องถิ่นห่างไกล ควรได้ทราบข่าวเหตุการณ์ที่ถูกต้อง และทันต่อความเคลื่อนไหวของบ้านเมืองอยู่เสมอ เพื่อจะได้ไม่ถูกขย่งให้เกิดการแตกความสามัคคีหรือหลงผิดได้ นอกจากนั้น มีพระราชประสงค์ที่จะให้ชาวบ้านได้มีพื้นฐานความรู้ทางด้านการอนามัยและปฐมพยาบาลด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้าง “ศาลารวมใจ” ขึ้นในท้องถิ่นต่างๆ เช่น

ศาลารวมใจบ้านกาด ตั้งอยู่หมู่บ้านดอนเปา หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านกาด อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พระราชทานเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔

ศาลารวมใจบ้านขุนคอง ตั้งอยู่หมู่บ้านขุนคอง หมู่ที่ ๕ ตำบลขุนคอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พระราชทานเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔

ศาลารวมใจพร้าว ตั้งอยู่หมู่บ้านสหกรณ์นิคม ๒ หมู่ที่ ๖ ตำบลเขื่อนผาก อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พระราชทานเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔

ศาลารวมใจวัดพระพุทธ ตั้งอยู่หมู่บ้านวัดพระพุทธ หมู่ที่ ๓ ตำบลพรหมอน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส พระราชทานเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

ศาลารวมใจวัดसारวัน ตั้งอยู่หมู่บ้านลุง (सारวัน) หมู่ที่ ๒ ตำบลไทรทองกิ่งอำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี พระราชทาน

เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๗

ศาลารวมใจบ้านวัดจันทร์ ตั้งอยู่หมู่บ้านวัดจันทร์ หมู่ที่ ๓ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พระราชทานเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชประสงค์ที่จะให้วัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านเข้าวัดและยึดพระศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลารวมใจไว้ใกล้วัด อันเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนหมู่บ้าน ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนที่ไปวัดสนใจในศาลารวมใจด้วย

ส่วนหนึ่งของศาลารวมใจจัดเป็นห้องสมุด เพื่อชาวบ้านจะได้ยืมหนังสือที่ดีประเภทต่างๆ เช่น หนังสือเกี่ยวกับศาสนา ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย นวนิยายที่มีคติสอนใจ คู่มือการเกษตร และอื่นๆ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และสอนให้ชาวบ้านรู้จักใช้และรักษาห้องสมุดซึ่งเป็นสมบัติส่วนรวมด้วย หนังสือเหล่านี้กองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถจะจัดส่งมาเพิ่มเติมให้อยู่เสมอ อีกส่วนหนึ่งของศาลารวมใจจัดเป็นห้องปฐมพยาบาล มียาพระราชทานจัดไว้ให้และเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลศาลารวมใจอย่างน้อย ๑ คน จะต้องไปรับการอบรมหลักสูตรหมอหมู่บ้าน ซึ่งประกอบด้วยความรู้พื้นฐานด้านการปฐมพยาบาล การสาธารณสุข และการใช้ยาสามัญ

ทรงแนะนำการจัดภาพประกอบความรู้ ณ ศาลารวมใจ

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมชมศาลารวมใจวัดพระพุทธ อําเภอดงดง จังหวัดนราธิวาส วันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓

ประจำบ้าน เพื่อให้สามารถให้คำแนะนำและช่วยเหลือเพื่อนบ้านได้ ต่อจากนั้นจะต้องเข้าไปฝึกอบรมเพื่อทบทวนและเพิ่มเติมความรู้ตามหลักสูตรหมอบูบ้านทุกปีอีกด้วย

การจัดหาหนังสือต่างๆ สำหรับศาลารวมใจนั้น สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงคัดเลือกพระราชทานเอง ส่วนภาพติดฝาผนังและภาพสำหรับทำสมุดภาพศาลารวมใจ ได้รับความอนุเคราะห์จากองค์การและบริษัทต่างๆ หรือจัดซื้อ หรือตัดจากปฏิทิน หนังสือและนิตยสารต่างๆ ซึ่งมีหลายครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาพระราชทานคำบรรยายประกอบภาพเอง

ในขณะที่เสด็จแปรพระราชฐานไปยังต่างจังหวัด ก็มีพระมหากรุณาธิคุณให้ราษฎรในท้องถิ่นนั้นเฝ้าฯ ชมภาพสไลด์เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยตามภาคต่างๆ โดยทรงบรรยายภาพสไลด์เหล่านั้นด้วยพระองค์เอง

การจัดสร้างศาลารวมใจได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งหน่วยงานต่างๆ และประชาชน ในการดำเนินงานนั้นก็ได้รับความร่วมมือร่วมใจเป็นอย่างดีจากราษฎรในท้องถิ่นที่ตั้งศาลารวมใจ เป็นต้นว่า ช่วยกันพัฒนาบริเวณโดยรอบศาลารวมใจ ทำความสะอาด และปลูกต้นไม้เพิ่มเติมเสมอ แต่ทุกวันจะมี

ราษฎรจำนวนมากเข้ามาดูรูปภาพ และอ่านหนังสือต่างๆ เด็กนักเรียนในท้องถิ่นนั้น ก็ได้ใช้หนังสือของศาลารวมใจศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วย

พระราชดำริริเริ่มก่อสร้างศาลารวมใจเพื่อส่งเสริมการศึกษาของผู้ด้อยโอกาส เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมแก่อาณาประชาราษฎร์ เป็นการกระตุ้นให้เกิดนโยบายของรัฐที่กว้างขึ้นเกี่ยวกับการจัดห้องสมุดและการให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง

ทรงส่งเสริมให้ราษฎร เรียนรู้งานอาชีพ

สืบเนื่องจากการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในชนบทห่างไกล ได้ทอดพระเนตรเห็นความยากจนข้นแค้นของราษฎร โดยเฉพาะในถิ่นทุรกันดาร ซึ่งราษฎรยึดอาชีพการเกษตรเป็นหลัก บางคนไม่มีที่ดินของตนเอง บางคนว่างงาน บางคนรอบค้วมีสมาชิกเจ็บป่วย ขาดการศึกษา ทรงพระกรุณาฯ มุ่งจะบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ยกฐานะความเป็นอยู่ของราษฎรในชนบท ทรงพระราชดำริด้วยทรงเห็นการณ์ไกลว่า การอุปถัมภ์ด้วยการ

พระราชทานพระราชทรัพย์สิ่งของนั้น เป็นการช่วยได้ชั่วคราว หากราษฎรมีอาชีพเสริม มีรายได้เพิ่มพูน จะมีการดำรงชีพดีขึ้น จึงทรงพระราชดำริหาทางมอบให้ราษฎรมีอาชีพเสริม อันเป็นทางศึกษานอกระบบ ซึ่งเป็นหนทางสำคัญที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งผลให้ครอบครัวมีสมรรถภาพที่จะเลี้ยงดูและให้การศึกษากับบุตรธิดาของตน เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป จึงได้ทรงพระราชดำริริเริ่มโครงการส่งเสริมอาชีพแก่ราษฎร ดังตัวอย่างโครงการต่อไปนี้

โครงการศิลปอาชีพ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงทราบถึงความยากลำบากในการครองชีพของราษฎรในชนบท ได้ทรงพบว่า ราษฎรซึ่งส่วนใหญ่เป็นกสิกรต้องประสบภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น ฝนแล้ง นาแล้ง ศัตรูพืชระบาดวน ทำให้การทำมาหากินไม่ได้ผล ทั้งได้ทราบว่าราษฎรไทยหลายท้องถิ่นมีฝีมือเป็นเลิศทางศิลปหัตถกรรมหลายชนิดสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ศิลปหัตถกรรมเหล่านั้นกำลังจะสูญหายไป เพราะขาดการสืบทอด เนื่องจากราษฎรทำขึ้นเพียงเพื่อใช้ในครัวเรือน เมื่อศิลปหัตถกรรมเหล่านั้นไม่อำนวยประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ครอบครัว ราษฎรก็ทอดทิ้ง เพราะงานดังกล่าวหลายชนิดต้องการความพากเพียรพยายาม

อย่างสูง ต้องใช้เวลาและใช้ฝีมือ ทรงพระราชดำริว่า สมควรจะอนุรักษ์ไว้ให้เป็นสมบัติของชาติสืบไป พระองค์จึงทรงทุ่มเทพระวิริยะอุตสาหะ และพระราชทานพระราชทรัพย์ส่งเสริมงานศิลปหัตถกรรมแก่ราษฎร วัตถุประสงค์สำคัญก็คือ เพื่อหาอาชีพเสริม เพิ่มรายได้แก่ราษฎรในท้องถิ่นต่างๆ ที่ประสบปัญหาในการเพาะปลูก หรือราษฎรที่ว่างจากฤดูเพาะปลูกให้ได้มีงานทำอยู่กับบ้าน โดยอาศัยวัสดุในท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผลให้ราษฎรไม่ต้องละทิ้งถิ่นฐานของตนเข้าไปทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ อันก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวและปัญหาชุมชนแออัด และเมื่อราษฎรมีอาชีพเพียงพอที่จะดำรงชีวิตได้เป็นปกติสุข ก็จะไม่ละทิ้งถิ่นฐานและอาชีพกสิกรรมที่ทำอยู่ดั้งเดิม และไม่ขายที่ดินให้ผู้อื่น ซึ่งผลในระยะยาวนั้นเป็นการช่วยยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้นดีขึ้นตามควรแก่สภาพ ทั้งยังช่วยรักษากรมสิทธิ์ในที่ดินของราษฎรผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้ อีกทางหนึ่งด้วย ส่วนชาวไทยภูเขาผู้มีอาชีพปลูกฝิ่นนั้น ก็ทรงส่งเสริมให้หันไปประกอบงานฝีมือที่ชาวไทยภูเขามีความชำนาญอยู่แล้ว เช่น การเป็นช่างเงิน ช่างทอง และทรงสนับสนุนให้มีตลาดเพื่อขายผลิตภัณฑ์จากอาชีพเสริมด้วย

วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งก็คือ เพื่อฟื้นฟูและธำรงรักษาหัตถกรรมแบบไทยโบราณ

ที่กำลังจะเสื่อมสูญไปตามกาลเวลา ให้กลับมาแพร่หลาย เช่น การทอผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายโบราณ การทอผ้าแพรวา การจักสานย่านลิเภา การทำเครื่องถมเงินและทอง การทำคร่ำ เป็นต้น เนื่องจากหัตถกรรมประเภทนี้ต้องใช้ฝีมือ ใช้เวลาและใช้ความอดทนเป็นอย่างมาก จึงหาผู้ที่สนใจสืบทอดวิชาเหล่านี้เป็นอาชีพได้ยากยิ่ง หากไม่เร่งรีบฟื้นฟูให้ทันกาล ในขณะที่ยังมีผู้รู้มีความสามารถในแขนงต่างๆ เหล่านี้ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นต่อไป งานหัตถศิลป์อันล้ำค่าซึ่งบรรพบุรุษอุตสาหะสร้างสรรค์ไว้ นับวันก็จะสูญสิ้นไป

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดสอนงานหัตถกรรมให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพ และทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่ โปรดให้จัดหาครู ทั้งที่เป็นชาวบ้านและนักวิชาการ เพื่อให้คำแนะนำปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ทรงพระราชดำริขยายประเภทของผลิตภัณฑ์ให้หลากหลายออกไป เช่น เดิมเคยสานแต่เสื่อ ก็ให้สานกระเปาะและอื่นๆ นอกจากนั้น เมื่อเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่างๆ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดโรงฝึกศิลปาชีพขึ้นในเขตพระราชฐาน ทรงรับเด็กยากจนและเด็กที่มีการศึกษาน้อย หรือผู้พิการซึ่งไม่เคยมีประสบการณ์ทางด้านการช่างใดๆ เข้ามาเป็นนัก-

เรียนศิลปาชีพ ทรงเลาะหาครูผู้มีฝีมือที่ยังหลงเหลืออยู่มาถ่ายทอดผลงานอันละเอียดอ่อนเหล่านี้ ทรงติดตามผลงานทุกชิ้น และพระราชทานกำลังใจแก่สมาชิกทุกคน ทรงเป็นผู้นำในการใช้สอยผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพทุกชนิด จนเป็นแบบอย่างสร้างความนิยมนในการใช้ผลิตภัณฑ์เหล่านี้แก่พระราชวงศ์ ข้าราชการทหารและราษฎรทั่วไปทำให้ราษฎรผู้ฝึกอาชีพมีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ จึงไม่ห้อยหยิ่งที่จะสืบทอดงานศิลปหัตถกรรมนั้นๆ และขยายความนิยมดำเนินมาชีพด้านศิลปหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นออกไปอย่างกว้างขวาง

งานของศิลปาชีพเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพได้แพร่หลายเป็นที่นิยมในหมู่ราษฎรไทยและชาวต่างประเทศ แต่เดิมทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อดำเนินโครงการศิลปาชีพ ต่อมา ได้มีผู้กราบบังคมทูลขอพระราชทานให้ทรงก่อตั้งมูลนิธิ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ว่าเป็นประธานกรรมการบริหารของมูลนิธิ ภายหลังรัฐบาลได้ประกาศถึงผลงานและคุณประโยชน์ของมูลนิธิ จึงได้รับเป็นหน่วยงานหนึ่งของรัฐ โดยจัดตั้งเป็นกองศิลปาชีพขึ้นในสำนักราชเลขาธิการ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๔ เพื่อสนับสนุนงานของ “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ” มูลนิธิมีชื่อเป็นภาษา

อังกฤษว่า “The Foundation for the Promotion of Supplementary Occupations and Related Techniques of Her Majesty Queen Sirikit of Thailand” หรือเรียกย่อๆว่า “The SUPPORT Foundation”

งานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีหลายลักษณะ เช่น มีการสอนและการฝึกอบรมเป็นกลุ่มตามหมู่บ้าน มีศูนย์ฝึกใหญ่อยู่ที่สวนจิตรลดา และมีศูนย์อื่นๆ เช่น

ชื่อ	ที่ตั้ง	ประเภทงานที่จัดสอน
ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร	จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	การจักสานย่านลิเภา การทอผ้าไหม การทอจก การทำดอกไม้-ประดิษฐ์ การจักสานสายขัด ฯลฯ
ศูนย์ศิลปาชีพ บ้านกุดนาขาม	จังหวัดลพบุรี	การทำเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้าไหม การทำดอกไม้ประดิษฐ์ การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การตัดเย็บเสื้อผ้า การแกะ-สลักไม้ การประดิษฐ์เครื่องเรือน ฯลฯ
ศูนย์ศิลปาชีพ บ้านจารย์	จังหวัดลพบุรี	การทอผ้าไหม การตีเหล็ก การปั้นโอ่ง การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม
ศูนย์ศิลปาชีพ บ้านแม่ต้า	จังหวัดลำปาง	การทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้ การทอผ้าไหม การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าฝ้าย ฯลฯ
ศูนย์ศิลปาชีพ พระตำหนัก ทักษิณ- ราชินีเวนท์	จังหวัดนราธิวาส	การทำเครื่องปั้นดินเผา
ศูนย์ศิลปาชีพ จังหวัดแม่ฮ่องสอน	จังหวัดแม่ฮ่องสอน	การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าฝ้าย การทอพรหม การทอจก การประดิษฐ์ เครื่องเรือน การทำเครื่องเงิน ฯลฯ
ศูนย์ศิลปาชีพ บ้านวัดจันทร์	จังหวัดเชียงใหม่	การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าฝ้าย การทอพรหม การประดิษฐ์เครื่องเรือน ฯลฯ

ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดา

ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดาเป็นศูนย์กลางของโครงการศิลปาชีพทั่วประเทศ มีการเรียนการสอนและการฝึกหัดอบรมศิลปาชีพแขนงต่างๆ เป็นศูนย์กลางของผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพจากราษฎรทั่วประเทศด้วย

การฝึกหัดงานศิลปาชีพที่ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดา เริ่มขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ โดยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงคัดเลือกสมาชิกรุ่นแรกจากครอบครัวของ

ข้าราชการบริหาร จำนวน ๑๐ คน มาฝึกหัดการทอผ้าและจักสานไม้ไผ่ ขณะนั้น ยังไม่มีอาคารศิลปาชีพถาวร ใช้วิธีกางเต็นท์ข้างๆตึกที่ทำการกองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ เพื่อเป็นสถานที่เรียน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดที่พัก อาทานกลางวัน รวมทั้งพระราชทานเบี้ยเลี้ยงแก่สมาชิกด้วย

ต่อมา จำนวนสมาชิกได้เพิ่มขึ้นเนื่องจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงคัดเลือกสมาชิกจากครอบครัวราษฎรชาวจนที่

ทรงพบระหว่างการเดินทางเสด็จพระราชดำเนินไป ทรงเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศ โปรดให้สมาชิก มาเรียนศิลปาชีพที่ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดา ครูและเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลก็เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ รวมทั้งโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มศิลปาชีพแขนงต่างๆ ขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก จนสถานที่เรียนเดิม ไม่เพียงพอ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอาคารศิลปาชีพขึ้นข้างตึกที่ทำการ กองราชเลขาณการในพระองค์สมเด็จพระบรม- ราชนินาถ โดยทรงใช้จ่ายจากพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์และทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ ศูนย์ศิลปาชีพ สวนจิตรลดา มีผู้เข้าฝึกและครูที่ผ่านการฝึกจาก ศูนย์ประมาณ ๕๐๐ คน เปิดสอนศิลปาชีพ แผนกต่างๆ รวมทั้งสิ้น ๒๐ แผนก ดังนี้

๑. แผนกแม่เงินและถมทอง
๒. แผนกช่างเครื่องเงินและเครื่องทอง
๓. แผนกเขียนลาย
๔. แผนกคร่ำ
๕. แผนกจักสานย่านลิเภา
๖. แผนกจักสานลายขีด
๗. แผนกตกแต่งด้วยปักแม่ลงทับ
๘. แผนกทอผ้าไหม
๙. แผนกทอจก
๑๐. แผนกทอพรม
๑๑. แผนกปักผ้า
๑๒. แผนกดอกไม้ประดิษฐ์

๑๓. แผนกตัดเย็บ
๑๔. แผนกแกะสลักหนังตะลุง
๑๕. แผนกแกะสลักไม้
๑๖. แผนกแกะสลักหินอ่อน
๑๗. แผนกปั้น
๑๘. แผนกบรรจุภัณฑ์
๑๙. แผนกช่างไม้
๒๐. แผนกช่างหวาย

ผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมจากศูนย์ศิลปาชีพ สวนจิตรลดาจนมีความรู้ความชำนาญบางคน กลับไปประกอบอาชีพที่ภูมิลำเนาของตนเอง บางคนก็ได้รับมอบหมายให้เป็นครูถ่ายทอด ความรู้ให้แก่สมาชิกรุ่นต่อไป ดังที่ได้สัมภาษณ์ นางสาวสาตี ไ้วธนะวัฒน์ และนายแหลมทอง สิฏี สรุปได้ดังนี้

นางสาวสาตี ไ้วธนะวัฒน์ เป็นชาวนครปฐม จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ยังทำงานทำ ไม่ได้ เข้ามาฝึกที่ศูนย์ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๑ เริ่มจากการฝึกทอผ้าฝ้ายก่อน ใช้เวลาประมาณ ปีกว่า จึงทอผ้าฝ้ายจกเป็น และชำนาญพอควร แล้ว จึงหัดทอไหมจก ซึ่งต้องหัดทำตั้งแต่ ลาวไหม ฟอก ย้อม ตีเกลียวก่อน ประมาณ ๒ สัปดาห์ แล้วจึงทอผ้าไหมจก ประมาณ ๕ เดือน ก็ทอได้ ต่อมาเมื่อฝึกทอผ้า เพื่อหา ความชำนาญได้ประมาณ ๒ ปี ได้รับมอบ หมายให้ช่วยสอน โดยสอนทั้งที่ศูนย์ศิลปาชีพ สวนจิตรลดา และตามเสด็จไปสอนสมาชิก

ศิลปาชีพเมื่อเสด็จแปรพระราชฐานไปที่เชียงใหม่ นราธิวาส สกลนคร และประจวบคีรีขันธ์ นางสาว สาลี ใจวันะวัฒน์ ทอผ้าไหมจกนานประมาณ ๕ ปี จนชำนาญ จึงจัดทำผ้าแพรวา ซึ่งใช้เวลา ไม่มากเนื่องจากรู้จักลายผ้าต่างๆ อยู่แล้ว ไม่นานนักก็ได้รับมอบหมายให้เริ่มสอนการทอผ้าแพรวาด้วย ผักและทำงานมา ๑๕ ปี ถึงพุทธศักราช ๒๕๓๕ ได้รับเงินเดือนเดือนละ ๓,๕๐๐ บาท และได้รับพระราชทานเงินรางวัลเมื่อสิ้นปี ระหว่างทำงานที่ศูนย์มีโอกาสได้ศึกษาต่อระดับปริญญาตรี (ภาคสมทบ) ณ วิทยาลัยครูสวนดุสิตด้วย

นางสาวสาลี ใจวันะวัฒน์ สำนักในพระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถอย่างหาที่สุดมิได้ ที่ช่วยให้ตนเองมีอาชีพ มีความรู้เพิ่มขึ้น ได้ช่วยทางบ้าน มีความภูมิใจที่ได้อยู่ที่ศูนย์ ได้นุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและเผยแพร่ความรู้ ตั้งใจจะรับใช้สนองพระมหากษัตริย์คุณอยู่ที่ศูนย์ศิลปาชีพตลอดไป^{*}

นายแหลมทอง สีภู เป็นชาวอุดรธานี แม่และยายเป็นสมาชิกศิลปาชีพทอผ้าไหม นายแหลมทอง สีภู จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ เคยรับจ้างขายรองเท้าที่จังหวัด

กาฬสินธุ์ เริ่มเข้ามาเป็นสมาชิกศิลปาชีพเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๘ เดิมทำนผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ จะให้เรียนทางตัดเย็บเสื้อผ้า แต่ตนเองรู้สึกที่ไม่ถนัด จึงขอเรียนปักผ้า ผูกอยู่ที่จังหวัดสกลนคร ๒๐ วัน ต่อมาท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ตรวจผลงานแล้วเห็นว่าฝีมือดี จึงถามความสมัครใจว่าจะเข้ามาอยู่ที่ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดาหรือไม่ นายแหลมทอง สีภู ตอบตกลง ในระยะแรกเรียนปักผ้าด้วยด้ายดิเอ็มซี ต่อมาขอเรียนปักด้วยไหมน้อย^๑ จึงได้รับการฝึกตั้งแต่สาวไหม ฟอก ย้อม ตีเกลียวก่อนแล้วจึงปัก และเนื่องจากทำเส้นไหมได้ดี จึงย้ายมาอยู่ที่แผนกทอผ้าไหม ได้รับมอบหมายให้สอนขั้นตอนการเตรียมเส้นไหมที่ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดา และตามหมู่บ้านต่างๆ ขณะเดียวกัน ก็ตัดทอผ้าไหมโดยเริ่มจากผ้าพื้นก่อน ต่อไปจึงตัดทอผ้ามัดหมี่ ผ้ายกดอก ยกดินทอง ในโอกาสที่ได้ตามเสด็จสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถไปต่างจังหวัด นายแหลมทอง สีภู ทำหน้าที่เป็นวิทยากรสอนหลายด้าน รวมทั้งสอนปักผ้าด้วย ทั้งนี้ ในการเตรียมไหม โดยเฉพาะการย้อมนั้น จะต้องระมัดระวังไม่ก่อให้เกิด

*ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

^๑ข้อมูลจากเอกสารสัมภาษณ์นางสาวสาลี ใจวันะวัฒน์ เมื่อเดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕

^๒ไหมเส้นเล็กละเอียด

นางสาวสาตี เจืออนะวัฒน์

นายเทพมทอง สิงู

เกิดปัญหาด้านมลภาวะ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ นายแหลมทอง สี่กุ ได้รับเงินเดือนเดือนละ ๓,๐๐๐ บาท และมีรายได้พิเศษจากการรับงาน ปักของศิลปินไปทำนอกเวลาทำงาน นอกจากนี้ยังแบ่งเวลาไปเรียนตัดผม ทำดอกไม้สด และบุหงาเพิ่มเติมด้วย

นายแหลมทอง สี่กุ สำนักในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นสำนักที่ได้เข้ามาอยู่ในโครงการ จึงตั้งใจมุ่งมั่นสนองพระมหากรุณาธิคุณ โดยพยายามทำงานด้วยความซื่อสัตย์ และจะสอนผู้อื่นให้มีความรู้ด้านศิลปาชีพ เพื่อช่วยให้พ้นความยากจน นายแหลมทองตั้งใจว่าจะทำงานอยู่ที่ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดาตลอดไป หรือสุดท้ายจะมีพระราชเสาวนีย์ให้ย้ายไปทำงานที่ใด^{*}

นอกจากสมาชิกศิลปาชีพจะได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณให้ได้ฝึกศิลปาชีพ ส่งให้ชีวิตมีคุณค่า มีอาชีพมั่นคง และมีฐานะในสังคมดีขึ้นแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังทรงพระกรุณาฯ ขอร้องชมเชยทั้งในประเทศและต่างประเทศว่าบุคคลเหล่านี้เป็น “ศิลปินผู้มีฝีมือ” เป็นเกียรติและเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและวงศ์ตระกูลเป็นอย่างยิ่ง ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดาฯ นี้ สมเด็จพระ

พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงจัดระบบพระราชทานคำแนะนำ และทรงตรวจงานด้วยพระองค์เอง โดยในระยะแรกทรงเชิญครูผู้เชี่ยวชาญจากแหล่งต่างๆ มาสอน ต่อมาทรงยกฐานะผู้ได้รับการอบรมบางคนขึ้นเป็นครูสอน และครูช่วยสอน โปรดให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้พบเห็นสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ เช่น ให้ดูตัวอย่างของโบราณตัวอย่างจากต่างประเทศ รวมทั้งให้ไปชมนิทรรศการเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมตามสถานที่ต่างๆ เป็นต้น

ในการเรียนการสอนจะจัดเป็นกลุ่มเล็กๆ กลุ่มละ ๓-๕ คน ทรงพิจารณาว่าผู้ใดควรเรียนเรื่องใดจึงจะเหมาะสมกับทั้งถนัดของตน และให้ผู้เรียนใช้เวลาต่างกันตามความรู้พื้นฐานตามสภาพร่างกายและความสามารถของแต่ละบุคคล ทรงคัดเลือกเด็กจากครอบครัวที่มีความเดือดร้อน เช่น เมื่อทรงพระกรุณาฯ ให้นำหัวหน้าครอบครัวที่เจ็บป่วยมารักษา ก็นำเด็กในครอบครัวคนหนึ่งมาฝึกงาน หรือครอบครัวที่มีลูกมากก็ให้ลูก ๑-๒ คน มาฝึกตามความสมัครใจ เมื่อเด็กบางคนมีความชำนาญในงานนั้นๆ แล้ว บางคนจะกลับไปสร้างสรรคงานที่หมู่บ้านของตนหรือไปเป็นครูสอน ถ่ายทอดความรู้ให้คนในหมู่บ้านมีอาชีพเสริม เป็นการ

^{*}ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายแหลมทอง สี่กุ เมื่อเดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕

นางสาวน้อย นันดา

ไปชวนเหลือให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น และขยายงานอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้กว้างขึ้น เช่น นางสาวน้อย นันดา จากจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งพิการแขนซ้ายและเป็นโรคคลื่นหัวใจตีบ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับการรักษามาจนถึงแข็งแรงและฝึกทอผ้าจากที่ศูนย์ฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา เมื่อจบแล้วก็กลับไปทำงานที่บ้านและสอนชาวบ้านแถบนั้น

นอกจากสอนเรื่องงานช่างแล้ว ศูนย์ยังฝึกอบรมจริยธรรมควบคู่กับความรู้เกี่ยวกับ

การทำงาน เช่น ให้อริสภุมิใจที่เป็นคนไทยสอนความรักชาติ ความสามัคคีในชาติ การอยู่ร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน รู้จักเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและให้ทุกคนมุ่งมั่นที่จะกลับไปทำงานพัฒนาหมู่บ้านของตนให้มีความเจริญขึ้น ในขณะเดียวกันศูนย์ยังจัดให้บุคคลเหล่านี้ไปทัศนศึกษาให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ที่ดีของหมู่บ้านหรือท้องถิ่นอื่นๆ ให้เห็นความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองไทย เมื่อแต่ละคนกลับไปยังท้องถิ่นของตนจะได้มีความคิดริเริ่มที่จะสร้างสรรค์หมู่บ้านให้เจริญเช่นเดียวกับท้องถิ่นอื่นที่ได้เห็นมา

ในการเข้ารับการฝึกอบรมที่สวนจิตรลดานี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาพระราชทานที่พักแยกเป็นชายและหญิง อาหาร การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย พระราชทานเบี้ยเลี้ยงให้เพียงพอยังชีพ เริ่มขึ้นแรกคนละ ๕๐ บาทต่อวัน เมื่อทำงานยากๆ ได้ ก็จะมีพระราชทานเป็นเงินเดือน ผู้ที่มีความสามารถเชี่ยวชาญจะได้รับพระราชทานรางวัลเงินก้อนให้เป็นกำลังใจด้วย

ในด้านจิตใจของผู้เข้ารับการฝึก พระองค์ก็ทรงพระกรุณาพระราชทานกำลังใจอยู่เสมอและโปรดให้มีนันทนาการบ้าง เช่น จัดงานรื่นเริงปีใหม่ จัดให้ไปชมภาพยนตร์ และฟังดนตรี เป็นต้น

ตัวอย่างผลงานโครงการศิลปาชีพ

เครื่องเงินเครื่องทอง

ผลิตภัณฑ์ย่านลิเภา

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทรเป็นศูนย์ใหญ่อยู่ที่อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สมาชิกที่เข้ารับการฝึกอบรมแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ เกษตรกร หรือบุตรหลานของเกษตรกรที่ขาดไร่จากจังหวัดต่างๆ ในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กลุ่มที่อยู่ในความดูแลของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม และกลุ่มที่สมัครที่ศูนย์เองโดยตรง ศูนย์เปิดฝึกอบรมสมาชิกปีละ ๓ รุ่น มีสมาชิกเข้าฝึกอบรมรุ่นละ ๓๐๐-๕๐๐ คน ผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมและมีผลการฝึกอบรมได้มาตรฐานที่

ศูนย์วางไว้ จะได้รับวุฒิปัตรแสดงความรู้ความสามารถและประสบการณ์ พุทธศักราช ๒๕๓๕ มีผู้สำเร็จหลักสูตรการฝึกอบรมไปแล้วมากกว่า ๔,๐๐๐ คน ระยะเวลาการฝึกอบรมเป็นไปตามความยากง่ายของแต่ละแผนก และความสามารถของแต่ละบุคคล ระหว่างการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกได้รับค่าอาหารกลางวันคนละ ๕๐ บาท และมีที่พักสำหรับผู้ที่อยู่ห่างไกล ศูนย์นี้ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม กองทัพอากาศ กรมอาชีวศึกษา วิทยาลัยและโรงเรียนในสังกัด

กระทรวงศึกษาธิการ สนับสนุนค่าใช้จ่ายของ
ผู้รับการฝึกอบรมและวิทยากร

ขณะนี้ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เปิดสอน
ศิลปาชีพประเภทต่างๆ รวมทั้งสิ้น ๒๑ แผนก
ดังนี้

๑. ช่างเขียนลายไทย
๒. ช่างไม้
๓. ช่างสี และช่างเงา
๔. ช่างเครื่องเรือนหวาย
๕. ช่างปั้นตุ๊กตาและดอกไม้ประดิษฐ์
ทำด้วยขมิ้นปิ้ง
๖. ช่างจักสานผักตบชวา
๗. ช่างปั้นและหล่อโลหะ
๘. ช่างเครื่องหนัง
๙. ช่างเป่าแก้ว
๑๐. ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า
๑๑. ช่างยนต์
๑๒. ช่างเครื่องปั้นดินเผา
๑๓. ช่างทอผ้าไหม
๑๔. ช่างทอผ้าตีนจก
๑๕. ช่างจักสานไม้ไผ่ลายขีด
๑๖. ช่างจักสานขานลิเกา
๑๗. ช่างปักผ้า
๑๘. ช่างทำขนมไทย

๑๙. ช่างถักนิตติ้ง
๒๐. ช่างทำดอกไม้ประดิษฐ์
๒๑. ช่างศิลปะประดิษฐ์ (ควั่นรูปเทียน
แป้นร่ำ เครื่องบายศรี
และใบตอง ฯลฯ)

นอกจากนี้ ยังมีแผนกเกษตรกรรมเพื่อ
ให้ความรู้เกษตรกรที่มาฝึกอบรมด้านศิลปาชีพ
ให้มีความรู้ทางด้านเกษตรกรรมด้วย

นอกจากศูนย์ศิลปาชีพ สมเด็จพระ-
นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมให้มี
กลุ่มศิลปาชีพในแหล่งต่างๆ เช่น

กลุ่มสตรีที่หุบกระพง จังหวัดเพชรบุรี
ฝึกอาชีพถักทอปานครนารายณ์ ลานใบลาน
หรือประดิษฐ์หางอวนเป็นกระเป๋ากมวก รถมอ-
เต้า กระจังจาน

กลุ่มสตรีในนิคมสร้างตนเอง ตำบล
ยี่รายน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ฝึกการทำ
ดอกไม้ประดิษฐ์

กลุ่มทอผ้าที่วัดพระพุทธ อำเภอตากใบ
จังหวัดนราธิวาส ฝึกการทอผ้าฝ้าย และผ้าไหม

กลุ่มปั้นตุ๊กตาไทย ตำบลบางเสด็จ
อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง ฝึกการปั้น
ตุ๊กตาไทย แบบที่เรียกว่า ตุ๊กตาพารว้างจาก
ดินเหนียว*

* มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, **มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ
ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ** (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๙).

กลุ่มศิลปาชีพค่ายนวมินทราชินี จังหวัด ชลบุรี ค่ายได้เริ่มก่อตั้ง “โครงการศิลปาชีพ” ในค่ายตามพระราชดำริตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๔ เพื่อให้ครอบครัวทหารและผู้อยู่ในค่าย ได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับอาชีพเสริม โครงการได้รับการพัฒนามาตามลำดับ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๓๕ มีแผนกต่างๆ คือ แผนกหมอนใหม่ แผนกเย็บหนัง แผนกศิลปะประดิษฐ์ แผนกศิลปกรรมตกแต่ง แผนกตัดเย็บเสื้อผ้า นอกจากนี้ยังจัดให้มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน เพื่อให้ผู้ปกครองของเด็กในค่ายสามารถประกอบอาชีพเสริมได้สะดวก เด็กๆ ได้รับการเลี้ยงดูอย่างถูกอนามัย ได้รับการพัฒนาทางสติปัญญาและการแสดงพฤติกรรมอันพึงประสงค์ตามวัยของเด็ก และมีโครงการเพาะปลูกพืชไร่ เลี้ยงสัตว์ ทำประมง ขยายพันธุ์ไก่ดำ สหกรณ์ร้านค้าข้าวและโรงสี สวนสัตว์ป่า (ทรงนกใหญ่) ทั้งนี้ได้รับพระมหากรุณาจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และคำแนะนำต่างๆ ในการดำเนินโครงการ

โครงการฝึกศิลปาชีพในสถานเฝ้ารักษา หรือพักพิงสำหรับคนพิการ เช่น ที่สถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพ พระประแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย รับผู้พิการลักษณะต่างๆ

เช่น อัมพาต พิการทางสมองและปัญญา ตาบอด แขนขาขาด หูหนวก เป็นใบ้ โปลิโอ อายุตั้งแต่ ๑๗ ปีขึ้นไป ส่วนมากไร้ญาติขาดที่พึ่งฐานะยากจน สภาพจิตใจท้อแท้หมดหวังในชีวิต มีปมด้อย ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ สถานสงเคราะห์ให้บริการในเรื่องอาหาร เครื่องใช้เท่าที่จำเป็นและช่วยเหลือด้านการแพทย์ กายภาพบำบัด อาชีวบำบัด มีการสอนและมีงานให้ทำบ้าง

การที่เกิดโครงการศิลปาชีพขึ้นที่สถานสงเคราะห์นี้เนื่องจากมีสมาชิกในสถานสงเคราะห์จำนวนหนึ่งเขียนหนังสือกราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถขอให้ทรงช่วยหางานให้ทำ เพราะในสถานสงเคราะห์มีงานให้ทำแต่ไม่ต่อเนื่อง จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่จากกองราชเลขาฯ ในการพระองค์ไปพิจารณาว่า ผู้พิการเหล่านั้นจะทำงานจักสานย่านลิเภาได้หรือไม่ โดยได้นำกระเป๋าย่านลิเภาไปให้ดูเป็นตัวอย่าง และได้ทรงพระกรุณาส่งครูสำเร็จแท่นทอง ไปสอนผู้ที่สมัครใจ ประมาณ ๑๐ คน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๑ เป็นเวลาเกือบ ๑ ปี มีผู้ฝึกสำเร็จ ๓ คน ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายวงศ์ ฤกษ์งาม ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่ฝึกสำเร็จ เป็นครูสอนคนพิการที่สถานสงเคราะห์นี้ และสอนที่ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดาด้วยระยะหนึ่ง

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ

มีพระราชปฏิสันถารกับนางวงศ์ อุทัยงาม ในคราวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดนิทรรศการผลิตภัณฑ์
ย่านลิเภา "สืบสานสมบัติศิลป์"

ผู้พิการ ณ สถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพ อำเภอพระแสง จังหวัดสมุทรปราการ ที่ได้รับ
พระมหากรุณาธิคุณให้ฝึกงานกับโครงการศิลปาชีพ

ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินเดือนแก่ผู้ที่อยู่ในโครงการ โดยเริ่มต้นเดือนละ ๕๐๐ บาท และเพิ่มขึ้นตามลำดับ ถึงพุทธศักราช ๒๕๓๕ ผู้ที่ได้รับเงินเดือนสูงสุดคือ นายวงศ์ ฤกษ์งาม ได้เดือนละ ๒,๒๐๐ บาท และพระราชทานรางวัลตามผลงานด้วย นอกจากนี้ ได้พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น โปรดเกล้าฯ ให้ตัดไฟฟ้าที่หัวเตียงนอนทุกราย และพระราชทานค่าไฟฟ้าเฉพาะเรือนที่ทำงาน สัปดาห์ รวมทั้งสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ มีที่นอน ผ้าปู เสื้อผ้า การรักษาพยาบาล และอาหารกลางวันเป็นพิเศษ เป็นต้น ที่สำคัญคือ พระราชทานกำลังใจ ดูแลทุกข์สุข โปรดเกล้าฯ ให้มีเจ้าหน้าที่ไปเยี่ยมเยียนเดือนละครั้ง พระราชทานแถบบันทึกบทธรรมะ และวารสารทันสมัยต่างๆ เพื่อให้คนพิการได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวและเป็นที่พักทางจิตใจ ตลอดจนให้มีความรู้ และมีโอกาสพักผ่อนหย่อนใจ พระองค์ทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะให้ทุกคนมีความสุขและตั้งใจทำงาน ทรงเน้นเรื่องการประพฤติตนให้ดี ทรงยกย่องพระราชนานเกียรติ เช่น ทรงเรียกนายวงศ์ ฤกษ์งาม ซึ่งเป็นครูสอนการสาธิตยานลิภาว่า “ครูวงศ์” และมีพระราชดำรัสกับนายวงศ์ว่า

“ทำกระเป๋ให้ได้ดี ขอให้กำลังใจของศิลปินอาชีพ” “ทำให้ดีทำให้สวย” และ “ช่วยรักษาไว้ซึ่งศิลปะของชาติ”

นายวงศ์ ฤกษ์งาม มีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และได้สนองพระมหากรุณาธิคุณตลอดมา

โครงการฝึกศิลปินในสถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพที่อำเภอยะประแดงนี้ได้รับการพัฒนามาตามลำดับ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๕ มีผู้อยู่ในโครงการ ๒๒ คน

ผู้ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณต่างซาบซึ้งในน้ำพระราชนิธิคุณที่เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตา กรุณาสงเคราะห์ผู้พิการยากไร้ ซึ่งด้อยโอกาสในการทำงานและท้อแท้ใจ ทำให้คนเหล่านั้นมีกำลังใจดีขึ้น มีรายได้เสริม สามารถช่วยเหลือครอบครัว ผู้ที่ได้รับพระมหากรุณาต่างยกย่องพระนามของพระองค์ว่า “สมเด็จพระแม่” บ้าง “สมเด็จพระแม่เจ้า” บ้าง “พระแม่” บ้าง

นอกจากมีพระเมตตาต่อคนพิการในโครงการแล้ว พระองค์ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเลี้ยงคนพิการในสถานสงเคราะห์ทั้งหมด อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง และพระราชทานของขวัญปีใหม่แก่ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์และผู้ช่วย^๑

^๑เอกสารของสถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพพระประแดง และสัมภาษณ์ นายวงศ์ ฤกษ์งาม กับนางวิภาส เบญจมะโน ผู้ปกครองสถานสงเคราะห์ เมื่อเดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๕

อนึ่ง เพื่อให้ชาวบ้านสามารถจำหน่าย
สิ่งที่ผลิตได้ พระองค์ทรงดำเนินกรหลาย
ประการเพื่อให้มีตลาดทั้งในประเทศและต่าง
ประเทศ เช่น ทรงซื้อและใช้ผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ
ซึ่งทำให้ชาวบ้านปลื้มใจและเกิดกำลังใจ
เป็นอย่างมาก ทรงซื้อเพื่อพระราชทานพระราช-
ยากันดั้จากต่างประเทศ พระราชทานพระ-
ราชดำริสนับสนุน และทรงชักชวนให้หน่วยงาน
ของรัฐและเอกชนร่วมมือกันส่งเสริมให้ประทา-
ชนเห็นความสำคัญและเห็นคุณค่าของศิลป-
วัฒนธรรมไทย และเพื่อให้จำหน่ายผลิตภัณฑ์
ได้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทรงพระกรุณาเสด็จ
พระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานเปิดงาน
“วังสราญ์ปั้นแต่ง” ที่รัฐบาลจัดแสดงผลภัณฑ์
ศิลปาชีพเครื่องปั้นดินเผาที่ทำเนียบรัฐบาล
โปรดเกล้าฯ ให้จัดงาน “มหัศจรรย์ไหมไทย ลายไย
ชนบท” ที่ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหา-
ราชวัง ทรงนำผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพไปเผยแพร่
ยังต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น
รวมทั้งโปรดเกล้าฯ ให้เปิดร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์
ตามโครงการศิลปาชีพหลายแห่ง เช่น ในบริเวณ
สวนจิตรลดา พิพิธภัณฑ์ศิลปาชีพที่พระที่นั่ง
นกัเศกตูลิต และร้านจิตรลดาอีกหลายสาขา

ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ มีสมาชิก
ศิลปาชีพทั่วประเทศเกือบ ๒๐,๐๐๐ คน ที่
มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้า-
สิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ และกองศิลปาชีพ

สำนักวิชาเสนาธิการ ซึ่งทำหน้าที่ฝ่ายเลขา
นาการของโครงการนี้ ดูแลจัดหาตลาดจำหน่าย
ผลิตภัณฑ์ให้

จะเห็นได้ว่าสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ-
บรมราชินีนาถ มีสายพระเนตรที่กว้างไกล มี
พระปรีชาสามารถปรารถนาดี ทรงพระวิริยะ
อุตสาหะ ทรงคัดวางแผนพัฒนาศิลปาชีพ ซึ่ง
เป็นโครงการที่มีวงจรครบถ้วน คือ มีโรงเรียน
ฝึกอบรมวิธีสร้างสร้งงานศิลปหัตถกรรม ที่
เป็นทั้งโรงเรียนอยู่กับที่เปิดอบรมตลอดเวลา
และโรงเรียนเคลื่อนที่ ซึ่งเปิดอบรมเฉพาะเมื่อ
เสด็จแปรพระราชฐาน พระราชทานพระราช-
ดำริให้งานศิลปาชีพใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น ทรง
ส่งเสริมช่วยเหลือในเรื่องการหาวัสดุที่ใช้ใน
การผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ทำให้ราษฎร
มีรายได้เพิ่ม มีความภูมิใจในตนเอง ขณะ
เดียวกัน ก็ทรงปลูกฝังให้ราษฎรเหล่านั้น มี
ความรู้และความสำนึกในเรื่องความรักชาติรัก
ถิ่นที่อยู่ การทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรที่ด้อย
โอกาสเป็นจำนวนมาก พระองค์จึงทรงเป็น
แบบฉบับของ “นักการศึกษา” ผู้จัดการ
ศึกษานอกกระบบโรงเรียนอย่างได้ผลดีเยี่ยม
ซึ่งการศึกษานอกกระบบโรงเรียนนี้ นับวันจะมี
บทบาทในการศึกษาของชาติมากขึ้น

โครงการศิลปาชีพนี้ เป็นการศึกษา นอก
ระบบที่อำนวยความสะดวกแก่การดำรงชีวิต

ของราษฎร เป็นการศึกษาตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับทฤษฎีการศึกษาที่นิยมกันทั่วโลก และกาลเวลาก็ได้พิสูจน์ชัดเจนว่า การจัดการศึกษาที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชทรัพย์สนับสนุน ทรงพระวิริยะอุตสาหะทุ่มเทอุทิศกำลังพระวรกายและพระปรีชาสามารถ ทรงพระราชดำริริเริ่มและทรงดำเนินการตลอดมานั้น เป็นการจัดการศึกษาที่สัมฤทธิ์ผลสมดังพระราชประสงค์เป็นคุณูปการแก่ประเทศชาติ เป็นพระมหากรุณาธิคุณที่ชาวไทยทุกยุคทุกสมัยควรจดจำและจารึกไว้ในประวัติศาสตร์ของชาติตลอดกาล

โครงการอื่นๆ

นอกจากโครงการศิลปาชีพที่เป็นโครงการ

ซึ่งใหญ่มาแล้ว ยังมีโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านอาชีพและด้านอื่นๆ ควบคู่กันไปด้วย เช่น โครงการพัฒนาเกษตรกรรมเบ็ดเสร็จตามพระราชดำริ อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โครงการศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าชองกล่าบน อำเภอเมืองฯ จังหวัดสระแก้ว โครงการปาร์กน้ำ จังหวัดสกลนคร โครงการปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาบ้านแม่ตะไคร้ จังหวัดเชียงใหม่ โครงการส่งเสริมการปลูกไม้ดอกเมืองหนาวกิ่งอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีส่วนช่วยให้ราษฎรมีอาชีพเสริมมีรายได้เพิ่มขึ้น พร้อมๆ กับส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ทรงส่งเสริมให้ราษฎร อนุรักษ์ธรรมชาติ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าที่ลดลงทุกที อันเป็นผลกระทบทำให้ ดินฟ้าอากาศแปรปรวน มีภัยแล้งมากขึ้น จึง มีพระราชดำริให้ประชาชนตระหนักในการ อนุรักษ์ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ ดังพระราชดำรัสที่ทรงชี้ให้เห็นความสำคัญของ การรักษาป่าที่พระราชทานเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ เนื่องในมหามงคลเฉลิม พระชนมพรรษา ๕ รอบ ดังนี้

...ถ้าเราสามารถร่วมมือกันจัดระบบได้ดี คนกับป่าก็คงจะอยู่ร่วมกันได้ โดยไม่ต้องทำลายซึ่งกันและกัน และแผ่นดินที่เสื่อมโทรมผืนนี้ ก็จะกลับ คืนมาเป็นประโยชน์มหาศาลแก่พวกเรา

ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า เพราะเหตุใดเราจึงควรรักษาป่า มิใช่เพียงเพื่อ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าเท่านั้น แต่เหตุผลที่สำคัญที่สุดก็คือ แหล่งน้ำ และพวกเราควรจะรู้คุณค่าของแผ่นดิน เราเรียกแผ่นดินนี้ว่าแผ่นดินแม่ ก็เพราะแผ่นดินนี้เป็นที่เกิดและเลี้ยงดูคนไทยมากกว่า ๗๐๐ ปี ควรที่ เราทั้งหลายจะบำรุงรักษาแผ่นดินให้คงความอุดมสมบูรณ์ไว้ ถ้าเรามัวแต่ ตัดทวงผลประโยชน์จากผืนดิน เช่น เอาแต่ตัดไม้ขายจนป่าถูกถลุงไป ใช้น้ำฆ่าแมลงและฆ่าพืชพิษ จนดินเสื่อมหมด หรือทิ้งของเสียลงสู่ปฏิกูลลงใน แม่น้ำลำคลอง โดยไม่ห่วงใยแผ่นดินเลย หากเรากระทำทารุณกรรมต่อ แผ่นดินโดยไร้ความสำนึกถึงบุญคุณเช่นนี้ อีกวันหนึ่งแผ่นดินแม่คงตาค จากเราไปโดยไม่มีวันหวนกลับมาคืนมา คงเหลือไว้ซึ่งแผ่นดินที่แห้งแล้งสิ้นสภาพ

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาเกี่ยวกับย่านลิเภา

จากการเป็นดินที่จะทำการเพาะปลูกได้ คงจะมีแต่ฝุ่นฟุ้งตลบไปหมด เหมือนแผ่นดินที่ไร้วิญญาณ ไร้ความหมายใดๆต่อชีวิตบนผืนโลก

ขณะนี้ เรายังมีเวลาและโอกาสที่จะฟื้นฟูรักษาแผ่นดินแม่ ป่าไม้ เป็นเครื่องบำรุงที่ดีของแผ่นดิน ประเทศไทยนั้นอยู่ปลายเขตมรสุม เมื่อ ลดพัดเอาไอน้ำจากทะเลขึ้นมา ได้กระทบความชื้นขึ้นของป่าไม้ ไอน้ำ ก็จะกลั่นตัวเป็นหยาดฝนตกลงมาให้เราได้อาศัยน้ำจืดไว้ดื่มใช้ รากของ ต้นไม้ยังช่วยซับน้ำไว้ใต้ดิน แม้กระทั่งซึมซาบลงไปเป็นน้ำบาดาล ทาน ทวบหรือไม่ว่าผิวดินในป่านั้น มีซากใบไม้และกิ่งไม้ทับถมกันเป็นชั้นดิน ที่หนาถึงครึ่งเมตร มีความสามารถอุ้มน้ำได้มากกว่าผิวดินธรรมดา ๔-๗ เท่า ถ้าฝนตกหนักไม่เกิน ๒๕๐ มิลลิเมตรต่อชั่วโมง ดินในป่าจะดูดซับ น้ำไว้ได้หมด แต่ถ้าฝนตกบนผิวดินธรรมดาเพียง ๖๐ ถึง ๘๐ มิลลิ- เมตรเท่านั้น น้ำก็จะไหลบ่าแล้ว ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดอุทกภัยขึ้นครั้งแล้ว ครั้งเล่า อย่างที่พวกเราเคยพบกันดี และประชาชนที่พูดกันว่าฝนฟ้า ไม่ตกต้องตามฤดูกาลนั้น ความจริงเป็นฝีมือมนุษย์นั่นเอง เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะให้สภาพธรรมชาติกลับคืนมาเหมือนเดิมมีแม่น้ำลำธาร มีน้ำจืด ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดต่อชีวิตมนุษย์และการพัฒนาประเทศชาติ พวกเรา ต้องเข้าใจและช่วยกันรักษาป่าเพื่อเราจะได้อ่อนนาคดและความหวังร่วมกัน

ข้าพเจ้าอาจจะได้ทำหน้าที่เพื่อประชาชนมาแล้วหลายอย่าง แต่ถ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถทำให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของการรักษา ป่าว่าป่านี้ได้ช่วยพิทักษ์น้ำและเก็บน้ำไว้ในดินเพื่อเรา ก็เหมือนกับ ข้าพเจ้าทำหน้าที่ยังไม่สมบูรณ์...”

“เจ้าพนักงานเลขาธิการ, “พระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล ในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต วันศุกร์ที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๗,” ประมวลพระราชดำรัสและพระราชโอวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ตั้งแต่เดือน พฤษภาคม ๒๕๒๐ - เดือนสิงหาคม ๒๕๓๕, หน้า ๓๑๒-๓๑๓.

ด้วยเหตุผลดังพระราชดำรินี้ พระองค์ จึงพระราชทานความรู้เกี่ยวกับการสงวนรักษา ทรัพยากรธรรมชาติในโอกาสต่างๆ ทรงปลูก ผิงให้ราษฎรตระหนักในความสำคัญของการ อนุรักษ์ธรรมชาติ และยังมีพระราชดำริให้ตั้ง โครงการต่างๆ ที่จะช่วยปลูกผิงให้ประชาชน เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ รู้จักวิธีอนุรักษ์ มีการวิเคราะห์วิจัย เพื่การให้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัด วิธีเพาะปลูกต้นไม้และเพาะเลี้ยงสัตว์ต่างๆ เป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนในด้านเสริม สร้างคุณภาพชีวิตโดยมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันก็มีอาชีพที่จะเพิ่ม พูนรายได้ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น

แบบอย่างการที่ทรงสอนให้ราษฎรใช้ ทรัพยากรให้เป็นประโยชน์อย่างประหยัด คือ การทำผลิตภัณฑ์จากย่านลิเภา ซึ่งเป็นพืชที่ เกิดขึ้นตามธรรมชาติทางภาคใต้ ศิลปหัตถ- กรรมย่านลิเภาของภาคใต้เป็นงานฝีมือที่ทำกันมา แต่โบราณและกำลังจะสูญไป โปรดให้ฟื้นฟู การสถานย่านลิเภาเป็นเครื่องใช้ต่างๆ ย่าน ลิเภานั้นมีทั้งสีน้ำตาลและสีดำ เดิมชาวบ้านใช้

เฉพาะสีน้ำตาลเพราะต้นไม้ใหญ่ ชาวบ้านจะดึง มาทั้งกอ แล้วเลือกเฉพาะเถาแก่ ที่งออ่อนไป ทำให้สูญเสียทรัพยากรธรรมชาติโดยเปล่าประ- โยชน์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงพระกรุณาเสด็จไปยังแหล่งที่มีย่านลิเภา พร้อมทั้งเชิญผู้รู้ไปสอนวิธีเลือกเถาย่านลิเภาที่ เหมาะสมจะนำมาสาน โปรดเกล้าฯ ให้นำย่าน ลิเภาสีดามาจักสานด้วย เพราะนำมาสานสาก ละเอียดได้ดี นอกจากนี้ได้ทรงแนะนำให้ใช้หวาย หอม ซึ่งใช้เป็นโครงสานย่านลิเภาอย่างประ- หยัดเช่นกัน

นอกจากทรงแนะนำให้ใช้วัสดุอย่างประ- หยัดแล้วยังโปรดเกล้าฯ ให้มีการวิจัยทดลองปลูก ย่านลิเภาโดยใช้ไม้ค้ำให้ยอดสูงขึ้นเพื่อจะได้เถา ที่ยาวขึ้น และโปรดเกล้าฯ ให้ทดลองปลูกหวาย หอมโดยใช้วิธีเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ เพื่อให้ขยาย พันธุ์ได้รวดเร็ว ซึ่งขณะนี้เพาะเลี้ยงสำเร็จแล้ว

ในคราวรวมใจ มีแผนภาพที่เข้าใจง่าย แสดงลักษณะที่ดินไม่อุ้มน้ำ เก็บน้ำไว้ ทำให้ พื้นดินไม่แห้งแล้ง และให้ราษฎรเห็นคุณค่า ของต้นไม้ ที่อานวยประโยชน์แก่ชีวิตหลายด้าน จะได้ช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้ไว้

“คำบรรยาย เรื่อง “การส่งเสริมงานศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โดย เฉพาะงานจักสาน” ของคุณหญิงจรัสจิต ทิชะระ ในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง บริหารคนวิเศษรวม ตัว และจักสานงานศิลปะไทย เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๓๕ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และข้อมูลจากนายพรชัย จุฑามาศ หน่วยวิจัยและพัฒนาโครงการส่วนพระองค์ สำนักพระราชวัง

โครงการปาร์กน้ำ

สืบเนื่องจากการที่ราษฎรยากจนและไม่สามารถเข้าถึงความสำคัญของป่าไม้ ทำให้มีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า จึงทำให้ป่าหมดไปอย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้เกิดภาวะฝนแล้งหรือน้ำท่วม มีผลกระทบอย่างมหึมาตลอดการดำรงชีวิตของประชาชน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงมีพระราชดำริให้จัดตั้ง “โครงการปาร์กน้ำ” ขึ้น เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ โดยทรงสาธิตวิธีปลูกป่า ณ บริเวณเชิงภูผาเหล็ก บ้านถ้ำดิว ตำบลสองดาว อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร เพื่อให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการปลูกป่า

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือ ฟื้นฟู

สภาพป่าที่เสื่อมโทรมบริเวณต้นน้ำลำธาร ให้เป็นแหล่งกักเก็บน้ำธรรมชาติของราษฎรอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่ยังคงสภาพดีอยู่และให้การศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้ เพื่อเสริมสร้างปลูกฝังให้ราษฎรเกิดความรักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติให้มากขึ้น ช่วยเหลือราษฎรที่ยากจน ขาดแคลนที่ทำกิน และบุกรุกป่าสงวนแห่งชาติ ให้มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง มีอาชีพที่แน่นอน มีรายได้เพิ่มขึ้น มีความเป็นอยู่ดีขึ้น จะได้ไม่ทำลายป่าไม้

โครงการปาร์กน้ำ มี ๓ ลักษณะ คือ
ลักษณะที่หนึ่ง จัดหมู่บ้านขึ้นในป่าที่มีการตัดไม้แล้ว เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ยากจนไม่มีพื้นที่ทำกิน ไม่มีอาชีพแน่นอน ที่

แต่เดิมเคยรื้บจ้างตัดไม้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรยากจนเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในพื้นที่เพื่อปลูกต้นไม้เพิ่มและดูแลรักษาป่าที่เหลืออยู่ โครงการลักษณะนี้ได้จัดทำขึ้นเป็นแห่งแรกที่บ้านหนองไผ่ ตำบลโคกสี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร พร้อมกับพระราชทานสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพเพื่อให้มีชีวิตสะดวกพอควร เช่น สร้างบ้านให้เป็นที่พักอาศัย สร้างและจัดหาที่เก็บน้ำสำหรับดื่มและใช้สำหรับเพาะกล้าต้นไม้ในเรือนเพาะชำ พระราชทานเงินเดือนครอบครัวละ ๑,๕๐๐ บาท พร้อมทั้งทรงแนะนำให้ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อมีอาหาร และมีรายได้เพิ่มเติมด้วย

ลักษณะที่สอง คือ จัดให้ราษฎรยากจนที่มีที่อยู่อาศัยของตนเอง แต่มีอาชีพไม่แน่นอน ช่วยดูแลต้นไม้ รักษาป่า ครอบครัวละ ๓-๕ ไร่ พระราชทานเงินเดือนให้ครอบครัวละ ๑,๕๐๐ บาท และพระราชทานยาที่พออื่นๆ ให้แก่บุตรภรรยาที่อยู่ทางบ้านด้วย

การพระราชทานพระราชทรัพย์เป็นเงินเดือนนั้น ก็ทรงตั้งพระราชหฤทัยว่าจะพระราชทานเป็นการชั่วคราวอย่างน้อย ๑ ปี เพื่อให้ราษฎรฟื้นตัว และมีรายได้จากผลผลิตต่างๆ พอที่จะยังชีพอยู่ได้อย่างดีพอสมควร

ลักษณะที่สาม คือ เมื่อราษฎรได้ทราบพระราชดำริที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ ได้น้อมเกล้าฯ ถวายฎีกาขอสมัครรับพระราชทานที่ดินและปลูกป่า

ถวายในที่ดินสาธารณะที่รกร้างว่างเปล่าตามหมู่บ้าน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๘ มีราษฎรในอำเภอสว่างแดนดินจำนวน ๑๘๔ หมู่บ้าน ได้ปลูกป่าถวาย ประมาณหมู่บ้านละ ๒๐ ไร่ ทรงช่วยหากกล้าไม้สนับสนุน และทรงรับโครงการลักษณะนี้ไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์

โครงการป่าน้ำนี้ ต่อมาได้ขยายไปยังอำเภออื่นๆ ของจังหวัดสกลนครและจังหวัดอื่น เช่น จังหวัดอุดรธานี จังหวัดนครพนม และเพื่อให้โครงการดำเนินไปอย่างราบรื่น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทพพรในพื้นที่ช่วยดูแลโครงการ เช่นที่จังหวัดสกลนครโปรดเกล้าฯ ให้กองทัพบกที่ ๒ ดูแล

โครงการสวนสัตว์ป่าเบญจกิติตามพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินโดยเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งผ่านเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียวจังหวัดชัยภูมิทอดพระเนตรเห็นบริเวณนี้เป็นป่าผืนใหญ่ที่ยังคงเหลืออยู่ไม่กี่แห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ถ่ายทำวีดิทัศน์ถวายหลังจากได้ทอดพระเนตรแล้ว ทรงสนพระราชหฤทัยมาก มีพระราชกระแสรับสั่งว่าพื้นที่ป่าภูเขียวเป็นที่

ราบสูงกว้างขวาง มีสภาพป่าสมบูรณ์ และยังมีสัตว์ป่าหลากหลายชนิดอยู่อีกเป็นจำนวนมาก เหมาะที่จะอนุรักษ์ให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และพัฒนาให้เป็นสวนสัตว์ป่าเปิด ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่การอนุรักษ์ธรรมชาติและส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต

ต่อมา เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรม ณ ที่พักแรมชั่วคราวภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว ซึ่งกรมป่าไม้จัดสร้างถวาย โดยใช้เงินพระราชทานส่วนหนึ่ง ได้มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดตั้ง “ศูนย์วิจัยและศึกษาสัตว์ป่าตามโครงการสวนสัตว์ป่าเปิด” ตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ในเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ ศูนย์ประสานงานโครงการพัฒนาตามพระราชดำริ และกองอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมป่าไม้ จัดทำโครงการศึกษาและวิจัยสัตว์ป่า เพื่อให้เป็นไปตามพระราชเสาวนีย์ดังกล่าวข้างต้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นชอบในหลักการ โดยเฉพาะชื่อ “โครงการสวนสัตว์ธรรมชาติภูเขียว” และได้มีพระราชดำริให้พิจารณาดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

๑. การปลูกและบำรุงพืชอาหารป่านบริเวณที่ถูกแผ้วถางมาก่อน และบริเวณสองข้างทาง
๒. การจัดพื้นที่ต่างๆ เพื่อเป็นการดึงดูด

สัตว์ป่าให้เข้ามาคุ้นเคยกับคน เช่น การทำโปงเทียม เป็นต้น

๓. การจัดสถานที่เลี้ยงสัตว์ป่าชั่วคราว และปล่อยเข้าไปในป่า

๔. การจัดหาอาหารสัตว์ป่าและปลูกพืชอาหารสัตว์ตามความจำเป็น

๕. การวิจัยเกี่ยวกับสัตว์ป่า

๖. การให้การศึกษาอบรมแก่เยาวชน นิสิต นักศึกษาและประชาชนทั่วไปให้เกิดความรักและอนุรักษ์สัตว์ป่า

๗. พิจารณาปรับปรุงตัดเส้นทางสัตว์ผ่านบางส่วนตามความจำเป็น

กรมป่าไม้ได้ดำเนินการโดยแบ่งเป็นโครงการย่อยๆ หลายโครงการ เช่น โครงการศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว โครงการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว โดยมีพื้นที่ดำเนินการในอำเภอคอนสาร อำเภอหนองบัวแดง และอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ได้ประโยชน์ต่างๆ ดังนี้

๑. เป็นศูนย์กลางดำเนินงานด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า อันได้แก่ การป้องกันการบุกรุกทำลายป่าและสัตว์ป่า บำรุงรักษาแหล่งอาหารที่อยู่อาศัยและที่หลบภัยของสัตว์ป่า รวมทั้งการคุ้มครองสัตว์ป่าที่หายาก เช่น ช้าง กระซู่ และกระทิง เป็นต้น

๒. เป็นศูนย์สาธิตเกี่ยวกับการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าให้ประชาชนทั่วไปได้เห็นคุณค่า

ของสัตว์ป่าและป่าไม้ และเห็นประโยชน์ที่จะ
พึงได้รับในด้านเศรษฐกิจ สังคม ชีววิทยา
และการพักผ่อนหย่อนใจ

๓. เพิ่มปริมาณสัตว์ป่า และขยายพันธุ์
สัตว์ป่าบางชนิดที่หายากและกำลังจะสูญพันธุ์ไป
เช่น เก้ง กวาง เนื้อทราย ละมั่ง กระซัง ไก่ฟ้า
ไก่ป่า และนกต่างๆ

๔. รักษาพื้นที่ป่าจำนวนเกือบ ๑ ล้านไร่
อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของลำน้ำพรม ลำน้ำ
สะพุง และลำน้ำชี ซึ่งเป็นประโยชน์แก่
พื้นที่เกษตรกรรมเบื้องล่าง

๕. เป็นแหล่งทัศนศึกษาทางชีววิทยา
ป่าไม้และสัตว์ป่า สำหรับนักเรียน นิสิต
นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

๖. เป็นแหล่งให้การศึกษาระบุปลูกฝังให้
เยาวชนและประชาชนเกิดความเข้าใจ ห่วงแหน
และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งก่อให้เกิด
“ชมรมเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ”
รอบแนวป่าภูเขียว ประมาณ ๖๐ ชมรม

โครงการปลูกป่าเสริม ธรรมชาติตามพระราชดำริ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม- ราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ได้เสด็จไปทอดพระเนตรป่ารอบๆ พระตำหนัก
ภูพานราชนิเวศน์ ซึ่งอยู่ในบริเวณอุทยานแห่ง-

ชาติภูพาน จังหวัดสกลนคร ทรงพบว่าบริเวณ
นี้ สภาพภูมิอากาศแห้งแล้ง ป่าไม้ถูกทำลายลง
ขณะเดียวกันที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าก็ถูกทำลาย
ด้วย จึงมีพระราชดำริให้ดำเนินการปลูกป่า
เสริมธรรมชาติทั้งในและนอกเขตภูพานราช-
นิเวศน์ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๗ โดยมี
สำนักพระราชพิธี สำนักพระราชวัง และ
อุทยานแห่งชาติภูพาน กรมป่าไม้ เป็น
ผู้ดำเนินการ

การปลูกป่า จะปลูกต้นไม้ที่ขึ้นได้ดีใน
ท้องถิ่น ทั้งไม้เศรษฐกิจ ไม้โตเร็ว ไม้บำรุงดิน
และไม้ที่เป็นอาหารสัตว์ป่า เช่น ประดู่ พะยูง
มะค่า แดง ตะเคียน ชี้เหล็ก สะเดา นนทรีป่า
มะกอกเลื่อม พลับพลา หว้า ไทร มะขามป้อม
ไม้ และพยายามปลูกเสริมส่วนที่เคยถูก
ลักลอบตัดไม้ หรือทำไร่เลื่อนลอย หรือถูก
ไฟไหม้ ให้เลียนแบบธรรมชาติมากที่สุด โดย
การจ้างราษฎรยากจนในบริเวณใกล้เคียงที่เคย
ลักลอบตัดไม้มาก่อน ทั้งนี้ เพื่อให้เลิกตัดไม้
และให้การศึกษาและปลูกฝังอบรมราษฎร
เหล่านั้นให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่า
ไม้ไว้ให้บุตรหลานในอนาคต และให้มีความรัก
หวงแหนดูแลรักษาป่าไม้เหล่านี้ เพราะหมู่
คณะของตนเป็นผู้ปลูกจึงเสมือนเป็นเจ้าของ

เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ ได้ปลูกป่าเพิ่ม
ขึ้นเป็นพื้นที่ประมาณ ๘,๐๐๐ ไร่ ด้วยกล้าไม้
ชนิดต่างๆ ประมาณ ๘๐๐,๐๐๐ ต้น

เนื่องในมหามงคลสมัยที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ด้วยเดชพระบารมี กองราชเลขาการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เริ่มตั้งโครงการปลูกป่าเสริมธรรมชาติตามแนวพระราชดำริน์เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๑ ที่บ้านแม่ต๋า ตำบลเสริมซ้าย อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง ซึ่งเคยมีไม้สักมาก ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสนองพระราชปณิธานและเป็นการเฉลิมพระเกียรติ

โครงการปลูกป่าเสริมธรรมชาติบ้านแม่ต๋ามีพื้นที่ประมาณ ๓๒,๐๐๐ ไร่ ปลูกต้นไม้ไปแล้วกว่า ๔๐๐,๐๐๐ ต้น และมีกบแจ่งจ่ายกล้าไม้บางชนิด ที่เพาะเลี้ยงโดยสถานีเพาะชำกล้าไม้ของโครงการให้แก่ราษฎรและหน่วยราชการใกล้เคียงนำไปปลูกด้วย

นอกจากพระราชทานความรู้แก่ราษฎรเพื่อให้ร่วมมือปลูกป่าเสริมธรรมชาติแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังทรงปล่อยสัตว์ป่าบางชนิดให้อาศัยอยู่ในป่าธรรมชาติทั้งสองแห่งนี้ด้วยพระองค์เอง เช่น ไก่ฟ้า ไก่ป่า นกชนิดต่างๆ โดยมีการประสานงานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ และมีสภาพใกล้เคียงกับป่าธรรมชาติมากที่สุด

เมื่อราษฎรประจักษ์ในน้ำพระราชนุหทัยว่า ทรงห่วงใยและทรงริเริ่มโครงการต่างๆ เหล่านี้ เพื่อผลประโยชน์ของราษฎรในพื้นที่เอง และราษฎรได้เรียนรู้วิธีการปลูกป่า อนุรักษ์ป่าอย่างถูกต้องแล้ว ราษฎรที่บ้านแม่ต๋าก็ได้ให้ความร่วมมือด้วยดี และเมื่อคราวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมโครงการ มีราษฎรได้นำมมาลาถวายเป็นจำนวนมากที่เคยใช้ในการล่าสัตว์ในบริเวณนี้ในเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๔ ซึ่งแสดงว่าการพระราชทานการศึกษาเพื่อรักษาสภาพธรรมชาติและประโยชน์ของสวนรวมเช่นนี้ ได้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการ เพราะราษฎรต่างเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สัตว์ป่า ตามที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาปลูกฝังอบรมและต่างแสดงความจงรักภักดีพร้อมเพรียงกันดำเนินงานสนองพระราชดำริ

โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่

โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่ บ้านเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นโครงการที่ต่างจากโครงการอื่น คือ ที่ดินหาดทรายใหญ่ มีชื่อโฉนดเป็นของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งได้ทรงซื้อมาด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เดิมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระ

พระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถมีพระราชดำริที่จะพัฒนาที่ดินหาดทรายใหญ่ซึ่งแห้งแล้งมาทำให้ใช้ประโยชน์ได้ เพื่อเป็นตัวอย่างให้ราษฎรเห็นว่าแม้ที่ดินจะเป็นดินเลวเพียงใดก็ตาม ถ้าได้มีการทะนุบำรุงรักษาก็สามารถที่จะทำการเกษตรได้ จึงได้เริ่มพัฒนาดังแต่พุทธศักราช ๒๕๐๘ เป็นฟาร์มทดลองการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ต่างๆ ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ และเริ่มเป็นฟาร์มส่วนพระองค์ภายใต้ชื่อ “โครงการฟาร์มส่วนพระองค์หาดทรายใหญ่” ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๓ จนถึงพุทธศักราช ๒๕๒๖ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ซึ่งได้ทรงติดตามการพัฒนาพื้นที่แห่งนี้มาโดยตลอด ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อทรงแปลงสภาพจากฟาร์มทดลองมาเป็นสวนป่าหาดทรายใหญ่ เนื่องด้วยมีพระราชดำริที่จะสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดินโดยอาศัยความชุ่มชื้นของป่า รวมทั้งเป็นที่อาศัยที่ถาวรของสัตว์ป่า จึงทรงให้เปลี่ยนชื่อโครงการเป็น “โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่” ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖

พระราชทานพระราชดำริในการพัฒนาพื้นที่แห่งนี้ไว้ว่า

๑. ให้อนุรักษ์ธรรมชาติและปลูกป่า
๒. ให้อนุรักษ์สัตว์ป่าและขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่หายาก
๓. ให้ปรับปรุงพื้นที่ทั้งพื้นที่ราบและบนภูเขาให้สวยงาม
๔. ให้เป็นเขตพระราชฐาน เพื่อพักผ่อนพระราชอิริยาบถและรับแขกเมือง
๕. ให้เป็นพื้นที่เพื่อการศึกษาดูตัวอย่าง
๖. ให้เป็นสมบัติของชาติที่มีคุณค่าในโอกาสต่อไป

ทั้งนี้ทรงมอบหมายให้ศูนย์การทหารราบค่ายชนะรัชต์ อำเภอปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ รับผิดชอบดำเนินงานพันธุ์ไม้ที่เพาะและปลูก มีทั้งไม้เบญจพรรณ ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ผล ไม้สมุนไพร และไม้ในวรรณคดี

หลังจากนั้นได้มีพระราชดำริให้เริ่มโครงการเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า ณ สวนหาดทรายใหญ่ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๘ เช่น กวางแก่ง เลียงผา เนื้อทราย นกยูงไทย นกยูงอินเดีย ไก่ป่า ไก่ฟ้า นกเงือก นกกาบัว”

*กรมทวรวิจิตยาสหศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, “ตอนที่ ๓ โครงการพระราชดำริสวนหาดทรายใหญ่ งานสร้างป่าคืนให้แก่ดิน,” ด้วยพระบารมีสู่ธรรมชาติและชีวิต, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

โครงการศูนย์เพาะเลี้ยง และขยายพันธุ์สัตว์ป่า

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริให้กรมป่าไม้จัดตั้งศูนย์เพาะเลี้ยง และขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่หายากตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เกี่ยวกับสัตว์ป่า การปลูกพืชอาหารสัตว์เสริม ในพื้นที่ธรรมชาติ และเผยแพร่งานวิจัยนั้นแก่ ประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนเพื่อให้เป็นแหล่ง สำหรับเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าชนิดต่างๆ ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ และเมื่อขยายพันธุ์สัตว์ป่า แต่ละชนิดได้ปริมาณมากแล้ว ให้ปล่อยคืนสู่ป่า ธรรมชาติ มีการจัดตั้งศูนย์ดังกล่าวหลายแห่ง เช่น ศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าโคกไม้เหี้ย บ้านคลองน้ำไหล ตำบลไพรวัน อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ศูนย์เพาะเลี้ยง และขยายพันธุ์สัตว์ป่าปางตอง อำเภอเมืองฯ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าของกล้าบน อำเภอเมืองฯ และ อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๒๖ จัดตั้งสวนสัตว์ป่าเปิดเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าห้วยทราย เขตพระราชวังวชิรมฤคทายวัน ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๗ ศูนย์

เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๘ ปีเดียวกันที่ สวนหาดทรายใหญ่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

โครงการอนุรักษ์และ ขยายพันธุ์เต่าทะเล

โครงการเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ที่ สำคัญอีกโครงการหนึ่ง คือ “โครงการสมเด็จพระ อนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล” ณ เกาะมันใน ตำบลกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง อันเป็นที่พำนักส่วน พระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช น้อมเกล้าฯถวาย โครงการนี้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนจากกรมประมง กรมชลประทาน และกรมอุทยานสัตว์ กองทัพเรือ เข้าเฝ้าฯ รับ พระราชทานพ่อแม่พันธุ์เต่าทะเล และลูกเต่าทะเล สำหรับนำไปใช้ในการแพร่ขยายพันธุ์ต่อไป

โครงการสมเด็จพระอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล มีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพิ่มและขยายพันธุ์เต่าทะเลในธรรมชาติโดยการเพาะฟัก และอนุบาลลูกเต่าทะเลวัยอ่อนจนแข็งแรง มีขนาดโตพอจะช่วยตนเอง

*เรื่องเดียวกัน, ตอนที่ ๗ ศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า.

ได้ แล้วปล่อยลงทะเล

๒. เลี้ยงพ่อแม่พันธุ์เต่าทะเลชนิดต่างๆ
สำหรับการสร้างและแพร่ขยายพันธุ์ใหม่

๓. ส่งเสริมการทำฟาร์มเต่าทะเล

๔. ส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและ
เป็นศูนย์กลางการแพร่ความรู้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่และการอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล

เพื่อให้โครงการนี้สำเร็จตามพระราชดำริ
รัฐบาลได้ตั้งสถานีวิจัยพันธุ์เต่าทะเล ณ
เกาะมันใน เพื่อรับผิดชอบงาน ได้เริ่มงาน
เพาะฟักไข่เต่าทะเลโดยการรวบรวมไข่เต่าทะเล
และทำการเพาะฟักที่เกาะคราม โดยความ
ช่วยเหลือจากฐานทัพเรือสัตหีบ จังหวัดชลบุรี
เมื่อเพาะฟักเป็นตัวแล้ว ก็ทยอยล่อเลี้ยงไป
เลี้ยงที่เกาะมันใน เพื่อศึกษาชีววิทยา พฤติ-
กรรมการเจริญเติบโต การกินอาหารและอื่นๆ
ก่อนที่จะปล่อยลงแหล่งน้ำของรวมชาติเพื่อเพิ่ม
พันธุ์เต่าทะเลซึ่งตามปกติจะปล่อยปีละประมาณ
๒๐๐๐-๓๐๐๐ ตัว นอกจากนี้มีการคัดลูกเต่า
ทะเลชนิดต่างๆ ที่เจริญเติบโตดี แข็งแรง ไว้
เป็นพ่อแม่พันธุ์ในอนาคต ส่วนเต่าทะเลขนาดใหญ่
ที่มีอยู่แล้ว ก็ทดลองเลี้ยงในคอกเลี้ยง
โดยเลียนแบบธรรมชาติที่เกาะมันใน มีหาด
ทรายให้เต่าวางไข่ มีช่องให้น้ำทะเลเข้าออก
ตามสภาพน้ำขึ้นน้ำลง ปัจจุบันพ่อแม่พันธุ์เต่า

ทะเลได้จับคู่ผสมพันธุ์และเริ่มวางไข่บ้างแล้ว

งานสำคัญของโครงการอีกประการหนึ่ง
คือเสนอห้ามส่งกระดองเต่าทะเล และผลิตภัณฑ์
จากเต่าทะเลเป็นสินค้าออก เพื่อป้องกันการ
ลักลอบทำลายพ่อแม่พันธุ์เต่าทะเล เมื่อพุทธ-
ศักราช ๒๕๒๓ ซึ่งกระทรวงพาณิชย์ได้ออก
ประกาศเป็นกฎหมายใช้บังคับ ในเดือน
พฤศจิกายนปีเดียวกัน*

ทรงส่งเสริมการศึกษา ด้านอนุรักษ์และสืบทอด ศิลปวัฒนธรรมของชาติ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงภาคภูมิใจพระราชหฤทัยในศิลปวัฒนธรรม
ของไทย และมีพระราชประสงค์ที่จะดำรง
รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้มิให้เสื่อมสูญ
โครงการศิลปาชีพที่ทรงก่อตั้งขึ้นนั้นเป็นการฟื้นฟู
งานช่างศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอันทรงคุณค่า
ของไทยภาคปฏิบัติและให้สืบทอดต่อไปถึงอนุชน
รุ่นหลังมิให้ขาดตอน แนวทางหนึ่งที่เป็นผลดี
อย่างยิ่งแก่การศึกษาและการถ่ายทอดงาน

*สายไหมห์ รองเมืองหาสดำ, เต่าทะเลและอนุรักษ์เต่าทะเล (กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริม
การประมง กรมประมง) เอกสารยึดสำเนา.

ดังกล่าวก็คือ การที่ทรงพระกรุณาฯ ยอเยอ
ประกาศเกียรติคุณของผู้ที่ประกอบงานศิลปะ
หรือถ่ายทอดวิชานั้นๆ ให้ปรากฏแก่สาธารณ-
ชน เป็นการพระราชทานกำลังใจ ทำให้
ผู้ที่ได้รับการยกย่องมีความปลื้มปิติและมี
ศรัทธาในการปฏิบัติภารกิจที่ทรงมอบหมายให้
ดียิ่งๆ ขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการที่ส่งผลให้การสืบทอด
งานศิลปะบรรลุผลสำเร็จอย่างดียิ่งสมตาม

พระราชประสงค์ นอกจากนี้ ยังมีพระราชดำริส
สมเด็จสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม
มงกุฎ ทรงพระกรุณาฯ ให้มีผู้มีฝีมือเยี่ยมในโอกาส
ต่างๆ ดังพระราชดำริที่พระราชทานแก่คณะ
บุคคล ผู้แทนสมาคม มูลนิธิและองค์การต่างๆ
ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในวันเฉลิม
พระชนมพรรษา วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธ-
ศักราช ๒๕๓๒ ตอนหนึ่งที่ว่า

...ข้าพเจ้านั้นภูมิใจเสมอว่า คนไทยมีสายเลือดของช่างฝีมืออยู่
ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นชาวไร่ ชาวนา หรืออาชีพใด อยู่สารทิศใด คนไทยมี
ความละเอียดอ่อนและฉับไวต่อการรับศิลปะทุกชนิด ขอเพียงแต่ให้เขามี
โอกาสได้เรียนรู้และฝึกฝน เขาก็จะแสดงความสามารถออกมาให้เห็นได้

ข้าพเจ้าขอเล่างานของมูลนิธิศิลปาชีพต่อไปให้ท่านฟังเกี่ยวกับศิลป-
กรรมที่ล้ำค่าอย่างหนึ่ง คือ งานถมทอง ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบว่าเป็นศิลปะ
ดั้งเดิมโบราณของไทยประเทศเดียวเท่านั้น เมื่อเดือนมิถุนายน ระหว่าง
ประทับที่หัวหิน ท่านผู้บัญชาการกองทัพอากาศ-ราชเลขาของข้าพเจ้า นำ
ผลงานถมทองฝีมือช่างของศิลปาชีพมาให้ดู เป็นกระเป๋าราคาตัวที่ผู้สนับสนุน
มูลนิธิสั่งทำ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นแล้วปลื้มใจทีเดียวนี้ผู้คนไว้วางใจและเชื่อฝีมือ
สมาชิกศิลปาชีพ กระเป๋ามถมทองใบนี้ทำโดยสมาชิกศิลปาชีพ ๔ คน
ประกอบด้วย นายสมนึก ใจเลื่อม จากจังหวัดเพชรบุรี มาจากครอบครัว
ที่ทำไร่สับปะรด ซึ่งไม่ค่อยได้ผลเนื่องจากขาดน้ำ สมนึกได้ทำหน้าที่
ขึ้นรูปกระเป๋าราคาตัวที่งดงามมาก นายบรรดิษฐ์ ชาติทอง จากจังหวัด
อุดรธานี ทำหน้าที่เขียนลายและกัดกรด คนนี้เป็นโปสเตอร์ แต่มีใจรักงาน
ศิลปะ และความพิถีพิถันก็ไม่ได้ทำให้เป็นปัญหาแต่อย่างใด คนต่อไปคือนาย
วิโรจน์ แซ่จ๊ะ เป็นชาวไทยภูเขาเผ่าม้งจากจังหวัดเพชรบูรณ์ พ่อแม่ทำไร่
ข้าวโพดและมีลูกหลายคน ตอนนี่วิโรจน์มีหน้าที่ลงถมและทาทอง คนสุด-

ท้ายคือ นางพนิดา นวลขาว คนนี้เป็นชาวอีสาน แต่ข้าพเจ้าไปพบอยู่ที่ นิคมสร้างตนเองภาคใต้ จังหวัดนราธิวาส มีหน้าที่เพราให้ลายคม และเด่นชัดขึ้น ทั้งสี่คนนี้มาจากแต่ละภาคของประเทศไทย มาร่วมกัน ทำงานถมทอง ซึ่งเมื่อรวมฝีมือกันเข้าแล้ว เป็นผลให้ได้งานศิลปะที่น่า ชื่นชมยิ่งนัก

ข้าพเจ้าทราบดีว่าคนไทยเรามีฝีมือ ยิ่งได้เห็นกระเป๋ารัตนถมทอง ใบนี้แล้วก็ยิ่งปลื้มใจเพราะฝีมือไม่แพ้ครูสมัยโบราณเลย ข้าพเจ้าหมายถึง ในสมัยของรัชกาลที่ ๕ ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณท่านทั้งหลาย ที่ท่านเป็น แรงช่วยให้พวกเราชาวไทยสามารถรักษาศิลปะของไทยเราไว้ได้...

นอกจากนั้น ยังมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับ ศิลปหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาว่า

...ฝีมือช่างปั้นของไทยเรามีชื่อเสียงมานานแล้ว เครื่องปั้นดินเผา บ้านเชียงซึ่งมีอายุถึง ๔,๐๐๐ กว่าปีมาแล้วนั้น ก็มีชื่อเสียงไปทั่วโลก นำ ไปแสดงตามพิพิธภัณฑ์ในต่างประเทศ ผู้คนก็ให้ความสนใจมาก ต่างก็ ชื่นชมของของเรา จึงอยากให้คนไทยช่วยกันส่งเสริมความสามารถในด้าน นี้ของเราให้คงอยู่ตลอดไป...

ทรงฟื้นฟูงานช่างศิลป- หัตถกรรมพื้นบ้าน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าฯ ให้หาผู้มีฝีมือในศิลปหัตถกรรม ด้านต่างๆ มาเป็นครูถ่ายทอดความรู้ พร้อมๆ กันนั้น ทรงแนะนำบรมราชูปถัมภ์ให้ตระหนักใน คุณค่าและภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของ ท้องถิ่นของตนและของประเทศไทย ด้วยการ ทรงสนทนา ทรงยกย่องพระราชทานกำลังใจ ช่วยพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรม รวมทั้ง

ทรงใช้และเผยแพร่ วิธีหาผู้มีฝีมือดีมีหลายวิธี เช่น จัดการประกวด เพื่อให้ทราบว่ามีผู้ใดมี ฝีมือดีและมอบเกียรติบัตรและรางวัลอื่นๆ เช่น พระเครื่อง หรือเงินให้เป็นกำลังใจ ทรงเอา พระราชทูตไทยไปสอดส่องหาความรู้เกี่ยวกับ งานศิลปะ โดยมีพระราชดำริถามราษฎรผู้ มาเฝ้าฯรับเสด็จ เมื่อเสด็จเยี่ยมราษฎรไปตาม บ้านเรือน ก็ทรงสังเกตตัวบ้านและสิ่งของต่างๆ ในบ้านอย่างพิถีพิถัน แม้แต่ผ้าซิ่น พระองค์ก็ทอดพระเนตรเพื่อทรงศึกษาสากผ้า

และโปรดเกล้าฯให้ข้าราชการบริพารศึกษาด้วย เมื่อทรงพบผู้มีฝีมือ ก็ทรงขอให้เป็นครูถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นต่อไป เช่น เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๙ ทรงทราบว่า มีครอบครัวที่ทำงาน จักสานไม้ไผ่เป็นลายขีดเหลือเพียงครอบครัวเดียว คือ ครอบครัวของนายแปลง ไชยพันธ์ จึงทรงขอให้นายแปลงสอนสมาชิกศิลปาชีพที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จากนั้นก็ทรงขอให้สอนที่ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดาอยู่ระยะหนึ่ง แต่นายแปลงคิดถึงบ้าน จึงส่งบุตรชายชื่อ นายมนีรัตน์ ไชยพันธ์ มาสอนแทนเป็นเวลากว่าสิบปี และเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๐ ทรงทราบว่า มีครูที่มีฝีมือและมีความรู้ความชำนาญในเรื่องคร่ำ ซึ่งทำยากมาก ชื่อนายสมาน ไชยสุกุมาร อายุ ๘๐ ปีเศษเพียงคนเดียว จึงทรงขอให้ถ่ายทอดวิชาแก่สมาชิกของศูนย์ศิลปาชีพเพื่อจะได้รักษาความรู้ไว้เป็นมรดกของชาติ

จากการสัมภาษณ์นายสมาน ไชยสุกุมาร สรุปได้ดังนี้

นายสมาน ไชยสุกุมาร เป็นชาวกรุงเทพฯ เกิดเมื่อเดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๖๗ จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ และเรียนวิชาการทำคร่ำจากบิดา เข้ารับราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่ปีพุทธศักราช

๒๔๘๓ มีความผูกพันกับราชสำนักเนื่องด้วย (หลวงศิลปศาสตร์) และบิดา (ขุนสารพัดช่าง) รับราชการในราชสำนักตลอดมา

ก่อนเป็นครูในโครงการศิลปาชีพ นายสมาน ไชยสุกุมาร ได้เคยถวายการสอนทำคร่ำแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งสนพระราชหฤทัยเรื่องนี้ จนพระองค์ทรงพอทำได้ เริ่มสอนการทำคร่ำแก่สมาชิกโครงการศิลปาชีพตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๐ มีผู้เรียนจนมีความชำนาญ ประมาณ ๑๕ คน บางคนยังอยู่ในโครงการ บางคนออกไปจากโครงการและบางคนถึงแก่กรรม

ในพุทธศักราช ๒๕๓๗ นายสมาน ไชยสุกุมาร สอนทำคร่ำที่ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดาในวันจันทร์ พุธ ศุกร์ เฉพาะช่วงเช้า และทำงานแผนกพระราชพิธีในพระบรมมหาราชวังด้วย

นายสมาน ไชยสุกุมาร ชำนาญในพระเมตตาและพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถที่โปรดเกล้าฯ ให้มาเป็นครูในโครงการศิลปาชีพ ได้สอนการทำคร่ำ อันเป็นศิลปะความรู้ดั้งเดิมของไทยที่เป็นมรดกตกทอดมาแต่โบราณ ปกติชาวบ้านทั่วไปไม่รู้จักเพราะทำกันแต่ในราชสำนัก*

* ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายสมาน ไชยสุกุมาร เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๗

ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ตามโครงการศิลปาชีพนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าฯ ให้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้ข้าหลวงตรวจหาโบราณวัตถุ เช่น ภาควัตถุมีลายผ้าเฉพาะของภาค อาทิ ลายดอกพิกุล ลายดอกมะลิ จึงโปรดให้ฟื้นฟูการทอผ้าตามลายเหล่านั้น ภาควัตถุเงินออกเฉียงเหนือ โปรดให้ทอผ้ามัดหมี่ลายต่างๆ ตามแบบพื้นเมือง ซึ่งมีความงดงามละเอียดประณีตมากเช่นเดียวกัน ทางภาคเหนือ ทรงส่งเสริมให้ทำผ้าจก และลายปักต่างๆ ของชาวเขา การทำเครื่องเคลือบดินเผา ก็ทรงแนะนำให้ทำลวดลายที่แสดงสัญลักษณ์วัฒนธรรมและประเพณีของภาคนั้นๆ เช่น ภาพพระธาตุพนม ภาพแห่บังไฟของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาพตัวหนังสือของภาคใต้ ภาพทิวทัศน์และดอกไม้ ภาพตัวละครในวรรณคดีไทย และให้ปรับปรุงส่วนประกอบอื่นๆ ให้ผลิตภัณฑ์มีคุณค่า ตรงตามความต้องการของตลาดยิ่งขึ้น เช่น ไข่สีที่สวยงาม ไม่แตกไม่ลอก ผลิตโดยฝีมือประณีตและออกแบบ

เป็นเครื่องใช้ต่างๆ ให้หลากหลาย และสวยงาม

การที่ทรงส่งเสริมให้ปั้นตุ๊กตาชาววังที่จังหวัดอ่างทองก็เช่นเดียวกัน นอกจากจะเป็นการส่งเสริมอาชีพแล้ว ยังเป็นการฟื้นฟูศิลปวิทยาการศิลปหัตถกรรมเพื่อยดำรงรักษาวัฒนธรรมแขนงหนึ่งของไทยให้คงอยู่ยั่งยืน และเผยแพร่วัฒนธรรมไทยไปในนานาประเทศ เพราะตุ๊กตาได้จำลองกิริยาท่าทาง การแต่งกาย ชีวิตความเป็นอยู่และประเพณีไทยไว้เป็นอย่างดี

ในขณะเดียวกันสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็โปรดให้ผู้ผลิตผลงานพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ที่สะท้อนวัฒนธรรมไทยด้วย เช่น ทรงส่งเสริมการประกวดผ้าโบราณและผ้าที่ผลิตขึ้นใหม่ เมื่อประกวดแล้ว โปรดให้จัดทำสารานุกรมลายผ้าที่เข้าประกวด โดยมีชื่อลาย ชื่อผู้ทำ และรายละเอียดอื่นๆ การประกวดนี้ช่วยให้ได้พบผ้าลวดลายต่างๆ เพิ่มขึ้น และได้ผู้มีฝีมือไปเป็นวิทยากร หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันในกลุ่มผู้รู้และผู้สนใจงานศิลปหัตถกรรมด้วย

ทรงส่งเสริมการออกแบบ เครื่องแต่งกายประจำชาติ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริว่า สตรีไทยยังไม่มีเครื่องแต่งกายที่เป็นชุดไทยโดยเฉพาะเช่นประเทศอื่น อาทิ อินเดียมีชุด紗หรี ญี่ปุ่นมีชุดกิโมโน เกาหลี และฟิลิปปินส์ ต่างก็มีชุดแต่งกายประจำชาติของตนเป็นสัญลักษณ์อันดีงามของประเทศ ไทยเราจึงควรจะต้องจัดให้มีขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้ศึกษาค้นคว้าแบบเครื่องแต่งกาย

สตรีไทยสมัยต่างๆ ที่เคยมีมานับแต่สมัย สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ดัดแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับสมัยปัจจุบัน จัดขึ้นเป็นชุดประจำชาติของสตรีไทย ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๖๓ ปัจจุบันมีชุดที่โปรดเกล้าฯ ให้ออกแบบ ๘ ชุด เพื่อใช้ในโอกาสต่างๆ ซึ่งเรียกกันว่า ชุดไทยพระราชนิยม คือ ชุดไทยเรือนต้น ชุดไทยจิตรลดา ชุดไทยอมรินทร์ ชุดไทยบรมพิมาน ชุดไทยจักรี ชุดไทยจักรพรรดิ ชุดไทยดุสิต และชุดไทยหิมาลัย

ชุดไทยเรือนต้น

ชุดไทยจิตรลดา

ชุดไทยอมรินทร์

ชุดไทยเรือนต้น ใช้ในโอกาสสำหรับ
ไม่เป็นพิธีการ เช่น งานทำบุญต่างๆ เป็นชุด
คนละท่อน ประกอบด้วยเสื้อคอกลมตัน ไม่มี
ขอบ ผ่าอก กระดุม ๕ เม็ด แขนสามส่วน
ผ้าขึ้นยาวจรดข้อเท้า

ชุดไทยจิตรลดา ใช้ในพิธีกลางวัน
เป็นชุดคนละท่อน ประกอบด้วยเสื้อคอกลม
มีขอบตั้ง ผ่าอก แขนยาว ผ้าขึ้นไหมมีเชิง
หรือยกดอกทั้งตัว ป้ายหน้า ยาวจรดข้อเท้า

ชุดไทยอมรินทร์ ใช้ในพิธีตอนค่ำ
เป็นชุดคนละท่อน ใช้ผ้ายกทองทั้งตัว เสื้อแขน

ยาว คอตั้งเช่นเดียวกับชุดไทยจิตรลดา ผ้าขึ้น
ป้ายหน้ายาวจรดข้อเท้า

ชุดไทยบรมพิมาน ใช้ในงานพิธีเต็มยศ
หรือพิธีตอนค่ำ เสื้อคอกลมมีขอบตั้ง ผ่า
ด้านหลัง แขนยาว ผ้าขึ้นยกทองทั้งตัว จีบ
หน้านางและคาดเข็มขัด

ชุดไทยจักรี ใช้ในงานพิธีเต็มยศ
หรือพิธีตอนค่ำ เล็กเป็นสไบเฉียง ผ้าขึ้น
จีบหน้านาง แบบไทยบรมพิมาน ใช้เครื่อง
ประดับงดงาม

ชุดไทยจักรพรรดิ ใช้ในพิธีเต็มยศ

ชุดไทยบรมพิมาน

ชุดไทยจักรี

ชุดไทยจักรพรรดิ

ตอนค่ำ ใช้ผ้ายกทั้งตัวมีเชิงขกไหมทองหรือ
ต้นทอง ห่มสไบปักด้วยดินและพลอยทับบน
สไบอัดจับ ผ้าขึ้นเช่นเดียวกับชุดไทยบรมพิมาน
คาดเข็มขัดไทย ใช้เครื่องประดับสวยงามมาก

ชุดโหดลิตร ใช้ในงานพิธีเต็มยศตอน
ค่ำ เสื้อคอกลมกว้าง ไม่มีแขน ผ้าหลัง ปักต้น
เงินทอง ผ้าขึ้นเช่นเดียวกับชุดไทยบรมพิมาน

ชุดไทยศิวาลัย ใช้ในงานพิธีเต็มยศทั้ง
ตอนกลางวันและตอนค่ำ เลือกับขึ้นคล้ายแบบ
ไทยบรมพิมาน แต่มีผ้าสไบปักดินเงินทองห่มทับ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงเป็นผู้นำการใช้ฉลองพระองค์ชุดไทย
พระราชนิพนธ์นี้ก่อน ในคราวตามเสด็จพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเจริญสัมพันธไมตรี
กับประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป สหรัฐอเมริกา
และในโอกาสอื่นๆ ปัจจุบันสตรีไทยต่างนิยม
สวมชุดไทยพระราชนิพนธ์ในงานพระราชพิธี
และในพิธีการต่างๆ จนแพร่หลายออกไป
อย่างกว้างขวางเป็นที่รู้จักทั่วโลก

ส่วนเครื่องแต่งกายชายไทยนั้น เมื่อ

ชุดโหดลิตร

ชุดไทยศิวาลัย

พุทธศักราช ๒๕๓๒ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณ-
สูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษ เมื่อครั้ง
ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้กราบบังคมทูล
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า
ชาวไทยไม่มีชุดประจำชาติ พระองค์จึงพระ-
ราชทานแบบเสื้อให้ซึ่งเรียกกันว่า เสื้อพระราช-
ทาน มี ๓ แบบ คือ แบบแขนสั้น แบบแขนยาว
ไม่มีผ้าคาดเอว และแบบแขนยาวมีผ้าคาดเอว
ลักษณะเด่นของเสื้อคือ คอตั้ง ตัวเสื้อเข้ารูป
เล็กน้ย ผ่าอกมีสาม กระดุม ๕ เม็ด และ
นิยมขลิบขอบ ใช้ในงานพิธีต่างๆ แทนชุดสากล
และจะเลือกแบบที่เหมาะสมกับความสำคัญ
ของงานและกาลเทศะ เป็นที่นิยมแพร่หลาย
ปัจจุบันก็ยังมีผู้ใช้กันอยู่

ทรงส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
โปรดให้รวบรวมหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
และโบราณคดีของไทย ไว้สำหรับพระราชทาน
แก่พระราชวงศ์หรือพระราชอาคันตุกะจาก
ประเทศต่างๆ และผู้ที่ทรงเห็นสมควร รวม
ทั้งทรงนำไปเผยแพร่ในต่างประเทศด้วย พระ-
ราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อบูรณะ

ปฏิสังขรณ์วัด และโบราณสถานต่างๆที่เป็น
แหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สำคัญ
ซึ่งในการบูรณะ มีการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์
วิจัยหาข้อมูลและความรู้ เพื่อให้การบูรณะ
ดำเนินไปด้วยดี นับว่าได้ทรงแผ่พระบารมี
ปกเกล้าฯ งานด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์
ของชาติไทย ช่วยให้ศิลปะโบราณวัตถุและ
โบราณสถานที่ยังคงอยู่รอดปลอดภัยอยู่
ไว้ให้เป็นมรดกตกทอดดำรงอยู่ยั่งยืน ประกาศ
เกียรติภูมิของชาติในด้านศิลปวัฒนธรรม
อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ให้ชาวต่างประเทศ
ที่มาท่องเที่ยวได้รู้จักและชื่นชม ทำให้ประชาชน
หันมาสนใจร่วมมือกันรักษาสমบัติของชาติ
เหล่านั้นให้ยั่งยืนอยู่คู่ชาติไทยต่อไป

พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒน-
ธรรมไทยนั้น ทำให้คนไทยตื่นตัวเจริญรอย
ตามพระยุคลบาทในการสงวนรักษา อนุรักษ์
และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นผลส่งผลให้
คนไทยได้เกิดความรักภูมิใจในความเป็นไทย
รักและหวงแหนชาติ ทั้งยังเผยแพร่เกียรติคุณ
ของประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักของชนชาติอื่นๆ
และมีส่วนส่งเสริมในด้านความมั่นคงและ
เศรษฐกิจของชาติ เช่น ทำให้คนต่างชาตินิยม
มาเที่ยวใช้จ่ายและซื้อสินค้าไทย รวมทั้งคนไทย
ก็นิยมซื้อและใช้ของไทยเพิ่มขึ้น

พระเกียรติคุณด้าน การศึกษา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพรหมตามพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาว่า เป็นสิ่งมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และต่อการพัฒนาประเทศชาติโดยส่วนรวม ทรงพระราชวิธียะอุดลสาหัสในการศึกษาหาความรู้ด้วยวิธีต่างๆ ทรงพิจารณาไตร่ตรอง วางแผน ติดตามการทำงานโครงการต่างๆ ที่

โปรดเกล้าฯ ให้ริเริ่มขึ้นด้วยพระองค์เองและเริ่มในวงแคบๆ ในหมู่ข้าราชการบริพารก่อน แล้วมีพระราชดำริให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณา ดำเนินงาน ทรงขอมเหินดเหนื้อยตราครุฑรา พระวรกาย รวมทั้งทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาของราษฎร โดยเฉพาะแก่ทั้งผู้ด้อยโอกาสในลักษณะต่างๆ เช่น ให้เรียนในกระบวน โรงเรียน โรงเรียนฝึกอาชีพ และแหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น พระองค์มิได้พระราชทานแต่ด้านวิชาความรู้ หรือวิธีทำ ชิ้นงานต่างๆ เท่านั้น แต่โปรดเกล้าฯ ส่งเสริม

ด้านคุณธรรม ความรักชาติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการหมั่นศึกษา ทาความรู้ปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบที่มีการฝึกอบรมและเรียนรู้ด้วยตนเอง พระราชกรณียกิจนานัปการทางด้านการศึกษานี้ เป็นที่ประจักษ์ทั่วไปทั้งในประเทศและนานาประเทศ สถาบันการศึกษาต่าง ๆ จึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์และรางวัลต่างๆ เช่น เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๒ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๖ มหาวิทยาลัยเซ็นไดโร เอสโคลา สาธารณรัฐ

ฟิลิปปินส์ทูลเกล้าฯ ถวายคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางมนุษยธรรม (Doctor of Humanities) เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๙ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาการศึกษาคณะคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๔ สหพันธ์พิทักษ์เด็กได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเกียรติคุณ (First Distinguished Service Award) หลายสาขา และเมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาศุภศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ดังมีคำประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติคุณ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ดังนี้

**คำประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติคุณ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์**

ด้วยลพจฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๕๑๖ เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ ได้พิจารณาเห็นว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นพระบรมมหาราชินี เปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันบริบูรณ์ เจริญพระวิริยคุณยิ่ง ยากจะหาผู้ใดสมเทียมเหมือน ทรงเป็นพระบูรพาจารย์ผู้ทรงพระคุณพิเศษในสมเด็จพระราชโอรสธิดาทุกพระองค์ ทรงไฝ่พระราชหฤทัยเกื้อกูล สั่งสอนและแนะนำให้ราษฎรได้มีสัมมาอายุชวีระ ทั้งขณะเดียวกันก็เป็นการสืบสานศิลปวัฒนธรรมหลายแขนงของชาติให้ดำรงมั่น ทรงบากบั่นพากเพียรพระราชทานพระราชูปถัมภ์แก่การศึกษาของชาติเสมอมา พระปัญญาธิคุณ

กันทรงไว้ทั้งพุทธศึกษา จริยศึกษา และหัตถศึกษา เป็นที่ประจักษ์อยู่ทั่ว
ถ้วน สมควรขอพระราชทานพระราชนุญาต สยดงเฉลิมพระเกียรติใน
วงวิชาการเพื่อเป็นบรรทัดฐานให้ผู้ขึ้นเจตนาพยายามเป็นพระบุคคลที่สละใจ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระบาทสมเด็จพระ
เป็น “ครู” มาแต่ครั้งยังทรงพระเยาว์ ทรงพระปรีชาชาญเชี่ยวชาญในทาง
ศึกษาและสิ่งเกิดสิ่งที่ทรงพบเห็น แล้วนำมาถ่ายทอดอย่างเพลิดเพลิน
เข้าใจง่าย ทรงมีวิธีการเฉพาะพระองค์ที่ชวนให้ผู้ฟังติดตามด้วยความ
สนใจ เป็นพระบูรพาจารย์พระองค์แรกในสมเด็จพระบรมราชปิโยบลิตา
ทรงทรงมั่งคั่งสนและดูแลอย่างใกล้ชิด ทั้งเรื่องการทรงพระอักษร และ
พระงานบ้านเรือน ในยามว่างจากการปฏิบัติพระราชภารกิจจะทรงอธิบาย
เล่าเรื่องต่างๆ ที่เป็นความดีและสมแก่พระชนมายุพระราชนัดดาอย่าง
เพลิดเพลิน ชวนให้สนพระทัย เป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าสุทธราชาธิราช ลูกชาย
ทุกพระองค์ เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งพระจริยวัตรอันงดงาม ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจ
เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติและประชาชน ตามรอยเบื้องพระยุคลบาท
ของสมเด็จพระบรมชนกชนนี คุณความดีเหล่านี้ เนื่องมาจากพระอัจฉริย-
ภาพแห่งความเป็นครูในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็น
เครื่องเกื้อกูลอย่างล้ำค่า

ซึ่งไปกว่านั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทั้งทรง
ดำรงมั่นอยู่ในพระราชจรรยาแห่งพระบรมราชวงศ์อันประเสริฐ ไม่สิ้นภพพร้อง
ทั้งยังมีพระราชปณิธานมุ่งมั่น ที่จะปฏิบัติพระราชภารกิจตามรอยพระบาท
ยุคลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสมอมา พระราชภารกิจที่โปรดที่สุด
คือ การพระราชทานความรู้แก่ราษฎรตามชนบท มีพระราชประสงค์
ที่จะให้ชาวชนบทในถิ่นห่างไกลความเจริญได้รู้จักอ่านหนังสือ ทรงสอน
หนังสือพระราชทานด้วยพระองค์เอง ทรงสอนหนังสือให้เด็กที่เป็นลูก
หลานของสมเด็จฯ ณ โขงฝึกศิลปชีพพิเศษ และในทุกที่ที่เสด็จพระ-
ราชดำเนินไปถึง ทรงพระราชดำริว่าแม้ชาวชนบทห่างไกลเหล่านั้น เขาจะ
มีความรู้ความสามารถในการสร้างงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านก็จริงอยู่ แต่

ถ้าได้รู้หนังสืออ่านออกเขียนได้ด้วยแล้วก็เป็นทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้
สามารถพัฒนางานศิลปาชีพนั้นได้กว้างขวางยิ่งขึ้น แนวพระราชดำรินี้
จึงชี้ชัดว่า การจัดการศึกษาแก่ชาวชนบทในอันที่รุดหน้าเป็นกิจพิเศษ ที่
ทุกฝ่ายควรสมควรสนทนากันสนองพระมหากรุณาธิคุณ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชยุพินัสัย
ข้างสังเกตุ ทรงวิเคราะห์สิ่งที่ได้ทอดพระเนตรอย่างลึกซึ้ง ทรงเห็นว่าใน
ท้องถิ่นต่างๆ มีศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทรงคุณค่า หากไม่ช่วยกันศึกษา
และรักษาไว้ก็วันวันแต่จะสูญหายไป จึงได้ทรงมีพระราชเลาณีย์ โปรด
เกล้าโปรดกระหม่อม จัดตั้งมูลนิธิศิลปาชีพขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๔
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รวบรวมผู้มีความรู้ความสามารถ
จากถิ่นต่างๆ มาเป็น “ครูช่าง” เพื่อถ่ายทอดงานศิลปะพื้นบ้านให้แก่
เยาวชนเป็นการศึกษาต่อเนื่อง จัดว่าเป็นการศึกษานอกระบบที่สมบูรณ์แบบ
โดยเป็นที่รวมของศาสตร์ทางครุศึกษาหลายแขนง อาทิ วิชาการศึกษา
ศิลปศึกษา พัฒนศึกษา จิตวิทยาการศึกษา และธุรกิจศึกษา เวลาใด
ครั้งใดที่พระราชทานคำแนะนำ ความรู้แก่แหล่งใด สถานที่ใดไว้แล้ว
มีทรงลืมนเลขที่จะทรงติดตามการประะเนินผล เพื่อจะได้ทรงนำมาหาแนว
ทางที่จะแก้ไขปรับปรุงงานเพื่อให้พัฒนาต่อไป

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มิได้พระราชทาน
ความรู้ความเข้าใจแก่พสกนิกรแต่เพียงนามธรรม หากแต่จะทรงสาธิต
และทรงให้โอกาสพสกนิกรได้ลงมือทำด้วยตนเองจริงๆ อาทิ โครงการ
พระราชดำริที่ทรงพยายามกระตุ้นให้ราษฎรมีความรัก ความผูกพันและ
คุ้มครองรักษาป่า ที่เรียกว่า โครงการปาร์กน้ำ ที่บ้านถ้ำดิว อำเภอ
ล่องดาว จังหวัดกลนคร เป็นต้น มีพระราชประสงค์ให้ราษฎรดำเนิน
การกันเอง โดยในระยะเริ่มต้นได้เลือกราษฎรที่มีฐานะยากจน ๑๓ ครอบครัว
มาเป็นสมาชิก ทรงสอนให้ราษฎรปลูกพืชหมุนเวียน และปลูกไม้โตเร็ว
สำหรับทำฟืนและถ่าน ครอบครัวยละ ๓-๕ ไร่ มีการสร้างฉางข้าว เรือน
เพาะชำ เล้าไก่ ปอผ้า ทรงสอนให้น้ำปะวะโยชน์จากธรรมชาติมาใช้ให้ครบ

ปัจจัยสี่ นับเป็นโครงการสาธิตที่มีผลต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทั้งยังเป็นการให้การศึกษาที่ถูกต้องแก่ประชาชนที่จะได้ร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติให้คงสภาพที่ดีตลอดไปด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นความสำคัญของการให้การศึกษาแก่ปวงชนเป็นอย่างยิ่ง ทรงพยายามแนะนำให้ทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนที่มีต่อชาติ เป็นพลเมืองดีของประเทศ ทั้งยังทรงสอนให้เป็นผู้มีกิริยาดี มีความกตัญญูต่อบิดามารดาและผู้มีพระคุณ รู้จักชวนชวนศึกษาหาความรู้ที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ รู้จักการดูแลสุขภาพและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ ทรงเน้นเรื่องคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ด้วยตนเองเป็นหลัก มิได้ทรงรังเกียจ หรือเลือกที่รักมักที่ชังแก่ผู้ใด มีพระราชหฤทัยที่เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาคุณ พระมหากรุณาธิคุณอันบริสุทธิ ทรงมีน้ำพระราชหฤทัยที่มีแต่การให้ อันเป็นคุณลักษณะเด่นแห่งความเป็นครู ด้วยพระราชกรณียกิจอันเป็นพระมหากรุณาธิคุณอนเอนกอนันต์ดังกล่าวแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงเป็นครุณานัยบุคคลผู้เลิศ และควรแก่คำว่า “ครู” โดยแท้

โดยเหตุที่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ยอชม สืบสอน ส่งเสริม และพัฒนาให้อาณาประชาราษฎร์เป็นผู้รักการศึกษา รู้จักพัฒนาตนและท้องถิ่นให้เจริญรุ่งเรือง อีกทั้งยังมีพระปรีชาสามารถ และพระอัจฉริยภาพ ที่ครู่ทั้งหลายควรได้รำลึกในพระมหากรุณาธิคุณ และดำเนินตามพระยุคลบาทด้วยความมุ่งมั่นจะทำหน้าที่ของครูให้สมบูรณ์ ทรงมุ่งมั่นด้วยความแน่วแน่ในพระราชหฤทัยที่จะให้พลนิกรของพระองค์มีการศึกษาที่ดีมีความเป็นอยู่ที่ดีทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย ตั้งมั่นในคุณธรรม ด้วยพระราชกรณียกิจทางด้านการศึกษา ด้วยพระวิริยภาพ พระอัจฉริยภาพ และพระบารมีที่ล้ำเลิศ สมภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงมีมติเป็นเอกฉันท์ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ปริญญาดุษฎีศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เพื่อเป็นเกียรติอันสูงส่งแก่มหาวิทยาลัยสืบไป

พระราชกรณียกิจด้านศาสนา

ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์มิให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นความชั่ว และเป็นแนวทางที่ทำให้มนุษย์เลือกกระทำแต่ความดี เป็นผลให้เกิดความสงบร่มเย็นในสังคมของมนุษย์ในโลก ศาสนาจะดำรงอยู่ได้ก็เมื่อมีผู้เคารพ ศรัทธา เลื่อมใส ประพฤติตามหลักธรรมแห่งศาสนานั้นๆ ตลอดจนอุปถัมภ์ค้ำจุนศาสนาไว้ทุกวิถีทางอย่างสม่ำเสมอ

การอุปถัมภ์ศาสนา หมายความว่า การที่ผู้นับถือศาสนานั้นๆ ปฏิบัติบำรุงศาสนาของตนทุกวิถีทางด้วยใจบริสุทธิ์ เช่น ยึดมั่นในพระธรรมคำสั่งสอนของพระศาสดา ซ่อมแซมบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ไม่ทำลายศาสน-

วัตถุ อุปถัมภ์กับพวกซึ่งเป็นผู้สืบพระศาสนาให้ดำรงมั่นคงอยู่ เป็นต้น

ประเทศไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ประชาชนมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาตามความเชื่อและศรัทธาของตน พระมหากษัตริย์แต่อดีตจนถึงปัจจุบันแม้จะทรงเป็นพุทธมามกะ แต่ทรงอุปถัมภ์ศาสนาทุกศาสนาในประเทศไทยมาโดยตลอด

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักในความสำคัญของการอุปถัมภ์ศาสนา ดังนั้น นอกจากจะทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติพระราชกรณียกิจทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอแล้ว ยังทรงเป็นอุปถัมภ์ศาสนาต่างๆ ในประเทศไทยไม่ว่าศาสนาพุทธ อิสลาม คริสต์ พราหมณ์ ฮินดูและซิกข์ เพราะทรงถือว่าศาสนาแต่ละศาสนามีความสำคัญ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน หากประชาชนเกิดความขัดแย้งทางศาสนา ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่สงบสุขขึ้นในชาติได้

คราวใดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปในพระราชพิธีหรือทรงประกอบพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับศาสนา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มักจะโดยเสด็จเสมอ มิได้ทรงเล็งว่าเป็นงานพิธีของศาสนาใด และบางครั้งก็เสด็จพระราชดำเนินลำพังพระองค์เอง ก็ทรงปฏิบัติพระราช-

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ

กับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทักษิณมงคล กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ พระบิดา

กรณียกิจด้วยความเคารพในประเพณีของ
ศาสนาอื่นอย่างดียิ่ง

พระราชศรัทธาใน หลักธรรมแห่งพระบวร พุทธศาสนา

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ
มีพระราชศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนามาตั้ง
แต่ทรงพระเยาว์ ด้วยทรงมีพื้นฐานความรู้
จากพระบิดา คือ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น

จันทบุรีสุรนาถ ซึ่งมักจะมีเรื่องต่าง ๆ ที่ทรง
นำมาเล่า มาสอน อบรม แนะนำ โอธธิดา
เป็นประจำ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรม-
ราชินีนาถ แม้จะทรงพระเยาว์ก็ทรงสนพระ-
ราชหฤทัยในพระพุทธรูปศาสนา และทรงเป็น
พุทธศาสนิกชนโดยสมบูรณ์ ทรงเคารพนอบ-
น้อมในพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์
บำเพ็ญกุศลทาน เช่น ทรงบาตร บำเพ็ญ
พระราชกุศล และทรงบูชาพร้อมอามิสบูชา
อาทิ โปรดเก็บดอกไม้มาปัก ร้อยหรือประดิษฐ์
เพื่อทรงบูชาพระด้วยพระองค์เองตอนเย็นทุกวัน
ในเวลากลางคืนก็ทรงสวดมนต์บูชาพระรัตนตรัย

พระราชจริยวัตรดังกล่าวนี้ เมื่อทรงพระเจริญวัยขึ้น ได้เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนคาทอลิก คือ โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ และทรงศึกษา ณ โรงเรียนในต่างประเทศ ก็ยังมีพระราชจริยวัตรมั่นคงในพระบรมพุทธานุภาพ

นอกจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระบรมพุทธานุภาพแล้ว ยังมีพระราชจริยวัตรที่งดงามอีกด้วย ทรงประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ซึ่งทรงแสดงออกให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลที่ใกล้ชิดพระองค์ แมซีเอสแอล โลเบ็ก ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ นานถึง ๓ ปี ได้เล่าว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เป็นนักเรียนที่น่ารัก ทรงรักษาระเบียบวินัย ทรงมีมารยาท และสัจมาคารวะอันดี มีความร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ มีน้ำพระราชหฤทัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่พระสหายทุกคน ทรงเชื่อฟังและอยู่ในโอวาทของครูอาจารย์เสมอ ทั้งยังทรงมีความกตัญญูต่เวทีต่อครูอาจารย์ ตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนจนถึงปัจจุบัน

พระอาจารย์เอมิเลียโน ซึ่งเคยสอนประจำชั้นอีกคนหนึ่ง ได้กล่าวถึงสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า เป็นเด็ก

น่ารัก มีสัจมาคารวะอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ รู้จักกาลเทศะและเอาพระราชหฤทัยใส่ในการงานทุกอย่าง มักจะเสด็จพระราชดำเนินมาถึงโรงเรียนตั้งแต่เช้า ช่วยเปิดห้องเรียน ทำความสะอาดโต๊ะครูและมีน้ำพระราชหฤทัยเอื้อเฟื้อช่วยทำความสะอาดโต๊ะเพื่อนนักเรียนคนอื่น ๆ ด้วย มิได้รังเกียจการงาน แสดงให้เห็นพระอุปนิสัยขยัน มิได้ย่อท้อต่อพระภารกิจใดๆ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงเป็นที่รักของครูและเพื่อนนักเรียน ซึ่งภายหลังเมื่อทรงดำรงฐานะสมเด็จพระบรมราชินีนาถแล้วก็ทรงมุ่งมั่นประกอบพระราชกรณียกิจนานัปการ แม้ต้องทรงลำบากตรากตรำพระวรกาย ก็มิได้ทรงย่อท้อ โครงการตามพระราชดำริทุกโครงการจึงลุล่วงเป็นผลสมดังพระราชปณิธานอำนวยคุณประโยชน์แก่พลสกนิกรของพระองค์ให้ได้ดำรงชีวิตอยู่ดีมีสุขทั่วไป

พระราชจริยวัตร พระราชอัธยาศัยขยันและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ดังกล่าวข้างต้นนั้น ทรงปฏิบัติต่อบุคคลในครอบครัวของพระองค์เองตลอดมา ทรงมีความกตัญญูต่เวทีต่อพระชนกชนนี มีน้ำพระราชหฤทัยโอบอ้อมอารีช่วยงานบ้านทุกชนิด ดังที่หม่อมหลวงบัวกิติยากร พระมารดาเล่าว่า สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทุกคนต้องลำบาก เกิดน้ำท่วม โดยเฉพาะวังที่ประทับนั้น น้ำท่วมพื้นห้องชั้นล่างถึง

๒ ฟุต สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ขณะนั้นยังทรงพระเยาว์ก็ทรงช่วยทำงานเท่าที่จะช่วยได้อย่างแข็งขัน*

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงได้รับการปลูกฝังอบรมจากพระบิดา พระมารดาในด้านจริยธรรมและคุณธรรมมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ทรงปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยสม่ำเสมอ พระราชจริยวัตรของพระองค์จึงงดงามและเป็นแบบอย่างของสาธุชนทั้งปวงตลอดมา เป็นต้นว่า การยึดมั่นในสัจจะ ความโอบอ้อมอารีเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การประหยัด และการตระหนักว่าความยากจนมิใช่สิ่งน่าละอาย

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงราชาภิเษกสมรสและทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถแล้ว ได้ทรงศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมในพระบรมพุทธานุศาสนามากขึ้น ทรงยกย่องเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าเป็นพระผู้พระราชทานความรู้แก่พระองค์ทุกด้าน

โดยเฉพาะด้านพระบรมพุทธานุศาสนาทรงโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปนมัสการและสนทนาธรรมกับพระเถรานุเถระอยู่เสมอ ทรงใช้หลักธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งในส่วนพระองค์และในฐานะสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“ฉันรู้สึกว่ ชีวิตของฉัน ทั้งโดยฐานะส่วนตัว และในฐานะที่เป็นพระราชินี ถ้าเผื่อไม่ได้พระพุทธศาสนาก็คงจะแข็งแรงอยู่ไม่ได้ อย่างนี้”^๒

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพยายามทุกวิถีทางและทุกโอกาสที่จะแนะนำพสกนิกรให้เห็นว่า ความเจริญทางด้านจิตใจเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่ง ไม่น้อยไปกว่าความเจริญทางด้านวัตถุ เพราะจะช่วยให้ชีวิตมนุษย์สมบูรณ์และมีคุณค่า ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่นักศึกษาวิชาพยาบาล ณ หอประชุมราชแพทยาลัย โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐ ตอนหนึ่งว่า

...ทุกคนราบดีแล้วว่า ความเจริญทางด้านวัตถุ ทำให้โลกมีความก้าวหน้าและสะดวกสบายยิ่งขึ้น นับว่าความเจริญทางวัตถุเป็น

*กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, *แม่หลวงของปวงชน* (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด จงเจริญการพิมพ์ ๒๕๒๐) หน้า ๑๕.

^๒ฮารยา สีนุจจิวิตร (บรรณาธิการ), *พระราชกระแสสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานสัมภาษณ์แก่กลุ่มนักข่าวหญิง* (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพลทันต์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๔) หน้า ๑๓.

สิ่งจำเป็นและสำคัญมากสำหรับชีวิต แต่ชีวิตก็ยังต้องการความเจริญทางด้านอื่นด้วย คือความเจริญทางด้านจิตใจ ซึ่งสำคัญและจำเป็นไม่น้อยกว่าความเจริญทางวัตถุเลย มนุษย์สมัยนี้ส่วนมากหลงใหลในทางวัตถุมากเกินไป ไม่สนใจในความสุขทางนามธรรม มุ่งแต่จะแสวงหาและสะสมวัตถุเพื่อเพิ่มพูนความมั่งคั่งของตน พวกเขากันทอดทิ้งหลงลืมเพื่อนมนุษย์ที่กำลังทุกข์ร้อน และต้องการความช่วยเหลือ ความเจริญทางวัตถุจำต้องควบคู่ไปกับความเจริญทางจิตใจ จึงจะทำให้ชีวิตมนุษย์สมบูรณ์และมีค่า บุคคลแม้จะเป็นผู้ที่ขาดความมั่นคงทางวัตถุ แต่ช่วยผู้อื่นในด้านคุณธรรม มีความรักและห่วงใยในเพื่อนมนุษย์ จึงนับว่าเป็นผู้ที่พระพุทธศาสนา ยกย่องแล้วว่าเจริญแท้...^๑

พระราชจริยวัตรของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่ทรงปฏิบัติต่ออาณาประชาราษฎรในแผ่นดินไทย ตลอดจนบุคคลทั่วไป โดยทรงยึดถือหลักพระธรรมคำสอนในพระบรมพุทธานุชา และพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นแนวทางนั้นก็ด้วยมีพระราชประสงค์เพื่อบำบัดทุกข์และบำรุงสุขแก่ราษฎร เป็นผลให้ราษฎรทั้งปวงมีความจงรักภักดีต่อพระองค์อย่างแน่นแฟ้น

ทรงศึกษาและปฏิบัติธรรม

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

มีพระราชศรัทธาโปรดศึกษาและปฏิบัติธรรมโดยสม่ำเสมอ นอกจากทรงได้รับความรู้ด้านธรรมะจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว พระองค์ยังทรงศึกษาหลักธรรมด้วยการทรงสนทนาธรรมกับพระเถระชั้นผู้ใหญ่ และพระภิกษุที่เคร่งครัดในธรรมวินัย เป็นที่เคารพนับถืออย่างสูงของประชาชน อาทิ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงสนทนาธรรมกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ณ วัดบวรนิเวศวิหาร แม้ในคราวที่เสด็จพระราชดำเนินไปต่างจังหวัด ก็มิได้ทรงว่างเว้นจากการปฏิบัติธรรม โปรดเกล้าฯ ให้สร้างตำหนักถวายสมเด็จพระสังฆราชชั้นใน

^๑ประยุทธ์ สิทธีพันธุ์ (ผู้รวบรวม), พระราชดำรัส พระราโชวาท สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นครหลวงกรุงเทพ-ธนบุรี, ๒๕๒๑) หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

บริเวณชายป่าไม่ห่างจากพระตำหนักที่ทรง
แปรพระราชฐาน เช่น ที่ภูผิงคราชนิเวศน์ และที่
ภูพานราชานิเวศน์ และเสด็จพระราชดำเนิน
ไปทรงศึกษาธรรมด้วย

ในการโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวไปยังภูมิภาคต่างๆ หากเสด็จพระราช-
ดำเนิน ณ วัดวามาราม ก็มีพระราชศรัทธา
ถวายเงินบำรุงวัดเหล่านั้น และทรงสนทนา

ธรรมกับพระสงฆ์

ท่านผู้หญิงสุวรี เทพาคำ นางสนอง-
พระโอรส ได้กล่าวถึงการเสด็จพระราชดำเนิน
ไปนมัสการพระเถระที่ทรงเคารพนับถือตามวัด
ต่างๆ ว่า

“...สมเด็จพระนางเจ้าพระบรม
ราชินีนาถโปรดเสด็จพระราชดำเนินไปเป็น
ประจำทุกปี คือ ที่พิพิธภัณฑ์ท่านอาจารย์มั่น

ทรงจัดดอกไม้บูชาพระ ณ พิพิธภัณฑ์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร

ท่านอาจารย์มั่น ท่านอาจารย์วัน ทรงจัดดอกไม้บูชาด้วยพระองค์เอง ทรงใช้ดอกไม้ประดิษฐ์ของศิลปินาชีพ เช่น บัณฑิตดบงกช และดอกไม้ประดิษฐ์อื่น ๆ เพื่อให้อยู่ได้คงทน...”^๑

นอกจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะโปรดการสนทนาธรรมแล้ว ยัง

โปรดศึกษาหนังสือธรรมะต่างๆ ด้วย โปรดให้ราชเลขานุการในพระองค์ฯ ซื้อหนังสือธรรมะ หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ ประวัติพระสาวก และประวัติพระมหากษัตริย์ ตลอดจนหนังสือสวดมนต์ต่าง ๆ มาถวาย

^๑ สุวิชา (นามแฝง), “องค์แม่เมือง,” *ขวัญเรือน* ๓๗๗ (สิงหาคม ๒๕๓๐) : ๒๖.

ทรงยึดมั่นปฏิบัติตามหลัก ธรรม พรหมวิหาร ๔

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติตามพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นธรรมะ ที่จำเป็นสำหรับผู้ที่ใหญ่ที่มีหน้าที่ปกครองดูแล ผู้น้อยให้มีความสุข พรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระเมตตากรุณาต่อชนทุกชั้น คนชรา คนป่วย คนพิการ คนปัญญาอ่อน และเด็ก ทรงปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข โปรดการทำ บุญหรือการสิ่งมงคลสงเคราะห์มาแต่ทรงพระเยาว์ ครั้นทรงเจริญพระชนมพรรษาและทรงดำรง พระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถในระยะแรก ๆ นั้น เมื่อ เกิดอุบัติเหตุและภัยธรรมชาติขึ้น สมเด็จพระ- นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักใน ความเดือดร้อนของราษฎรผู้ประสบภัย ได้ทรง พระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยม พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค และบาง โอกาสโปรดให้นางสนองพระโอษฐ์หรือข้าราช- บริพารนำสิ่งของที่จำเป็น เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค ไปแจกจ่าย และได้ทรงพระกรุณา สงเคราะห์ในด้านอื่นๆ ด้วย เช่น พระราชทาน ทุนการศึกษาแก่บุตรหลานผู้ประสบภัย พระ- ราชขริยวัตรเช่นนี้ ทรงถือปฏิบัติมาจนกระทั่ง ถึงปัจจุบัน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงดำรงตำแหน่งประธานกิตติมศักดิ์ของสภาลังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระองค์ได้พระราชทานทุนทรัพย์ริเริ่มตั้งเป็นกองทุนขึ้นในสภาลังคมสงเคราะห์ฯ เรียกว่า “กองทุนเมตตา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ประสบภัยอย่างรุนแรง กระทบกระเทือนสถานภาพของครอบครัวเป็นอย่างมาก และมีพระราชประสงค์ให้ผู้เดือดร้อนเหล่านั้นสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ หลังจากได้รับความช่วยเหลือแล้ว

ในคราวที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประพาสทางเรือที่เขาสามร้อยยอด ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะทรงออกพระกำลังด้วยการปั่นเขา แต่เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปถึง ทรงพบว่า มีราษฎรชาวบ้านจากหมู่บ้านบริเวณนั้นมารอรับเสด็จจำนวนมาก จึงต้องเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรก่อน ขณะที่มามีพระราชปฏิสันถารกับชาวบ้าน ทรงสังเกตเห็นหญิงมีครรภ์คนหนึ่งมีอาการป่วย นัยน์ตาเป็นสีเหลือง และสตรีอีกคนหนึ่งนั่งน้ำตาไหล และกราบบังคมทูลว่า ปวดภายในท้อง และมีไข้มาหลายวันแล้ว จึงรีบสั่งให้นายแพทย์ที่ตามเสด็จไปด้วยตรวจอาการ แพทย์ได้วินิจฉัย และกราบบังคมทูลว่า หญิงคนแรกมีอาการของ

โรคดีซ่านในระยะแพร่เชื้อซึ่งเป็นอันตรายได้ ส่วนหญิงที่ปวดท้องนั้นมีอาการของไส้ติ่งอักเสบ ซึ่งคาดว่าจะแตกแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นกำลังรับสั่งถามทุกข์สุขของราษฎรจากนายอำเภอและผู้ใหญ่บ้าน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฮลิคอปเตอร์ของตำรวจพลร่มค่ายนเรศวร นำแพทย์หัวหน้าซึ่งติดตามมาถวายการรักษา นำผู้ป่วยไปส่งโรงพยาบาลโดยด่วน มีพระราชเสาวนีย์ให้เจ้าหน้าที่กองราชเลขาธุการในพระองค์ฯ และนายตำรวจราชสำนักกรมเดินทางไปด้วยคนเจ็บ พร้อมกับพระราชทานพระราชทรัพย์จำนวนหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยคนไข้ มีพระราชกระแสทางวิทยุติดต่อกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของโรงพยาบาลให้เตรียมพร้อม เมื่อเฮลิคอปเตอร์ไปถึงโรงพยาบาล แพทย์ได้รับดำเนินการผ่าตัดทันที ปรากฏว่าหญิงนั้นไส้ติ่งแตกแล้ว แต่ด้วยเดชพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตลอดจนพระเมตตาที่ทรงช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน ประกอบกับความสามารถของแพทย์ ทำให้คนไข้หญิงรายนั้นรอดชีวิต เห็นได้ว่าพระเมตตา กรุณาของทั้งสองพระองค์ได้ช่วยชีวิตราษฎรของพระองค์ไว้ได้ทันทั้งนี้

พระราชทานเลี้ยงคนพิการ เนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ ณ สวนจิตรลดา

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ มีพระราชหฤทัยเมตตาห่วงใยผู้พิการเป็นมาก ไม่ว่าพิการทางสมองหรือปัญญาอ่อน หูหนวก ตาบอด มีพระราชดำริว่า บุคคลเหล่านี้ควรจะได้รับความรัก ความเอาใจใส่ ทะนุถนอม เมื่อเจ็บไข้ก็ควรได้รับการบำบัด รักษาพยาบาลจากแพทย์และพยาบาลเหมือน บุคคลธรรมดาที่ไม่พิการ ควรได้รับการคุ้มครอง ป้องกันอย่างยุติธรรม ควรมีสักที่พึ่งพิงกับ บุคคลอื่น ผู้พิการคนใด ถนัดด้านใด ก็ควรได้ รับการอบรมให้รู้จักประกอบอาชีพตามความ สามารถของตน เพื่อให้มีโอกาสมีความสุข

และเป็นคนที่สามารถทำประโยชน์แก่สังคมได้

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ พระราชทานเลี้ยงอาหารแก่ผู้พิการเสมอ โปรดให้คนพิการเข้ามารับพระราชทานเลี้ยง อาหารในเขตพระราชฐาน เนื่องในโอกาสขึ้น ปีใหม่ ในการพระราชทานเลี้ยงแต่ละครั้ง จะ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรส พระราชธิดาและข้าราชบริพารช่วยตักถวาย และดูแลท่านด้วยความสะดวกแก่ผู้พิการ ต่อมา โปรดพระราชทานเลี้ยงในวันงานที่ระลึกคนพิการ ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปีแทน

เรือบรรทุกผู้ลี้ภัยชาวเขมร

พระเมตตากรุณาของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถนี้ หากได้จำกัดอยู่เฉพาะราษฎรชาวไทยเท่านั้นไม่ หากแต่แผ่ไปถึงชาวต่างชาติต่างภาษาด้วย เช่น เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๘ ขณะที่เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักทักษิณราชินีเวสท์ ทรงได้รับรายงานว่า มีเรือซึ่งบรรทุกผู้ลี้ภัยชาวเขมรเต็มลำเข้ามาทอดลมนอกใกล้อำเภอสุโขทัย-ลก จังหวัดนราธิวาส ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาภาพาชาดไทย จึงมีพระราชเสาวนีย์ให้จัดอาหารและน้ำ ตลอดจนสิ่งของจำเป็นอื่นๆ ให้นำยกเหล่ากาชาดจังหวัดนราธิวาสนำไปแจก และโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการบริพารไปช่วยดูแลด้วย

ที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ มีพระราชหฤทัยเปี่ยมไปด้วยพระเมตตากรุณาต่อราษฎรชาวไทยทั้งมวลโดยสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่ขัดสนยากจนในท้องถิ่นชนบท พระราชทานพระมหากรุณาธิคุณแก่องค์การสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนองค์การกุศลต่างๆ ที่มุ่งจะบรรเทาความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชน นับแต่การสงเคราะห์เลี้ยงดูผู้อดอยากยากเข็ญ พระราชทานพระราชทานเคราะห์ด้านการศึกษาลี้ยงดู จัดหาและแนะนำส่งเสริมเกี่ยวกับอาชีพที่ตนทำกัน ทรงห่วงใยเสียสละในการบำเพ็ญรักษาเมื่อเจ็บไข้ และเมื่อมีอันตรายก็มีได้ทรงทอดทั้ง

ทรงปรารถนาที่จะให้ทุกคนบนผืนแผ่นดินไทย ได้ดำรงชีพอยู่อย่างเป็นสุขทั่วกัน อาณาประชาราษฎร์ต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้า-ล้นกระหม่อม และเทิดทูนพระราชจริยวัตรที่ทรงปฏิบัติต่อพสกนิกรตั้งมารดากับบุตรด้วยความรักและความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ อันเป็นคุณธรรมที่ประเสริฐยิ่ง ตามหลักธรรมะของพระบรมพุทโธศาสนา

นอกจากมีพระเมตตากรุณาอย่างเปี่ยมล้นแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถยังทรงไว้ซึ่ง **มุกตธรรม** คือ มีพระราชหฤทัยโสมนัสในความสุข ความเจริญ และความ

สำเร็จของอาณาประชาราษฎร์และทรงส่งเสริมพระราชทานกำลังใจให้ทำความดียิ่งขึ้น พระราชจริยวัตรที่แสดงถึงมุกตธรรมของพระองค์นี้ เช่น ทุกครั้งที่เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักในต่างจังหวัดแต่ละภาค จะทรงพระกรุณาพระราชทานรางวัลแก่ราษฎรที่มาฝึกศิลปอาชีพ ณ โรงฝึกศิลปอาชีพชั่วคราวที่โปรดให้จัดตั้งขึ้น และพระราชทานพระราชดำริล้นเมตตา เพื่อเป็นกำลังใจให้เกิดความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาฝีมือและมีความตั้งใจสร้างงานศิลปะแขนงต่างๆ ต่อไป

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ทรงรักษาอุเบกขาธรรม คือ ความวางเฉย
วางใจเป็นกลาง ซึ่งการที่จะตั้งอยู่ในอุเบกขาได้
นี้ ก็ด้วยทรงเว้นจากอคติ ๔ คือ ไม่ลำเอียง
เพราะความรัก ความโกรธ ความหลง และ
ความกลัว พระราชจริยวัตรดังกล่าวปรากฏ
หลายคราว เช่น เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พุทธ-
ศักราช ๒๕๒๐ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวไปทอดพระเนตรโครงการ
ชลประทานลึปะสะโง และเยี่ยมราษฎรบ้าน
บาฮี บ้านลึปะสะโง อำเภอนองจิก จังหวัด
ปัตตานี ระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนินจาก
จังหวัดนราธิวาส ได้มีรถจักรยานยนต์แล่นเข้า
มาชนรถพระที่นั่งทำให้ทุกคนในขบวนพากันตกใจ

แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมิ
ได้ตกพระทัย กลับทรงเป็นห่วงผู้ขับขี่รถจักร-
ยานยนต์ว่าจะได้รับบาดเจ็บ จึงเสด็จพระ-
ราชดำเนินลงจากรถพระที่นั่งทันที เพื่อทอด
พระเนตรผู้บาดเจ็บและมีพระราชเสาวนีย์ให้
นำส่งโรงพยาบาล เหตุการณ์เช่นนี้เป็นเหตุ-
การณ์ที่เสี่ยงอันตรายเพียงตัวอย่างหนึ่งในหลาย
เหตุการณ์ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม-
ราชินีนาถทรงประสบในบางวาระที่เสด็จพระ-
ราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร ทหาร ตำรวจ
ฯลฯ ในท้องถิ่นห่างไกล ทูรกันดาร แต่พระองค์
ก็ทรงตั้งพระราชหฤทัยเป็นอุเบกขาไม่ทรง
หวาดเกรงภัยอันตรายใดๆ

รถพระที่นั่งถูกชน กันชนหน้าด้านซ้ายชำรุด

ทรงยึดมั่นปฏิบัติตามหลัก เบญจศีล เบญจธรรม

นับแต่ยังทรงพระเยาว์จนทรงเจริญวัยถึงปัจจุบัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงยึดถือปฏิบัติเบญจศีล เบญจธรรม หรือศีล ๕ ธรรม ๕ อันเป็นธรรมะขั้นพื้นฐานที่สอนให้เว้นกระทำความชั่ว และประพฤติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บุคคลทั่วไปให้เป็นหลักในการดำรงชีวิต เห็นได้จากพระราชพงศาวดารและพระราชกรณียกิจของพระองค์ตลอดมา เป็นต้นว่า ทรงยึดมั่น

ในคุณธรรมที่ให้ละเว้นการฆ่าสัตว์ มีเมตตา กรุณาแก่ชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ทรงอนุเคราะห์ช่วยเหลือราษฎรยากจนทั่วไป ตลอดจนทรงช่วยชีวิตสัตว์ให้ปลอดภัย มีพระราชดำริริเริ่มให้เร่งอนุรักษ์สัตว์ที่จะสูญพันธุ์ เช่น เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๒ โปรดเกล้าฯ ให้เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์เต่าทะเลที่เกาะมันใน ในเขตจังหวัดระยอง ซึ่งหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้น้อมเกล้าฯ ถวายไว้ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๑

“กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, ด้วยพระบารมี
สู่ธรรมชาติและชีวิต (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสองวีน จำกัด, ๒๕๓๕) ไม่ปรากฏเลขหน้า.

โปรดเกล้าฯ ให้สร้างสวนนกที่ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเขาเขียว จังหวัดชลบุรี สวนนกทั้งสองแห่งมีขนาดใหญ่ และได้รับการตกแต่งให้มีลักษณะใกล้เคียงกับธรรมชาติ เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของนกนานา ชนิด ซึ่งจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี และโปรดให้ขยายพันธุ์นกที่ใกล้จะสูญพันธุ์ ทรงพระกรุณาฯ เริ่มโครงการอนุรักษ์สัตว์ป่าขึ้นทั่วประเทศ โดยเฉพาะการอนุรักษ์ และขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่หายาก เช่น กระซู่ ช้างป่า กระทิง เลียงผา เป็ดป่า ไก่ฟ้าพญาลอ ไก่ฟ้าหน้าเขียว นกหัวขวาน นกแว่น และอื่น ๆ อีกมากมาย เหล่านี้เป็นการแสดงน้ำพระราชหฤทัยที่เมตตา กรุณาของพระองค์ต่อชีวิตสรรพสัตว์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีน้ำพระราชหฤทัยไม่ในการบริจาคทานแก่ผู้ยากจนขัดสนและผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ มิได้ทรงตั้งพระราชประสงค์จะได้สิ่งของของผู้อื่น หรือแม้จะมีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายสิ่งของด้วยความเต็มใจ ก็ไม่มีพระราชประสงค์จะเบียดเบียนบุคคลเหล่านั้น เช่น ความที่หนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปยังหมู่บ้านที่ยากจน อยู่ไกลเส้นทาง

คมนาคม และไกลทะเล ผู้คนส่วนใหญ่เป็นโรคคอตีบ เพราะร่างกายขาดธาตุไอโอดีน จึงโปรดให้เตรียมเกลือไอโอดีนไปเพื่อพระราชทานพร้อมสิ่งของที่จำเป็นอื่นๆ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปเฝ้า ทอดพระเนตรเห็นชาวบ้านนั่งรอเฝ้าฯ รับเสด็จเป็นจำนวนมาก พร้อมด้วยของถวาย คือ ผลไม้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบดีว่าราษฎรขาดแคลน ทรงลำบากพระราชหฤทัยด้วยทรงพระกรุณาห่วงใยอาทรราษฎรเหล่านั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงพระราชทานเงินแก่ราษฎรที่ทูลเกล้าฯ ถวายของแด่หัวหน้าคณะผู้ถวายของ แสดงท่าทางเสียใจและนัยใจ การทักท้วงคมทูลว่า “ผมไม่ได้ขายของท่าน ผมรักท่าน ไม่ต้องการเงิน ผมให้ท่านด้วยใจจริง” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงรับสั่งอธิบายว่า เงินที่พระราชทานนี้เป็น “เงินก้นถุง” ขอให้ถือว่า เป็นของสิริมงคล ราษฎรจึงเข้าใจและรับเงินพระราชทาน

ในการดำเนินโครงการสนับสนุนการทอผ้าไหมเพื่อส่งเสริมอาชีพของราษฎรให้มีรายได้ดีขึ้นนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดให้ราชเลขาฯ ทูลเกล้าฯ ถวายพระพรฯ ออกไปติดต่อขอซื้อขึ้นแก่ที่มีผลผลิตต่าง ๆ

*ท่านผู้ทรงเมตตาคุณ บุนนาค, พระราชกรณีกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๓).

เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้เป็นต้นแบบทอผ้าขึ้นในโครงการ เป็นการอนุรักษ์ลายเก่ามิให้สูญหายไป แม้เจ้าของจะแสดงความประสงค์ทูลเกล้าฯ ถวาย แต่ก็โปรดให้พระราชทานเงินตอบแทน

พระราชจริยวัตรดังนี้ ทรงปฏิบัติด้วยพระราชหฤทัยที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตาไมต้องการเบียดเบียนผู้อื่น โดยเฉพาะประชาชนของพระองค์

หลักเบญจศีล เบญจธรรมข้อ ๓ อันกล่าวถึง **ความสันโดษในคู่ครอง** นั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติพระองค์ในฐานะ “ภรรยา” ที่ซื่อสัตย์และเพียบพร้อมตามหลักธรรมดังกล่าว ทรงยึดมั่นอยู่เสมอว่า สิ่งสำคัญที่สุดของหญิงที่สมรสแล้ว คือ จะต้องปฏิบัติตนเป็นภรรยาที่ดีของสามี เป็นแม่ที่ดีของลูก ทรงเคารพยกย่องเทิดทูนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำทุกด้าน ทั้งด้านพระราชดำริและพระบรมราโชบาย ทรงพร้อมจะปฏิบัติทุกอย่างเพื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏในคราวที่พระองค์โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยือนประเทศเยอรมนีเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๙ นักข่าวได้กราบ

บังคมทูลถามพระองค์ว่า ทรงมีอิทธิพลเหนือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือไม่ ได้รับสิ่งตอบแทนที่ว่า “ไม่เคยเลย ท่านต่างหากที่เป็นผู้ทรงอิทธิพลเหนือข้าพเจ้า”^๑

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ “แม่บ้าน” ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับแต่ทรงราชาภิเษกสมรส ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในเครื่องเสวยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น ทรงเลือกถวายการพระกระยาหาร ทรงปรุงเครื่องเสวยถวาย และทรงตรวจตราดูแลกิจการต่างๆ ภายในที่ประทับเป็นประจำ คราวใดที่มีงานพระราชทานเลี้ยง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะทรงเลือกสถานที่ จัดเตรียมสถานที่ จัดรายการอาหาร รายการแสดง ทรงตรวจรายชื่อแขกที่รับเชิญ ดังเช่น ในการต้อนรับพระราชอาคันตุกะ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะทรงรับเป็นพระราชอาคันตุกะในการจัดเตรียมพระที่นั่งบรมพิมานในพระบรมมหาราชวัง เป็นที่รับรองภายในพระนคร และพระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ที่จังหวัดเชียงใหม่ โปรดให้ตกแต่งพระตำหนักภายในและบริเวณสวนดอกไม้ให้งดงาม บางคราวที่มีการรับรองเป็นการส่วนพระองค์ที่พระ-

^๑การยา สันตุจจวิวัตร (บรรณาธิการ), พระราชกระแสสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานสัมภาษณ์แก่กลุ่มนักข่าวหญิง, หน้า ๑๓.

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรทุพภิกขภัยของประเทศไทย

ตำแหน่งเวียนต้นในสวนจิตรลดา ก็โปรดเกล้าฯ ให้จัดการแสดงแบบไทยด้วย เช่น ขำไทย ฟ้อนและเชิงแบบพื้นเมือง

พระราชภารกิจสำคัญในการสนองพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ การดูแลทุกข์สุขของราษฎร สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมราษฎรในต่างจังหวัดทุกหนทุกแห่ง นับแต่พุทธศักราช ๒๕๑๖ ทรงเริ่มเยี่ยมราษฎรในภาคกลาง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ตามลำดับ เป็นระยะเวลาหลายปี จนทั่วทั้งพระราชอาณาจักร แม้ต้องเสด็จพระราชดำเนินไปในถิ่นทุรกันดารเต็มไปด้วยฝุ่นดินโคลน หรือสถานที่ที่เป็นสมรภูมิรบระหว่างฝ่ายผู้ก่อการร้ายกับฝ่ายทหาร ตำรวจ และเจ้าหน้าที่อาสาสมัครป้องกันประเทศ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถก็ทรงพระอุตสาหะโดยเสด็จด้วยทุกครั้ง มิได้ทรงย่อท้อต่อความยากลำบากและภัยอันตรายใดๆ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปฏิบัติตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม ข้อ ๔ คือ ไม่กล่าวมุสวาท ละเว้นจากการใช้วาจา เบียดเบียนผู้อื่นและมีสัจวาจา ดังเป็นที่ประจักษ์ ว่า โปรดรับสั่งแต่ความจริง มีมธุรสวาจาในที่ ทุกแห่ง มีพระราชอัธยาศัยสุภาพอ่อนโยน ละมุนละไมมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เนื่องด้วย พระบิดาพระมารดาเป็นแบบอย่าง และเล็งดู โอโรธิดาทุกคนอย่างมีเหตุผล ทรงได้รับการ อบรมดูแลทั้งการศึกษาและความประพฤติมา โดยตลอด เมื่อทรงทำผิดก็ได้รับการตักเตือน ด้วยถ้อยคำที่แสดงเหตุผล สิ่งหนึ่งที่ทรงนำมา เป็นแนวคิดและปฏิบัติก็คือ การถือสัจจะ ทรง ถือว่าการพูดเท็จเป็นความผิดที่ร้ายแรงที่สุด ดังเช่น เมื่อพระราชทานพระราชวโรกาสให้ นักข่าวหญิงชาวอเมริกันกราบบังคมทูลสัมภาษณ์ เพื่อเผยแพร่ทางโทรทัศน์ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในวันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓ นักข่าวได้กราบบังคมทูลถามตอนหนึ่งว่า เหตุใดจึงมีพระราชดำรัสอย่างเปิดเผย รับสั่ง ตรงจากใจ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม- ราชินีนาถ ก็ได้มีพระราชดำรัสตอบว่า “ข้าพเจ้า ถือคติอย่างหนึ่งว่า คนเรามี ถ้าพูดด้วยสัจจะ

ความจริงแล้วไม่เหนียว เพราะเราไม่ต้อง เลี้ยวหลบอะไรเลย ก็พูดไปตามความจริง... พูดสัจจะนี่ดีที่สุด...”^๑

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงยึดมั่นในสัจจะตลอดเวลา จะเห็นได้จาก พระราชดำรัสและพระราชจริยวัตรเมื่อจะรับ สั่งถึงบุคคลใด ด้วยกรณีใดก็ตาม จะรับสั่ง ด้วยเหตุผลที่ตรงและยุติธรรมเสมอ ไม่ว่าจะ เป็นผู้รับราชการอยู่ใกล้ชิดพระองค์หรือราษฎร ที่อยู่ห่างไกล เมื่อผิดก็รับสั่งว่าผิด ถูกก็รับสั่ง ว่าถูก แสดงให้เห็นพระอุปนิสัยที่แท้จริง ที่ ทรงมีแต่ความที่ตรง และทรงยึดถือความ สัตย์สุจริตเป็นที่ตั้งตลอดเวลา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระปรีชาญาณกับบุคคลทุกชั้น ทรงมีสัมมา- ការระอ่อนน้อมต่อท่านที่เจริญด้วยวัย เจริญ ด้วยคุณธรรม เช่น พระสงฆ์หรือผู้เฒ่า แม้แต่ ผู้ที่รับใช้พระยุคลบาท ก็จะมีพระราชดำรัส ที่ไพเราะ อ่อนหวาน นุ่มนวล อาณาประช่า- ราษฎรทั้งหลายที่เคยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท รับเสด็จต่างชื่นชมในพระราชจริยวัตรอันงดงาม และพระปรีชาญาณที่ตรัสถามทุกข์สุขด้วยพระ- เมตตากรุณาต่อคนโดยไม่ทรงถือพระองค์

^๑เสด็จเลี้ยวกัน, หน้า ๒๙-๓๐.

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำรัสกับราษฎรอย่างไม่ถือพระองค์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรักษาเบญจศีล เบญจธรรม ทรงงดเว้นของมีนเมา และสิ่งเสพติด ด้วยทรงยึดมั่นพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ทรงตระหนักถึงมหันตภัยของสิ่งเสพติดซึ่งทำให้บุคคลขาดสติสัมปชัญญะ อันจะนำชีวิตไปสู่

ความทุกข์ ดังพระราชดำรัสในพิธีเปิดประชุมใหญ่ของสถาบันแมชชีไทย ณ ห้องประชุมตึกสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร วันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๕ ตอนหนึ่งว่า

...ปัจจุบันนี้ ในต่างประเทศทั่วโลก เด็กหนุ่มสาวเห็นภาพโฆษณาเบียร์และบุหรี่เป็นของล้าสมัย จึงพากันละทิ้งเสีย เมื่อต้องประสบกับความผิดหวังก็หันเข้าหายาเสพติดติดเป็นทั้ง เพื่อหลีกหนีความทุกข์ชั่วคราว แต่หารู้ไม่ว่ายาเสพติดนั้นหากใช้อยู่เสมอจะลดความเป็นมนุษย์ลงทุกที เพราะทำให้ขาดสติสัมปชัญญะซึ่งเป็นคุณสมบัติอันสำคัญยิ่งของมนุษย์ อีกทั้งเป็นอันตรายร้ายแรงแก่ร่างกายด้วย พวกเราชาวพุทธผู้ดีนัก การทำเช่นนี้ เป็นการขจัดความทุกข์อย่างจอมปลอม และเกาะปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมเท่านั้น ที่จะช่วยเราให้พ้นจากความทุกข์ได้...

ทรงยึดมั่นปฏิบัติตามหลัก ธรรม ทิศ ๖

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมของพระบรมพุทธรศาสนา และทรงปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ ตามหลัก

ทิศ ๖ อันเป็นคุณธรรมที่นำบุคคลผู้ประพฤติ ปฏิบัติไปสู่ความเจริญ ความสุข และความถูกต้องเหมาะสม

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถกับหม่อมหลวงบัว กิติยากร พระมารดา

พระราชจริยวัตรต่อ พระบิดา พระมารดา

ตามหลักธรรมในพระบรมพุทธรศาสนา ตอนว่า บิดา มารดา เปรียบประดุจดังทิศ เบื้องหน้า เสมือนพระอาทิตย์ที่ส่องสว่างชีวิต ตั้งแต่ยามเช้า จึงมีพระคุณอย่างสูงยิ่ง ควรที่ ลูกจะประพฤติปฏิบัติต่อบิดามารดาด้วยความเคารพ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักในพระราชหฤทัยว่า บิดามารดา เป็นบุคคลสำคัญที่สุดของลูก เป็นผู้มิพระคุณ อย่างเหลือล้น นมกจากให้กำเนิดแล้วยังเลี้ยง ดูอบรมลูกตามหลักทิศ ๖ ในพระบรมพุทธรศาสนาที่ว่า ห้ามทำความชั่ว ส่งเสริมอบรมให้ ลูกทำแต่ความดี สนับสนุนให้การศึกษาและ ศิลปวิทยา หาคู่ครองที่เหมาะสมให้เมื่อถึงวัย

อันสมควร และมอบทรัพย์สินสมบัติให้เป็นทุนในการทำมาหาเลี้ยงชีพ

ตลอดเวลาที่ผ่านมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้แสดงพระองค์ให้ทุกคนประจักษ์แล้วว่า ทรงมีความกตัญญูทศพิธราชธรรมต่อพระญาติผู้ใหญ่ ที่ได้มีพระคุณเลี้ยงดูพระองค์ในสมัยยังทรงพระเยาว์ และทรงปฏิบัติต่อพระบิดาพระมารดาด้วยความกตัญญู เคารพ เชื้อฟัง สุภาพอ่อนน้อม แม้จะมีพระราชภารกิจมาก มิได้ทรงว่างเว้น แต่พระองค์ก็ยังทรงดูแลเอาพระราชนัดดาที่อยู่ในพระมารดาอย่างสม่ำเสมอ และทรงยึดมั่นในหลักธรรมตามแนวทางในพระบรมพุทธานุญาตในฐานะ “ลูก” ที่พึงตอบแทนพระคุณบิดามารดา คือ ท่านเลี้ยงเรามาแล้วต้องเลี้ยงตอบแทน ช่วยทำกิจการงานของท่าน ทำตนให้สมควรแก่การดำรงวงศ์ตระกูล มิให้คนติเตียนเสียหายถึงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้สมควรที่จะได้รับมรดกและทำบุญอุทิศส่วนกุศลเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นอภิชาตบุตร มีพระราชนัดดาที่กตัญญูต่อพระบิดาพระมารดาโดยตลอด ทรงประพฤติดี ประพฤติชอบตอบแทนพระคุณท่านทั้งสอง นับแต่ทรงพระเยาว์ได้ทรงตั้งพระราชนัดดาให้ศึกษาเล่าเรียนวิชาต่างๆ จึงเป็นนักเรียนที่ครูอาจารย์ชื่นชม และเป็นที่ภูมิใจของพระบิดาพระมารดา ครั้นเมื่อทรงดำรงพระราช-

อิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ก็ได้ทรงปฏิบัติพระองค์และบำเพ็ญพระราชกรณียกิจตามหลักคำสอนในพระบรมพุทธานุญาต เพื่อยุบะโยชน์สุขแก่ปวงชนในแผ่นดิน จนทรงได้รับการสดุดีสรรเสริญพระเกียรติคุณทั้งในประเทศและนานาชาติ อันเป็นการสนองพระคุณและส่งเสริมพระเกียรติของพระบิดาพระมารดา ตลอดจนราชสกุลของพระองค์

พระราชจริยวัตรต่อครูอาจารย์

หลักธรรมในพระบรมพุทธานุญาต เปรียบครูอาจารย์ไว้ประดุจทิศเบื้องขวา ครูเป็นผู้แนะนำสั่งสอนศิษย์ให้มีความรู้ความสามารถ นำชีวิตไปสู่ความดีงาม สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเคารพนับถือและปฏิบัติพระองค์อย่างงดงามต่อครูอาจารย์ ทรงเป็นศิษย์ที่น่ารัก และเป็นที่เอ็นดูของครูผู้สอนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีพระอุปนิสัยอ่อนน้อม เรียบร้อย มีพระอารมณ์ขัน มีพระราชนัดดาอ่อนโยน กรุณาปราณีบุคคลทุกชั้นทุกวัย ทรงเชื้อฟังและอยู่ในโอวาทของครูเสมอ ทั้งยังมีความกตัญญูทศพิธราชธรรมต่อกุศลครูอาจารย์ ตั้งแต่ทรงเป็นนักเรียนตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

พระอาจารย์เฮอร์แมน โลเบ็ก ซึ่งเป็น

ผู้ถวายพระอักษรแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิส-ซาเวียร์คอนแวนต์ ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และเป็นพระอาจารย์ประจำชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ด้วย ได้เล่าว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถสมัยทรงพระเยาว์ ทรงเชื่อฟังคำตักเตือนของพระ-อาจารย์ เมื่อทรงทำผิด พระอาจารย์ตักเตือนก็ทรงเชื่อฟังและปฏิบัติตาม^๑

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีน้ำพระราชหฤทัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทรงระลึกถึงบุญคุณของพระอาจารย์อยู่เสมอ ในสมัยที่ทรงเป็นนักเรียน จะทรงนำขนมเล็กๆ น้อยๆ มาฝากพระอาจารย์เป็นประจำ แม้แต่ในปัจจุบัน ทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถแล้ว ก็ยังทรงระลึกถึงพระคุณของพระอาจารย์มิได้เสื่อมคลาย เช่น เมื่อทรงทราบว่า พระอาจารย์เอดเดล โลแบ็ก ป่วยด้วยโรคเบาหวาน และสาวยตาเสื่อม ก็ทรงรับไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดแพทย์และพยาบาลรักษา จนกระทั่งหายป่วยบรรเทา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจำพระอาจารย์ได้อย่างแม่นยำ ไม่ว่าเสด็จพระราชดำเนินไปอยู่ที่ใดก็ตาม หากทอดพระเนตรเห็นพระ-

อาจารย์ที่เคยสอน ก็มีพระราชปฏิสันถารกับพระอาจารย์อยู่เสมอ

พระราชจริยวัตรต่อพระ-บรมราชสวามี และพระราช-โอรสธิดา

หลักธรรมทางพระบวรพุทธศาสนาเปรียบสามมี ภรรยา และบุตรไว้ประดุจทิศเบื้องหลัง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์ในฐานะ “ภรรยาที่ดี” ทรงเชื่อฟังและมีพระราชศรัทธาแน่วแน่ในพระบรมเดชานุภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดมั่นในพระบรมราชาบายและพระราชนิยม และทรงปฏิบัติพระราช-ภารกิจต่างๆ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาท-สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกโอกาส ทรงปฏิบัติตามแนวทางของภรรยาที่พึงมีต่อสามีตามหลักธรรมครองเรือนในพระบวรพุทธศาสนา และทรงยึดถือประเพณีไทยที่ว่า หน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของกุลสตรี คือ หน้าที่ของ “แม่บ้าน” อันเป็นภารกิจประจำวันที่สตรีทุกคนพึงปฏิบัติ พระองค์ทรงถือเสมอว่า สิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตของสตรีที่แต่งงานแล้วคือ การเป็นภรรยาที่ดีของสามี และเป็นมารดาที่ดีของบุตร ซึ่งจะนำความผาสุกมาสู่ครอบครัว ทรงเอาพระราช-

^๑กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ, แม่หลวงของปวงชน, หน้า ๔.

ทรงบัญชาพระองค์ในรัฐสภา ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๙ ในโอกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระผนวช

ทุกข์ใส่ปรนนิบัติดูแลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างใกล้ชิดทุกโอกาส เช่นครั้งหนึ่งเมื่อทั้งสองพระองค์เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมทหารและตำรวจตระเวนชายแดน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระประชวรพระณาก็ไม่ปกติ เนื่องจากกระยะทางที่ประทับในเฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งนานจนเลยเวลาเสวยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็ได้เอาพระราชหฤทัยใส่คอยถวายเครื่องเสวยขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงงาน เช่นทอดพระเนตรแผนที่ภูมิประเทศเบื้องล่างรับสั่งทางวิทยุกับเจ้าหน้าที่ที่ประจำอยู่ในเฮลิคอปเตอร์ลำอื่น ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่ประจำอยู่ภาคพื้นดิน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทรงพระผนวช ตามโบราณขัตติยราชประเพณี ระหว่างวันที่ ๒๒ ตุลาคม ถึงวันที่ ๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๙๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งขณะนั้น ทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจสนองพระมหากรุณาธิคุณอย่างเต็มพระกำลัง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลาผนวชแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมเยียนบำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าหนทางทุรกันดาร และการเดินทางลำบากเพียงใด ก็มิได้ทรงย่อท้อ ทรงติดตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่ ในโอกาสที่โปรดเกล้าฯ พระราชทานสัมภาษณ์แก่ “นิตยสารอัลเลอร์” ซึ่งเป็นนิตยสารที่มีชื่อเสียงแพร่หลายฉบับหนึ่งของประเทศนอร์เวย์ ฉบับประจำเดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถ ได้พระราชทานพระราชกระแสตอบเกี่ยวกับการที่ต้องทรงเสี่ยงภัยในการที่ทรงพระอุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนทหาร ตำรวจ และอาสาสมัคร ในที่ที่มีการรบพุ่งปราบปรามผู้ก่อการร้ายว่า

“ฉันไม่รู้สึกหวาดกลัวเลย ฉันมีหน้าที่ต้องอยู่เคียงข้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงกล้าหาญมากและไม่ทรงหวั่นเกรงเมื่อต้องเสด็จพระราชดำเนินไปยังแหล่งที่มีอันตราย ฉันจะต้องไปด้วย เราอาจจะหลบเลี่ยงไม่ไปเผชิญภัยอันตรายก็ได้ ซึ่งก็จะมีใครมาตำหนิ แต่ก็ไม่มี ความหมายสำหรับชีวิตที่ต้องหลบซ่อนให้พ้นภัยจากโลกภายนอก เพราะว่า การมีชีวิตแบบนี้ไม่คิดอะไรกับคนตายที่ยังหายใจได้ จึงเป็นสิ่งที่ดีกว่าที่จะออกไปเผชิญภัยอันตรายทั้งหลาย”

พระราชพิธีจรดทรงดั่งกล่าวข้างต้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงปฏิบัติต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างสม่ำเสมอมาโดยตลอด แสดงให้เห็นเด่นชัดถึงคุณลักษณะ “ภรรยาที่ดี” พึงปฏิบัติต่อสามี สอดคล้องกับแนวทางในพระบรมพุทธานุญาต ซึ่งทรงศรัทธาเลื่อมใส คือ หลักธรรมทศ ๖

ส่วนพระราชโอรสและพระราชธิดานั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักถึงความผูกพันในสายพระโลหิต พระองค์ได้มีพระประสูติกาลพระราชโอรส

และพระราชธิดา รวม ๕ พระองค์” สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชหฤทัยสนทนากล่าวท่วงใดในพระราชโอรส และพระราชธิดาดังเป็นที่ประจักษ์ชัดแก่ปวงชน แม้ว่าสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะมีพระราชภารกิจต่าง ๆ นานัปการ ก็ได้ทรงละเลยหน้าที่ของ “มารดา” ที่ดี ในการอบรมพระราชโอรสพระราชธิดาให้ทรง

เจริญวัยขึ้น เป็นเยาวชนที่ดี เป็นกำลังในการสร้างชาติให้รุ่งเรือง ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต วันอาทิตย์ที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒ ตอนหนึ่งว่า

...ชาวต่างประเทศเขาก็ถามอีกว่าอบรมลูกอย่างไร ก็บอกอบรมอย่างพ่อแม่ธรรมดาที่อบรมให้เป็นคนดีเท่านั้นเอง ข้อสำคัญเป็นคนดี ให้รู้จักเสียสละ ยิ่งเกิดมาในตำแหน่งลูกของประมุขแล้วก็ต้องเสียสละมากขึ้น ต้องทั้งเรียนและต้องทั้งทำงานไปด้วยและก็ต้องพยายามทำให้ได้ดี...”

*๑. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ณ สถานพยาบาลมอญต์ชีวซี นครโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

๒. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ บรมจักรยาดิศรสันตติวงศ เทเวศรธำรงสุบริบาล ยภิกุญเฑียร มหิตลาดุลเดช ภูมิพลนเรศวรางกูร กิตติสิริสมบูรณลวงควัฒน์ บรมชัตติยราชกุมาร ประสูติเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๕ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศและพระอิสริยยศักดิ์ขึ้นเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร สิริกิตยสมบูรณลวงควัฒน์ วรชัตติยราชสันตติวงศ มหิตลพงศอดุลยเดช จักรีนเรศยุพราชวิสุทธิ สยามมกุฎราชกุมาร โดยมีพระราชพิธีสถาปนาเฉลิมพระนามาภิไธย เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๕

๓. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุภา กิตติวัฒนาจุลโสภาคย์ ประสูติเมื่อวันเสาร์ที่ ๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศและพระอิสริยยศักดิ์ขึ้นเป็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร วัชรสิริมาหิเนนทริยชาติ สยามบรมราชกุมารี เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐

๔. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๖๐ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต

*สำนักข่าวเอชเอทีวี, ประมวลพระราชดำรัสและพระวาไรวาท (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นตังกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๖๕) หน้า ๑๕.

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเล่นกับลูกๆ พระราชโอรสและพระราชธิดา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงถือว่า การอบรมเลี้ยงดู “ลูก” เป็นหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งของผู้ที่เป็น “แม่” พระองค์จึงอบรมดูแลพระราชโอรสและพระราชธิดาด้วยพระองค์เองอย่างใกล้ชิด เช่น โปรดให้เสวยพระกนิษฐาของพระองค์เองจนถึงวัยอันสมควร ทรงอภิบาลพระราชโอรสพระราชธิดาตามหลักการเลี้ยงดูทวารก ดังที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเคยทรงอภิบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ให้เสวยเป็นเวลา บรรทมเป็นเวลา เล่นเป็นเวลา ให้เสวยอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกาย

เมื่อทรงว่างจากพระราชภารกิจ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดที่จะทรงเล่นิทานที่เป็นคติสอนใจทั้งไทยและเทศ สดุดจกเรื่องสนุกสนานที่ทรงประสบ บางครั้งทรงแปลประวัติศาสตร์ต่างประเทศที่สนุกและมีคติเล่าพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พร้อมกันนั้นจะทรงอบรมธรรมะจริยธรรม มารยาท ประเพณี และแนวทางต่างๆ ที่พึงจดจำนำไปปฏิบัติ โดย ทรงเน้นให้พระราชโอรสพระราชธิดาระลึกถึงหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อประชาชนของพระองค์ โปรดให้พระราชโอรสและพระราชธิดาทรงพึงธรรม-

เทศนาและสนทนาธรรม ด้วยทรงตระหนัก
ในพระราชหฤทัยถึงความสำคัญของการศึกษา
ธรรมะ อันจะใช้เป็นหลักนำดำเนินชีวิตเพื่อ
ช่วยเหลือผู้อื่นและบ้านเมือง

ในด้านการศึกษาของพระราชโอรสและ
พระราชธิดานั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ-
บรมราชินีนาถทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ดูแลสอน
วิชาความรู้ต่างๆ ด้วยพระองค์เอง เช่น ภาษา
ไทย ภาษาต่างประเทศ ซึ่งทรงปฏิบัติทั้งก่อน
วัยที่พระราชโอรสพระราชธิดาจะเข้าโรงเรียน
เป็นการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าโรงเรียน
และเมื่อพระราชโอรสพระราชธิดาเล็ดจกกลับ
จากโรงเรียน ทรงกวัดขั่นการเรียนของทุก
พระองค์ด้วย

นอกจากนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ-
บรมราชินีนาถ ทรงอบรมพระราชโอรส พระ-
ราชธิดาในเรื่องการไม่ปล่อยเวลาว่างให้ผ่านไป
โดยไร้ประโยชน์ และเรื่องการประหยัด ทรง
เน้นให้ตระหนักถึงคุณค่าของการประหยัด
และการใช้เงินให้เป็นประโยชน์มากที่สุด โดย
เฉพาะเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ยากจนตกทุกข์ได้ยาก
ทุกพระองค์ทรงได้รับการอบรมให้รู้จักค่าของเงิน
ถ้ามีพระประสงค์ใช้เงินจะด้อยทรงทำงาน
ตอบแทน เช่น ทรงตอบคำถามเกี่ยวกับบท
เรียน หรือ ทรงทอผ้าศัพท์ เป็นต้น

การที่พระราชโอรสและพระราชธิดาทุก
พระองค์มีพระราชจริยวัตรอันงดงามและ

ทรงเจริญรอยตามพระยุคลบาทในการบำเพ็ญ
คุณประโยชน์ต่อส่วนรวม ก็เนื่องด้วยทรงได้
รับการอบรมเลี้ยงดูที่ต่างด้อยจากสมเด็จพระ-
พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงเป็น
“แม่” ที่สมบูรณ์แบบ ทั้งนี้เพราะพระองค์
ทรงยึดมั่นและทรงปฏิบัติตามหลักธรรมใน
พระบรมพุทธานุศาสนนาที่ว่าด้วยทศ ๖

พระราชจริยวัตรต่อพระ สหาย

หลักอวรมหาทางพระพุทธศาสนาข้อที่ว่า
ด้วยทศ ๖ เปรียบมิตรสหายไว้ประดุจทิศเบื้อง
ซ้าย มิตรสหายมีคุณเกื้อหนุนการดำรงชีวิตของ
มนุษย์ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ก็ทรงดำเนินตามแนวทศ ๖ ในการประพฤติ
ปฏิบัติต่อมิตรสหาย จะเห็นได้ชัดเจน หากย้อน
กลับไปในอดีตเมื่อต้นพุทธศักราช ๒๔๗๔
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงเจริญวัยได้ ๔ พรรษา พระบิดาได้ส่งเข้า
ศึกษา ณ โรงเรียนที่มีเจ้านายศึกษามาก
ในสมัยนั้น คือ โรงเรียนราชินี ปากคลองตลาด
ในปีถัดมา พระบิดาได้ย้ายสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถจากโรงเรียนราชินี ไปศึกษา
ต่อที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ คอนเวนต์
สามเสน ตลอดเวลาที่ทรงศึกษา ณ โรงเรียน

แห่งนี้เป็นเวลา ๘ ปี ก่อนที่จะเสด็จไปทรงศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ พระองค์เป็นที่รักของพระสหายทุกคนในโรงเรียนเนื่องด้วยทรงมีอุปนิสัยอ่อนโยนละมุนละไม เรียบร้อย และพระอารมณ์เย็นอยู่เสมอ มีพระราชอัจฉริยภาพพิเศษในการศึกษาเล่าเรียน โดยเฉพาะภาษาต่างประเทศและดนตรี ทรงช่วยเหลือพระสหายที่ด้อยกว่าในการเรียน ไม่ถือพระองค์ว่าเก่งเหนือกว่าคนอื่น ๆ มีน้ำพระราชหฤทัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่พระสหาย เช่น มักจะเสด็จไปถึงโรงเรียนแต่เช้า ทรงช่วยเปิดห้องเรียนทำความสะอาดโต๊ะครู และทรงช่วยทำความสะอาดโต๊ะของเพื่อนนักเรียนด้วยโดยไม่ทรงเกี่ยงว่างานนั้นมิใช่หน้าที่ของพระองค์

ครั้นเมื่อสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถเจริญพระชันษา ทรงราชภิเษกสมรส และได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมราชินี ทรงอยู่ในฐานันดรศักดิ์สูงส่งแล้ว แต่พระองค์ก็มีพระเมตตาต่อพระสหายทั้งหลายตลอดมา เมื่อทรงทราบว่ามีใครเจ็บป่วย ก็พระราชทานขวัญและกำลังใจ พระราชทานดอกไม้เยี่ยม เป็นต้น ทั้งนี้ ด้วยทรงถือหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาที่ว่า มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย เปรียบดังแขนซ้ายที่คอยช่วยเหลือแขนขวา และหากการที่คนเราทำอะไรโดยแขนขวา แขนเดียวย่อมติดขัดลำบาก

พระราชกรณียัตถ์ต่อข้าราชการบริพารและผู้รับใช้พระยุคลบาท

หลักธรรมแห่งพระบวรพุทธศาสนา เปรียบบริวารและผู้รับใช้ไว้ประดุจดังทิศเบื้องล่าง บริวารและผู้รับใช้มีความสำคัญในอันที่จะนำบุคคลไปสู่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวได้ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงยึดมั่นตามแนวทางของพระบวรพุทธศาสนา ในเรื่องนี้ พระองค์อยู่ในฐานะพระบรมวงศ์ หรือ “เจ้านาย” ผู้สูงศักดิ์ ทรงแผ่พระบารมีปกเกล้าฯ อาณาประชาราษฎร์ ทรงพระวิริยะอุตสาหะ บำเพ็ญพระราชภารกิจนานัปการ ทั้งโดยส่วนพระองค์และเพื่อประเทศชาติ ทรงตระหนักว่า บุคคลผู้รับใช้ใกล้ชิดพระยุคลบาทและผู้ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับภารกิจการดำเนินงานตามพระราชดำรินั้น มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพระองค์มาก จึงทรงปฏิบัติพระองค์เป็น “นายที่ดี” ตามแนวทางธรรมะอย่างแท้จริง เป็นที่ปรากฏชัดแก่ผู้รับใช้สนองพระราชดำริในเรื่องต่างๆ เสมอมา เช่น ทรงจัดให้ทำงานตามความเหมาะสมแก่กำลัง ทรงปลูกฝังสั่งสอนให้มีความรู้ ความสามารถเพิ่มเติม เพื่อความสุขความเจริญในหน้าที่ พระราชทานเงินค่าจ้าง อาหาร ที่อยู่ที่กินให้เพียงพอเป็นสุขสบาย โปรดให้หยุดพักผ่อนตามกาลสมัย และโปรดให้จัดกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลิน

วันเรียงตามควร มีพระราชเสาวนีย์หรือรับสั่งใน
กิจการงานต่าง ๆ กับข้าราชการบริพารด้วยพระ-
มธุรสวาจา ทรงยกย่องผลงาน พระราชทาน
เกียรติ รางวัลตามโอกาส เมื่อเป็นทุกข์
เจ็บป่วย ก็พระราชทานพระราชานุเคราะห์และ
รักษาพยาบาลไม่ทอดทิ้ง ทั้งนี้ก็เนื่องด้วยทรง
ยึดถือหลักทศ ๖ ในการอนุเคราะห์ “บริวาร”
อันทำให้ผู้น้อยรักและเต็มใจพร้อมที่จะสนอง
พระมหากรุณาธิคุณทุกโอกาส

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่บุคคลผู้รับใช้ใกล้ชิด
พระยุคลบาทและบุคคลในอาชีพต่างๆ ที่
ปฏิบัติงานสนองพระราชดำริ หรืองานเพื่อผล
ประโยชน์ของชาติ เช่น เจ้าหน้าที่ผู้ประสานงาน

โครงการพระราชดำริในโครงการศิลปาชีพ งาน
อนุเคราะห์ช่วยเหลือคนไข้ในพระบรมราชานุ-
เคราะห์ งานสังคมสงเคราะห์ งานส่งเสริม
ด้านการศึกษา มีพระเมตตากรุณาต่อทุกคน
โดยถ้วนหน้า โปรดพระราชทานขวัญและกำลังใจ
ให้บุคคลเหล่านั้นปฏิบัติหน้าที่ บางครั้งพระ-
ราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นรางวัล
พระราชทานแถบบันทึกเลียงอวระมะ หนังสือ
ที่มีคุณค่าและของขวัญ ในคราวที่ผู้ใดเจ็บป่วย
ก็จะพระราชทานดอกไม้หรือของเยี่ยมเป็น
กำลังใจให้หายป่วย หรือรับไว้เป็นคนไข้ใน
พระบรมราชานุเคราะห์ แม้ที่สุด เมื่อบุคคล
เหล่านั้นหรือบิดามารดาถึงแก่กรรมก็ทรงรับ
การศพไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ และทรง

พระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทาน
เพลิงศพเพื่อพระราชทานเกียรติแก่ผู้ทำ
ประโยชน์ต่อบ้านเมือง

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ
ทรงตระหนักถึงความจงรักภักดีของข้าราชการ-
บริพารและเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ
เหนียวแน่นและเสียสละ ดังพระราชดำรัสที่

...เป็นความภูมิใจของข้าพเจ้า และอยากให้ทุกคนทั่วประเทศ
ภูมิใจ เมืองไทยมีทมิฬที่วิเศษที่สุด โดยเฉพาะหมอยาที่อยู่ในเมือง
ไทย วิเศษทั้งด้านจิตใจ ทั้งฝีมือ... ท่านเหล่านี้ มีทั้งวิชาความรู้สูง
มีทั้งอุดมการณ์สูง พร้อมที่จะเป็นผู้ให้..^{*}

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ
ทรงเห็นใจเจ้าหน้าที่ทั้งทหาร ตำรวจ และราษฎร
อาสาสมัคร ที่ลำบากตรากตรำ ทำหน้าที่
ป้องกันประเทศและช่วยเหลือประชาชนทาง
ชายแดน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงตรวจเยี่ยม
และพระราชทานกำลังใจแก่เจ้าหน้าที่เหล่านั้น
ไม่ว่าหนทางจะทุรกันดารและเสี่ยงอันตราย
เพียงใดก็ไม่ทรงย่อท้อยังความปลื้มปิติแก่ทหาร
ตำรวจ ข้าราชการฝ่ายพลเรือน และประชาชน
ที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทโดยถ้วนหน้า

ส่วนข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือน
และราษฎรอาสาสมัครที่ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต

พระราชทานแก่คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าฯ ถวาย
พระพรชัยมงคล เนื่องในโอกาสเฉลิมพระ-
ชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต
วันพุธที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕
ตอนหนึ่งซึ่งทรงยกย่องชมเชยแพทย์ที่ตาม
เสด็จไปเยี่ยมราษฎรในภูมิภาคต่างๆ ว่า

ชีวิตเนื่องจากการต่อสู้กัน สมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถจะเสด็จพระราชดำเนินไป
ในงานพิธีพระราชทานเพลิงศพ บางครั้งเสด็จ
พระราชดำเนินไปพระราชทานน้ำอาบศพด้วย
พระองค์เอง ทรงพระกรุณารับสั่งปลอบโยน
ได้ตามทุกข์สุขของบิดามารดา และญาติมิตร
ของผู้เสียชีวิตอย่างใกล้ชิด เป็นการปลอบขวัญ
และพระราชทานกำลังใจแก่ผู้ที่กำลังปฏิบัติ
หน้าที่อย่างดียิ่ง นอกจากนั้นยังมีพระราช-
เสาวนีย์ให้เจ้าหน้าที่กองราชเลขาธุการในพระ-
องค์ฯ ติดต่อหน่วยราชการต่างๆ ขอรายชื่อ
ผู้บาดเจ็บและผู้เสียชีวิตมาถวาย เพื่อทรง
พิจารณาหาทางพระราชทานพระราชานุเคราะห์

ทรงเยี่ยมทหารนาวิกโยธินที่ช่วยชาวคูนฮ์สภาคาชาดไทย เขาล้าน

พระราชทานเงินช่วยเหลือแก่ครอบครัวของตำรวจตระเวนชายแดนผู้เสียชีวิต

แก่บุตร ภรรยา หรือบิดามารดา เช่น พระราชทานทุนการศึกษาแก่บุตรด้วยพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์ เป็นต้น บางคราวยังพระราชทานพระราชทรัพย์อุปถัมภ์บำรุงตำรวจ ทหาร ผู้ปฏิบัติหน้าที่ ณ ชายแดนด้วย

พระราชจริยวัตรต่อพระภิกษุ สามเณร และผู้ทรงศีล

หลักธรรมในพระบวรพุทธศาสนาเปรียบพระภิกษุและผู้ทรงศีลไว้ประดุจทิศเบื้องบน พระภิกษุและผู้ทรงศีลเป็นผู้ประเสริฐปฏิบัติตนตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุที่พระสงฆ์ สามเณร ถือศีลสูงกว่าฆราวาส และเป็นผู้สืบทอดพระบวรพุทธศาสนา สั่งสอนให้บุคคลเป็นคนดี จึงเป็นทิศเบื้องบนที่ฆราวาสควรเคารพบูชา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนาเป็นอันมาก ในการพบปะกับพระภิกษุสงฆ์ทุกครั้ง ได้ทรงแสดงพระราชจริยวัตรอันงดงามพึงเป็นแบบอย่างแก่คนทั่วไป เช่น ทรงแสดงความเคารพด้วยการกราบไหว้ มีพระราชปฏิสันถารอย่างสุภาพ ย่อนน้อม ด้วยพระวาจาแสดงความเคารพเลื่อมใสศรัทธาทรงเคารพนับถือพระภิกษุสงฆ์ ทรงเติมพระราชหฤทัยต้อนรับ ไม่หลีกเลี่ยง ทรงปฏิบัติบำรุงพระภิกษุสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ และพระราชทาน

พระราชทานเครื่องห่มเย็บอาพาธ เป็นต้น พระองค์โปรดทรงธรรมและสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่เป็นประจำ ทั้งเมื่อโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเสด็จพระราชดำเนินโดยลำพังพระองค์ หรือเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระราชโอรสพระราชธิดา ทรงลำดับพระธรรมและทรงนำมาปฏิบัติเพื่อความสุขสงบ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาเสด็จออก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต พระราชทานพระราชวโรกาสให้พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งบางรูปมาจากต่างจังหวัดเข้าเฝ้าถวายของที่ระลึก เช่น พระพุทธรูป พระเครื่อง เหรียญพระ ทรงคม แสดงความเคารพพระภิกษุด้วยพระราชจริยาบท ทั้งดงามละมุนละไม โปรดพระราชทานเงินอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ที่ขัดคัดขัดสนหรืออาพาธ หากพระภิกษุรูปใดอาพาธหนักต้องเข้ารับการรักษารักษาหรือผ่าตัดที่โรงพยาบาล ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำส่งโรงพยาบาล และถวายพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นค่ารักษาพยาบาล

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มิได้มีพระราชจริยวัตรและการประเพณีปฏิบัติทั้งดงามเฉพาะแก่พระภิกษุสงฆ์ผู้สืบทอดในพระบวรพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ทรงประเพณีปฏิบัติแสดงความเคารพนอบน้อมต่อผู้สืบศาสนา

อื่นด้วย เช่นเดียวกับที่ทรงปฏิบัติต่อพระภิกษุ และผู้ทรงศีลในพระบวรพุทธศาสนา ทรงตระหนักว่า ศาสนาทุกศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคนให้ทำความดี เพื่อชีวิตที่มีความสุข และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังเช่น เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยือนสหรัฐอเมริกาและประเทศต่างๆ ในยุโรปรวมทั้งสิ้น ๑๕ ประเทศ ใน

ครั้งนั้น ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังรัฐวาทกิน และเข้าเฝ้าเยี่ยมสมเด็จพระสันตะปาปา จอห์นที่ ๒๓

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระราชนิพนธ์เล่าเหตุการณ์ขณะที่เข้าเฝ้าสมเด็จพระสันตะปาปาไว้ ในเรื่อง ความทรงจำในการตามเสด็จต่างประเทศทางราชการของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไว้ตอนหนึ่ง ดังนี้

...เมื่อสันตะปาปาทรงยื่นหัตถ์มาให้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงก้มพระองค์ลงคำนับแล้ว ทรงสัมผัสหัตถ์ ทรงเล่าประทานข้าพเจ้าภายหลังว่า สันตะปาปาทรงเอื้อมกรมาฮึดพระองค์ไว้ไม่ให้ทรงก้มต่ำเกินไป เราทั้งสองคิดเอาเองว่า เห็นจะเป็นเพราะท่านมีความเมตตา ไม่อยากให้เราทำสิ่งใดที่ไม่ถูกต้องกฎของศาสนาของเรากระมัง ส่วนข้าพเจ้าเมื่อท่านลงหัตถ์ก็มีประทาน ก็ถอนสายบัวถวายท่านด้วยความเคารพ ขณะที่จับหัตถ์ เราทั้งสองเห็นว่า นอกจากท่านจะทรงมีวิญญูแล้ว ยังมีคุณวุฒิซึ่งสาธุชนนับถือกันทั่วโลกอีกด้วย พระบรมศาสดาของเรา ก็ทรงสอนเราไว้ว่า การบูชาผู้ควรบูชาเป็นมงคลอย่างยิ่ง สันตะปาปา พระองค์นั้นทรงเป็นบุคคลที่พึงเคารพที่สุด เพียงแต่มองดูท่าน ก็มีความรู้สึกที่ท่านเป็นคนดี บริสุทธิ์ เดิมไปด้วยความเมตตากรุณา...

จากพระราชนิพนธ์ที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ นอกจากทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่ยึดมั่นในพระบวรพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดแล้ว ทั้งสองพระ-

องค์ยังทรงเปี่ยมไปด้วยน้ำพระราชมุทิตาที่เปิดกว้างต่อศาสนาอื่น เคารพผู้ควรเคารพ ไม่เฉพาะแต่พระภิกษุสงฆ์ในพระบวรพุทธศาสนาเท่านั้น ด้วยทรงถือว่า ท่านเหล่านั้นเป็นบุคคลที่อยู่ในทิศเบื้องบนอันควรเคารพนับถือ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเพียบพร้อมบริบูรณ์ด้วยหลักธรรมของ พระบรมพุทธานุชาว่าด้วยทศ ๖ ดังกล่าวมา แล้วข้างต้น ทรงเจริญด้วยคุณธรรมทั้งปวง มีพระราชจริยวัตรอันงดงามต่อบุคคลต่างๆ ในทิศทั้ง ๖ ทรงอุทิศพระองค์ ทรงอุทิศเวลา และพระราชทรัพย์ อุปถัมภ์บำรุงบุคคลดังกล่าว ด้วยพระวิริยะอุตสาหะ และพระเมตตากรุณา- คุณอันยากยิ่งจักเปรียบประมาณได้

ทรงพระราชศรัทธา อุปถัมภ์บำรุงพระบรม พุทธานุชาโดยการ เผยแผ่ธรรมะ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชศรัทธาในพระบรมพุทธานุชาเป็น อย่างยิ่ง ทั้งนี้ มิใช่จะทรงปฏิบัติเฉพาะส่วน พระองค์เองเท่านั้น แต่ยังทรงมุ่งเผยแผ่ ธรรมะอันเป็นแสงสว่างในชีวิตแก่บุคคลต่างๆ นับแต่ข้าราชการที่รับใช้พระยุคลบาทตลอดจน ราษฎรทั่วไปด้วย

ท่านผู้ทรงคุณธรรม บุนนาค ได้เล่า บรรยายเรื่อง “สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม- ราชินีนาถกับพระพุทธานุชา” ตอนหนึ่งว่า

“...สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม ราชินีนาถ โปรดฟังเทศธรรมะจากพระเถระที่มี ชื่อมาก ทรงรวบรวมไว้ บางครั้งก็ทรงเปิด ถ้ามีสวดมนต์ก็ทรงสวดมนต์ตามส่วนเทศธรรมะ ของพระองค์ไหนฟังง่าย เข้าใจง่าย ก็โปรดพระ- ราชทานให้แก่ผู้ที่อยู่ในความทุกข์ ผู้ที่สูญเสีย ผู้ใกล้ชิดบ้าง ผู้เจ็บไข้ได้ป่วยบ้าง เพื่อนำไปเปิดฟัง ซึ่งเป็นน้ำพระราชหฤทัยที่ทรงพระเมตตากรุณา ต่อบุคคลสงสารโดยพระราชทานธรรมะให้ไป นอนเพาเนี่ย พระองค์โปรดที่จะทรงเรื่องชาดก ต่างๆ หรือพุทธประวัติ พระสาวก และ หนังสือเรื่องกองทัพนคร ทรงอัดเทปด้วย พระสุรเสียงของพระองค์เอง ในเวลาที่ต้อง พระประสงคาก็เปิดให้พวกข้าราชการบริหารฟัง เป็นการพระราชทานความรู้เผยแผ่พระพุทธร ธานุชา” *

ท่านผู้ทรงคุณธรรม บุนนาค ได้กล่าว เถิดพระเกียรติอีกตอนหนึ่งว่า

“...การที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม- ราชินีนาถ โปรดทรงหนังสือธรรมะต่างๆ เกี่ยวกับพุทธประวัติและพระอริยสงฆ์ ทำให้

*ท่านผู้ทรงคุณธรรม บุนนาค, “สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถกับพระพุทธานุชา,” บรรยาย ณ สมาคมศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ไทยรัฐ, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๔, หน้า ๑๔๔.

ทรงมีความรู้ด้านนี้อย่างกว้างขวาง ทรงสน-
พระราชหฤทัยในชาติต่างๆ แม้แต่จะมีพระ-
ราชดำรัสเรื่องใด จะทรงยกชาติมาประกอบ
คือ ขณะนี้ พระองค์เป็นเสมือนเจ้าของโรงเรียน
ศิลปาชีพ หลักสูตรของศิลปาชีพจะเป็นอย่างไร
ก็ด้วยพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ รับสั่งให้สมาชิกที่ฝึกงาน
อยู่โน้นข้าง หรือทุกแห่งที่ไป ให้จัดการสวดมนต์
ทุกวันก่อนจะเลิกงาน หรือแม้แต่เสด็จพระ-
ราชดำเนินไปต่างจังหวัด ตรงกับวันสำคัญทาง
พระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชาหรือวันมา-
บูชา ก็จะมีโปรดให้ข้าราชการบริพารที่ตามเสด็จไป
หมู่บ้านไปหาพวกสมาชิกศิลปาชีพหรือชาวบ้าน
นั้น แล้วประกอบพิธีสวดมนต์ เช่น สรรเสริญ
คุณพระรัตนตรัยอย่างนี้เป็นประจำ ปรากฏว่า
เต็มชาวบ้านเหล่านั้นบางคนไม่รู้จักสวดมนต์
เลย...”^๑

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
โปรดพระราชทานความรู้ทางศาสนาแก่ผู้ไม่รู้
ดังเช่น การทำเครื่องปั้นดินเผาในโครงการ
ศิลปาชีพ มีพระราชดำริให้นำเรื่องจากนิทาน
ชาดกมาเขียนภาพบนเครื่องปั้นดินเผา และ
ทรงอธิบายให้ผู้ทำทราบด้วยว่าภาพนั้นๆ มาจาก
นิทานชาดกเรื่องอะไร มีความหมายถึงอะไร

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

โปรดให้ราษฎรรู้หนังสือจริยธรรมและธรรมะ
ด้วย ในการโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวแปรพระราชฐานบางครั้ง เช่น เสด็จ-
พระราชดำเนินไปประทับที่วังไกลกังวล หัวหิน
พระองค์โปรดให้จัดการเรียนการสอนบางวิชา
สำหรับราษฎรทั้งเด็กและผู้ใหญ่ โปรดให้
แพร่ความรู้เบื้องต้นทางพุทธศาสนาและ
จริยศึกษาเช่นเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ
การปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองดี ความขยัน
หมั่นเพียร ความรักชาติรักถิ่นกำเนิดของตน
ทรงเลือกรายชื่อหนังสือที่ใช้สอนทางด้านศาสนา
และจริยธรรม ที่อ่านเข้าใจง่ายและเพลิดเพลิน
เพื่อให้สอน เช่น หนังสือพุทธประวัติประกอบ
ภาพ หนังสือชุดกฎแห่งกรรม “ทำดีได้ดี ทำชั่ว
ได้ชั่ว” โลกกว้าง ไม้แดง ฯลฯ เป็นต้น

ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์
ราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ได้กล่าวถึงน้ำพระราช-
หฤทัยในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม-
ราชินีนาถว่า

“...ทรงสละเวลาส่วนพระองค์ที่จะทรง
พระสำราญด้วยการทรงบันเทิงเทปพระสุรเสียง
ของพระองค์เอง เพื่อพระราชทานแก่ผู้เจ็บป่วย
คนแก่ ผู้มีทุกข์ ซึ่งเรื่องนี้ทราบด้วยตนเองเมื่อ
ขึ้นไปเฝ้าฯ คุณข้าหลวงบอกว่า วันนี้เฝ้าฯ ไม่

^๑เรื่องเดียวกัน.

พระราชทานภาพพุทธประวัติแก่ผู้แทนครูโรงเรียนบ้านขี้เม้น อำเภอละมิง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำไป
ปฐกฐนการสอนพุทธศาสนาแก่เด็กนักเรียน

ได้เพราะปิตุพระทวารแล้วประทับอยู่พระองค์เดียว ทรงเทปอยู่ ซึ่งจับเวลาแล้วทรงเทปอยู่ประมาณ ๒ ชั่วโมง คือ แทนที่จะทรงพระสำราญตามอย่างคนธรรมดา แต่กลับพระราชทานเวลาให้กับสิ่งเหล่านี้...”

เหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชหฤทัย

ฝักใฝ่ในพระบรมพุทธศาสนา และทรงตระหนักว่า พระบรมพุทธศาสนาเป็นโอสถอันประเสริฐที่สุดในการช่วยบรรเทาทุกข์ร้อนของมนุษย์ จึงทรงสนับสนุนและเผยแพร่พระราชทานแสงสว่างแห่งปัญญาแก่ผู้อื่น ด้วยน้ำพระราชหฤทัยเมตตากรุณาต่อปวงชนเป็นเนืองนิตย์ ดังพระราชกรณียกิจที่เสนอมาข้างต้น

ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระ ภิกษุสงฆ์ในพระบวร พุทธศาสนา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ นอกจากมีพระราชกรณียกิจมุ่งช่วยเหลืออาณา-
ประชาราษฎร์ด้วยพระราชหฤทัยที่ซื่อสัตย์ใน
องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอวามคำสั
ลอนของพระพุทธองค์แล้ว พระองค์ยังทรง
อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้สืบทอด
พระบวรพุทธศาสนาหลายด้าน เช่น ทรง
อนุญาตพระภิกษุสงฆ์ที่อาพาธ

ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ได้
กล่าวถึงพระราชจริยวัตรของสมเด็จพระนาง-
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในด้านนี้ว่า ถ้าทรง
ทราบว่า มีพระสงฆ์อาพาธ จะมีพระนางข-
เลาณียให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง
ออกไปดูแลการรักษาพยาบาล และจัดหา
ภัตตาหารถวาย ตัวอย่างเช่น เมื่อทรงทราบว่า
มีพระสงฆ์ในต่างจังหวัดรูปหนึ่งอาพาธแขนขา
ชาเพราะถูกไฟฟ้าช็อต ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้รับไว้เป็นคนไข้ในพระบรม-
ราชานุเคราะห์ พระราชทานพระราชทรัพย์
และจ้างผู้ดูแล รวมเป็นเงินเดือนละ ๗,๕๐๐

บาท และทรงมอบให้ผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น
ช่วยติดตามดูแลต่อไป

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
มีพระราชศรัทธาพระราชทานพระราชทรัพย์
แก่โรงพยาบาลสงฆ์ เดือนละประมาณ ๒
หมื่นบาท เพื่อเป็นค่ายา ค่าเลือด ถวายพระ
สงฆ์ที่อาพาธ และพระราชทานพระราชทรัพย์
ไปยังโรงพยาบาลอื่นด้วย เช่น โรงพยาบาล
โรคทรวงอก โปรดเกล้าฯ ให้สอบถามว่าที่โร-
กพยาบาลโรคทรวงอกมีพระสงฆ์อาพาธกี่รูป
เมื่อทรงทราบก็จะถวายปัจจัยเป็นค่ารักษา
พยาบาล หรือพระราชทานแก่โรงพยาบาลเพื่อ
ให้บริการอำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์ผู้
มารับบริการ เป็นต้น

ท่านผู้หญิงสุวรี เทพาคำ นางสนอง
พระโอษฐ์ ได้เล่าเพิ่มเติมว่า

“...ตามปกติแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ทรงดูแลเอาพระราชาชนทุก
ใส่พระอริยเจ้าที่ทรงเคารพนับถือ ทรงส่งคน
ไปดูแล ไปถวายภัตตาหารเป็นประจำ ถ้าหาก

ว่าองค์ใดอาพาธ ก็จะต้องเอาพระราชหฤทัยใส่มากยิ่งขึ้น ทรงจัดรายการอาหารที่จะนำไปถวายด้วยพระองค์เอง ทรงเขียนเมนูด้วยลายพระหัตถ์ว่า อาพาธด้วยโรคนี้ หมอให้ฉันอะไรได้บ้าง วันนั้นจะนำอะไรไปถวายมือเช้า มือเพล เมื่อผู้นำอาหารไปถวายพระกลับมาแล้ว ก็จะต้องซักถามว่า พระอริยเจ้าองค์นั้นๆ ฉันได้มากน้อยเพียงใด ถ้าฉันไม่ได้ วันรุ่งขึ้นก็จะเปลี่ยนเมนูไปใหม่เรื่อยๆ ทรงห่วงใยในพระองค์นั้นยิ่งกว่าพระองค์เอง...”^๑

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์เป็นประจำ ดังที่ท่านผู้หญิงเกนหลง สนิทวงศ์ ได้บรรยายไว้ในหนังสือ **เป็น อยู่ คือ : สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ** ตอนหนึ่งดังนี้

“...ปัจจุบัน ก็วัดที่ทรงปฏิบัติประจำ ถ้าไม่ติดพระราชกิจใดๆ ทุกวันจันทร์ เวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสังฆทานพระสงฆ์ จำนวน ๑๕ รูป บนพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในแต่ละครั้งนั้นจะทรงนิมนต์สมเด็จพระญาณ-

สังวร สมเด็จพระสังฆราช เป็นองค์ประธานด้วยเสมอ นอกนั้นก็ให้นิมนต์พระสงฆ์จากวัดอื่นๆ หมุนเวียนกันไป

นอกจากนั้น ในทุกวันพุธ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดภัตตาหารคาวหวาน และมอบให้เจ้าหน้าที่ (นายอุทัย สุวรรณจินดา เป็นหัวหน้าปฏิบัติงานโดยเฉพาะ) นำไปพระราชทานเลี้ยงเพลแด่พระสงฆ์ สามเณรทั้งวัดตามวัดที่เห็นว่าอยู่ในถิ่นขาดแคลนและพระสงฆ์ที่บิณฑบาตได้ภัตตาหารไม่พอยฉัน จนทางวัดต้องตั้งโรงครัวขึ้นประกอบอาหารถวายพระ การพระราชทานถวายภัตตาหารตามวัดที่ขาดแคลนนี้มีทั้งในกรุงเทพมหานคร และตามจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งได้ทรงปฏิบัติเป็นเวลาหลายปีติดต่อกันมา

ทุกวันศุกร์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานถวายสังฆทานแด่พระสงฆ์ สามเณรทั้งวัดตามวัดที่ทรงเห็นว่าขาดแคลนมากแล้วยังพระราชทานปัจจัยเป็นประจำทุกครั้งอีกด้วย เพื่อใช้เป็นค่าซื้ออาหารเพิ่มเติม...”^๒

^๑ สุริยา (นามแฝง), “องค์แม่เม็อง,” ขวัญเรือน ๓๗๗ (สิงหาคม ๒๕๓๐) : ๒๕.

^๒ ท่านผู้หญิงเกนหลง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, **เป็น อยู่ คือ : สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ** (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเมจิกโปรดักชันส์ จำกัด, ๒๕๓๕) หน้า ๓๒๘-๓๒๙.

ทรงอุปถัมภ์บำรุงสถาบัน เผยแผ่พระพุทธศาสนา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงสถาบันเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เช่น

สถาบันแม่ชีไทย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับ “สถาบันแม่ชีไทย” ไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ทรงตระหนักว่า สถาบันแม่ชีไทย

เป็นสถาบันของสตรีกลุ่มใหญ่ที่มุ่งรักษาคือลบำเพ็ญธรรม มุ่งหาความรู้ในพระธรรมตามหลักพระบรมพุทธานุศาสน์ และเป็นสถาบันที่ช่วยทำงานให้แก่สังคม ในด้านการเผยแผ่ศาสนา เพื่อประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก ดังพระราชดำรัสที่พระราชทานในพิธีเปิดการประชุมใหญ่ของสถาบันแม่ชีไทย ณ ห้องประชุมสภาการศึกษา มหาวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๕ ตอนหนึ่งว่า

...ผู้เป็นแม่ชี คือผู้ที่ประสงค์หาความรู้ในพระธรรม เพื่อความสงบและพ้นจากความทุกข์ คนเราเมื่อไม่มีความสุขก็ควรเข้าใจด้วยว่า คนอื่นเขาก็อยากพ้นทุกข์ เช่นเดียวกับเราเหมือนกัน ดังนั้น แม่ชีทั้งหลาย ควรจะร่วมแรงร่วมใจกันช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์เท่าที่จะทำได้ เช่น ไปรับภาระอบรมวิธีเลี้ยงเด็กและกวดพยาบาล สอนหนังสือตามสถานที่เลี้ยงเด็กกำพร้า แม่ชีที่มีฐานะก็ควรช่วยรับเลี้ยงเด็กจากครอบครัวที่มีลูกมาก หรือโดยสงเคราะห์ในด้านอื่นๆ ตามความสามารถ ศาสนาพุทธสอนเราไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น แต่ให้มีความเมตตากรุณา ฉะนั้น เราจึงควรเห็นอกเห็นใจ ยึดทนต่อความนึกคิดของผู้อื่น แม้ว่าจะขัดต่อความนึกคิดของเราก็กตาม ไม่ยึดแต่ความคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง กระทำตนให้เป็นผู้ที่มีความคิดแตกฉาน ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ว่า ให้อยู่อย่างฉลาด ด้วยปัญญา พินิจพิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความรอบคอบก่อนที่จะกระทำอะไร เช่นนี้ จึงจะได้ชื่อว่า เป็นผู้ยึดมั่นในพระธรรมของพระพุทธเจ้า...

มูลนิธิส่งเสริมพระพุทธ- ศาสนาวันอาทิตย์

นอกจากทรงรับสถาบันแม่ชีไทยไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์แล้ว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงรับ “มูลนิธิส่งเสริมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” ของสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ด้วย เพื่อเป็นการส่งเสริมการเผยแผ่ศีลธรรมแก่เด็ก เยาวชน นักเรียน นิสิต และนักศึกษา เพราะศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ตั้งอยู่ภายในวัดและอาราธนาพระสงฆ์

มาเป็นครูอบรมศีลธรรม ทั้งยังช่วยสอนวิชาสามัญบางวิชาที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เพื่อให้วัดและพระสงฆ์ได้มีส่วนช่วยเหลือการศึกษาของประชาชนในชาติดังเช่นโบราณกาลที่ผ่านมา โดยได้พระราชทานทุนทรัพย์สมทบเป็นบางส่วน นับได้ว่าทรงอุปถัมภ์พระบวรพุทธศาสนาและช่วยในการส่งเสริมการเผยแผ่ศีลธรรมส่วนหนึ่ง เพื่อความสงบสุขของประชาชนชาวไทยด้วย

ทรงอุปถัมภ์บำรุงวัด และโบราณสถานใน พระบรมพุทธศาสนา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมสนับสนุนให้มีการสงวนรักษา พื้นฟู บูรณะปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ รวมทั้งพระราชทาน พระราชทรัพย์อุปถัมภ์บำรุงอารามในภูมิภาค ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไป เยี่ยมราษฎรและนมัสการพระภิกษุสงฆ์ ผู้เป็น ที่เคารพของประชาชนในถิ่นนั้น หากทรงพบว่ วัดใดทรุดโทรมก็พระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์เพื่อใช้ในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัด นั้นอยู่เสมอ นอกจากนั้น ยังโปรดเสด็จพระราช ดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ เพื่อยทอดพระเนตร โบราณสถานที่เป็นวัดสำคัญในอดีต ด้วยทรง ตระหนักในพระราชหฤทัยว่า วัดคือสถานที่ ที่เป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาชน เป็นที่ศึกษาและเผยแพร่ธรรมะ ทำให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แม้ในปัจจุบัน วัดก็ยังคงมีความสำคัญต่อชุมชนและจิตใจคน มิได้เสื่อมคลาย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์ วัดที่เคยรุ่งเรืองในอดีตให้คงไว้ซึ่งคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์และศาสนา มีพระราชครุฑา พระราชทานทรัพย์เป็นกองทุนเพื่อการทำนุ บำรุงวัดต่าง ๆ เช่น วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร จังหวัดนนทบุรี วัดหน้าพระเมรุ จังหวัด พระนครศรีอยุธยา และมีพระราชพิธีทูล ถวายอภิวาทเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร วัดที่เป็นโบราณสถานสำคัญทางประวัติศาสตร์ อยู่เนื่องๆ เช่น โบราณสถานวัดส้ม วัดหัตถาวาส วัดไชยวัฒนาราม วัดพนัญเชิง วัดมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

พระราชจริยวัตรที่ทรงบำเพ็ญเป็นการ ส่วนพระองค์เพื่ออุปถัมภ์บำรุงวัดในพระบรม พุทธศาสนา ยังมีอีกเป็นอเนกประการ ดัง ข้อมูลที่ปรากฏในหนังสือ เป็น อยู่ คือ : สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ซึ่ง ท่านผู้หญิงเกนหลง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เรียบ- เรียงไว้ดังต่อไปนี้

“คุณหญิงกฤตวิทย์ เกษแม่นกิจ, “พระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี,” พระราชพิธีสมโภชพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๕) หน้า ๑๓-๒๗.

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๖ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมวัดโพธิ์สมพร ตำบลนาม่วง
อำเภออุตุบก จังหวัดลกลนคร

“...ส่วนในยามปกติระหว่างที่เสวยพระ-
กระยาหารจะมีผู้ถวายรายงานถึงพระราช-
กรณียกิจที่เกี่ยวกับด้านพระพุทธศาสนา เพราะ
ไม่ว่าจะประทับอยู่ ณ ที่แห่งใด ย่อมทรงเอา
พระทัยใส่วัดและพระสงฆ์อยู่เป็นกิจวัตร วัดใด
ที่เก่าชำรุดหรือมีภาระที่ต้องจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ
จนสุดกำลังจ่าย ก็จะมีพระราชทานเงินช่วยเหลือ
วัดใดที่ยึดค่าน้ำก็จะพระราชทานรถขนน้ำไปใส่
ถังไว้ และเพิ่มจำนวนถังให้มากขึ้นจนกว่าจะถึง

ฤดูกาลมีน้ำฝน หากทรงทราบว่ามิพระสงฆ์รูป
ใดที่ยาพาธก็จะทรงรับอยู่ในพระราชานุเคราะห์
ทั้งสิ้น ทรงแสดงความห่วงใย ตลอดจนพระ-
ราชทานปัจจัยตามวัดที่ทรงเห็นว่ายากจนอย่าง
สม่าเสมอเป็นเวลาที่เนิ่นนานมาแล้ว...” *

พระราชกรณียกิจดังที่กล่าวข้างต้นนี้
แสดงให้เห็นประจักษ์ในความสนพระราชหฤทัย
อุปถัมภ์บำรุงวัดวาอารามและทำนุบำรุงโบราณ-
สถานทางพระบรมพุทธศาสนา การที่สมเด็จพระ

* ท่านผู้ทรงเมตตาของ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, เป็น อยู่ คือ : สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ,
หน้า) ๓๒๘-๓๒๙.

ทรงต้อนรับสมเด็จพระสันตะปาปา จอห์น ปอล ที่ ๒ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระ-
 อุตสาหะเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร
 ด้วยพระองค์เองอยู่เสมอ ย่อมส่งผลให้การ
 บูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างทางด้านศาสนาและ
 โบราณคดีได้รับความสนใจจากรัฐบาลยิ่งขึ้น
 อนุสรณ์สถานเหล่านี้ก็จะดำรงคงอยู่เป็นเครื่อง-
 หมายแสดงถึงประวัติศาสตร์แห่งอารยธรรม
 ความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยและพระบรม-
 พุทธศาสนา และการที่พระบาทสมเด็จพระนา-
 ทวีพงษ์อุปถัมภ์บำรุงวัดต่างๆ นั้น ก็เป็นการ
 ส่งเสริมบำรุงพระบรมพุทธศาสนาของชาติให้
 มั่นคงสืบไป

ทรงอุปถัมภ์บำรุง ศาสนาอื่น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
 นอกจากทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่ปฏิบัติภารกิจ
 ทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอแล้ว ยังทรงอุปถัมภ์
 บำรุงศาสนาอื่นๆ ด้วยตามความแก่ควรแก่ เพราะ
 ทรงถือว่าศาสนาทุกศาสนาล้วนมีหลักธรรมที่
 สอนให้คนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามเช่นเดียว
 กัน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
 ได้ทรงพระอุตสาหะบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ
 อุปถัมภ์บำรุงศาสนาอื่น เจริญรอยตามพระ-

พระราชทานรางวัลแก่โต๊ะครู ณ พระตำหนักทักษิณราชินิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส

พระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงอุปถัมภ์องค์การศาสนาและศาสนิกชนของศาสนาที่ดั่งมั่นอยู่แล้วในประเทศไทย พระองค์มักจะเสด็จพระราชดำเนินหรือโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปในงานพิธีทางศาสนาต่างๆ โดยมีได้ทรงเลือกกว่าเป็นงานพิธีของศาสนาใด เช่น วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ สมเด็จพระสันตะปาปา จอห์น ปอล ที่ ๒ ได้เสด็จเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการและได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จออกพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทรงรับเสด็จสมเด็จพระสันตะ-

ปาปาประมุขแห่งคริสต์ศาสนาด้วยความเคารพ ยกย่องอย่างสมพระเกียรติ ยิ่งความชื่นชมยินดีมาสู่คริสต์ศาสนิกชนโรมันคาทอลิกในประเทศไทยเป็นอันมาก

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแปรพระราชฐานไปเยี่ยมราษฎรทุกภาคของประเทศไทย การเสด็จพระราชดำเนินไปในภาคได้ซึ่งราษฎรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม มีขนบธรรมเนียมที่แตกต่างออกไปตามหลักการปฏิบัติทางศาสนา พระองค์ก็ทรงพระอุทสาหะโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงเยี่ยมราษฎรมิได้เว้นทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจด้านศาสนานั้นๆ เสมอมา ด้วยทรงตระหนักในพระราชหฤทัยว่าทุกคนล้วนเป็นคนไทย เช่น เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมมัสยิดตามที่อิหม่ามประจำมัสยิดนั้นๆ กราบบังคมทูลเชิญ เป็นต้น

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ในพระราชพิธี และ วันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตามโบราณขัตติยราชประเพณี อย่างสม่ำเสมอ เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน และพระกฐินตัน แม้วัดบางแห่งจะอยู่ในท้องที่ ทุรกันดารก็ตาม ในบางโอกาสได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลแทนพระองค์ เช่น เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันวิสาขบูชา ณ พระอารามสำคัญ

บางโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปถวายผ้าพระกฐินส่วนพระองค์ ณ วัดราษฎร์ในท้องถิ่นต่าง ๆ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชาชนร่วมถวายผ้าพระกฐินและถวายปัจจัยบำรุงวัด โดยเสด็จพระราชกุศลด้วย

อนึ่ง ในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันฉัตรมงคล วันสงกรานต์ วันปิยมหาราช และวันสำคัญอื่นๆ ก็ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทานตามโบราณขัตติยราชประเพณีในวันนั้นๆ ด้วยพระราชศรัทธาในพระบรมพุทธศาสนา

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายผ้าพระกฐิน

สมเด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปในการบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม

การพระราชกุศลถวายผ้าพระกฐิน เป็นพระราชประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติ ตามกำหนดการถวายผ้าพระกฐินกระทำภายในกำหนดเดือนหนึ่งนับแต่วันออกพรรษาไปแล้ว คือ ตั้งแต่วันแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ด จนถึงวันกลางเดือนสิบสอง (ราวเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน)

ในเทศกาลกฐิน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไป

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นพระราชกรณียกิจประจำทุกปี ทั้งในการโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปถวายผ้าพระกฐินหลวง และโดยเสด็จไปถวายผ้าพระกฐินต้นหรือพระกฐินส่วนพระองค์ ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลนี้ ได้ทรงเยี่ยมเยียนราษฎรที่มาเฝ้าฯ ด้วย

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชา ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล วิสาขบูชา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชศรัทธาในพระบรมพุทโธศาสนา ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชาในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ตามโบราณขัตติยราชประเพณีเป็นประจำ ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และบางปีก็โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชาในจังหวัดต่างๆ

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในพระราชพิธี สงกรานต์

พระราชพิธีสงกรานต์ เป็นพระราชพิธีตามโบราณขัตติยราชประเพณี เพื่อบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในการขึ้นปีใหม่ของไทย หรือการเปลี่ยนศักราชตามจันทรคติ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ประเทศและอาณาประชาราษฎร์

แต่เดิมพระราชพิธีสงกรานต์กำหนดเป็นงาน ๔ วัน คือ วันที่ ๓๓ เมษายน เวลาเช้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ

พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ ๑๕๐ รูป เข้าไปรับบิณฑบาตในพระบรมมหาราชวัง ตอนบ่าย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงสร่งน้ำพระพุทธรูปและปูชนียวัตถุในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วันที่ ๑๔ เมษายน เวลาบ่าย โดยเสด็จไปยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ๖๙ รูป เจริญพระพุทธมนต์พระราชพิธีสงกรานต์

วันที่ ๑๕ เมษายน เวลาเช้า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จไปสร่งน้ำพระพุทธรูป ณ หอพระสุราลย์พิมาน สร่งน้ำพระบรมอัฐิ ณ หอพระธาตุมนเฑียร ทรงเลี้ยงพระที่เจริญพระพุทธมนต์เมื่อวันที่ ๑๔ และสดับปกรณ์ผ้าคู่ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

วันที่ ๑๖ เมษายน เวลาบ่าย โดยเสด็จไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสดับปกรณ์ผ้าคู่ ณ หอพระนาก

ต่อมา พุทธศักราช ๒๕๐๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ให้รวมงานวันที่ ๑๖ เมษายน มาทำในวันที่ ๑๕ เมษายน และตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมงานทั้งหมดมาทำในวันที่ ๑๕ เมษายน วันเดียวเป็นต้นมา

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล อุปสมบทนาคหลวง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุปสมบทนาคหลวง ซึ่งจัดขึ้นตามประเพณีทุกปี และทรงถวายนิศภัตแด่พระภิกษุเปรียญธรรม ๙ ประโยค ซึ่งเป็นนาคหลวงที่ได้พระราชทานพระบรมราชา-นุเคราะห์ในการบรรพชาอุปสมบทด้วย

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในพระราชพิธีฉัตร มงคล

พระราชพิธีฉัตรมงคลเริ่มมีขึ้นในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีเฉลิม
ฉลองเครื่องราชูปโภค และเครื่องสิริราชกกุธ-
ภัณฑ์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่พระบรมราชโอรสวรราช
และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายสนอง
พระเดชพระคุณ เชิดชูพระเกียรติพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลก่อนๆ ด้วย
โดยทรงกำหนดให้ประกอบพระราชพิธีในวัน
ตรงกับวันบรมราชาภิเษก ซึ่งจะเปลี่ยนไปตาม
วันบรมราชาภิเษกของแต่ละรัชกาล

ในรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระ-
พระเจ้าอยู่หัว ทรงประกอบพระราชพิธีบรม-
ราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธ-
ศักราช ๒๕๔๓ วันฉัตรมงคลในรัชกาลนี้ จึง
เป็นวันที่ ๕ พฤษภาคม ของทุกปี สมเด็จพระ
พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงบำเพ็ญ
พระราชกุศลในพระราชพิธีฉัตรมงคล ดังนี้

วันที่ ๓ พฤษภาคม สมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวไปในการพระราชกุศลทักษิณนา-
นุพทานแด่สมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช
พระสงฆ์ ๒๒ รูป เจริญพระพุทธมนต์ พระสงฆ์

๑ รูป แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ แล้ว
สดับปกรณ์ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ใน
พระบรมมหาราชวัง ครั้นวันที่ ๔ พฤษภาคม
เวลาบ่าย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม-
ราชินีนาถโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงศีล
พราหมณ์อ่านประกาศพระราชพิธีฉัตรมงคล
แล้ว พระสงฆ์ ๒๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์
วันที่ ๕ พฤษภาคม ทรงถวายภัตตาหารแด่
พระภิกษุสงฆ์ ๒๐ รูป ที่เจริญพระพุทธมนต์
ในวันก่อน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล วันปิยมหาราช

วันปิยมหาราช คือ วันที่ ๒๓ ตุลาคม
อันตรงกับวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่ง
พระบรมราชจักรีวงศ์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไป
พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณนา-
นุพทานเนื่องในวันปิยมหาราชดังนี้ วันที่ ๒๓
ตุลาคม เวลาบ่าย หลังจากทรงวางพวงมาลา
และทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะกราบ
ถวายบังคมพระบรมราชานุสรณ์ พระบาท-

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ลานพระราชวังดุสิตแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในพระบรมมหาราชวัง ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ และจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะกราบถวายบังคมพระบรม-
อัฐิพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพัน-
วัสสาอัยยิกาเจ้า พระสงฆ์ ๕๗ รูปเจริญพระพุทธรูปแล้ว สมเด็จพระราชาคณะถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ จบแล้ว ทรงประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมบูชา ถวายแก่พระสงฆ์ ทรงทอดผ้าพระลงฆ์ที่เจริญพระ-
พุทธรูปแล้วและสมเด็จพระราชาคณะที่ถวายพระธรรมเทศนาและสดับปกรณ์

ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล อุทิศถวายสมเด็จพระ พระบรมมหากษัตริยา- ธิราชเจ้า

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายสมเด็จพระ-
บรมมหากษัตริยาธิราชเจ้าเป็นประจำทุกปี ใน
วันต่างๆ ได้แก่

วันที่ ๒๕ มกราคม เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทรงพระราชกุศถวายสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี และสมเด็จพระ-
พระสุวิเยทัย ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณในพระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๖ เมษายน เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในการพระราชพิธีวันพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา-
โลกมหาราช และวันที่ระลึกมหาจักรีบรมราชวงศ์ ณ ปฐมบรมราชานุสรณ์ วัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม และปราสาทพระเทพบิดร ภายในพระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๙ มิถุนายน ทรงบำเพ็ญพระราช-
กุศล ทรงพระราชอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า-
รำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม
พระบรมราชชนก และพระบาทสมเด็จพระ-
ปรเมนทรมหาอานันทมหิดล เป็นต้น

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในพระราชพิธีสงกรานต์

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันปิยมหาราช

ถาวรวัตถุสถานทาง พระบรมพุทธศาสนา ที่สร้างน้อมเกล้าถวาย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ประชาชนชาวไทยต่างตระหนักถึง
น้ำพระราชหฤทัยของสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงมุ่งมั่นปฏิบัติพระ-
ราชภารกิจเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎร
ไทย ตามแนวพระราชดำริและพระบรม-
ราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ด้วยพระมหากรุณาอันหาที่สุดมิได้นี้ ในมหา-
มงคลสมัยที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ
เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕
พลกนิกรต่างปลาบปลื้มปิติโลมณัส น้อมเกล้าฯ
ถวายพระพร ให้มีพระชนมายุเจริญยิ่งยืนนาน
และร่วมใจกันปฏิบัติรวมทั้งสร้างสิ่งต่างๆ เพื่อ
เฉลิมพระเกียรติ หน่วยงานของรัฐบาล
องค์กรเอกชน ตลอดจนประชาชนทั่วไปได้จัด
สร้างถาวรวัตถุสถานทางด้านพระพุทธศาสนา
อาทิ

พระมหาธาตุเจดีย์ นภพลภูมิสิริ

พระมหาธาตุเจดีย์นภพลภูมิสิรินี้ กอง
ทัพอากาศได้สร้างขึ้นบนยอดอินทนนท์ อำเภอ
จอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเป็นการเฉลิม-
ฉลองและเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสเจริญพระ-
ชนมพรรษาครบ ๕ รอบ วันที่ ๑๒ สิงหาคม
พุทธศักราช ๒๕๓๕ และจรรโลงพระพุทธศาสนา
โดยสร้างขึ้นเคียงกับพระมหาธาตุเจดีย์นภเมทนี-
ดล ซึ่งเป็นพระมหาธาตุเจดีย์ที่กองทัพอากาศ
สร้างเป็นถาวรวัตถุ เพื่อเฉลิมพระเกียรติใน
มหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ เมื่อพุทธ-
ศักราช ๒๕๓๐

*โกสินทร์ ชิดามร, "พระมหาธาตุเจดีย์นภพลภูมิสิริ ยิ่งใหญ่เพียงฟ้าจรดดินบนยอดดอยอินทนนท์
A Great Stupa on Thailand's Highest Mountain," *กันนวิ* (๘ สิงหาคม, ๒๕๓๕) หน้า ๕๑-๕๓.

*พล.บ.ย.สมมติ สุนทรวะ, "พระมหาธาตุเจดีย์นภพลภูมิสิริ ยิ่งใหญ่เพียงฟ้าจรดดินบนยอดดอย
อินทนนท์" *พระมหากรุณาแห่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ* (กรุงเทพมหานคร : บริษัท
ยมจินทรพรินติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ม.ป.ป.) หน้า ๑๔๔-๑๕๓.

พระมหาธาตุเจดีย์ภพภูมิสิริ (ซ้าย) พระมหาธาตุเจดีย์นภพภูมิสิริ (ขวา)

พระมหาธาตุเจดีย์นภพภูมิสิริ เป็นเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ลักษณะฐานทรงระฆังแปดเหลี่ยม สูงจากพื้นราบถึงปลายยอดพระสถูป ๖๐ เมตร เริ่มต้นดำเนินการ

ก่อสร้างเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๓ และแล้วเสร็จเมื่อเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕

การบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร *

วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหารเป็นพระ-
อารามหลวงที่วัดตรงดงามด้วยศิลปกรรมที่
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาขึ้นเมื่อ
พุทธศักราช ๒๓๙๐ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล
แด่กรมสมเด็จพระศรีสุริเยศราชชนนี

เมื่อกาลเวลาและธรรมชาติทำให้อาคารสิ่งก่อ-
สร้างต่าง ๆ เช่น ผนังอาคาร พระอุโบสถ
เป็นต้น เสื่อมสภาพ และวัดขาดกำลังและ
ทุนทรัพย์ในการบำรุงรักษา จึงทำให้อาคารทั่ว
ไปทวีความเสียหายมากขึ้น

* กรมศิลปากร, กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร (กรุงเทพมหานคร :
บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ม.ป.ป.) หน้า ๕๕-๕๖.

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาที่ วัดนี้ครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๙ และมี พระราชศรัทธาพระราชทานพระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์เพื่อเป็นกองทุนเริ่มในการทำนุบำรุง สิ่งก่อสร้างภายในวัด งานบูรณะปฏิสังขรณ์วัด เฉลิมพระเกียรติวชิรวิหาร จึงเริ่มขึ้นนับแต่นั้น ต่อมาเงินทุนบูรณะปฏิสังขรณ์วัดได้เพิ่มมากขึ้น โดยได้รับงบประมาณจากรัฐบาลเป็นประจำทุกปี งบประมาณในโอกาสพิเศษและเงินบริจาคของวัด กรมศิลปากรได้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดเฉลิม พระเกียรติวชิรวิหารตลอดมาเป็นระยะๆ และ เสร็จสมบูรณ์ในพุทธศักราช ๒๕๓๕ อันเป็น ปีมหามงคลพระชนมพรรษา ๕ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

การปรับปรุงบูรณะพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย^๑

พระเจดีย์ศรีสุริโยทัยเป็นพระเจดีย์ที่มีความสำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์ของไทย เป็นอนุสรณ์สถานสำคัญที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาได้ทรง

สร้างขึ้น ณ วัดสวนหลวงสภธรรม์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อระลึกถึงวีรกรรมของสมเด็จพระสุริโยทัยพระมเหสี

กองบัญชาการทหารสูงสุดร่วมกับกรมศิลปากรได้จัดการบูรณะพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยเนื่องจากสภาพโดยทั่วไปขององค์พระเจดีย์และภูมิสถาปัตยกรรมโดยรอบชำรุดทรุดโทรม ได้ดำเนินการมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๓๒ และกำหนดการปรับปรุงบูรณะองค์พระเจดีย์ศรีสุริโยทัยและภูมิสถาปัตย์โดยรอบให้แล้วเสร็จ

^๑กองบัญชาการทหารสูงสุด, กระทรวงกลาโหม, พระราชพิธีสมโภชพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๖๕) หน้า ๕๙-๗๓.

พระเจดีย์ศรีสุริโยทัยที่บูรณะเสร็จเรียบร้อยแล้ว

- ๑ พระพุทธรูปปางมารวิชัย ทำจากหินควีทซ์ สูงรวมฐาน ๑๓.๕ เซนติเมตร
- ๒ เจดีย์ทรงกลม ทำจากหินควีทซ์ สูง ๑๖ เซนติเมตร
- ๓ เจดีย์หกเหลี่ยม (จำลอง) ทำจากหินควีทซ์ สูงรวมฐาน ๓๕.๒ เซนติเมตร ภายในประดิษฐาน
ผอบทอง บรรจุอัฐิธาตุ ได้แก่ ฐานปัทมหกเหลี่ยม เจดีย์แก้วหกเหลี่ยม ผอบทองและวัตถุเบ็ดเตล็ดอื่นๆ

สมบูรณก่อนวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ในพุทธศักราช ๒๕๓๕ เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นการเฉลิมพระเกียรติในมหามงคลทรงเจริญพระชนม-

พรรษา ๕ รอบ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕

การดำเนินงานปรับปรุงบูรณะองค์พระ-
เจดีย์ศรีสุริโยทัยและภูมิสถาปัตยกรรม โดยรอบ ที่

มีเนื้อที่ประมาณ ๓ ไร่ ๓๘ ตารางวา โดยได้รับค่าใช้จ่ายทั้งจากภาครัฐบาลและเอกชน ตลอดจนผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคสมทบ สามารถดำเนินการไปด้วยดี และแล้วเสร็จในปี พุทธศักราช ๒๕๓๔

ในการปรับปรุงบูรณะองค์พระเจดีย์ศรีสุริโยทัยนั้น ได้พบวัตถุโบราณล้ำค่า รูปแบบศิลปกรรมสมัยอยุธยาฝังอยู่ในช่ององค์พระเจดีย์ ได้แก่ พระพุทธรูปปางมารวิชัย เจดีย์ทรงกลม เจดีย์หกเหลี่ยม และวัตถุเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ เช่น ลูกปัด แผ่นทองกลม เป็นต้น

วัตถุโบราณเหล่านี้ กรมศิลปากรได้นำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ได้มีการจำลองโบราณวัตถุที่ได้จากองค์พระเจดีย์ฯ ขึ้นใหม่ชุดหนึ่ง และย้ายเชิญบรรจุไว้ในองค์พระเจดีย์ที่ปฏิสังขรณ์นั้น

พระพุทธรูปปฏิมากร พระพุทธรูปสุริโยทัย สิริกิติ์ที่มายุมงคล *

พระพุทธรูปสุริโยทัยสิริกิติ์ที่มายุมงคล ซึ่งมีความหมายว่า “พระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นมงคล

แห่งสมเด็จพระสุริโยทัย และทรงเจริญพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ” นั้น เป็นพระพุทธรูปปฏิมากรที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าฯ ให้ยกย่องบัญชากรมศิลปากรสูงสุดจัดสร้างขึ้นในวาระมหามงคลที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ และพระราชทานนามตามพระนามาภิไธยของพระองค์ พระพุทธรูปสุริโยทัยสิริกิติ์ที่มายุมงคล เป็นพระพุทธรูปปฏิมากรฉลองพระองค์ ทรงพระราชนิพนธ์ถวายสมเด็จพระสุริโยทัย และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญประดิษฐานในพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย เพื่อเป็นสิริมงคลแก่แผ่นดินและราษฎรสืบไป

*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

พระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะที่หายาก มีขนาดความสูงเท่ากับพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระพุทธิปาจนบดี (ทองเจือ จินตากร) เจ้าอาวาสวัดราชนัดดา สภามหาสิมาราม เป็นผู้คิดแบบในการปั้นและหล่อ ลักษณะแบบเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรทรงเครื่องปางประทานพร สมัยอยุธยาตอนกลาง มีอักษรย่อพระนามาภิไธย “สก” ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ลิขิตรัตน์ อาจารย์ประจำภาควิชาประติมากรรม คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นผู้รับผิดชอบในการปั้น สถานที่ปั้นและหล่อพระพุทธรูปปฏิมากร คือ อาคารประติมากรรมและหล่อโลหะ ภาควิชาศิลปกรรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ

นอกจากนี้ ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชนุญาตให้กองบัญชาการทหารสูงสุดจัดสร้างพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะที่หายาก ตามองค์ต้นแบบ ขนาด ๙ นิ้ว หล่อด้วยทองคำ เงิน และเนื้อโลหะปิดทองและรมดำ และจัดทำเหรียญเพื่อให้บูชาด้วย

พระพุทธรูปรัตนโกสินทร์ปางมารวิชัย

พระนางพญาจิตรลดา

พระสังกัจจายน์ สก

พระบูชาและพระเครื่องสมเด็จพระบรมราชินีนาถ *

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ได้จัดสร้างพระบูชาและพระเครื่องสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้แก่ พระพุทธรูปรัตนโกสินทร์ปางมารวิชัย พระนางพญาจิตรลดา และพระสังกัจจายน์ สก ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็น

*สำนักงานกฤษฎามนตรี “โครงการสร้างพระสมเด็จพระบรมราชินีนาถ,” เอกสารแผ่นพับ.

การถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลวโรกาส ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ เพื่อเป็นการสืบต่อพระพุทธศาสนา โดยนำพระที่สร้างขึ้นส่วนหนึ่งไปบรรจุ ณ พระเจดีย์ใหญ่ ๕ แห่ง คือ พระมหาธาตุเจดีย์ภูปูลมิลิรี จังหวัด เชียงใหม่ พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พระเจดีย์วัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี พระเจดีย์พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม และพระบรมธาตุเจดีย์วัดมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช และให้พลกนิกรได้บริจาคบูชาเป็นการโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัย

เหรียญพระชัย (หลังช้าง)

เหรียญพระชัย [หลังช้าง] *

พระชัย (หลังช้าง) เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยเงินเนื้อบริสุทธิ์ ปางนั่งสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางที่หน้าพระเพลา มีดาสปัดรูปพัดยศอยู่ข้างหน้า พระหัตถ์ขวาห้อยปกพระชานุ ขนาดองค์พระหน้าตักกว้าง ๖ นิ้ว องค์สูงจากก้นเท้าจรดยอดพระรัศมี ๙ นิ้ว ฐาน

พุทธบัลลังก์ทองคำ สูง ๕ นิ้วครึ่ง กว้าง ๑๐ นิ้ว มหาเถรสมาคมได้จัดสร้างเหรียญพระชัย (หลังช้าง) ซึ่งเป็นพระคู่บ้านคู่เมือง คู่บุญคู่บ้านมีชัยมงคลแก่จัดตั้งแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ขึ้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสมหามงคลสมัยที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ และเพื่อให้ประชาชนได้มีไว้สักการบูชา บริจาคสมทบทุนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ

การจัดสร้างเหรียญพระชัย (หลังช้าง) ได้รับพระราชทานพระราชนุญาตให้อัญเชิญอักษรย่อพระนามาภิไธย “สก” ประดิษฐาน

*“เหรียญพระชัย (หลังช้าง) เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕,” เอกสารแผ่นพับ.

ด้านหลังเหรียญ คณะกรรมการจัดสร้าง
เหรียญพระชัย (หลังช้าง) ได้จัดพิธีมหาข-
มังคลาภิเษกพระชัย (หลังช้าง) ขึ้น ณ พระ-

อุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระ-
บรมมหาราชวัง โดยมีสมเด็จพระสังฆราชทรง
เป็นประธานในพิธี

พระพุทธรูปจำลอง ทองคำ^{๑-๒}

สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ จัด
สร้างพระพุทธรูปจำลองทองคำขึ้น โดยมี
วัตถุประสงค์เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นการ
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ-

บรมราชินีนาถ ในโอกาสสมทรางมงคลทรงเจริญ
พระชนมายุ ๖๐ พรรษา และเพื่อเป็นพุทธา-
นุสรณ์ถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้ง
เป็นการรื้อฟื้นประเพณีการบูชารอยพระพุทธรูป
โดยให้ประชาชนชาวไทยได้มีส่วนร่วมสมทบทุน
สร้างพระพุทธรูปจำลองทองคำ เพื่อเป็นการ
ถวายเป็นพุทธบูชาต่อไป

^๑ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์, หนังสือเชิญร่วมบริจาคสมทบทุนสร้างพระพุทธรูปจำลอง
ทองคำเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๕.

^๒ "ผู้จงวันกักตุนใจสร้างพระพุทธรูปจำลองทองคำถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ," ไทยรัฐ, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๕.
หน้า ๑๕.

พระพุทธรูปบาทจำลองทองคำนี้ มีลักษณะหล่อเป็นฐานทองเหลือง มีน้ำหนักประมาณ ๕๐๐ กก. ขนาดของฐานยาว ๑๗๐ ซม. กว้าง ๗๐ ซม. สูง ๖๕ ซม. ก่อปรด้วยมณฑล ๑๐๘ ประการ ซึ่งทำจากทองคำหล่อเป็นลายแผ่น จำนวน ๑๐๘ แผ่น จำนวนทองที่ต้องใช้ในการหล่อแผ่นลายมณฑล ๑๐๘ แผ่น รวมร่อนนิ้วพระบาทแล้วหนักประมาณ ๒,๓๔๓ บาท หรือเท่ากับจำนวนเงินประมาณ ๑๕ ล้านบาท

เงินที่เหลือจากโครงการสร้างพระพุทธรูปบาทจำลองทองคำ ได้นำมาใช้เพื่อการจัดพิมพ์หนังสือนี้ขึ้น เพื่อจำหน่ายและเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไป โดยจัดพิมพ์ขึ้นเป็น ๒ ภาษา คือ ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

หนังสือ รอยพระพุทธรูปบาทในสยามประเทศ มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และความเป็นมาของรอยพระพุทธรูปบาทต่างๆ พร้อมด้วยคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หนังสือ

“รอยพระพุทธรูปบาท

ในสยามประเทศ” * - ๒

หนังสือ รอยพระพุทธรูปบาทในสยามประเทศ เป็นโครงการต่อเนื่องจากโครงการสร้างพระพุทธรูปบาทจำลองทองคำ กล่าวคือ

ถาวรวัตถุทางพระบรมพุทธรูปศาสนาที่สร้างถวายสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นเพียงตัวอย่างถาวรวัตถุที่ประชาชนชาวไทยได้แสดงออกถึงความจงรักภักดีที่มีต่ออย่างท่วมท้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่มีพระมหากรุณาต่อพสกนิกรในแผ่นดินทุกด้าน

พระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุข

...ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องสุขภาพอนามัยนี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตทั้งมวล ดังคำกล่าวที่ว่า “จิตใจที่แจ่มใสย่อมอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง” หากประชาชนมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ก็จะมีสติปัญญาเล่าเรียน ประกอบสัมมาอาชีพ สร้างสรรค์ความเจริญต่างๆ ให้บ้านเมือง ดังนั้น ถ้าจะกล่าวว่า “พลเมืองที่แข็งแรงย่อมสามารถสร้างชาติที่มั่นคง” ก็คงจะไม่ผิด...

พระราชดำรัสตอนหนึ่งของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่พระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา พุทธศักราช ๒๕๓๑ ณ ศาลาดุสิดาลัย เป็นคำอธิบายอย่างชัดแจ้งถึงเหตุผลที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุขนานัปการ เพื่อยกระดับความเป็นอยู่และสุขภาพอนามัยของพสกนิกรชาวไทย ทั้งยังแสดงให้เห็นปณิธานของพระราชดำรินัยซึ่งในการพัฒนาประชากรของชาติอีกด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชอุปนิสัยที่อ่อนโยน นุ่มนวล ทรงพระเมตตาต่อเด็ก คนชรา และผู้เจ็บไข้ได้ทุกข์ ทั้งมวลมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ เมื่อทรงได้รับ

พระราชทานพระมหากุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชอิสริยยศและพระราชอิสริยยศักดิ์เป็นสมเด็จพระบรมราชินีแห่งประเทศไทย จึงเป็นโอกาสให้ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเพื่อช่วยเหลือประชาชนอย่างกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักในพระปรีชาสามารถและน้ำพระราชหฤทัยเมตตากรุณาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเป็นอย่างดี จึงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงดำรงตำแหน่งสมามานาธิกาสุภากาชาดไทย เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๕ สืบต่อจากสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งเสด็จสวรรคต

(สำเนา)

ประกาศ

ตั้งสภานายิกาสภาภคชาติไทย

(พระบรมราชโองการ) ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พวกราชบัณฑิตพระปรีชาญาณภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า ตั้งแต่นั้นสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ผู้ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาภคชาติไทยเสด็จสวรรคตไปแล้ว ตำแหน่งสภานายิกาสภาภคชาติไทยยังว่างอยู่ คณะรัฐมนตรีได้ทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นขอให้ทรงตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ให้ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาภคชาติไทย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๓ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยสภาภคชาติไทย พระพุทธศักราช ๒๔๗๓ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตั้งให้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภาภคชาติไทย

ประกาศ ณ วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

ตรวจถูกต้องกับต้นฉบับเดิมแล้ว

วิเชียร คัส

ตรวจแล้ว ถูกต้องตรงกับเอกสารต้นฉบับ

ทรงรับตำแหน่งสภานายิกาสภาภคชาดไทย เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๔

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปในงานราตรีประทับใจ รายได้สมทบทุนสร้างตึกสิรินธร โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย เมื่อวันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕

นอกจากพระราชภารกิจในฐานะสภานายิกา สภากาชาดไทย อันเป็นองค์การกุศลที่มีขอบข่ายเชื่อมโยงกับนานาชาติเพื่อช่วยบรรเทาทุกข์ภัยแก่มนุษยชาติแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังทรงช่วยแบ่งเบาพระราชภาระของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้านการดูแลสงเคราะห์ราษฎรยากจนที่เจ็บป่วยและคุณภาพอนามัยของชนในชาติมาเป็นพระราชธุระของพระองค์เอง เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชภารกิจอันหนักยิ่งยู่แล้วในฐานะพระประมุขของชาติ และในฐานะพระมหากษัตริย์นักพัฒนา

พระราชภารกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถด้านสาธารณสุขนั้น อาจแบ่งได้เป็นประเภทที่สำคัญ ๔ ประเภท ดังนี้

๑. พระราชภารกิจด้านสภากาชาดไทย
๒. พระราชภารกิจด้านคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์
๓. โครงการแพทย์และสาธารณสุขต่างๆ ตามพระราชดำริ
๔. การพระราชทานความช่วยเหลือแก่โรงพยาบาลและหน่วยงานสาธารณสุขต่างๆ

พระราชภารกิจด้าน สภาภษาชาติไทย

สภาภษาชาติไทยเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อ พุทธศักราช ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) ซึ่งเป็นปีที่เกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เรื่องเขตแดนชายฝั่งแม่น้ำโขง และมีการสู้รบกัน ด้วยความห่วงใยทหารบาดเจ็บ ท่านผู้หญิงเปลี่ยนภาสกรวงศ์ ภริยาเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พรบุญนาคร) มีความเห็นว่่าน่าจะมีองค์การเพื่อช่วยบรรเทาความทุกข์ยากของทหารท่านองเดียวกับสภาภษาชาติของต่างประเทศ จึงได้นำความกราบบังคมทูลสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เมื่อยังทรง

ดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนาพระบรมราชเทวี ขอให้ทรงเป็น “ชนนีผู้บำรุง” คือพระราชทานพระราชูปถัมภ์ในการจัดตั้งองค์การบรรเทาทุกข์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระราชหฤทัยในความคิดนี้ จึงได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดตั้งองค์การดังกล่าว เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๖ โดยใช้ชื่อว่า “สภาอุณาโลมแดง” และทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงแต่งตั้งให้มีผู้ดำรงตำแหน่งลำคัญ อาทิ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ทรงดำรงตำแหน่ง “สภาชนนี” สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เมื่อยังทรงดำรงพระยศเป็น สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี ทรงดำรงตำแหน่ง “สภานายิกา” พระองค์แรก และท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ เป็นเลขานุการณี กิจกรรมที่สำคัญของสภาอุณาโลมแดง คือ การส่งยา เวชภัณฑ์ อาหาร เสื้อผ้าและของใช้ ไปบำรุงทหารในสนามรบ ต่อมา “สภาอุณาโลมแดง” ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สภาภษาชาติสยาม” และ “สภาภษาชาติไทย” ตามชื่อประเทศ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดตึก
วชิรญาณวงศ์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย วันที่ ๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖

ปัจจุบัน สภากาชาดไทย มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงตำแหน่งพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงดำรงตำแหน่งอุปนายิกาผู้อำนวยการสภากาชาดไทย

สภากาชาดไทย อยู่ในความควบคุมและกำกับดูแลของคณะกรรมการสภากาชาดไทย ซึ่งประกอบด้วยสภานายกหรือสภานายิกา และอุปนายกผู้อำนวยการ หรืออุปนายิกาผู้อำนวยการ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง และกรรมการที่ได้รับการ

เลือกตั้งอีก ๒๐ คน กับกรรมการผู้แทนภาคเหล่ากาชาดจังหวัด ๙ ภาค มีจำนวน ๙ คน และมีคณะกรรมการเจ้าหน้าที่ ซึ่งมีหน้าที่บริหารกิจการของสภากาชาดไทย คณะกรรมการนี้ประกอบด้วย อุปนายิกาผู้อำนวยการเป็นประธาน เลขาธิการและผู้ช่วย เภรัณญิก และผู้อำนวยการกองต่างๆของสภากาชาดเป็นกรรมการ แบ่งหน่วยงาน ดังนี้

๑. สำนักงานกลาง ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจการทั่วไปของสภากาชาด ทั้งในประเทศ และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ

๒. โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ทำหน้าที่

ทรงเปิดตึกสุทธาสถา กองอาสาภาษาชาติ สภากาชาดไทย
เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

รักษาพยาบาลผู้บาดเจ็บและป่วยไข้ ทั้งใน
ยามสงครามและในยามปกติ

๓. กองบรรเทาทุกข์ทำหน้าที่ส่งเคราะห์
ผู้ตกทุกข์ได้ยากในเหตุการณ์สงคราม ภัยพิบัติ
อัคคีภัย วาตภัย และประชาชนในท้องถิ่น
ทุรกันดาร ตลอดจนการประชานามัยพิทักษ์
การอนามัยศึกษา การลอนปฐมพยาบาล ผูก
เจ้าหน้าที่เพื่อการบรรเทาทุกข์ สะสมพัสดุ
ยาและเวชภัณฑ์ไว้สำหรับเหตุการณ์ฉุกเฉิน
นอกจากนี้ยังมีสถานีกาชาดและสาขาอยู่ตาม
จังหวัดต่างๆ รวม ๑๔ แห่ง (สถานีกาชาด ๑๑
สถานีกาชาดและสาขาอีก ๓ แห่ง)

๔. กองวิทยาศาสตร์ หรือสถานเสาวภา
ทำหน้าที่วิจัยคิดค้นตรวจทางวิทยาศาสตร์
ผลิตวัคซีน เซรุ่มป้องกันรักษาโรค และนำยา
ฉีดชนิดต่างๆ

๕. กองชุกภาษาชาติ ทำหน้าที่จัดอบรม

เยาวชนที่เป็นสมาชิกชุกภาษาชาติ ให้เป็นพลเมืองดี
รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

๖. กองอาสาภาษาชาติ จัดอบรมอาสา
สมัคร เพื่อช่วยเหลือด้านการบรรเทาทุกข์และ
กิจการสาธารณะอื่นๆ

๗. ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ ทำหน้าที่
จัดหาโลหิตจากผู้บริจาคจ่ายให้ผู้ป่วยโรงพยาบาล
ต่างๆ และแยกส่วนประกอบของโลหิต เพื่อใช้
รักษาโรคบางชนิด

๘. โรงพยาบาลสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
ทำหน้าที่รักษาพยาบาลผู้บาดเจ็บและป่วยไข้ ทั้ง
ในยามฉุกเฉินและในยามปกติ

๙. กองหารรายได้ ทำหน้าที่จัดหาเงิน
รายได้ให้สภากาชาดไทย เพื่อใช้จ่ายในกิจการ
ต่างๆ

๑๐. กองคลัง ทำหน้าที่ดูแลกิจการด้าน
การเงิน การบัญชี การงบประมาณ และ
ทรัพย์สินของสภากาชาดไทย

๑๑. วิทยาลัยพยาบาลสภากาชาดไทย ทำ
หน้าที่ผลิตพยาบาลระดับปริญญา และผู้ช่วย
พยาบาล เพื่อปฏิบัติงานในโรงพยาบาลของ
กาชาดและสถานีกาชาด

๑๒. กองการเจ้าหน้าที่ ทำหน้าที่เป็น
ศูนย์กลางในการบริหารงานบุคคล และให้
บริการเกี่ยวกับงานด้านการเจ้าหน้าที่

นอกจากหน่วยงานที่เป็นกองต่าง ๆ แล้ว
สภากาชาดไทยยังมี

ส่วนหนึ่งของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย

๑. ศูนย์ดวงตา ทำหน้าที่รับบริจาค ดวงตาจากผู้บริจาคดวงตาที่ถึงแก่กรรม แล้วนำไปให้จักษุแพทย์ผ่าตัดเปลี่ยนกระจกตาให้แก่ผู้ที่กระจกตาพิการ

๒. ศูนย์เวชศาสตร์ฟื้นฟู ให้บริการด้าน ฟื้นฟูสมรรถภาพ ผู้พิการจากโรค หรือหลังจาก การผ่าตัด

๓. ศูนย์ปฏิบัติการเฉพาะกิจของกาชาด สำหรับให้ความช่วยเหลือผู้อพยพชาวอินโดจีน และประชาชนชาวไทยชายแดนที่ได้รับความเดือดร้อน

๔. มูลนิธิสงเคราะห์เด็กของสภากาชาดไทย ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กกำพร้าที่ถูกทอดทิ้ง ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

๕. โครงการโรคเอดส์ของสภากาชาดไทย

มีหน้าที่วิจัยและให้การศึกษาเกี่ยวกับโรคเอดส์ โดยมีคลินิกนิรนามสำหรับให้คำปรึกษาแนะนำ เกี่ยวกับโรคที่สามารถถ่ายทอดได้ทางโลหิต และทางเพศสัมพันธ์ เช่น โรคเอดส์ ไวรัสตับอักเสบบี และโรคซิฟิลิส ให้บริการตรวจเลือด และให้คำแนะนำโดยไม่ถามชื่อ ที่อยู่ หรือ สถานภาพที่แท้จริงของผู้ใช้บริการ

นอกจากนั้น ยังมีโรงเรียนรังสีเทคนิค ผลิตนักศึกษารังสีเทคนิค เพื่อเข้าปฏิบัติงาน ในโรงพยาบาลของสภากาชาดไทยด้วย

ในส่วนภูมิภาค สภากาชาดไทยมีเหล่ากาชาดจังหวัด ทำหน้าที่เป็นตัวแทนสภากาชาดไทยในการบรรเทาทุกข์ผู้ประสบสาธารณภัย และประชาชนที่เดือดร้อนในท้องถิ่นทุรกันดาร ตลอดจนสนับสนุนและส่งเสริมกิจการยูวกาชาด

อาสาภาค บริการโลหิต และบริการดวงตา
ตั้งขึ้นแล้วทุกจังหวัด รวม ๗๖ จังหวัด และ
กิ่งกาชาดอำเภออีก ๔๐ กิ่ง

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม-
ราชินีนาถ ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกา
สภาภกาชาดไทย กิจการของสภาภกาชาดไทย
ก็ยิ่งเจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ หน่วยงานที่มี
ผู้ใช้บริการมากที่สุดคือโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
เพราะโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นโรงพยาบาล
ที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย มีขีดความ
สามารถสูงในการตรวจรักษาผู้ป่วย ปีหนึ่งๆมี
ประชาชนเข้ามารับการรักษายาบาลที่โรง-
พยาบาลจุฬาลงกรณ์มากกว่าห้าแสนคน อีก
ทั้งเป็นสถานที่ฝึกงานของนิสิตคณะแพทยศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัยพยาบาล
ของสภาภกาชาดไทย และเจ้าหน้าที่เทคนิคต่าง ๆ
จึงเป็นหน่วยงานที่ต้องใช้งบประมาณของสภา
ภกาชาดไทยมากที่สุด เนื่องจากต้องให้บริการ
แก่ผู้ป่วยที่มีรายได้น้อยปีละหลายแสนคนมา
เป็นเวลาช้านานแล้ว

นอกจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์แล้ว
หน่วยงานต่างๆ ของสภาภกาชาดไทย ล้วนต้อง

มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทั้งสิ้น สภานายิกา
จึงได้มีพระราชดำริจัดงานกาชาดขึ้น เป็นงาน
ใหญ่ประจำปี มีการออกร้านของสภานายิกา
ร้านของหน่วยงานและสมาคมการกุศลที่มีจิต
ศรัทธามาช่วยเหลือ มีการแสดงต่างๆ หลาก
ประเภทให้ประชาชนชม และเก็บเงินค่าผ่าน
ประตูเข้างานกาชาด เพื่อเป็นรายได้ของสภา
ภกาชาดไทย สภานายิกาได้เสด็จพระราชดำเนิน
ไปในพิธีเปิดงานกาชาดและทรงเยี่ยมร้านของ
ผู้มีจิตศรัทธามาช่วยกาชาดอยู่เสมอ ทรง
ตระหนักดีถึงภาระอันหนักของสภาภกาชาด และ
ได้ทรงอุทิศพระองค์ช่วยเหลือกิจการทุกอย่าง
ของสภาภกาชาดโดยเต็มพระกำลัง ดังได้อัญเชิญ
พระราชดำรัส ในโอกาสที่พระราชทานเลี้ยง
อาหารค่ำแก่นิสิตนักศึกษาที่ช่วยเหลืองานกาชาด
ประจำปี พุทธศักราช ๒๕๐๗ ณ ศาลา
มหาภิรมย์ สวนจักรลดา เมื่อวันที่ ๔ มกราคม
พุทธศักราช ๒๕๐๘ มาเผยแพร่เพื่อแสดงให้เห็น
น้ำพระบาทพหุทัยห่วงใยในกิจการของ
สภาภกาชาดไทยและความรับผิดชอบในฐานะ
สภานายิกา ดังนี้

นิสิต และนักศึกษาทั้งหลาย

เมื่อเรามาอยู่พร้อมหน้ากันในวันนี้ ฉันขอถือโอกาสขอบใจทุกๆ คน
ที่ได้มีส่วนช่วยทวยหาได้บนเวทีให้แก่งานกาชาด เพราะที่นิสิตนักศึกษา
มีความตั้งใจช่วยเช่นนี้ ฉันคิดว่าคงเป็นเพราะทุกคนทราบดีว่า การหา
รายได้บนเวทีมิใช่เป็นของง่าย ต้องการความคิด เวลาเตรียมงาน ๆ และ

วิธีการก็ต้องเปลี่ยนให้แปลก ๆ ไป เพื่อไม่ให้คนดูเบื่อกันง่าย ขัยสำคัญต้องให้ดีพอที่จะจูงใจให้คนยินดีสละทรัพย์ซื้อบัตรเข้าชม

เมื่อปีที่แล้ว คณะกรรมการจัดการแสดงบนเวทีพากันวิตกมากกว่า จะไม่มีการแสดงดี ๆ สำหรับงานกาชาดปีนี้ เพราะทั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและฉันต้องมีภาระไปเยี่ยมเยียนต่างประเทศคาดว่าจะกลับมาก็คงช่วยอะไรไม่ทัน แต่การที่จะปล่อยให้รายได้บนเวทีขาดไป โดยมีแต่การเดินรายได้เดียว ซึ่งคนก็ไม่ค่อยมา ก็ไม่ได้เหมือนกัน เกร็ดของสภากาชาดบ่นอยู่ตลอดเวลาว่า เดียวนี้คนซื้อนาถาเพิ่มจำนวนขึ้นทุกที ล้วนนอนรอรับการรักษายู้งั้น เราจึงจำเป็นต้องหารายได้จากการแสดงบนเวที ซึ่งเป็นหัวใจของงานกาชาดให้มาก ๆ นิสิตนักศึกษาคงจะเห็นใจคณะกรรมการที่ต้องรับผิดชอบในเรื่องนี้ จึงพร้อมใจกันมาช่วยในการแสดงต่าง ๆ และการเดินธิดากาชาด ซึ่งนับว่าเป็นงานช่วยได้กันทั่วทั้ง โดยเฉพาะการเดินธิดากาชาดนั้น ไม่ใช่ของง่าย เพราะต้องเดินแสดงตัวให้คนดูชมนับเป็นพัน ๆ และฉันรู้ดีว่าทุกคนที่มาไม่ได้ทนงในความงามของตนเลย มีบางคนไม่เข้าใจเหตุผลนี้ นึกว่ากรรมการกาชาดสนับสนุนการประกวดความงามในวัยเรียน แต่อย่างไรก็ตาม ฉันรู้สึกพอใจที่นิสิตและนักศึกษาเข้าใจเหตุผลอันนี้ และฉันยังรู้สึกดีใจแทนประเทศชาติว่า เรามีนิสิตและนักศึกษาที่รู้จักการเป็นผู้ให้ และรู้จักเป็นผู้เสียสละ บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เพราะในโลกเราทุกวันนี้ ถ้าจะมีแต่ผู้ที่คอยรับแต่ฝ่ายเดียว ไม่มีผู้ที่จะคอยให้หรือผู้เสียสละเลย ในโลกก็คงไม่มีสันติสุข และมนุษยชาติก็คงไม่รอดมาจนทุกวันนี้

ในที่สุดนี้ ฉันขอขอบใจเธอทั้งหลายอีกครั้งหนึ่ง ที่มีน้ำใจอันประเสริฐ ช่วยเหลือกิจการของสภากาชาดไทย

พระราชภารกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในฐานะลูกาณาธิกา
กาชาดไทยมีเป็นอเนกประการ ในที่นี้จะยก
ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนมาแล้วถึงสองเรื่อง คือ

พระราชภารกิจเกี่ยวกับศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ
และการจัดตั้งศูนย์สภากาชาดไทยที่บ้านเขาล้าน
จังหวัดตราด

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย และทรงเยี่ยมผู้บริจาคโลหิต เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๒

ศูนย์บริการโลหิต แห่งชาติ

ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งของสภากาชาดไทยที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เต็มศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติเป็นแผนกหนึ่งของกองวิทยาศาสตร์ เรียกว่า แผนกบริการโลหิต ก่อตั้งขึ้นตามข้อเสนอของกาชาดสากลที่จะให้สภากาชาดของแต่ละประเทศจัดให้มีบริการโลหิตขึ้น โดยถือหลักปฏิบัติว่า

การบริจาคและการรับบริจาคจะไม่คิดมูลค่าใดๆ ทั้งสิ้น แผนกบริการโลหิตของสภากาชาดไทยเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ มีที่ทำการอยู่ที่ตึกรังสิตานุสรณ์ สภากาชาดไทย ต่อมา ได้รับงบประมาณจากรัฐบาลให้ก่อสร้างอาคารศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติจนแล้วเสร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดอาคารเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๒

เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเข็มที่ระลึกแก่ผู้บริจาคโลหิต ณ สมาภะชาติไทย

การบริการโลหิตเป็นกิจการที่คงอยู่และเจริญเติบโตได้ด้วยความคิดและความเสียสละของประชาชน เพราะผู้บริจาคโลหิตทุกคนมิได้รับผลตอบแทนใดๆ นอกจากกุศลผลบุญและความปลื้มใจที่ได้สละโลหิตเพื่อช่วยชีวิตเพื่อนมนุษย์ เหตุที่การบริการโลหิตของไทยเจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นเพราะพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโดยแท้ พระองค์ทรงพระกรุณาติดตามผลการดำเนินงานของการบริการโลหิตอย่าง

สม่ำเสมอ และเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเข็มที่ระลึกแก่ผู้บริจาคโลหิตครบตามที่สภาขาขาดกำหนดทุกครั้ง ได้พระราชทานพระราชดำรัสยกย่องสรรเสริญผู้บริจาคโลหิตและพระราชทานข้อคิดที่เป็นประโยชน์ต่างๆ ดังเช่น พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเข็มที่ระลึกแก่ผู้บริจาคโลหิต ประจำปี ๒๕๑๔ ครั้งที่ ๔ ณ สถานเสาวภา วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๔ ที่ขออัญเชิญมา ดังนี้

ข้าพเจ้ามีความยินดีมากที่ได้มาแจกเข็มที่ระลึกแก่ผู้บริจาคโลหิต เป็นครั้งที่ ๔ ของปี ๒๕๑๔ ในวันนี้

ข้าพเจ้าเห็นว่างานนี้เป็นงานสำคัญยิ่งของข้าพเจ้า เพราะเป็นโอกาสที่ข้าพเจ้าจะได้พบปะกับผู้มีเกียรติคุณทั้งหลาย ที่ได้ละเลือดช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ โดยหวังให้เขาพ้นทุกข์ พ้นจากอันตราย นับว่าท่านทั้งหลายเป็นผู้ที่สมควรแก่การยกย่องเป็นอย่างยิ่ง ถึงแม้ชีวิตส่วนตัวของท่านเองบางคนจะลำบาก จะต้องทำงานหนักเพื่อต่อสู้กับความยากจนก็ตาม

สมัยนี้ เป็นสมัยของสังคมก้าวหน้า ซึ่งมีความสำเร็จในการผลิตวัตถุข้าวของที่นำมาใช้มากมาย ล้วนแต่มีราคาสูง เงินจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับคนสมัยนี้ยิ่งกว่าสิ่งใด กล่าวคือ เงินกลายเป็นเกณฑ์ในความปรารถนาของคน ทั้งนี้ก็เป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ แต่นำเสียดายที่เป็นเหตุให้เกิดการเข้าใจผิดอย่างมากว่า เกียรติคือเงินและเงินคือเกียรติ คนบางคนและเด็ก ๆ ที่เกิดมาในบรรยากาศสมัยใหม่นี้ มักจะเข้าใจเสียว่า ผู้ที่มีเกียรติ คือผู้ที่มั่งคั่งด้วยทรัพย์สินสมบัติ เด็ก ๆ ที่พ่อแม่ยากจนไม่มีตึกใหญ่ ไม่มีรถยนต์ มักอับอายขายหน้า ไม่อยากติดต่อกับเพื่อนฝูง แท้ที่จริงแล้ว เกียรติกับเงินนั้นใช่อันหนึ่งอันเดียวกัน จะเอามารวมกันไม่ได้เลยเป็นอันขาด ผู้ที่เรารู้จักจะยกย่องว่า มีเกียรติสูงคือ ผู้ที่ไม่เสียชาติเกิด ผู้ไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ แต่ใช้เวลาในชีวิตของเขาทุกวินาทีที่สะสมคุณงามความดีขึ้น เช่นท่านทั้งหลายในที่นี้เป็นต้น...

ในสมัยก่อน การบริจาคโลหิตยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ผู้ป่วยที่ขาดโลหิตต้องเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก เมื่อกิจการของการบริการโลหิตเจริญขึ้น ก็สามารถส่งโลหิตไปช่วยเหลือผู้ป่วยตามโรงพยาบาลต่างๆ ได้ทั่วประเทศ บัดนี้ ผู้บริจาคโลหิตเข้าใจดีถึงประโยชน์ที่เพื่อนมนุษย์

จะได้รับจากโลหิตที่มีผู้บริจาคและความปลอดภัย ตลอดจนสุขภาพอนามัยที่ดีของผู้บริจาคโลหิต สถิติของผู้บริจาคโลหิตสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว หลายรายมีจิตศรัทธาบริจาคโลหิตหลายสิบครั้ง หรือบางรายเกินกว่าร้อยครั้ง ในเวลาที่มีอุบัติเหตุร้ายแรงเกิดขึ้น และมีความจำเป็น

ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย ซึ่งเป็นอาคารที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิด เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๒

ต้องใช้โลหิตอย่างรีบด่วน เพียงแต่ประกาศให้ประชาชนทราบไม่นานนัก ก็จะมีผู้ไปบริจาคโลหิตกันอย่างเนืองแน่น

นอกจากนี้ สถิติของผู้บริจาคโลหิตยังสูงมากเป็นพิเศษในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เนื่องจากระชาชนพากันไปบริจาคโลหิตถวายเป็นพระราชกุศล ทำให้ประเทศต่างๆ ที่มีการบริการโลหิตพากันพิศวงและแสดงความชื่นชมต่อประเทศไทย ที่ชนในชาติแสดงความจงรักภักดีด้วยวิธีสละโลหิตในกายของตน เป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดีอย่างสูงสุดในเวลาเดียวกัน ก็แสดงออกถึงความเป็นผู้มีใจเมตตากรุณาตามพื้นฐานแห่งอุปนิสัยอันงดงามของคนไทย

แต่ละปีมีผู้บริจาคโลหิตควมจำนวนครั้งตามที่สภากาชาดไทยกำหนดให้ได้รับพระราชทานเข็มที่ระลึกมากขึ้นทุกปี จนต้องมีการจัดงานพระราชทานเข็มที่ระลึกขึ้นปีละหลายครั้งต่อมาภายหลังสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ มีพระราชภารกิจในการช่วยเหลือประชาชนมากขึ้น จนมีอาจเสด็จพระราชดำเนินไปด้วยพระองค์เองได้ทุกครั้ง แต่ด้วยน้ำพระราชหฤทัยห่วงใยในกิจการของงานบริการโลหิต ประกอบกับมีพระราชประสงค์จะพระราชทานกำลังใจแก่ผู้บริจาคโลหิตทั้งปวง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปพระราชทานเข็มที่ระลึก และเหรียญกาชาดสมนาคุณชั้นที่ ๑ แก่ผู้บริจาคโลหิต และให้เลขาธิการสภา

กาชาดไทยเป็นผู้แทนพระมงคลมิ่งมิตรหรือยูกาชาด
สมนาคุณ ชั้นที่ ๒ และ ๓

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงยกย่องและให้เกียรติผู้บริจาคโลหิตอยู่เสมอ
ว่าเป็นผู้ช่วยเหลือประชาชน ดังพระราชดำรัส
ในงาน “จุลลาลยทิพย์ธารา” ซึ่งจัดขึ้นเพื่อเฉลิม

พระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี-
นาถ สถานายิกาอภิลภาภาชาดไทย เนื่องใน
วโรกาสที่เจริญพระชนมพรรษาครบ ๖๐ พรรษา
ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ในวันที่ ๙
พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ ดังนี้

ข้าพเจ้ามีความยินดีอย่างยิ่งที่ได้มาพบคณะผู้บริจาคโลหิตให้แก่
ศูนย์บริจาคโลหิตสถานกาชาดไทย ซึ่งข้าพเจ้านับว่าเป็นผู้ต่อชีวิตให้พี่น้อง
ชาวไทย ทั้งท่านยังได้ทำงานประสานกับงานของข้าพเจ้า คือ งานช่วยให้
พี่น้องชาวไทยอยู่ดีกินดีและมีสุขภาพอนามัยดีขึ้น

ในขณะที่โลกทุกวันนี้เต็มไปด้วยความวุ่นวายสับสน หลายประเทศ
เกิดแตกแยกความสามัคคีถึงกับมีสงครามกลางเมือง สงครามของเชื้อชาติ
สงครามของศาสนา ประชาชนออกมาชนฆ่ากันเอง ผู้ที่รอดชีวิตก็อยู่ต่อไป
ด้วยความคับแค้นหรือหวาดกลัว แต่ในแผ่นดินไทยนี้มีน้ำใจจากคนไทย
พลก่ถึงคนไทยด้วยกันไว้อย่างซุ่มซิ่นฉ่ำเย็น ทั้งนี้ สืบมาแต่เหตุสำคัญ
ประการหนึ่ง คือ พระมหากรุณาที่ศูนย์ของสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์
ของไทย ที่ทรงเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของศาสนาทุกศาสนา ข้าพเจ้าปลื้มใจที่
คนไทยบริจาคโลหิตกันมากจนเป็นที่สรรเสริญของชาวโลก เป็นเครื่องหมาย
แสดงว่า เราเป็นชนชาติที่มีความเมตตาสูงและมีความเจริญทางจิตใจสูง
เมื่ออยู่ท่ามกลางคนไทย เราเชื่อมั่นใจได้ว่า จะไม่มีใครล้มลงทุกข์ยาก
ถนนโดยไร้คนช่วยเหลืออย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่แปลกใจ
เลขที่เพื่อนบ้านใกล้เคียงของไทยจะพากันมาทักทายมาหาไทยเสมอใน
ยามเจ็บไข้ได้ทุกข์

ท่านผู้บริจาคโลหิตทุกท่านเป็นผู้บำเพ็ญกุศลอันสูงยิ่ง เพราะท่าน
ได้ช่วยต่อชีวิตท่านเป็นสิ่งที่รักและห่วงหาอาทรให้แก่มนุษย์ การบริจาค
โลหิตของท่านคือทานอันบริสุทธิ์ ด้วยท่านพร้อมที่จะให้โดยไม่คำนึงว่า
ผู้รับจะเป็นใคร และให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ นอกจากท่านจะเสียสละ

โลหิตในกายและเสียสละเวลาในการประกอบกิจการงานแล้ว หลายท่าน
ยังต้องอดสาหัสเดินทางไปยังหน่วยรับบริจาคโลหิตต่างๆ ด้วยความยาก
ลำบาก เพื่อจะได้บำเพ็ญทานอันบริสุทธิ์นี้ด้วยศรัทธาที่แรงกล้ายิ่ง

ข้าพเจ้าขอยกย่องและชมเชยผู้บริจาคโลหิตทุกท่าน และขอฝากให้
ช่วยกันถ่ายทอดให้มีตรสหายและผู้ใกล้ชิดได้รู้ถึงความปลื้มปิติสุขจากการ
บริจาคโลหิตเป็นทาน เพื่อบริจาคคนทั้งหลายให้เข้ามาอยู่ในกระแสบุญ
และเพื่อพี่น้องคนไทยด้วยกัน จะได้มีชีวิตอยู่อย่างปลอดภัยภัยไข้เจ็บขึ้นมาถึงขึ้น

ท้ายที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอตีติฐานฐานให้กุศลแห่งความดีของท่าน
ทั้งหลายจงส่งให้ทุกท่านมีความสุข ความเจริญ มีหลานามัยสมบูรณ์
และประสบความสำเร็จในสิ่งทีหวั่งจ้งทุกประการโดยทั่วกัน

ศูนย์สภากาชาดไทย บ้านเขาล้าน จังหวัดตราด

สภากาชาดไทยเป็นหน่วยงานเชื่อมโยงกับ
กาชาดสากล และหน้าที่หลักของกาชาดสากล
คือการบรรเทาทุกข์แก่มนุษยชาติ ทุกภาษา
ทุกศาสนา และทุกลัทธิการเมือง ไม่ว่าจะเป็น
ในยามสงครามหรือยามสงบ สมเด็จพระ-
นางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงดำรงตำแหน่ง
สมภานาธิกาสภากาชาดไทย จึงทรงรับภาระ
อันหนักเกี่ยวกับชาวกำพูชาอพยพเนื่องจากได้
เกิดศึกกลางเมืองในประเทศกำพูชา ประชาชน
ชาวกำพูชาได้รับความทุกข์ยากแสนสาหัส
จึงพากันอพยพหลบเข้ามาตามชายแดนของ

ประเทศไทยหลายจุดด้วยกัน ส่วนใหญ่จะเข้า
มาทางอำเภออรัญประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี*
ที่เข้ามาทางจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด
ก็มีบ้าง ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวเสด็จแปรพระราชฐานประทับแรม ณ
วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบ-
คีรีขันธ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม-
บรมราชกุมารี ในฐานะอุปนายิกาผู้อำนวยการ
สภากาชาดไทย ได้รับหนังสือรายงานจาก
เลขาธิการสภากาชาดไทยว่า ผู้ว่าราชการจังหวัด
ตราด (ขณะนั้นคือ นายปัญญา ฤกษ์อุไร) มี

* ปัจจุบันเป็นจังหวัดสระแก้ว

หนังสือไปร้องขอความช่วยเหลือจาก สภากาชาดไทย เนื่องจากมีชาวกัมพูชาอพยพ เข้าไปในพื้นที่ของจังหวัดตราดส่วนที่เรียกกันว่า เขาล้าน เป็นจำนวนมาก ประมาณ ๕ หมื่นคนเศษ ยังไม่มีหน่วยราชการใดๆ เข้าไปช่วยเหลือเลย อีกทั้งจังหวัดตราดเป็นจังหวัดเล็ก ผู้ว่าราชการจังหวัดไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาชาวกัมพูชาอพยพได้ ผู้อพยพมีความเป็นอยู่ที่อันตรายที่สุด ผิดสุขลักษณะ ด้วยประการทั้งปวงซึ่งอาจจะก่อให้เกิดโรคระบาดขึ้นได้ อุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดไทย จึงได้ทรงนำความขึ้นกราบทูลสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกา สภากาชาดไทย สภานายิกาจึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร สถานการณ์ด้วยพระองค์เอง เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒ และได้ทรง

ประจักษ์ถึงความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์แม้จะต่างชาติต่างระบอบกันมากก็ตาม โดยเฉพาะบรรดาแม่ลูกอ่อนต่างพากันเข้ามาขอพระราชทานความช่วยเหลือ กราบบังคมทูลว่าตนไม่มีเงินให้ลูกกิน เพราะแม่แต่น้ำก็ยังหายากในบริเวณนั้น ผู้อพยพอาศัยอยู่กันมาได้เดือนเศษอย่างไม่มีระเบียบ ถ่ายกันไว้ไม่เป็นที่ เป็นทาง ทำให้สกปรกไปทั่วบริเวณ กลิ่นอามตลบอบอวลไปหมด แผลงวันบดินตยมทั้ง เมื่อฝนตกลงมาถึงแม้ว่าจะมีบ่อขังน้ำเอาไว้ได้ น้ำก็เสียหมดด้วยสิ่งปฏิกูล สถานาอีกาจึงไม่สามารถที่จะนั่งนอนพระราชหฤทัยอยู่ได้ พระองค์มีพระ-ราชเลาณียให้ราชเลาณการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ นางพระกำนัล เจ้าหน้าที่บางคนจากกองราชเลาณการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และแพทย์กับพยาบาลจากกองบรรเทาทุกข์ สภากาชาดไทย พักอยู่ที่จังหวัดตราดนั้นต่อไป เพื่อสร้างที่พักอาศัย และสงเคราะห์ผู้อพยพเหล่านั้น ก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินกลับ ได้ทรงเลือกที่ที่ทรงเห็นว่าเหมาะสมให้สร้างศูนย์สภากาชาดไทยขึ้น

ราชเลาณการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถกับคณะได้ขอความร่วมมือจากผู้มีจิตศรัทธาสร้างศูนย์ขึ้น โดยใช้วัสดุที่หาได้ในบริเวณใกล้เคียง และใช้แรงงานของผู้อพยพ ทรงได้วั้แก่รจากวัสดุก่อสร้างที่จำเ็นจากพ่อค้าประชาชนที่มีจิตใจเห็นแก่มนุษยธรรม

สิ่งที่ขอบริจาคไม่ได้จะทรงใช้พระราชทรัพย์ ส่วนพระองค์ซื้อหาไปก่อน ซึ่งภายหลังเมื่อ สมเด็จพระนางเจ้าฯ ได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล และต่างประเทศแล้ว จึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายคืน

ขณะที่การก่อสร้างกำลังดำเนินไป สถานาธิกาได้มีพระราชเสาวนีย์ให้จัดส่งคณะผู้แทน พิเศษของสถานาธิกาไปปฏิบัติงานที่เขาถ่านผลิต เปลี่ยนเวรกันทุก ๆ ๑๐ วัน คณะผู้แทนพิเศษ ประกอบด้วยอาสาสมัครทั้งชายและหญิงที่เต็มใจ ออกไปปฏิบัติงานโดยไม่คำนึงถึงภัยที่อาจเกิด

ขึ้นได้ทุกเมื่อ ผู้ที่มีหน้าที่ว่าปฏิบัติงานได้เข้มแข็ง ก็จะได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าชุดในคราวต่อไป และผู้ที่ฟังได้มากก็คือพวกอาสาพยาบาลสนาม กับคณะแม่ที่จากสถาบันแม่ชีไทย ซึ่งได้ไป ปฏิบัติงานทุกงวด

ชาวกัมพูชาอพยพมีอาหารรับประทาน วันละ ๒ มื้อ และยังไม่มีการทำ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชดำริว่า ไม่ควรจะปล่อยให้ผู้อพยพเหล่านี้อยู่เฉยๆ เพราะ จะเป็นการเพาะความเกียจคร้าน มีพระราช-

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมชาวเขมรอพยพที่บ้านเขาถ่าน จังหวัดตราด เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

ทรงเลือกที่ที่ทรงเห็นว่าเหมาะสม และโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศูนย์สภากาชาดไทยที่บ้านเขาล้าน จังหวัดตราด

ประสงค์จะให้อยู่อย่างมีประโยชน์ และอีกประการหนึ่งอาจมีประเทศที่สามรับบุคคลเหล่านี้ไปเลี้ยงดู ควรให้มีวิชาความรู้ติดตัวบ้าง จะได้ไม่เป็นที่หนักใจหรือเป็นภาระแก่เจ้าของประเทศจนเกินไป จึงได้ทรงตั้งโรงฝึกอาชีพขึ้นสอนการทอผ้าฝ้าย ผ้าไหมมัดหมี่ การจักสาน การประดิษฐ์ดอกไม้ และการตัดเย็บ เป็นต้น ปัญหาสำคัญก็ต้องประมาณค่ากันอยู่ภายใน ศูนย์ซึ่งสภากาชาดไทยต้องรับภาระหนัก จึงมีพระราชดำริให้ชาวكمพูชาอพยพผลิตอาหารกันเองในศูนย์บ้าง ได้ทรงส่งพันธุ์ผักไปให้ปลูก

และส่งเสริมให้มีการเลี้ยงสัตว์บ้าง เช่น ไก่ แต่ก็ช่วยได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ศูนย์สภากาชาดแห่งนี้ได้ช่วยสกัดกั้นชาวكمพูชาอพยพซึ่งกำลังอดอยากหิวโหย ให้หยุดยั้งอยู่แค่ชายแดนไทย มิให้ล่องล่ำเข้ามาทำร้ายราษฎรไทย ผู้อพยพเหล่านี้มีจำนวนมาก และกระจัดกระจายอยู่ตลอดพรมแดน แม้ว่ารัฐบาลจะใช้กำลังตำรวจทหารป้องกันเพียงไร ผู้อพยพก็ยังเล็ดลอดเข้ามาได้ ผู้อพยพไม่ต้องการกลับไปสู่ดินแดนแห่งหนั้นนายนั้นอีก เมื่อศูนย์สภากาชาดไทยจัดที่อยู่ และอาหารให้

พอให้เขารอดตาย เขาก็ไม่จำเป็นต้องยกมา
แย่งชิงอาหารและที่อยู่อาศัยจากคนไทย ศูนย์
สหประชาชาติไทยบ้านเขาล้านจึงมีส่วนช่วยปกป้อง
ราษฎรไทยตามชายแดนด้วย

ในคราวที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม-
ราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระ-
เนตรความเป็นอยู่ของชาวกัมพูชายพยพที่บ้าน
เขาล้านนั้น ได้ทรงบันทึกไว้เป็นความทรงจำ
ตอนหนึ่งว่า

...ฉันยังจำได้ดี...เดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒ ขณะนั้น
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประทับแรมที่หัวหิน ผู้ว่าราชการ
จังหวัดตราดแจ้งมาว่า มีเขมรลี้ภัยหลังไหลเข้ามาในเขตไทยบริเวณ
เขาล้าน อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด ผ่านเข้ามาทางแนวเทือกเขา
บรรทัดจำนวนกว่าสองแสนคน อยู่ในสภาพทุกข์ทรมานแสนสาหัส มี
เด็กเจ็บหนักเนื่องจากขาดอาหาร จำนวนคนมีมากเกินความสามารถ
ของทางจังหวัดที่จะรับผิดชอบช่วยเหลือได้ ฉันเป็นสภานายิกาของ
กาชาดจึงบินไปดูด้วยตนเอง พบว่าบริเวณเขาล้านไปจนถึงดงเขาทะเล
แผ่นชนิดไปด้วยชาวเขมรลี้ภัย ไม่น่าเชื่อว่าพื้นที่ใหญ่ ๆ เช่นนี้ ลมทะเล
พัดอยู่ตลอดเวลา กลิ่นอูจจาระและปัสสาวะจะคลุ้งตลบไปหมดถึงเพียงนี้
ภาพชาวเขมรบ้านแตกเมืองล่มที่เห็นอยู่ต่อหน้านั้น เป็นภาพที่จะประทับ
อยู่ในความทรงจำของฉันไม่มีวันลืมเลือน พวกเขานอนอยู่บนพื้นดินและๆ
ท่ามกลางแดดร้อนเปรี้ยง แต่ละก้าวที่ฉันเดินตรวจตราดูสภาพผู้ลี้ภัย
ยังต้องคอยระมัดระวังมิให้เหยียบไปบนคนที่นั่ง นอนระเกะระกะ และ
เสียบอาหารที่เขานวดติดตัวมาด้วย คือ ปลาตัวเล็ก ๆ ที่วางผึ่งแดด
อยู่คละไปกับกองมูลจากระ ตลอดจนได้ใส่ข่าวสารที่เขาแบกสะพายมา
พื้นดินบางที่จะเป็นบ่อ เวลาฝนตก น้ำจะขังอยู่เป็นแอ่ง... นั่นแหละคือ
น้ำที่เขาดื่มกิน สภาพของผู้คนที่สุดแสนจะน่าเวทนาเหล่านี้ เป็นภาพที่
ฉันไม่เคยเห็นมาก่อน ซึ่งฉันอยากให้ผู้ที่อยู่สุขสบายตามเมืองใหญ่ ๆ ได้
เห็นสภาพของคนที่สิ้นชาติสิ้นแผ่นดินเช่นนี้เหลือเกิน...

เหตุการณ์เดียวกันนี้ สมเด็จพระเทพ-
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อุปนายิกา
ผู้อำนวยการสภากาชาดไทย ได้ทรงพระราช-
นิพนธ์ถึงความประทับใจพระราชนิพนธ์พระราโชวาทที่พระ-
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้อ่าน
ในหนังสือ สมเด็จพระแม่กับการศึกษา เรื่อง
“สภากาชาด” ดังนี้

...สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระ-
ราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในการประชุมกรรมการ พระราชทาน
ประกาศนียบัตรพยาบาล พระราชทานเข็มสมนาคุณผู้บริจาคโลหิต
งานเหล่านี้ข้าพเจ้าเคยเห็นทรงพระราชนิพนธ์พระราโชวาทที่พระ-
ราชทานด้วยพระองค์เอง ทรงถือว่าการสละโลหิตในกายของตนเป็น
การเสียสละอย่างสูง และเสด็จพระราชดำเนินงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ
สภากาชาด ทรงพาพระราชอาคันตุกะเยือนสภากาชาด เคยทรงเล่า
เกี่ยวกับการส่งพวกเวียดนามกลับคืนประเทศหลังสงครามครั้งที่ ๒

ที่กล่าวมาเป็นพระราชกิจในยามที่กิจการดำเนินไปอย่างปกติ
เมื่อมีปัญหาที่ต้องทรงแก้ เท่าที่จำได้ครั้งหนึ่งเมื่อข้าพเจ้ายังเล็ก ๆ เคย
มีการประท้วงนัดหยุดงาน สาเหตุและการเจรจาแก้ไขปัญหาคงเป็น
อย่างไรบ้างข้าพเจ้าไม่ทบทวน จำได้แต่ว่ามีพระราชเสาวนีย์ให้ข้าราชการ
ในวังไปช่วยกันทำงาน จะได้ไม่เกิดความเดือดร้อนแก่คนใช้ที่ไม่ได้รู้เรื่อง
รู้ราวอะไรด้วย จนเหตุการณ์ยุติไปด้วยดี

ตอนที่ข้าพเจ้าเรียนจบปริญญาตรีใหม่ ๆ...โปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้า
ไปดำรงตำแหน่งอุปนายกผู้อำนวยการ มีเรื่องที่สำคัญมากเกิดขึ้น เป็น
ประสบการณ์ในชีวิตที่ยิ่งใหญ่มากที่สุดของข้าพเจ้าทีเดียว

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ฝ่ายเขมรแดงได้ชัยชนะในประเทศเขมร
ประชาชนเขมรมากมายหนีความตายเข้ามาในเมืองไทยหลายแห่ง
ด้วยกัน ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๒๒ เขมรฝ่ายเขมรสัมรินได้ชัยชนะ มีการ
อพยพกันครั้งใหญ่อีกครั้ง วันหนึ่ง ผู้ว่าราชการจังหวัดตราดได้มีหนังสือ
เข้ามาที่สภาภาชาดว่า มีเขมรเข้ามาเป็นจำนวนมาก ทุกคนอยู่ในสภาพ
อดอยากจนตาย ค่อย ๆ ตายกันไปบ้างก็มี อยู่กันอย่างแออัดยัดเยียด
และสกปรก ทางจังหวัดก็พยายามช่วยเหลืออย่างที่สุดแล้ว แต่ขีดความ
สามารถ งบประมาณ บุคลากร มีจำกัด ขณะนั้น ไม่มีหน่วยงานใน
ประเทศและต่างประเทศมาช่วยเหลือเลย ข้าพเจ้าเอาหนังสือนั้นถวาย
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ขณะนั้น เป็นวันศุกร์ เสด็จกลับที่หัวหิน ท่าน
ว่าจะรีบเสด็จฯ ไปทอดพระเนตร เพื่อพระราชทานความช่วยเหลือ พอดี
วันเสาร์ข้าพเจ้าเดินทางที่กรุงเทพฯ ก็เห็นหนังสืองานเขาไม่ทันแล้ว จึง
ตามเสด็จฯ ไม่ได้ ในวันเสาร์ขณะที่อยู่กรุงเทพฯ ตกลงป่วยแล้ว
ข้าพเจ้าได้รับข่าววิทยุจากตราดว่าสภาพที่นั่นร้ายแรงจริง ๆ สมเด็จพระ
เสด็จฯ กลับหัวหินแต่ถึงท่านผู้บัญชาการเหล่าทัพและคณะผู้บัญชาการให้รีบช่วย
แต่มีสิ่งที่ต้องการให้ข้าพเจ้าจัดการส่งไปโดยด่วน ได้แก่ เกลือ (ไอโอดีน)
นมผง ข้าวสาร เสื้อผ้า ผ้าพลาสติก เครื่องปั่นไฟ ข้าพเจ้าดำเนินการทันที
โดยการโทรศัพท์ไปหาศาสตราจารย์นายแพทย์กรมโทรที่บ้าน ท่านว่า
เกลืออยู่ที่ตำรวจให้ข้าพเจ้าหารถไปขนมา จะไปเปิดโกดังให้ นมผง
ข้าวสาร ต้องพึ่งโกดังที่โครงการส่วนพระองค์ เสื้อผ้า เครื่องปั่นไฟ หา
ได้ในโกดังของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พลาลติกต้องให้คนไปซื้อที่ร้าน ขอให้เขามา
ก็หายาก ได้แต่แวนแบบขึ้น เลยต้องขังน้ำหนักของที่เขาไป ระหว่างนี้
ต้องให้คนขับรถไปอนเลี้ยงกัน บรรทุกของเสร็จค่อยปลุกขึ้นมา ภาชนะ
เสร็จก็ร่วมสองยาม และเพิ่งรู้ว่าคนที่เราส่งเอา ๆ ให้ขนข้าวขนของนั้น

ไม่ใช่ชาวไทว่ง กลายเป็นเจ้าแก้งร้านพลาลดิกที่เอาของมาลงเอง ขอโทษ
เขา เขาก็ว่าไม่เป็นไร คับขันก็ช่วย ๆ กัน

คืนนั้น ข้าพเจ้ากลับหัวพันก็เกือบตีสาม สมเด็จพระที่นั่งทรงรถอยู่
ทรงเล่าเหตุการณ์ และว่าพว่งนี้ต้องสั่งเรื่องการสร้างที่อยู่เป็นค่ายให้
เรียบร้อยยกว่านี้ ต้องชุดเป็นที่หลบภัยสำหรับเป็นที่ทำการของแพทย์
เพราะว่าที่นั้นอยู่ติดชายแดนมาก มีกระสุนปืนยิงเข้ามาเป็นครั้งคราว

การสั่งการทุกอย่างเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก ข้าพเจ้าและผู้อื่นที่
ร่วมมือกัน ต้องทำบันทึกพระราชเสาวนีย์และดำเนินการอย่างเร่งด่วน
เริ่มด้วยต้องทำธงกาชาดใหญ่ ๆ สมเด็จพระที่นั่งสั่งว่าต้องให้เห็นแต่ไกลว่า
เขตของกาชาดจะได้ปลอดภัยขึ้น วันนั้นวันอาทิตย์ติดต่อกันก็ยาก จะส่ง
ของให้พันก็ต้องรับหา เช่น ธง ข้าพเจ้าให้คนไปซื้อผ้าขาว ผ้าแดง ในตลาด
ไม่รู้จะให้ใครเก็บ ก็ต้องถ้ำจักรยานไปหาครูโรงเรียนไกลกังวลที่คุ้นเคยกัน
บ้านอยู่หน้าวัง เขาก็ตัดเส้น แล้วเป็นลูกไม้สอดให้เขาด้วัก ติดต่อกันใคร ๆ
ทางกรุงเทพฯ ก็พากันอาทเพราะเป็นวันหยุดก็ได้แต่ดูเทวมนกขจรเสนา-
ธิการกาชาดคนเดียว

เรื่องต่อ ๆ ไปยาวมากแต่จะเล่าสั้น ๆ พอเป็นสังเขป เพราะทาง
สภากาชาดได้ค้นคว้าเรื่องราวจากเอกสาร สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง
เอาไว้ เพื่อทำพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติที่ศูนย์สภากาชาดเขาล้านแล้ว

สมเด็จพระที่นั่งบริเวณนั้นเป็นศูนย์สภากาชาดเขาล้าน จัดการ
เรื่องการซื้อที่ดิน หาบุคลากรที่จะดูแลศูนย์ ส่วนมากก็เป็นข้าราชการ
ในวังและบรรดาข้าราชการบริพารที่ตั้งใจทำงานสนองพระเดชพระคุณ ได้
ประสานงานกับหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน เช่น กรมชลประทาน
ช่วยในการก่อสร้างอาคาร สร้างฝายเพื่อนำน้ำมาใช้ นาวาโทโยธิน ทหาร
มหาดเล็กดูแลความเรียบร้อย หน่วยงานโคเออร์คือองค์การคาทอลิก
เพื่อช่วยผู้ประสบภัยก็ช่วยมาก ทรงหาคนจัดที่มีอาสาสมัครไปดูแล
(ต้องจัดการบริหารเพื่อความเรียบร้อย) ทางจังหวัดก็ช่วย กองบรรเทา-
ทุกข์สภากาชาดจัดหน่วยแพทย์ สมเด็จพระที่นั่งเสด็จฯ ไปทรงค้างแรมที่ศูนย์

หลายหน ตอนนั้นน่ากลัวมาก มีคนตายเยอะ พี่ชายเล่าว่าไปเดินลาดตระเวนยังเจอศพในหนองน้ำ ที่ล้าบนตึกอันโขนบายทางราชการเวลานั้นเป็นนโยบายผลักดัน คนจำนวนมากไม่พอใจว่าทำไมจึงต้องช่วยเขมรซึ่งเป็นต่างชาติที่เพิ่งเข้ามาทำการทหารในหมู่บ้านไทย สมเด็จพระเจ้าต้องทรงอธิบายเองกับทางรัฐบาลถึงแนวพระราชดำริของพระองค์ท่านว่า เวาคนไทยมีนิสัยที่ลึบทอดมาแต่บรรพบุรุษในเรื่องความเมตตาการุณา ช่วยเหลือผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยาก ตรงตามคำสอนในพระบรมพุทธานุสา ซึ่งมาพร้อมกันอุดมการณ์ของกาชาดที่ต้องช่วยเหลือผู้ประสบเคราะห์กรรมโดยไม่เลือกชาติ ศาสนา หรือแนวคิดทางการเมือง ข้าพเจ้าไม่ได้ไปช่วยท่านที่เขาล้า แต่รับสั่งให้ไปช่วยที่ย่าเกอสระแก้ว” จังหวัดปราจีนบุรี และก็ต้องอธิบายให้คนเข้าใจด้วย คนในพื้นที่เข้าใจง่ายกว่าคนที่ไม่ได้เห็นเหตุการณ์ ข้าพเจ้าได้ยินจากเพื่อนที่เป็นทหารอยู่ชายแดนแล้วว่าได้เห็นผู้ที่ถูกผลักดันกลับถูกฆ่าตายอย่างทารุณ เขาเองเป็นทหาร (ไม่ใช่ชาตกร) ยังทนไม่ได้ ชาวบ้านที่ชายแดนเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า เมื่อพวกเขาจะกลัวเขมรก็อดรู้สึกสงสารไม่ได้ เพราะอยู่ในสภาพอดอยากไม่มีแผ่นดินอยู่ ตัวเขาเองยากจนก็มีประเทศชาติ

ยังมีรายละเอียดที่เป็นพระราชเสาวนีย์เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กกำพร้า การสอนหนังสือ ให้เรียนทั้งภาษาไทย ภาษาเขมร ภาษาอังกฤษ วิชาชีพ ศิลปอาชีพ เพื่อให้เขมรเหล่านี้สามารถดำเนินชีวิตได้ภายหลัง ให้แม่ชีช่วยดูแลเด็กฯ และช่วยสอนทางพุทธศาสนา เป็นต้น...”^๒

^๑ ปัจจุบันคืออำเภอเมืองฯ จังหวัดสระแก้ว

^๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, “เรื่องลกาชาด,” สมเด็จพระนางเจ้ากับการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : บวิทย์มณีนทรี พรินตติ้งกรุ๊ป จำกัด) หน้า ๑๒๘ - ๑๓๒.

ทรงควบคุมการชนมด้วยพระองค์เอง เพื่อแจกจ่ายแก่เด็กชาวเขมรที่บ้านเขาล้าน

ศูนย์สภากาชาดไทยบ้านเขาล้านได้ดำเนินงานจนเป็นที่รู้จักทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้มีผู้แทนจากหลายประเทศเดินทางมาเยี่ยมชมกิจการ มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายเงินและสิ่งของเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ ต่อมา เมื่อสถานการณ์คลี่คลาย ชาวกัมพูชาที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอพยพกลับและแยกย้ายไปตั้งภูมิลำเนาในต่างประเทศ ศูนย์สภากาชาดไทยบ้านเขาล้านจึงปิดลงเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔

ในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อุปนายิกาผู้อำนวยการสภากาชาดไทย มีพระราชดำริให้สภากาชาดไทยรวบรวมข้อมูลและรายละเอียดต่าง ๆ จัดสร้างพิพิธภัณฑ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถขึ้น ณ ศูนย์สภากาชาดไทย บ้านเขาล้าน เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อ

สภาพความเป็นอยู่ของราษฎรชาวเขมรอพยพที่บ้านเขาล้าน

ชาวไทยชายแดนและผู้ลี้ภัย และเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้คนไทยรู้จักสามัคคีกันในชาติ

ภายในอาคารพิพิธภัณฑ์จัดแสดงประวัติความเป็นมา และสภาพความเป็นอยู่ภายในค่ายผู้อพยพ ตลอดจนงานกิจกรรมให้ความช่วยเหลือของสภากาชาดไทย ชำนาญการทุกหน่วยงาน และประชาชนชาวไทยในครั้งนั้น บนหลังคาอาคารพิพิธภัณฑ์มีแก้วรูปพระมิตสองแสงสว่างคล้ายประกาศนียบัตรในยามค่ำคืน เปรียบเสมือนแสงแห่งพระเมตตาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถ ที่ส่องทางให้ผู้ลี้ภัยได้รอดชีวิต สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานนามอาคารนี้ว่า “ศาลาราชการุณย์” และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดศาลาราชการุณย์ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗ นับเป็นเวลา ๑๕ ปีเต็ม หลังจากวันแรกที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมผู้ลี้ภัยชาวกัมพูชา

พระราชภารกิจด้านคนไข้ ในพระบรมราชานุเคราะห์

ทุกครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร พระองค์ได้ทรงพบราษฎรผู้ป่วยไข้ด้วยโรคภัยไข้เจ็บนานา มารอรับเสด็จอยู่เช่นเดียวกับราษฎรอื่นๆทั้งหลาย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะเสด็จเข้าไปทรงซักถามอาการด้วยความห่วงใย และมักปรากฏว่าราษฎรเหล่านี้มีฐานะยากจน ประกอบกับขาดความรู้ความสามารถที่จะชวนขวายให้ตนเองได้รับการรักษาที่ถูกต้อง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงมีพระราชเสาวนีย์ให้

แพทย์ที่ตามเสด็จไปในขบวนตรวจดูอาการของราษฎรที่เจ็บป่วยเหล่านี้ พระองค์จะทรงซักถามประวัติของผู้ป่วย ทรงรับฟังการวินิจฉัยจากแพทย์อย่างสนพระราชหฤทัย ทรงบันทึกทั้งประวัติ และรายละเอียดของคนไข้ลงในสมุดบันทึกด้วยพระองค์เอง หากคนไข้รายใดมิได้เจ็บป่วยด้วยโรคภัยแรง แพทย์ก็จะจ่ายยาให้และให้คำแนะนำในการดูแลรักษาตนเองต่อไป รายใดป่วยหนักหรือแพทย์ยังไม่สามารถวินิจฉัยโรคได้ในขณะนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็จะพระราชทานหนังสือ

รับรองให้คนไข้เหล่านั้นไปรับการตรวจรักษาที่โรงพยาบาลในท้องถิ่น หรือถ้าเป็นโรคร้ายแรง ก็จะไปรักษาที่โรงพยาบาลในกรุงเทพมหานคร โดยทรงรับเป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ พระราชทานค่ารักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วยทุกราย ที่ทรงพบ นอกจากคนไข้จะได้รับหนังสือรับรองแล้ว ยังได้รับเงินพระราชทานเป็นค่าเดินทางไปโรงพยาบาลด้วย พระองค์จะทรงพิจารณาว่าคนไข้สามารถเดินทางไปโรงพยาบาลได้เองหรือไม่ หากทรงคะเนว่าคนไข้ไปเองไม่ได้ ก็ทรงมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่รับผิดชอบพื้นที่นั้นนำคนไข้ส่งโรงพยาบาล โดยพระราชทานเงินค่าเดินทางและค่าอาหารของทั้งคนไข้และผู้นำส่งให้แก่เจ้าหน้าที่ด้วย เพื่อมิให้เกิดการรบกวนงบประมาณของทางท้องถิ่น

นอกจากคนไข้ที่ทรงรับไว้ระหวางเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรแล้ว ก็ยังมีคนไข้อีกเป็นจำนวนมากที่ไม่มีโอกาสไปรับเสด็จคนไข้เหล่านี้ได้พากันเขียนจดหมายขอพระราชทานความช่วยเหลือมายังพระองค์ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของฝ่ายคนไข้ กองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ จะเป็นผู้ดำเนินการจัดให้ได้รับการรักษาตามความเหมาะสมต่อไป

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระเมตตาต่อราษฎรที่เจ็บป่วยมาก กล่าวได้ว่าหากผู้ใดได้เข้ามาเป็นคนไข้ในพระบรม-

ราชานุเคราะห์แล้ว จะได้รับการดูแลเป็นอย่างดีตลอดไปจนถึงครอบครัวของผู้ป่วยเอง เช่น หากผู้ป่วยป่วยเป็นโรคติดต่อยุ่ พระองค์จะมีพระราชเสาวนีย์ให้นำสมาชิกทุกคนในครอบครัวมาตรวจ ผู้ป่วยรายใดเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวก็จะทรงห่วงใยถึงครอบครัวของเขาว่าจะดำรงชีพอยู่ได้อย่างไร ในเมื่อผู้หาเลี้ยงครอบครัวเจ็บป่วยไปเช่นนี้ พระองค์จะพระราชทานความช่วยเหลือเป็นเงินเลี้ยงชีพ เป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาแก่บุตร หรือพระราชทานอาชีพที่เหมาะสมแก่ครอบครัวเหล่านั้นตามสมควรแก่กรณี

คนไข้ที่ต้องรับการรักษาในโรงพยาบาล โดยเฉพาะโรงพยาบาลในจังหวัดที่มีพระตำหนักตั้งอยู่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการบริพารไปเยี่ยมคนไข้เป็นประจำ แล้วจดบันทึกรายงานผลการของคนไข้มาถวายอย่างสม่ำเสมอ จัดของใช้ที่จำเป็นไปเยี่ยมคนไข้ คอยปลอบโยนและให้กำลังใจคนไข้ พระองค์มีพระราชเสาวนีย์ว่า “ให้ปฏิบัติต่อคนไข้เสมือนเป็นญาติ” ทั้งนี้เพราะคนไข้อยู่ในภาวะที่จิตใจอ่อนแอ เนื่องจากความเจ็บป่วยทางกายหรือทางใจ ยิ่งคนไข้ที่ต้องเดินทางไปรับการรักษาในกรุงเทพมหานคร ก็ยิ่งต้องเอาใจใส่ในสภาพจิตใจของคนไข้เหล่านี้มากขึ้น เพราะการที่ต้องจากครอบครัวไปอยู่ในโรงพยาบาล และการที่คนไข้บางรายพูดได้แต่ภาษาถิ่น ทำให้เขาขาดกำลังใจในการรักษา

ตัว หากมีผู้ไปเยี่ยมเขาเหล่านั้นโดยสม่ำเสมอ คนไข้ก็จะเกิดความอบอุ่นใจ ยินดีปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ ซึ่งช่วยให้การรักษาได้ผลเต็มที่

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงสอนให้เห็นความสำคัญของการดูแล

เอาใจใส่จิตใจของคนไข้ ดังพระราโชวาทที่ พระราชทานในพิธีเปิดการประชุมพยาบาลแห่งชาติ ครั้งที่ ๕ และการฉลองปีสตรีสากล ระหว่างประเทศ ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ ตอนหนึ่งว่า

...การให้ความเมตตาปรานี ความปรารถนาดีต่าง ๆ อันเป็นความรู้สึกทางจิตใจหรือเป็นนามธรรมนั้น ย่อมเหนือกว่าการให้ยูกยา ข้าวปลาอาหารและสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นวัตถุอันเป็นรูปธรรมมากมายนัก ดังนั้น ในการรักษาพยาบาลผู้ป่วยเจ็บ จึงต้องถือเอาความเมตตากรุณา และความห่วงใย ความปรารถนาที่จะให้เขามีชีวิตอยู่รอด ให้หายป่วยให้ได้กลับมีความสุขนั้น เป็นสิ่งสำคัญ การให้ยูกยา ข้าว น้ำ แม้เป็นปัจจัยสำคัญมาก ก็ยังเป็นรองกว่า เพราะอยู่ที่วิธีให้ คนไข้ นั้น แม้ได้อาหารได้ยา แต่ถ้าขาดความรักความเห็นใจของผู้ดูแลรักษา ก็อาจหมดกำลังใจ หมดกำลังใจในชีวิตได้ง่ายที่สุด ซิอนนี้มีตัวอย่างมาแล้วมาก เช่น เมื่อไม่นานมานี้ มีคนไข้รายหนึ่งได้รับบาดเจ็บจากการจู่โจมของผู้ก่อการร้าย อาการสาหัสมาก เข้าชั้นยंत्रรายถึงชีวิต เมื่อถูกบาดเจ็บใหม่ ๆ เข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลท้องถิ่นทุรกันดาร ได้รับความเมตตาเอาใจใส่ดูแลคือได้รับการรักษาทางจิตใจอย่างดีมากทำให้รอดชีวิตได้ยกย่องมหัศจรรย์ และบัดนี้เข้าใจว่าพ้นอันตรายแล้ว ท่านทั้งหลายจึงควรคิดถึงทาง “ให้” ทางจิตใจเป็นสำคัญ พร้อมทั้งระลึกว่าการป่วยอยู่ในโรงพยาบาลมักมีลักษณะที่มีอุปกรณ์ยูกยาเพียงเล็กน้อย แต่มีผู้รักษาพยาบาลที่มีน้ำใจอันสมบูรณ์ บางทีจะดีกว่าที่จะอยู่ในโรงพยาบาลอันโอโดงทันสมัยแต่แห้งแล้งน้ำใจ...

การดูแลและติดตามผลการรักษาคนไข้ เป็นสิ่งหนึ่งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงให้ความสำคัญมาก เจ้าหน้าที่ของฝ่ายคนไข้ กองราชเลขาธุการในพระองค์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ จะต้องดำเนินการให้คนไข้ได้กลับมารับการรักษาต่อตามแพทย์นัดทุกราย ไม่ว่าคนไข้เหล่านั้นจะมีภูมิลำเนาอยู่ในส่วนใดของประเทศ นอกจากนั้น เจ้าหน้าที่จะต้องเขียนจดหมายไปสอบถามอาการของคนไข้ทุกรายที่ได้รับการบันทึกชื่อที่อยู่ไว้ ในปีหนึ่งๆจะต้องเขียนจดหมายนับเป็นพันๆฉบับไปยังคนไข้ และจดหมายที่ได้รับตอบกลับมานั้นมักจะมีคำร้องขอความช่วยเหลือต่าง ๆ มาด้วยเสมอ ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะโปรดเกล้าฯ ให้พิจารณาช่วยเหลือตามสมควรทุกนาย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงมีความจำดีเลิศเกี่ยวกับคนไข้ที่พระองค์ทรงพบ ทรงจดจำรายละเอียดเกี่ยวกับคนไข้แต่ละรายได้อย่างแม่นยำน่าพิศวง ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรแต่ละวันนั้น เจ้าหน้าที่ผู้ตามเสด็จจะต้องบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับราษฎรและเจ้าหน้าที่ที่พระองค์ทรงพบ สภาพพื้นที่ที่เสด็จพระราชดำเนินไป ตลอดจนพระราชเสาวนีย์เรื่องต่างๆไว้ให้ครบถ้วน รายงานนี้จะต้องส่งขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย พระองค์จะทอดพระเนตรรายงานนี้อย่างถี่ถ้วน ทรงบันทึกพระราชเสาวนีย์เพิ่มเติมด้วยพระองค์เอง และหากมีเรื่องใดที่จะต้องทรงติดตามเป็นพิเศษ เช่น เรื่องของคนไข้ที่ทรงห่วงใย ก็จะไปรดเกล้าฯ ให้คัดลอกใส่สมุดพิเศษถวาย และทรงสนทน

ถามอยู่เสมอ เพื่อให้คนไข้ได้รับการรักษา
อย่างดีที่สุด

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงรู้จักแพทย์ผู้เชี่ยวชาญโรคสาขาต่าง ๆ เป็น
จำนวนมาก ทรงจำได้ดีว่าแพทย์แต่ละคน
เชี่ยวชาญการรักษาโรคใด ในเวลาที่ทรงพบ
คนไข้นั้น หลายครั้งทรงเจาะจงตัวว่าจะให้
คนไข้นั้นได้พบแพทย์ผู้ใด นอกจากจะทรง
รู้จักแพทย์แล้ว พระองค์ยังทรงทราบขีดความ
สามารถในการให้บริการคนไข้ของแต่ละ
โรงพยาบาลในจังหวัดที่มีพระตำหนักตั้งอยู่เป็น
อย่างดี ในกรณีที่พระตำหนักตั้งอยู่ในจังหวัดที่
ไม่ใคร่เจริญ โรงพยาบาลประจำจังหวัดย่อม
จะมีอุปกรณ์การรักษาน้อย และแพทย์ก็มีน้อย
เมื่อพระองค์ทรงส่งคนไข้เข้ารับการรักษามาร
โรงพยาบาลใดมาก พระองค์จะทรงพิจารณา
ว่าโรงพยาบาลนั้นยังขาดแคลนอุปกรณ์สำคัญ ๆ
ทางการแพทย์ชนิดใด จะทรงจัดซื้อพระราชทาน
และยังพระราชทานเงินทุนสนับสนุนแก่โรง
พยาบาลเหล่านั้นด้วย ส่วนโรงพยาบาลที่มี
แพทย์ไม่เพียงพอกับจำนวนคนไข้ที่เพิ่มขึ้น
ระหว่างการเสด็จแปรพระราชฐานแต่ละคราว
พระองค์จะทรงจัดให้คณะแพทย์ที่ตามเสด็จไป
ปฏิบัติงานที่โรงพยาบาลนั้น ๆ ซึ่งมีแพทย์ที่ทราบ
ในพระมหากษัตริย์คุณ อาสาไปปฏิบัติงานเป็น
จำนวนมาก

พระราชภารกิจด้านการสงเคราะห์ราษฎร

ยากจนที่ป่วยไข้เหล่านี้ ได้รับการสนับสนุนเป็น
อย่างดีจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ตำรวจตระเวน
ชายแดนช่วยนำคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์
จากพื้นที่รับผิดชอบทุกเขตทั่วประเทศ ส่งไป
รับการรักษาพยาบาลตามโรงพยาบาลต่าง ๆ ที่
ได้รับแจ้งจากกองราชเลขาธุการในพระองค์
สมเด็จพระบรมราชินีนาถ การรถไฟแห่งประเทศไทยมอบใบเบิกทางให้คนไข้ใน
พระบรมราชานุเคราะห์และญาติผู้ติดตามอีก
หนึ่งคนโดยสารรถไฟได้โดยไม่ต้องชำระค่า
โดยสาร โรงพยาบาลหลายแห่งงดเว้นไม่
เก็บค่ารักษาพยาบาลคนไข้ในพระบรมราชา-
นุเคราะห์ บางโรงพยาบาลก็เรียกเก็บเฉพาะค่าอุปกรณ์
หรือค่ายาพิเศษที่โรงพยาบาลต้องจัดซื้อเพิ่มเติม
ทั้งนี้ เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลในการช่วยเหลือ
ราษฎรผู้ยากไร้ นับเป็นความร่วมมือที่ยัง
ประโยชน์สูงยิ่งแก่งานพระราชกุศลด้านนี้ ทั้ง
แสดงให้เห็นด้วยว่าหน่วยงานต่าง ๆ ตระหนัก
ดีถึงพระวาทะภะณหนักและซาบซึ้งในพระ-
มหากษัตริย์คุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทย

สถิติคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ที่ได้
ทวีขึ้นเป็นลำดับ ดังจะยกตัวอย่างสมเด็จพระ
ที่ได้รับพระราชทานหนังสือรับรองเป็นคนไข้ใน
พระบรมราชานุเคราะห์ ให้เข้ารับการรักษ
พยาบาลในโรงพยาบาลต่าง ๆ ระหว่างพุทธ-
ศักราช ๒๔๖๒-๒๕๓๕ มาแสดง ดังนี้

โรงพยาบาลในกรุงเทพมหานคร

จำนวน ๔,๕๒๑ ราย

โรงพยาบาลในภาคกลาง

จำนวน ๒,๖๖๙ ราย

โรงพยาบาลในภาคเหนือ

จำนวน ๗,๓๒๒ ราย

โรงพยาบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จำนวน ๒๕,๓๙๑ ราย

โรงพยาบาลในภาคใต้

จำนวน ๒๒,๕๔๘ ราย

จะเห็นได้ว่าสถิติเหล่านี้มีความแตกต่างกันมาก ขึ้นอยู่กับระยะเวลาเสด็จแปรพระราชฐานเยี่ยมราษฎรในแต่ละภูมิภาค ประกอบกับชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในภาคนั้นๆ เป็นสำคัญ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีราษฎรยากจนที่เจ็บไข้ได้ป่วยมากที่สุดเนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือแห้งแล้งทุรกันดารมากกว่าภาคอื่น ภาคใต้มีสถิติรองลงมา ทั้งที่ภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร แต่เนื่องจากมักเกิดอุทกภัยและवादภัยแทบทุกปี ทำให้ราษฎรป่วยไข้มาก ภาคเหนือ มีคนไข้ปานกลางเพราะไม่มีใครมีปัญหาภัยธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นฝนแล้งหรือน้ำท่วม ภาคกลาง มีคนไข้หนักที่สุดเพราะดินและน้ำอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งอยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร ทำให้ราษฎรนิยมเดินทางเข้าไปรับการรักษาในกรุงเทพมหานครโดยตรง ส่วนคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ที่ส่ง

เข้ากรุงเทพมหานครนั้น นอกจากเป็นคนไข้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดปริมณฑลแล้ว ส่วนมากเป็นคนไข้ที่โรงพยาบาลในจังหวัดต่างๆ ขอส่งตัวไปรักษาต่อที่โรงพยาบาลใหญ่ ในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากขาดแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะโรค หรือขาดแคลนอุปกรณ์ในการบำบัดรักษา มีไข้ว่าผู้ใดมีความประสงค์จะขอเข้ารับรักษาในกรุงเทพมหานคร ก็จะสามารถเดินทางมาได้ หากแต่จะต้องผ่านขั้นตอนการตรวจและมีหนังสือส่งตัวจากโรงพยาบาลในภูมิลำเนาเสียก่อน

ในเวลาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชเสาวนีย์ให้จัดขนมเตรียมไว้ในขบวนเสด็จสำหรับพระราชทานแก่นักเรียนตามโรงเรียนในจุดที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมด้วย หรือพระราชทานแก่เด็กที่ติดตามผู้ปกครองมารอรับเสด็จ ขนมเหล่านี้โปรดให้ทำจากถั่วเหลืองและสาหร่ายทะเลเพียเพิ่มโปรตีนและไอโอดีนแก่เด็กในชนบทห่างไกลที่มักขาดสารอาหาร หากพระองค์ทรงสังเกตเห็นเด็กที่มีสุขภาพไม่สมบูรณ์ ก็จะโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์ในขบวนเสด็จตรวจรักษาด่วนเช่นกัน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงปฏิบัติพระองค์เสมือนเป็น “แม่” ซึ่งจะไม่มีการรังเกียจลูก ไม่ว่าลูกจะเจ็บป่วยด้วยโรค

ร้ายแรงหรือโรคติดต่อใดๆ เช่น คนไข้บางราย
ที่แพทย์สันนิษฐานว่าเป็นโรคเรื้อนมาเผ่าทูล
ละของอุลัพระบาทรับเลด็จ ก็ทรงพระกรุณา
พระราชทานพระหัตถ์ให้จับด้วยพระเมตตา
เปี่ยมล้น เนื่องจากมีพระราชประสงค์ให้ประชาชน
ทราบว่โรคเรื้อนมิใช่โรคที่ติดต่อได้ง่ายดายและ
รวดเร็วดังที่ประชาชนทั่วไปมักหวั่นเกรง ใน
ทำนองเดียวกัน ราษฎรที่เจ็บไข้ด้วยโรคร้าย-
แรงหรือพิการต่าง ๆ ก็มุ่งมาหาพระองค์เป็น

ที่พึ่ง ด้วยความมั่นใจว่า พระองค์จะไม่ทรง-
รังเกียจในความเจ็บป่วยหรือความพิการของตน
คนไข้เหล่านี้หลายต่อหลายรายไม่เคยบอกเล่า
อาการเจ็บป่วยหรือความประสงค์ของตนให้
ผู้ใดทราบเลย แต่ต่อเบื้องพระพักตร์สมเด็จพระ-
นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถแล้ว คนไข้
จะเล่ารายละเอียดหมายราวกับว่าพระองค์ทรง
เป็น “แม่” ที่แท้จริงของเขานั้น

โครงการแพทย์ และ สาธารณสุขต่าง ๆ ตาม พระราชดำริ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไป ทรงเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศมาตลอดเวลากว่าสี่สิบปี จึงได้ทรงประจักษ์อย่างถ่องแท้ถึงชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรทั่วทุกท้องถิ่นว่ามีทุกข์และสุขเพียงใด พระองค์ทรงซักถามรายละเอียดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของราษฎร

ด้วยความสนพระราชหฤทัย เช่น จำนวนสมาชิกในครอบครัว การศึกษา อาชีพและรายได้ บางครั้งเสด็จขึ้นบนบ้านเรือนของราษฎรเพื่อทอดพระเนตรชีวิตความเป็นอยู่อย่างใกล้ชิด ทรงพิจารณาว่าอาหารที่ราษฎรรับประทาน และสภาพความเป็นอยู่ถูกสุขอนามัยหรือไม่ สมาชิกในครอบครัวนั้น ๆ มีสุขภาพอย่างไร ข้อมูลเหล่านี้พระองค์ทรงบันทึกไว้ และทรงนำมาประกอบพระราชดำริในการช่วยเหลือราษฎรอยู่เนืองๆ

การที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินไป ทรงเยี่ยมราษฎรอยู่เป็นนิจ ทำให้ทรงสามารถพระราชทานพระวาทะแนะแนะแก่ราษฎร ผู้ป่วยไข้หรือราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดารที่ไม่ใคร่มีความรู้ความเข้าใจด้านสุขภาพอนามัย อย่างถูกต้องตรงตามสภาพการ โดยทั่วไปแล้วกล่าวได้ว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้พระราชทานทั้งแพทย์ ข้าราชการโรค ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับการสาธารณสุขมูลฐาน และการปฐมพยาบาลแก่ราษฎร ซึ่งอาจจำแนกพระวาทะแนะด้านสาธารณสุขแก่ราษฎรได้หลายโครงการ ดังนี้

โครงการแพทย์หลวง

แพทย์หลวงมีหน้าที่ประจำในการรักษาข้าราชการบริพารทั้งในพระบรมมหาราชวังและสวนจิตรลดา ในโอกาสเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระราชฐานต่างจังหวัดเพื่อทรงเยี่ยมราษฎร แพทย์หลวงจะจัดเจ้าหน้าที่และเวชภัณฑ์ไปรักษาพยาบาลผู้ที่โดยเสด็จ รวมทั้งคณะเจ้าหน้าที่ผู้มาถวายการอารักขา

พุทธศักราช ๒๕๑๐ ขณะที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ วังไกลกังวล หัวหิน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดคณะแพทย์หลวงออกไปทำ

การตรวจรักษาราษฎรในท้องถิ่นกันดาร เขตจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีหน่วยแพทย์ของทางการเข้าไปถึง

ต่อมา เมื่อมีพระราชฐานอยู่ทุกภูมิภาค แพทย์หลวงจึงเปิดให้บริการตรวจรักษาแก่ราษฎรในละแวกใกล้เคียงพระราชฐานทุกแห่ง รวมทั้งโดยเสด็จไปให้แก่วัฒนาแก่ราษฎรผู้มาเฝ้าฯ รับเสด็จด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากแพทย์หลวงมีบุคลากรจำกัด ภายหลังจึงมีแพทย์อาสาสมัครมาช่วยเหลือราษฎรเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดโครงการแพทย์ตามพระราชดำริขึ้นอีกมาก

โครงการหน่วยแพทย์ พระราชทาน

โครงการหน่วยแพทย์พระราชทานเป็นโครงการที่โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๒ โดยหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี^๑ ได้กราบบังคมทูลว่า สมควรจัดให้มีแพทย์ออกไปตรวจรักษาราษฎรภาคเหนือที่อยู่ในเขตผู้ก่อการร้ายคุกคาม ซึ่งเรียกว่า พื้นที่สีแดงหรือพื้นที่สีชมพู จึงเริ่มโครงการ “หน่วยแพทย์พระราชทาน” ขึ้น

มีนายแพทย์ดน้อย สนิทวงศ์ ณ อยุธยา^๒ เป็นแพทย์คนแรกที่ออกปฏิบัติหน้าที่ เริ่มที่จังหวัดเชียงราย ซึ่งแม้ประเทศทูรกันดารและอันตราย ต้องเดินทางโดยเฮลิคอปเตอร์

ในระยะ ๒-๓ ปีแรก หน่วยแพทย์พระ-ราชทานปฏิบัติงานอยู่เฉพาะในเขตภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย น่าน แม่ฮ่องสอน

^๑เป็นผู้รับสนองพระราโชดำริก่อตั้งและดำเนินงานโครงการหลวง

^๒แพทย์จากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ซึ่งต่อมาเป็นแพทย์ประจำพระองค์

เป็นต้น ซึ่งเป็นการปฏิบัติงานชนิดไปถึงที่อยู่ของผู้ป่วย ต่อมา หน่วยแพทย์พระราชทานได้รับความร่วมมือจากแพทย์ในโรงพยาบาลของจังหวัดนั้น ๆ ยาสายออกมาร่วมปฏิบัติงานด้วย

ขณะนี้หน่วยแพทย์พระราชทาน ได้ขยายงานออกไปอย่างกว้างขวาง มีการตั้งหน่วยปฏิบัติงานหน้าพระราชฐานแทบทุกแห่งเพื่อตรวจรักษาราษฎรในภาคเข้า เมื่อเสร็จภารกิจนี้แล้ว หน่วยแพทย์พระราชทานจะจัดแพทย์สาขาต่าง ๆ ติดตามไปในขบวนเสด็จเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นห่างไกลเพื่อตรวจรักษาราษฎรที่มารับเสด็จ ส่วนใหญ่จะเดินทางโดยรถคันต์ บางครั้งคณะแพทย์ต้องเดินทางโดยเสลี่ยงพลเตอร์ เนื่องจากภูมิประเทศทุรกันดาร และจุดที่เสด็จพระราชดำเนินไปนั้นอยู่ห่างไกลจากพระตำหนักที่ประทับมาก

ในกรณีที่ทรงทราบล่วงหน้าว่ามีราษฎรมารับเสด็จเป็นจำนวนมาก และเป็นเขตที่ราษฎรส่วนใหญ่ยากจน การคมนาคมไม่สะดวก จะโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์พระราชทานส่วนหนึ่งเดินทางล่วงหน้าไปก่อน เพื่อคณะแพทย์จะได้มีเวลาตรวจและรักษาคนไข้ได้เพียงพอ ในบางกรณี แพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่ตามไปในขบวนเสด็จเหล่านี้จะต้องตามไปทำการผ่าตัดคนไข้ที่ทรงพบในโรงพยาบาลประจำจังหวัดอันเป็นที่ตั้งของพระตำหนักในภาคต่าง ๆ ด้วย

แพทย์พระราชทานนี้ เป็นแพทย์จาก

โรงพยาบาลต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ซึ่งยาสายออกมาร่วมปฏิบัติงานและมีจำนวนเพิ่มขึ้นตามลำดับ ราษฎรรู้จักหน่วยแพทย์พระราชทานดี เพราะจังหวัดได้ประกาศชักชวนทางวิทยุกระจายเสียงในท้องถิ่นให้ราษฎรมารับการรักษาจากหน่วยแพทย์พระราชทาน จำนวนผู้ป่วยจึงทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว มีผู้ป่วยแทบทุกจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงพระราชฐานมาขอรับการรักษา

สถิติผู้ป่วยปัจจุบันเฉลี่ยระหว่างวันละ ๕๐๐ รายขึ้นไป และมีอยู่หลายครั้งที่ตรวจรักษาผู้ป่วยเกินกว่า ๑,๐๐๐ ราย ผู้ป่วยที่แพทย์เห็นสมควรจะได้รับการตรวจโดยละเอียดหรือรับการรักษาในโรงพยาบาล จะได้เข้าโรงพยาบาลตามที่แพทย์สั่ง และได้รับพระราชทานพระมหากุรณาเป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ทุกราย

โครงการทันตกรรมพระราชทาน

พุทธศักราช ๒๕๑๒ ศาสตราจารย์ พันโทลี สิริสิงห์ ทันตแพทย์ประจำพระองค์ ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เมื่อเกษียณอายุราชการแล้ว จะขออุทิศตนบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคมตามแต่จะทรงเห็นสมควร จึงมีพระราชดำริให้ออกไปช่วยรักษาพยาบาลเด็กนักเรียนและประชาชนผู้อยู่ห่างไกล ทันตแพทย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ให้สร้างรถหน่วยทันตกรรมเคลื่อนที่ ๑ คัน เรียกว่า “หน่วยทันตกรรมพระราชทาน” หน่วยทันตกรรมพระราชทานเริ่มออกปฏิบัติงานครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๓ ที่

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ระยะแรกประกอบด้วยทันตแพทย์ ๒ คน คนขับรถ ๑ คน และมีเจ้าหน้าที่ผดุงครรภ์ กับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในท้องถิ่นเป็นผู้ช่วย หน่วยทันตกรรมพระราชทานจะเคลื่อนที่ไปในจังหวัดต่าง ๆ จัดจุดบริการตามสถานที่สาธารณะในหมู่บ้าน เช่น วัด หรือโรงเรียน ปฏิบัติงานปีละประมาณ ๔ เดือน และหยุดพัก ๔ เดือนในช่วงฤดูฝน

ระยะต่อมา มีประชาชนมารับบริการมากขึ้น ทันตแพทย์อาสาสมัครจึงเพิ่มขึ้นเป็น ๕-๖ คน ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๕๒๑ โครงการทันตกรรมพระราชทานหยุดชะงักลงชั่วคราวเนื่องจากศาสตราจารย์ พันโทลี สิริสิงห์ ผู้อำนวยการโครงการถึงแก่อนิจกรรม ต่อมา ศาสตราจารย์ ทันตแพทย์ ท่านผู้หญิงเพ็ชรา เตชะกัมพุช ได้เป็นผู้นำโครงการทันตกรรมพระราชทานออกปฏิบัติงานต่อในจังหวัดที่ผู้ว่าราชการจังหวัดทำหนังสือกราบบังคมทูลมา ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๒๒ จนถึงปัจจุบัน หน่วยทันตกรรมพระราชทานนี้ได้ออกปฏิบัติงานทันตกรรมทุกวันจันทร์ที่มูลนิธิสิรินธร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กับออกปฏิบัติงานในต่างจังหวัดปีละ ๒ ครั้ง ครั้งละ ๑ สัปดาห์ ในช่วงปิดภาคการศึกษา จัดเป็นหน่วยทันตกรรมหน่วยใหญ่ โดยมีทันตแพทย์ผู้เป็นอาจารย์ในคณะทันตแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นอาสาสมัคร

นอกปฏิบัติงานคราวละกว่า ๒๐ คน นอกจากนั้นกรมการขนส่งทหารบกยังร่วมมือจัดรถโดยสารมาให้ใช้เป็นรถยนต์กรรมเคลื่อนที่เป็นพิเศษ แต่อุปกรณ์และเวชภัณฑ์ต่าง ๆ ยังคงใช้จ่ายจากเงินส่วนพระองค์เช่นเดิม จุดปฏิบัติงานเป็นจุดที่ทันตแพทย์ประจำจังหวัดต่างๆพิจารณาแล้วเห็นว่า ทางจังหวัดไม่สามารถให้บริการได้ทั่วถึง ซึ่งทางจังหวัดจะประกาศให้ประชาชนทราบล่วงหน้าว่าหน่วยทันตกรรมพระราชทานจะมาปฏิบัติงาน ณ ที่ใด ประชาชนจะพากันมาขอรับบริการอย่างเนืองแน่นทุกวัน บางวันถึงกว่า ๒ พันราย

ส่วนทันตกรรมพระราชทานซึ่งปฏิบัติงานในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระราชฐานในภูมิภาคต่าง ๆ นั้น เป็นหน่วยงานของกรมแพทย์ทหารบก เริ่มปฏิบัติงานเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๗ ในระยะที่พลโท นายแพทย์อัศวิน เทพาคำ ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมแพทย์ทหารบก วัตถุประสงค์แรกเริ่มนั้น กรมแพทย์ทหารบกได้จัดทันตแพทย์และรถทันตกรรมเคลื่อนที่มายาวๆ เพื่อความสะดวกในการรักษาพระทนต์ ณ พระราชฐานต่างจังหวัด แต่ในเวลาที่ไม่ได้ทรงใช้สอย โปรดเกล้าฯ ให้บริการประชาชนได้ จึงได้มีทันตแพทย์

อาสาสมัครจากโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้ามาปฏิบัติงาน เรียกชื่อหน่วยงานตามลักษณะและสถานที่ของการปฏิบัติงานว่า “ทันตแพทย์ตามเสด็จ” และ “ทันตแพทย์หน้าวัง”

“ทันตแพทย์ตามเสด็จ” มีผู้รับผิดชอบคือ พันเอก (พิเศษ) ทวีศักดิ์ ทวีศรี หัวหน้ากองทันตแพทย์ กรมแพทย์ทหารบก ซึ่งจะตามเสด็จไปปฏิบัติงานในท้องถิ่นทุรกันดารต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นการถอนฟัน ทันตแพทย์ตามเสด็จมีชุดถอนฟันบรรจุในกระเป๋าเครื่องมียพร้อมทั้งหม้อ (ใช้หม้อข้าวธรรมดา) และเตาแก๊สขนาดเล็ก เป็นชุดเคลื่อนที่ใช้ในการดัดเครื่องมือฆ่าเชื้อโรค หากคนไข้มีปัญหาโรคฟันที่จำเป็นต้องรับการรักษามากกว่าการถอนฟัน ทันตแพทย์ตามเสด็จจะส่งคนไข้ไปรักษาในโรงพยาบาลต่อไป

“ทันตแพทย์หน้าวัง” เป็นทันตแพทย์ที่ตามเสด็จมาในขณะเสด็จแปรพระราชฐานเช่นเดียวกัน แต่จะปฏิบัติงานทันตกรรมบริเวณหน้าพระตำหนักที่ประทับทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ตลอดระยะเวลาแปรพระราชฐาน ผู้ปฏิบัติงานคือ ทันตแพทย์อาสาสมัครจากโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ซึ่งตามปกติจะมีทันตแพทย์ ๒ คน กับผู้ช่วยและเจ้าหน้าที่อีก ๕ คน มีผู้มาขอรับบริการโดยเฉลี่ยวันละ ๑๐๐-๒๐๐ ราย

โครงการแพทย์พิเศษตามพระราชประสงค์

เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร ที่นิคมพัฒนามากได้ จังหวัดนราธิวาส ได้ทรงทราบว่าราษฎรในนิคมส่วน

ใหญ่มีสุขภาพไม่ดี การเดินทางไปโรงพยาบาลก็ไม่สะดวก และมีสถานบริการทางสุขภาพอยู่แห่งเดียว คือ สถานีอนามัยกิ่งอำเภอสุคีริน^๑ จึงมีพระราชกระแสแก่กับศาลตราจารย์นายแพทย์อุดม ไปชะกฤษณะ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขให้ดำเนินการช่วยเหลือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขได้จัดแพทย์หมื่นเวียนเข้าไปบริการตรวจรักษาประชาชนเป็นประจำที่สถานีอนามัยกิ่งอำเภอสุคีริน โดยมีแพทย์อาสาสมัครจากจังหวัดใกล้เคียงเข้าไปบริการแบบหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ที่สถานีอนามัยดังกล่าว

ต่อมาสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนราธิวาส ได้รับงบประมาณสร้างสถานบริการสาธารณสุขเพิ่มขึ้นไปถึงกิ่งอำเภอสุคีริน^๒ มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขไปปฏิบัติงานและพักอยู่ในท้องที่เป็นประจำ จังหวัดจึงได้เกณฑ์หน่วยบริการแพทย์เคลื่อนที่ออกมาปฏิบัติงานที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด แต่ยังมีแพทย์และเจ้าหน้าที่หมื่นเวียนไปปฏิบัติงานสัปดาห์ละ ๒ วัน คือแพทย์จากโรงพยาบาลนราธิวาส ออกปฏิบัติงานในวันอังคารที่สถานีอนามัยสุคีริน และแพทย์จากโรงพยาบาลสุโขทัยออกปฏิบัติงานในวันศุกร์ที่สถานีอนามัยบ้านไอบาโจ

^๑ยกฐานะเป็นโรงพยาบาลสุคีริน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๒

^๒ยกฐานะเป็นอำเภอสุคีริน เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๒

โครงการคัลยแพทย์ อาสา

เนื่องจากแพทย์ผู้อาสาสมัครออกไปปฏิบัติงานตรวจและรักษาคนไข้ที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนราธิวาสแรกๆ เป็นแพทย์อาวุโสที่มีความรู้และประสบการณ์ทางด้านศัลยกรรมเป็นพิเศษ จึงได้รับการขอร้องให้ไปช่วยปฏิบัติงานด้านศัลยกรรมที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดนราธิวาสด้วย หลังจากก่อตั้งวิทยาลัยคัลยแพทย์ขึ้นเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘ แล้ว ในขณะนั้นมีปัญหาการสู้รบกับผู้ก่อการร้ายแถบชายแดน เช่น จังหวัดนราธิวาส สงขลา กลุ่มคัลยแพทย์ผู้มีประสบการณ์เหล่านี้จึงร่วมมือกัน จัดตั้ง “โครงการคัลยแพทย์อาสา” ขึ้น เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๐ เพื่อเข้าไป

ช่วยเหลือแพทย์ในท้องถิ่น และได้เริ่มจัดคัลยแพทย์อาสาของวิทยาลัยไปช่วยปฏิบัติงาน ณ โรงพยาบาลประจำจังหวัดสงขลาเป็นแห่งแรก ในช่วงที่เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร เมื่อเดือนพฤศจิกายนและธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑ ซึ่งได้ปฏิบัติงานในช่วงเสด็จแปรพระราชฐานสิบเนื่องมาจนปัจจุบัน ต่อมา ยังได้ขยายงานออกไปตามภูมิภาคต่างๆ ซึ่งหากมีกรณีเร่งด่วนหรือมีเหตุขัดข้อง ก็อาจจัดให้คัลยแพทย์อาสาซึ่งปฏิบัติงานอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นผู้ปฏิบัติงาน เพื่อความสะดวกและคล่องตัว

หลังจากก่อตั้งวิทยาลัยคัลยแพทย์แล้ว ๔ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับวิทยาลัยคัลยแพทย์ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ราชวิทยาลัยคัลยแพทย์แห่งประเทศไทย” ตั้งแต่นั้นมา

โครงการแพทย์หู คอ จมูก

ในบรรดาคนไข้ที่มาขอรับพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์นั้น มีจำนวนมากที่เป็นโรคหูน้ำหนวกและโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดคณะแพทย์ หู คอ จมูก ขึ้นในพุทธศักราช ๒๕๒๒ เพื่อรักษาคนไข้เหล่านั้น โดยอาศัยแพทย์อาสาสมัครจากโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า โรงพยาบาลรามธิบดี โรงพยาบาล

ราชวิถี โรงพยาบาลประจำจังหวัดนครราชสีมา และโรงพยาบาลประจำจังหวัดนครพนม^{*} ผลัดกันมาปฏิบัติงานคณะละ ๒ สัปดาห์ โดยประจำอยู่ที่โรงพยาบาลจังหวัด เริ่มที่จังหวัดนราธิวาส ต่อมา ขยายไปปฏิบัติงานในจังหวัดสงขลา และโรงพยาบาลค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่ เฉพาะการผ่าตัด หู คอ จมูกที่ไม่จำเป็นต้องนอนพักในโรงพยาบาลนานนัก แต่ถ้าเป็นการผ่าตัดใหญ่ เช่น มะเร็งของกล่องเสียง แพทย์ต้องส่งคนไข้ไปรักษาที่โรงพยาบาลในกรุงเทพมหานคร ซึ่งคนไข้ทั้งหมดจะได้อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์

^{*}เฉพาะปีพุทธศักราช ๒๕๒๒

โครงการหมอบูบ้าน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงทราบจากการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรอย่างใกล้ชิดว่า ราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดารขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยและอาหารกลางวัน จึงเจ็บไข้ได้ป่วยง่าย เด็ก ๆ มักเป็นโรคขาดสารอาหาร ทั้งที่มีอาหารอันมีคุณค่าและหาได้ง่ายอยู่ใกล้ตัว เช่น นม марดา กล้วยน้ำว้า และข้าวซ้อมมือ เป็นต้น เมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเยี่ยมราษฎรนั้น จะมีแพทย์ตามเสด็จมาด้วยเสมอ แพทย์เหล่านี้จะรักษา ให้ยา และให้คำแนะนำแก่ชาวบ้านเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพตนเอง แต่เมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินกลับไปแล้ว ชาวบ้านก็ใช้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างเดิม ไม่นิยมไปพบหน่วยงานสาธารณสุขของรัฐ เพราะระยะทางไกลหรือการคมนาคมไม่สะดวก เมื่อทรงประจักษ์ถึงปัญหานี้ จึงทรงพระราชดำริให้จัดตั้ง “โครงการหมอบูบ้าน” ขึ้น โดยมีพระราชประสงค์ให้ชาวบ้านช่วยเหลือชาวบ้านด้วยกันเอง กล่าวคือ ทรงคัดเลือกชาวบ้านในหมู่บ้านที่พอมีความรู้ อย่างน้อยที่สุดให้อ่านออกเขียนได้และสมัครใจจะช่วยเหลือเพื่อนบ้านไปรับการอบรมหลักสูตรหมอบูบ้าน ซึ่งประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับโรคต่าง ๆ ความรู้เกี่ยวกับการใช้ยา โภชนาการ อนามัยของแม่

และเด็ก การส่งเสริมสุขภาพและการปฐมพยาบาล เป็นต้น แล้วให้กลับมาเป็นผู้แนะนำเพื่อนบ้านให้มีความรู้ความเข้าใจทางด้านสุขภาพอนามัย ตลอดจนให้การช่วยเหลือเบื้องต้นตามที่ได้รับการอบรม

โครงการหมอบูบ้านเริ่มจัดการอบรมเป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๔ ที่โรงพยาบาลค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่ มีแพทย์พระราชทานผลัดเปลี่ยนกันมาให้ความรู้เกี่ยวกับโรคและการปฐมพยาบาล และเจ้าหน้าที่จากสภามหาชาติไทยเป็นผู้อบรมด้านเคหะพยาบาล ต่อมาในพุทธศักราช ๒๕๒๕ ทรงมอบหมายให้พลโท นายแพทย์อัศวิน เกษาคำ เจ้ากรมแพทย์ทหารบกในขณะนั้น เป็นผู้ดูแลโครงการหมอบูบ้าน ให้จัดหลักสูตรการอบรมโดยเน้นเรื่องอนามัยของแม่และเด็ก อาหาร พื้นบ้านที่มีคุณค่า การให้ยาสามัญประจำบ้าน และการปฐมพยาบาล ทรงคัดเลือกหมอบูบ้านรุ่นแรกได้ ๓๖ คน จากชาวบ้านในโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และโครงการศิลปาชีพ ขณะเดียวกัน มีเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลประสานรวมใจได้รับมอบหมายให้จ่ายยาพระราชทานแก่เพื่อนบ้านอยู่แล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับการอบรมในโครงการหมอบูบ้านด้วย การเข้ารับการฝึกอบรมนั้นจะมีที่พัก อาหาร และเบี้ยเลี้ยงพระราชทานแก่หมอบูบ้านทุกคน เมื่อผ่านการอบรมแล้ว

จะได้รับกระเป๋าบรจุษาและเวชภัณฑ์พระราชทานกลับไปตั้งหมู่บ้านของตน เพื่อปฏิบัติหน้าที่ หมอหมู่บ้านไม่มีเงินเดือน แต่เมื่อเสด็จแปรพระราชฐานมาในปีต่อไป จะไปตักแลกให้เรียกหมอหมู่บ้านรุ่นเก่ามาอบรมเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานพร้อมกับอบรมหมอหมู่บ้านรุ่นใหม่ ในโอกาสนี้ จะพระราชทานรางวัลประจำปีแก่หมอหมู่บ้านด้วย

โครงการหมอหมู่บ้านเปิดการอบรมที่โรงพยาบาลในจังหวัดที่เสด็จแปรพระราชฐานเป็นส่วนใหญ่ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ อบรมที่โรงพยาบาลค่ายกาวิละ จังหวัดสกลนคร อบรมที่โรงพยาบาลสกลนคร จังหวัดนราธิวาส อบรมที่วิทยาลัยพยาบาลนราธิวาส บุคลากรผู้อบรมมาจากเจ้าหน้าที่หลายฝ่าย เช่น แพทย์ อธิการพยาบาล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัด เมื่อเสร็จการอบรมแล้วหมอหมู่บ้านต้องไปทำความรู้จักกับหน่วยงานสาธารณสุขในท้องถิ่น เช่น สำนักงานสาธารณสุขตำบล และสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ เรียนรู้ขีดความสามารถของหน่วยงานเหล่านี้ว่าให้ความช่วยเหลือด้านการรักษาพยาบาลแก่ชาวบ้านได้มากน้อยเพียงไร เพื่อความสะดวกในการส่งคนไข้มาปรึกษาต่อ

เมื่อยาพระราชทานหมดลง หมอหมู่บ้านจะเบิกยาไปที่สวนจิตรลดาและจะได้รับยาสนับสนุนจากโรงพยาบาลท้องถิ่นต่างๆด้วย นอกจากนี้ กองทัพบกยังมอบหมายให้โรงพยาบาลของ

ค่ายทหารหลายแห่ง เช่น โรงพยาบาลค่ายกาวิละ โรงพยาบาลค่ายธนรัชต์ จ่ายยาสนับสนุนแก่หมอหมู่บ้านด้วย ทุก ๒-๓ เดือนจะมีทหารเสนารักษ์ผู้ทำหน้าที่ที่เลี้ยงของหมอหมู่บ้านนำยาพระราชทานไปมอบให้เพิ่มเติม พร้อมทั้งประเมินผลการปฏิบัติงานและให้คำแนะนำ

หมอหมู่บ้านที่สำเร็จการอบรมแล้วสามารถรักษาพยาบาลเบื้องต้น ช่วยในการทำคลอดรวมทั้งทำคลอดรายปกติ ป้องกันมิให้ทารกแรกเกิดตาบอดจากการติดเชื้อ ปฐมพยาบาลคนไข้ที่ได้รับอุบัติเหตุเล็กน้อย รู้จักอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและวิธีใช้ อาหารเสริมในท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์ ป้องกันและควบคุมโรคติดต่อที่พบบ่อยในท้องถิ่น ให้ยาสามัญประจำบ้านเพื่อการรักษา (แต่ไม่ได้รับอนุญาตให้ฉีดยา) เป็นผู้รับและจัดส่งคนไข้ไปรักษาต่อ ณ สถานพยาบาลอันควร และสามารถเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐานให้แก่ชุมชนของตนได้

พุทธศักราช ๒๕๓๗ มีหมอหมู่บ้านที่ผ่านการอบรมแล้วประมาณ ๑๗๐ คน อยู่ใน ๑๖ จังหวัด กับหมอหมู่บ้านในหมู่บ้านจุฬารัตน์พัฒนาทุกแห่งที่จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี และจังหวัดนราธิวาส อีกประมาณ ๕๐ คนเศษ รวมเป็นหมอหมู่บ้านทั่วประเทศทั้งสิ้นมากกว่า ๒๐๐ คน

โครงการแซนขาเทียม พระราชทานเคลื่อนที่

โครงการแซนขาเทียมพระราชทานเคลื่อนที่เกิดขึ้นเนื่องจากที่บ้านพักคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์มีคนไข้มาพักเต็มตลอดทั้งปี ส่วนใหญ่เป็นคนไข้ที่เป็นโรคเรื้อรังแรง ต้องเข้ารับการรักษาด่วน และผู้ป่วยด้วยโรคที่ต้องการแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางซึ่งในภูมิภาคนั้น ๆ ไม่มี ทำให้คนไข้บางส่วนหนึ่งซึ่งเป็นคนไข้แขนขาพิการ ต้องรอการเรียกตัวจากกองราชเลขาการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถเป็นเวลานานมาก เพราะขั้นตอนในการทำแซนขาเทียมนั้นต้องใช้เวลานาน เช่นการจัดทำอวัยวะเทียมให้พอดีกับขนาดของคนไข้และการฝึกใช้อวัยวะเทียมจนกว่าคนไข้จะชำนาญ อีกประการหนึ่ง คนไข้ที่ขอพระราชทานแซนขาเทียมส่วนใหญ่จะเป็นคนไข้นอกซึ่งไม่ต้องนอนพักรักษาตัวในโรงพยาบาล เมื่อเรียกตัวมารักษาก็ต้องมาพักที่บ้านพักคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ ในกรณีที่มีคนไข้โรคเรื้อรังเป็นจำนวนมาก คนไข้ที่ไม่จำเป็นต้องรับการรักษาโดยรีบด่วนเช่นผู้ที่ขอพระราชทานแซนขาเทียมนี้จึงต้องรอนาน กว่าจะได้รับ การเรียกตัว บางรายต้องรอหลายปี และถึงนานปีเข้า ก็มีผู้ที่รอรับการเรียกตัวสะสมทวีจำนวนขึ้นเป็นลำดับ

ดังนั้น กองราชเลขาการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ จึงดำเนินวิธีแก้ไข ปัญหา โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานจัดทำแซนขาเทียมของโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า จัดส่งแพทย์และเจ้าหน้าที่เป็นหน่วยเคลื่อนที่ออกไปจัดทำแซนขาเทียมพระราชทาน ณ เขตพระราชฐานต่างจังหวัดในระหว่างเวลาเสด็จแปรพระราชฐาน เริ่มที่พระตำหนักทักษิณราชินิเวศน์ จังหวัดน่านวิวาส เป็นแห่งแรก ในพุทธศักราช ๒๕๒๗ และต่อมาได้ขยายไปที่พระตำหนักภูพานราชินิเวศน์ จังหวัดสกลนคร ด้วย โดยที่ทางโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าจะคิดราคาแซนขาเทียมพระราชทานนี้เฉพาะค่าวัสดุเท่านั้น ซึ่งนับว่าช่วยประหยัดเงินพระราชทานค่าแซนขาเทียมได้มาก

โครงการแซนขาเทียมเคลื่อนที่นี้ได้ดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จัดทำแซนขาเทียมพระราชทานให้แก่คนไข้พิการได้ครบหลายสิบราย ช่วยให้คนไข้ที่รอรับพระราชทานแซนขาเทียมอยู่ลดจำนวนลงไป รับซ่อมแซนขาเทียมที่ชำรุดของคนไข้เก่า และยังสามารถรับคนไข้ใหม่ที่เดินทางเข้ามาขอพระราชทานแซนขาเทียมที่หน่วยเคลื่อนที่นี้ได้อีกด้วย คนไข้ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดใกล้เคียง

พระราชฐานนั่นเอง ช่วงที่มารวมแขนขาเทียม ก็จะมีที่พักให้คนไข้เหล่านี้ เช่น ที่จังหวัดนครราชสีมา มีศาลาพระราชทานชื่อ ศาลาต้นหยงศรีทามัย สร้างไว้ใกล้มัสยิดนุรุบะรีห์วิลยาบารี รับคนไข้ได้คราวละ ๔๐-๕๐ คน ศาลานี้คนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์พักร่วมกันทั้งไทย พุทธและไทยมุสลิม มีเครื่องนอน อุปกรณ์หุงต้ม ข้าวสารและอาหารแห้งเตรียมไว้ให้ ผู้ที่รับผิดชอบดูแลศาลาต้นหยงศรีทามัย คือ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเชิง เจ๊ะมะ ซึ่งต่อมาเมื่อบุตรของนายเชิง คือ นาทมาต๊ะ เจ๊ะมะ ได้เป็นผู้ใหญ่บ้านสืบต่อจากบิดาก็ได้รับการดูแลแทนในเวลาที่ไม่ได้เสด็จแปรพระราชฐานศาลาต้นหยงศรีทามัยใช้เป็นศาลาอเนกประสงค์ เช่น เป็นที่อ่านหนังสือพิมพ์ของหมู่บ้าน เป็นต้น

ยาพระราชทาน

ผู้ที่สนใจดูข่าวการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรตามจังหวัดต่างๆ มักจะได้เห็นภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ หรือพระบรมวงศ์ พระราชทานกล่องยาแก่ราษฎร ณ หมู่บ้านที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมอยู่เสมอ กล่องยาดังกล่าวมีตัวอักษรขนาดใหญ่เขียนไว้ข้างกล่องว่า “ยาพระราชทาน” ในกล่องยาพระราชทาน มียาสามัญที่ราษฎรสามารถใช้เองได้

โดยอาศัยการอ่านฉลากยาที่เปิดไว้ข้างกล่องหรือขวด เวชภัณฑ์สำหรับทำแผลเล็กๆ นี้อย และ มีตำราการใช้ยา ซึ่งเขียนด้วยภาษาที่ชาวบ้านอ่านเข้าใจง่ายให้ได้ด้วย

ยาพระราชทานมี ๒ ประเภท คือ ยาพระราชทานสำหรับบุคคลทั่วไป และยาพระราชทานสำหรับนักเรียน ยาพระราชทานสำหรับบุคคลทั่วไปประกอบด้วยยาแก้ไข้ แก้ปวดสำหรับผู้ใหญ่และสำหรับเด็ก ยาแก้ไข้หวัด ยาแก้แพ้ ยาแก้ท้องเฟ้อ ยาแก้ท้องเสียอย่างอ่อนและอย่างแรง ยาแก้ไอ ยาธาตุ วิตามินรวม และมีชุดทำแผลหนึ่งชุดประกอบด้วยยาใส่แผลสด ล้างฝี ผ้าพันแผล ผ้าปิดแผล และผ้ายาปิดแผลขึ้นเล็กๆ จำนวนมาก ส่วนยาพระราชทานสำหรับนักเรียนประกอบด้วยยาแก้ท้องเสีย ยาแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ยาแก้ไข้แก้ปวด ยาแก้ไข้หวัด ยาธาตุ ยาแก้ไอ วิตามินรวม ยาทาแก้คันกัดขูดขอยก ยาทาแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก แอมโมเนีย ยารักษากลากเกลื้อน และยารักษาหิดเหา มีชุดทำแผลหนึ่งชุดเช่นเดียวกับยาพระราชทานสำหรับบุคคลทั่วไปแต่เพิ่มยาหม่อง

จะเห็นได้ว่า ยาพระราชทานสำหรับบุคคลทั่วไปเป็นยาสามัญที่ชาวบ้านมักจำเป็นต้องใช้อยู่เสมอและเป็นยาที่ไม่มีอันตราย ส่วนยาพระราชทานสำหรับนักเรียนก็มียาเพิ่มเติมอีกหลายอย่างสำหรับเด็กๆ ที่ยังดูแลรักษา

สุขภาพและความสะอาดของร่างกายได้ไม่เท่า
ผู้ใหญ่ หรือเด็กที่ได้รับบาดเจ็บจากการเล่น
กีฬาและความชุกชุมต่างๆ เป็นต้น

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
โปรดเกล้าฯ ให้จัดเตรียมยาพระราชทานไว้ใน
ขบวนเสด็จเสมอเพื่อพระราชทานแก่ราษฎรใน
ชนบทห่างไกล โปรดพระราชทานไว้ ณ ศูนย์
รวมของหมู่บ้าน เช่น วัด มัสยิด โรงเรียน
หรือศาลารวมใจ ผู้ที่จะจ่ายยาพระราชทานให้
แก่ชาวบ้านเป็นผู้ที่ราษฎรรู้จักดีและมีความรู้
พอสมควร เช่น พระ ครู หรือหมอยาหมู่บ้าน
บางโอกาสก็พระราชทานแก่หน่วยงานทหาร
หรือตำรวจในถิ่นทุรกันดาร ซึ่งจะมีเวชภัณฑ์

เพิ่มเติมให้อีก เช่น สายยางรัดแผลสำหรับ
ห้ามเลือด โดยพิจารณาตามความจำเป็นของ
ผู้รับพระราชทานแต่ละกลุ่ม

การพระราชทานความ ช่วยเหลือแก่โรงพยา- บาล และหน่วยงาน สาธารณสุข

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
ทรงส่งคนใช้ในพระบรมราชานุเคราะห์ไปรับ
การรักษารักษาในโรงพยาบาลต่าง ๆ ทั่วประเทศตาม

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดโรงพยาบาล “สมเด็จพระบรมราชินีนาถ” อำเภอเขนทวิ จังหวัดสงขลา และ
พระราชทานของที่ระลึกแก่ผู้บริจาคเงินสมทบทุนสร้างโรงพยาบาล เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๗

คำแนะนำของแพทย์ ประกอบกับความสะดวกในการเดินทางของคนไข้ ทำให้บางโรงพยาบาลต้องรับคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ที่ไว้เป็นจำนวนมาก เช่น โรงพยาบาลประจำจังหวัดที่มีพระราชฐานตั้งอยู่ โรงพยาบาลศูนย์ของภูมิภาคนั้น ๆ และโรงพยาบาลที่รับรักษาเฉพาะทาง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงตระหนักดีว่า งบประมาณที่แต่ละโรงพยาบาลได้รับจากทางราชการนั้นมีจำนวนจำกัด เมื่อโรงพยาบาลใดโรงพยาบาลหนึ่งต้องรับคนไข้มากขึ้น จึงกลายเป็นภาระหนักของโรงพยาบาลนั้น แม้ว่าคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์จะมีได้รับสิทธิให้พักแรมในตัวในท้องพิเศษ แต่ทรงพระกรุณาให้ใช้ยาทุกชนิดตามที่แพทย์สั่ง ซึ่งรวมถึงยาพิเศษด้วย โรงพยาบาลจึงมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น โรงพยาบาลหลายแห่งได้ขอโดยเสด็จพระราชกุศลในการรักษาพยาบาลคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ด้วยการไม่เรียกเก็บค่ารักษาพยาบาล แต่ใช้งบประมาณสำหรับคนไข้ผู้มีรายได้น้อยแทน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานเงินแก่โรงพยาบาลที่ทรงส่งคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์จำนวนมากไปรับการรักษา และโรงพยาบาลนั้น ๆ มิได้เรียกเก็บค่ารักษา เช่น โรงพยาบาลนครราชสีมา โรงพยาบาลสกลนคร โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ โรงพยาบาลค่ายกาวิละ และโรง-

พยาบาลในเขตใกล้เคียงพระราชฐานในจังหวัดต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งจำนวนเงินที่พระราชทานนั้น ขึ้นอยู่กับจำนวนคนไข้ที่ทรงส่งไปรับการรักษาเป็นสำคัญ

นอกจากจะพระราชทานเงินแก่โรงพยาบาลต่าง ๆ แล้ว หากทรงทราบว่า โรงพยาบาลใดอดคัดขาดแคลนเครื่องมือเครื่องใช้ในการช่วยเหลือคนไข้ ก็จะมีพระราชทานพระมหากรุณาเสมอ เช่น เมื่อ พุทธศักราช ๒๕๑๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน มีการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ทหารและผู้ก่อการร้าย โรงพยาบาลประจำจังหวัดน่านต้องรับภาระหนักในการผ่าตัดรักษาคนไข้ที่ได้รับบาดเจ็บสาหัส โดยที่ทางโรงพยาบาลขาดแคลนทั้งอาคารที่จะรับคนไข้และอุปกรณ์การรักษา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานเงินสำหรับก่อสร้างอาคารเพิ่มเติม ซึ่งภายหลังอาคารนี้ได้รับพระราชทานชื่อว่า “ตึกพระราชทานพิทักษ์ไทย ๒๕๑๑” รวมทั้งพระราชทานเครื่องมือยาสูบ เครื่องตุตเสมหะ โคมไฟสำหรับผ่าตัด เครื่องมือแพทย์ และเงินอีกจำนวนหนึ่งแก่โรงพยาบาลประจำจังหวัดน่านด้วย พุทธศักราช ๒๕๑๕ พระราชทานรพพยาบาลหุ้มเกราะแก่จังหวัดนครพนมเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในกรณี

ที่ต้องขนย้ายคนไข้ พุทธศักราช ๒๕๑๘ พระราชทานรถพยาบาลเพิ่มให้จังหวัดนครพนม พระราชทานรถและเรือแก่หน่วยสาธารณสุข อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระราชทานเครื่องช่วยหายใจแบบอัตโนมัติแก่โรงพยาบาลค่ายสรรพสิทธิประสงค์ จังหวัดอุบลราชธานี พระราชทานกล้องจุลทรรศน์สำหรับทำการผ่าตัด (Operating Microscope) เครื่องเอกซเรย์กระดูกมาสเตอร์ เครื่องมือตรวจกล้องเสียง หลอดลมและหลอดอาหาร แก่โครงการทู คอย จมูก พระราชทานเครื่องมือตรวจการฟังเสียงเคลื่อนที่ (Portable Audio meter) แก่โรงพยาบาลรามาริบัติเพื่อดำเนินการในโครงการทู คอย จมูก พระราชทานเครื่องเอกซเรย์ขนาด ๓๐๐ M.A. ให้โรงพยาบาลค่ายกาวิละ พระราชทานเครื่องปรับอากาศแก่สถานีกาชาดที่ ๑๐ หัวหิน โรงพยาบาลในจังหวัดที่มีพระราชฐานตั้งอยู่จะได้รับพระราชทานอุปกรณ์ทางการแพทย์มาก เช่น โรงพยาบาลนราธิวาสได้รับอุปกรณ์ทางการแพทย์รวมทั้งสิ้นหลายสิบรายการ พระมหากษัตริย์องค์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงมีต่อโรงพยาบาลต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือพลกนิกรนั้นมีมากที่สุดที่จะนำมาเล่าให้ครบถ้วนได้

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชหฤทัยห่วงใยราษฎรอยู่ตลอดเวลา คราวใดที่เกิดภัยร้ายแรงแก่ราษฎร เช่น วาตภัย

อุทกภัย แม้แต่อุบัติเหตุต่าง ๆ เช่น รถไฟชนกัน หรือตึกถล่ม สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะทรงพระวิตก ทรงติดตามข่าวของสถานการณ์อย่างใกล้ชิด และทรงพระกรุณาพระราชทานความช่วยเหลือโดยรีบด่วน เช่น เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖ ได้เกิดอุบัติเหตุโรงแรมรอยัลพลาซ่า จังหวัดนครราชสีมา ถล่มทลายลงมาทั้งหลัง ผู้ที่ใช้นบริการในโรงแรมและพนักงานของโรงแรมจำนวนประมาณ ๔๐๐ คน ติดอยู่ภายในซากปรักหักพัง หน่วยงานต่าง ๆ ได้พยายามหาทางช่วยชีวิตอย่างเต็มที่ เวลาเดียวกันนั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีพระราชเสาวนีย์ให้หน่วยบรรเทาทุกข์ของสภามหาชาดไทยออกไปช่วยเหลือ พระราชทานเงินสนับสนุนและความช่วยเหลือต่าง ๆ ผ่านหน่วยทหารในพื้นที่ พระราชทานหมวกนิรภัย หน้ากาก รองเท้า ไฟฉาย และถุงมือแก่หน่วยกู้ภัย พระราชทานเครื่องช่วยหายใจไปเพิ่มเติมให้แก่โรงพยาบาลมหาราชนครราชสีมา จำนวน ๓ เครื่อง เพื่อช่วยชีวิตผู้บาดเจ็บ เมื่อผู้บาดเจ็บจำนวนหนึ่งต้องไปรับการรักษาต่อที่กรุงเทพมหานครก็ทรงติดตามสอบถามอาการเจ็บป่วยและพระวาทานของเยี่ยม โปรดให้มีผู้ไปดูแลจนออกจากโรงพยาบาล คนไข้บางรายที่ยังคงรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถก็มีพระราชเสาวนีย์ให้ข้าราชการไปเยี่ยมและติดตามผลการรักษาอยู่ตลอดมา

อาคารและโครงการด้าน การแพทย์และสาธารณสุข เพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระมหากรุณาธิคุณต่อวงการแพทย์และสาธารณสุขของไทยอย่างใหญ่หลวง หน่วยงานต่างๆ จึงได้จัดสร้างโรงพยาบาลและอาคารเพื่อเฉลิมพระเกียรติของพระองค์มาเป็นลำดับ เช่น ดิكنวมินทรราชินี โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงพยาบาลไทย กรุงเทพมหานคร และโรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชินีนาถ อำเภอนาหว้า

จังหวัดสงขลา เป็นต้น ในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ พุทธศักราช ๒๕๓๕ หน่วยงานต่างๆ จึงพร้อมใจกันจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติถวายทั่วประเทศ ซึ่งหน่วยงานทางการแพทย์และสาธารณสุขได้ร่วมจัดกิจกรรมในวโรกาสนี้ด้วยเป็นอันมาก อาทิ

กระทรวงสาธารณสุข

กระทรวงสาธารณสุขได้จัดโครงการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถขึ้นหลายโครงการ เช่น

โครงการจัดสร้างสถานีนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา นวมินทราชินี

กระทรวงสาธารณสุขได้ใช้งบประมาณประจำปี พุทธศักราช ๒๕๓๕ จัดสร้างสถานีนามัยทั่วประเทศเป็นกรณีพิเศษเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวไทยในชนบทห่างไกล สถานีนามัยเฉลิมพระเกียรตินี้ เป็นสถานีนามัยขนาดใหญ่ มีเจ้าหน้าที่ประจำ ๖ คน มีอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยและจำเป็นในการบริการสาธารณสุขอย่างมีคุณภาพ เช่น หน่วยทำฟัน เครื่องนึ่งทำลายเชื้อโรค กล้องจุลทรรศน์ ทั้ง

ยังจัดเตรียมสาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้มารับบริการและเจ้าหน้าที่อย่างครบครัน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา บ้านพักของเจ้าหน้าที่ และยานพาหนะ เป็นต้น

กระทรวงสาธารณสุขได้ขอพระราชทานนามสถานีนามัยจากสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ซึ่งได้รับพระราชทานนามว่า “สถานีนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา นวมินทราชินี” และได้จัดตั้ง “มูลนิธิพัฒนาสถานีนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา นวมินทราชินี” เพื่อนำดอกผลไปพัฒนาสถานีนามัยดังกล่าวให้เป็นสถานีนามัยพัฒนาตัวอย่าง เป็นศูนย์กลางในการบริการและพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนในชนบท รวมทั้งดำเนินโครงการจัดสรรนักวิชาการ พยาบาล วิชาชีพ ทันตภิบาล ตลอดจนบุคลากรผู้ให้บริการทางสาธารณสุขอย่างครบวงจรมากขึ้น ในโอกาสต่อไปอีกด้วย

พุทธศักราช ๒๕๓๗ กระทรวงสาธารณสุขได้ก่อสร้างสถานีนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา นวมินทราชินี เสร็จและเปิดดำเนินการแล้ว ๗๐ แห่ง ยังไม่เปิดดำเนินการ ๕ แห่ง มีผู้บริจาคก่อสร้างให้ทั้งสิ้น ๓ แห่ง รวมเป็น ๗๘ แห่ง

สถานีนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา นวมินทราชินี ทั้ง ๗๘ แห่ง ตั้งอยู่ในภาคต่างๆ ดังนี้

ภาคใต้

๑. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลกำพวน กิ่งอำเภอสุขสักราษฎร์ จังหวัดระนอง
๒. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลตะพง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
๓. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลหาดขะยาย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
๔. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล
๕. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านควนป้อม ตำบลโคกทราย อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง
๖. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านโหนดใต้ ตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส
๗. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลปูลูโรง กิ่งอำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา
๘. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลคลองพน อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่
๙. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลปูลูกุด อำเภอเมืองฯ

จังหวัดปัตตานี

๑๐. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ควนย่อง ตำบลขุนทะเล อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
๑๑. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลคลอง อำเภอเมืองฯ จังหวัดภูเก็ต
๑๒. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลบางม่วง อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา
๑๓. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลแหลม อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช
๑๔. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลควนเมา อำเภอรัชฎา จังหวัดตรัง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา
๒. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลไร่ใต้ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี
๓. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านภูมิซรอล ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัด

ศรีสะเกษ

๔. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี ตำบลหนองบัวโคก อำเภอจัดรูส จังหวัดชัยภูมิ
๕. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี ตำบลบักโต อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
๖. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี ตำบลหนองใหญ่ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์
๗. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี บ้านแดง ตำบลโพรงาม อำเภอภูพาน จังหวัดยโสธร
๘. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี ตำบลนาม่วง อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
๙. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี ตำบลในเมือง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น
๑๐. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี บ้านสีแก้ว ตำบลสีแก้ว อำเภอเมืองฯ จังหวัดร้อยเอ็ด
๑๑. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี บ้านกระบาก ตำบลเหล่าดอกไม้ อำเภอเขื่องยั้ง จังหวัดมหาสารคาม
๑๒. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี บ้านโพรงาม ตำบลโพรงาม อำเภอภูพาน จังหวัดยโสธร

๑๓. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี ตำบลค้อใต้ อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร
๑๔. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี บ้านโคกแสง ตำบลคูสะคาม อำเภอวานรนิวาส จังหวัดสกลนคร
๑๕. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี ตำบลนาทม กิ่งอำเภอนาทม จังหวัดนครพนม
๑๖. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี ตำบลเฝ้าไร่ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย
๑๗. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี ตำบลหนองหิน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย
๑๘. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี ตำบลนาโสก อำเภอเมืองฯ จังหวัดมุกดาหาร
๑๙. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี บ้านปลาเค้า ตำบลปลาเค้า อำเภอเมืองฯ จังหวัดอำนาจเจริญ
๒๐. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรชนานวมินทร์ราชินี บ้านทุ่งโปร่ง ตำบลกุดจิก อำเภอเมืองฯ จังหวัดหนองบัวลำภู

ภาคเหนือ

๑. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลป่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
๒. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านโป่งสา ตำบลโป่งสา อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
๓. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านฉางข้าวน้อยเหนือ ตำบลป่าซาง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
๔. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลบ้านเกี่ยม อำเภอเมืองฯ จังหวัดลำปาง
๕. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านแม่จั่ว อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่
๖. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลสถาน อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน
๗. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ดอยตุง ตำบลเทอดไทย กิ่งอำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย
๘. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านปากฝาง ตำบลจี่งวาม อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุดรธานี
๙. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลแม่ปืม อำเภอเมืองฯ

จังหวัดพะเยา

๑๐. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลบ้านกลาง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก
๑๑. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุโขทัย
๑๒. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลแม่จะรา อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก
๑๓. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลไทรตรึงษ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดกำแพงเพชร
๑๔. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลประดู่เย็น อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี
๑๕. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านหนองเบน ตำบลหนองกระโดน อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์
๑๖. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร
๑๗. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านจี่งวาม ตำบลลานเป้า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
๑๘. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา

นมมินทราซีนี บ้านด้อมกลาง (วัดอนาลโย)
ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมืองฯ จังหวัด
พะเยา

ภาคกลาง

๑. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลนครหลวง อำเภอ
นครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี คลองมะสัง ตำบลทิววัฒนา
อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี
๓. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลห้วยกรด อำเภอ
สรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
๔. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลบ้านกลาง อำเภอ
เมืองฯ จังหวัดปทุมธานี
๕. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลลำพญากลาง อำเภอ
มวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี
๖. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลยางซ้าย อำเภอ
โพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง
๗. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลโคกสูง อำเภอ
พัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี
๘. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา

นมมินทราซีนี ตำบลพิกพัน อำเภอ
บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

๙. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี บ้านพุกสทอง ตำบลพุกส
ทอง อำเภอยะหา จังหวัดสิงห์บุรี
๑๐. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลบางปิ้ง อำเภอ
เมืองฯ จังหวัดสมุทรปราการ
๑๑. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลเขาคันทรง อำเภอ
ศรีราชา จังหวัดชลบุรี
๑๒. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี บ้านน้ำใสกิ่งอำเภอเขา-
ชะเมา จังหวัดระยอง
๑๓. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี บ้านตะเคียนทอง ตำบล
คลองพลู กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัด
จันทบุรี
๑๔. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลหนองบอน อำเภอ
บ่อไร่ จังหวัดตราด
๑๕. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลตายนนิมพลี อำเภอ
บางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา
๑๖. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา
นมมินทราซีนี ตำบลหนองโพรง อำเภอ
ศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี

๑๗. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านสาริกา ตำบลสาริกา อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครนายก
๑๘. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลคูบัว อำเภอเมืองฯ จังหวัดราชบุรี
๑๙. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านหนองสะแก ตำบลวังศาลา อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี
๒๐. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านดอนศาลเจ้า ตำบลบ่อสุพรรณ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
๒๑. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านห้วยม่วง ตำบลห้วยม่วง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม
๒๒. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลป่าเค็ง กิ่งอำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี
๒๓. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านนิคม ก.ม. ๕ ตำบลยาวน้อย อำเภอเมืองฯ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
๒๔. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลคอกกระบือ อำเภอเมืองฯ จังหวัดสมุทรสาคร
๒๕. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี ตำบลบางขันแตก อำเภอเมืองฯ จังหวัดสมุทรสงคราม

๒๖. สถานีอนามัยเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษานวมินทราชินี บ้านวังสมบูรณ ตำบลวังสมบูรณ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว

โครงการรณรงค์การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวนเป็นเวล อย่างน้อย ๓ เดือน

วัตถุประสงค์ของโครงการนี้คือ เพื่อสนองแนวพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในการให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมของตนเอง ดังที่ได้มีพระราชกระแสในเวลาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรอยู่เนื่อง ๆ ว่า ให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ลูกจะได้แข็งแรง และมีภูมิคุ้มกันโรค วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งคือ เพื่อวางรากฐานด้านสุขภาพอนามัยที่เหมาะสมให้แก่เด็กไทยตั้งแต่ระยะแรกของชีวิต โครงการนี้มีระยะเวลาดำเนินการระหว่างวันที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ถึง ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ และให้สถานบริการสาธารณสุขทุกแห่งเน้นให้ความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวน เป็นเวลาอย่างน้อย ๓ เดือน

นอกจากโครงการเฉลิมพระเกียรติที่กระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้บริหาร และดำเนินโครงการแล้ว โรงพยาบาลต่างๆในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขยังได้จัดสร้างอาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถขึ้นอีกหลายแห่ง เช่น โรงพยาบาลประจำจังหวัดสมุทรสาคร จัดสร้างอาคารอเนกประสงค์ ๔ ชั้น ด้วยเงินบริจาคของประชาชนจำนวน ๑๑,๓๐๑,๙๖๕ บาท ใช้ชื่อว่า “อาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ พุทธศักราช ๒๕๓๕” โรงพยาบาลอำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา จัดสร้างอาคาร ๔ ชั้น ด้วยเงินบริจาคของพระญาณวิเทศ (คุณปริสุทฺธ) เจ้าอาวาสวัดบ้านไร่ อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท ใช้ชื่อว่า “อาคารเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษา มหาราชินี” โรงพยาบาลอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี จัดสร้างอาคาร ๒ ชั้น เพื่อเป็นอาคารคู่กับ “อาคารเฉลิมพระเกียรติ ร.๙” ที่สร้างไว้แต่เดิม อาคารนี้จัดสร้างด้วยงบประมาณ ๒๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท และได้ขอพระราชทานนามอาคารจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้รับพระราชทานนามว่า “อาคารเฉลิมพระคุณนวมราชินี” ดำเนินการก่อสร้างตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๓๕ ถึงพุทธศักราช ๒๕๓๕

และเปิดให้บริการได้เมื่อเดือนมกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๖

สภาภาษาไทย

เมื่อครั้งมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๐ วัดบวรนิเวศวิหาร และสภาภาษาไทยได้ร่วมกันจัดสร้าง “ตึก ภปร.” เป็นอาคารผู้ป่วยนอกหลังใหม่ของโรงพยาบาล เพื่อยำนวยประโยชน์แก่สาธารณสุขชนและเปิดบริการไปแล้ว ต่อมา คณะข้าราชการบริพารร่วมกับสภาภาษาไทยได้ดำริที่จะดำเนินการก่อสร้างอาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ขึ้นอีกอาคารหนึ่ง ในพื้นที่ของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภาภาษาไทยเพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความจงรักภักดี และใช้เป็นอาคารผู้ป่วยทางกุมารเวชกรรมที่สมบูรณ์แบบและทันสมัย แทนอาคารกุมารเวชกรรมเดิมคือ ตึกหลุยส์ ที.เลียวโนเวนส์ ซึ่งมีสภาพทรุดโทรมลงมาก โดยขอพระราชทานนามว่า “ตึก สก.” ซึ่งจะตั้งอยู่เคียงคู่กับ “ตึก ภปร.” เป็นอาคารสูง ๒๓ ชั้น มีเตียงผู้ป่วย ๔๐๐ เตียง มีห้องผู้ป่วย และห้องใช้สอยอื่นๆ รวม ๒๗๕

ตึก กปร. และ ตึก สก.

ห้อง ใช้งบประมาณก่อสร้างรวมทั้งสิ้น ๗๕๐ ล้านบาท จากคณะข้าราชการและผู้มีจิตศรัทธาบริจาค

นอกจากนี้ ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ สภากาชาดไทย ได้วางโครงการจัดสร้างอาคารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ขึ้น ณ บริเวณพื้นที่ศูนย์บริการโลหิตแห่งชาติ ถนนอังรีดูนังต์ กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพื่อรองรับการขยายงานของศูนย์บริการ

โลหิตแห่งชาติซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อาคารเฉลิมพระเกียรติหลังนี้เป็นอาคาร ๑๐ ชั้น มีเนื้อที่ใช้สอยชั้นละ ๑,๐๐๐ ตารางเมตร ใช้งบประมาณการก่อสร้าง จำนวน ๒๐๐ ล้านบาท เป็นงบประมาณจากรัฐบาลจำนวน ๑๐๐ ล้านบาท และรับบริจาคจากประชาชนทั่วไปอีก ๑๐๐ ล้านบาท ซึ่งศูนย์บริการโลหิต สภากาชาดไทย ได้ดำเนินการหาทุนและจะขอพระราชทานนามอาคารอย่างเป็นทางการจากสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถในโอกาสต่อไป

ศูนย์การแพทย์สิริกิติ์

คณะแพทยศาสตร์

โรงพยาบาลรามธิบดี

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ คณบดีคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามธิบดี เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งศูนย์การแพทย์สิริกิติ์ ซึ่งเป็นศูนย์การแพทย์สำหรับรักษาผู้ป่วยโรคหลอดเลือดหัวใจ และศูนย์การศึกษาต่อเนื่องสำหรับแพทย์เฉพาะทาง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในโอกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ โดยได้รับพระราชทาน

พระราชานุญาตจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถให้อัญเชิญพระนามาภิไธยเป็นนามของศูนย์การแพทย์และทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

ศูนย์การแพทย์สิริกิติ์ ตั้งอยู่ในคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามธิบดี ถนนพระรามที่ ๖ กรุงเทพมหานคร เป็นอาคารสูง ๔ ชั้น และมีชั้นใต้ดินอีก ๑ ชั้น รวมเป็น ๕ ชั้น มีเนื้อที่ใช้สอยประมาณ ๒๐,๐๐๐ ตาราง

เมตร ใช้ทุนในการดำเนินการก่อตั้งและดำเนินงานประมาณ ๑,๐๐๐ ล้านบาท ได้รับงบประมาณจากรัฐบาล ๒๐๐ ล้านบาทเศษ เงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา และการจัดงานรณรงค์หาทุน ๖๐๐ ล้านบาทเศษ ศูนย์การแพทย์แห่งนี้เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ และเปิดบริการในเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗

กองทัพอากาศ

ในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๓๕ พลเรือเอกประพัฒน์ กฤษณจันทร์ ผู้บัญชาการทหารเรือในขณะนั้น ได้ขออนุมัติจากรัฐบาลจัดสร้างโรงพยาบาลเพื่อเฉลิมพระเกียรติขึ้น ณ กิโลเมตรที่ ๑๐ ถนนสุขุมวิท อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ใกล้กับ

สนามบินอยู่ตะเภาของกองทัพอากาศ เป็นโรงพยาบาลขนาด ๗๕๐ เตียง ซึ่งในอนาคตสามารถขยายเพิ่มเป็น ๑,๐๐๐ เตียงได้ ใช้งบประมาณการก่อสร้างจำนวน ๑,๘๐๐ ล้านบาท นอกจากจะให้บริการแก่ข้าราชการของกองทัพอากาศแล้ว ยังเตรียมไว้ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปซึ่งจะมากอยู่อาศัยในภูมิภาคนี้มากขึ้น ตามโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกของรัฐบาล

กองทัพอากาศได้ขอพระราชทานพระวชิราวุธจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ใช้ชื่อโรงพยาบาลว่า “โรงพยาบาลสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์” ซึ่งได้รับพระราชทานพระวชิราวุธ และทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ และยังทรงพระกรุณาพระราชทานเงินจำนวนหนึ่งเพื่อสนับสนุนกิจการของโรงพยาบาล กองทัพอากาศจึงได้นำไปเป็นเงินทุนเริ่มต้นสำหรับจัดตั้งมูลนิธิโรงพยาบาลสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เพื่อสนับสนุนกิจการของโรงพยาบาลตามพระราชประสงค์ โรงพยาบาลสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เริ่มการก่อสร้างตั้งแต่ พุทธศักราช ๒๕๓๕ และมีกำหนดแล้วเสร็จในปลายปี พุทธศักราช ๒๕๓๘

พระเกียรติคุณด้านสาธารณสุข

พระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุขของ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถนั้น มีเป็นอเนกประการ ที่กล่าวถึงไว้ในหนังสือเล่มนี้เป็นเพียงการยกมาโดยสังเขป แต่แม้เพียงเท่านี้ก็ยิ่งทำให้ทราบได้ถึงพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทย และชาวต่างประเทศผู้เข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระมหากรุณาธิคุณนี้เป็นที่ประจักษ์ทั่วไปทั้งในประเทศไทยและนานาประเทศ ดังนั้น นอกจากชาวไทยยกย่องสรรเสริญพระองค์

และสถาบันการศึกษาชั้นสูงแทบทุกแห่งในประเทศไทยทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์แด่พระองค์แล้ว สถาบันสมาคม และองค์กรต่าง ๆ ของชาวต่างประเทศยังร่วมสรรเสริญพระเกียรติด้วยการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเกียรติยศและปริญญากิตติมศักดิ์อีกเป็นจำนวนมาก เพื่อเป็นกำลังใจพระราชหฤทัยในการประกอบพระราชกรณียกิจ เพื่อเชิดชูพระเกียรติคุณ และเพื่อเป็นตัวอย่างอันดีให้ชาวโลกเกื้อกูลซึ่งกันและกันต่อไป

ขอยกตัวอย่างรางวัลเกียรติยศและ
ปริญญากิตติมศักดิ์ที่ชาวไทย และชาวต่าง
ประเทศทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ เพื่อสรรเสริญพระเกียรติ-
คุณทางด้านการสาธารณสุขและมนุษยธรรม
ดังนี้

๑. องค์การอาหารและเกษตรแห่ง
สหประชาชาติ (FOOD AND AGRICULTURE
ORGANIZATION OF UNITED NATIONS)
หรือชื่อย่อว่า FAO ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญ
เซเรส (CERES MEDAL) เมื่อวันที่ ๑๑
พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒ ณ พระที่นั่ง
จักรีมหาปราสาท

๒. สหพันธ์พิทักษ์เด็ก (SAVE THE
CHILDREN FEDERATION) ทูลเกล้าฯ ถวาย
รางวัลเกียรติคุณ (FIRST DISTINGUISHED
SERVICE AWARD) เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน
พุทธศักราช ๒๕๒๔ ณ กรุงนิวยอร์ก
ประเทศสหรัฐอเมริกา

๓. สมาคมเอเชีย (ASIA SOCIETY)
ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลด้านมนุษยธรรม (HUMA-
NITARIAN AWARD) เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม
พุทธศักราช ๒๕๒๔ ณ กรุงนิวยอร์ก ประเทศ
สหรัฐอเมริกา

๔. ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งกรุง
ลอนดอน (THE ROYAL COLLEGE OF PHY-
SICIANS OF LONDON) ทูลเกล้าฯ ถวาย

สมาชิกภาพกิตติมศักดิ์ของราชวิทยาลัยอายุร-
แพทย์แห่งกรุงลอนดอน (THE HONORARY
FELLOWSHIP OF THE ROYAL COLLEGE OF
PHYSICIANS OF LONDON) เมื่อวันที่ ๑
พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑ ณ พระที่นั่ง
จักรีมหาปราสาท

๕. ศูนย์ศึกษาการอพยพ (THE CEN-
TER FOR MIGRATION STUDIES) ทูลเกล้าฯ
ถวายรางวัลความช่วยเหลือแก่ผู้ลี้ภัยประจำปี
(THE IMMIGRATION AND REFUGEE
POLICY AWARD ๑๙๙๐) ซึ่งสมเด็จพระนาง-
เจ้าฯ พระบรมราชินีนาถโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ
เจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัคร-
ราชกุมารี เป็นผู้แทนพระองค์ไปทรงรับรางวัลนี้
เมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓ ณ
กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา

๖. ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ แห่ง
ประเทศไทย ทูลเกล้าฯ ถวายสมาชิกภาพ-
กิตติมศักดิ์ของราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่ง
ประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พุทธ-
ศักราช ๒๕๓๔ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

๗. กลุ่มผู้สนับสนุนพิพิธภัณฑ์เด็กแห่ง
กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. (THE FRIENDS OF THE
CAPITAL CHILDREN'S MUSEUM) ทูลเกล้าฯ
ถวายรางวัลด้านมนุษยธรรมระหว่างประเทศ
(FIRST INTERNATIONAL HUMANITARIAN
AWARD) เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธ-

เหรียญเซเรส (Ceres Medal)

คักราช ๒๕๓๔ ณ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกา

๘. คณะรัฐบาลทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล

๙. องค์การกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญรางวัลพิเศษเพื่อสดุดีพระเกียรติ (UNICEF SPECIAL RECOGNITION AWARD) เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ ณ อาคารใหม่สวนอัมพร

ในพิธีทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเกียรติยศหรือปริญญาบัตรกิตติมศักดิ์ต่าง ๆ แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถนั้น จะมีการกล่าวคำประกาศพระเกียรติคุณด้วยเสมอในที่นี้จะขอยกตัวอย่างคำกราบบังคมทูลของประธานราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย ในวโรกาสทูลเกล้าฯ ถวายฉลองพระองค์ครุย ในฐานะสมาชิกภาพกิตติมศักดิ์ของราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทยมาแสดง เพื่อความเข้าใจโดยแจ่มแจ้งถึงพระเกียรติคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถผู้ทรงพระมหากรุณาต่อพสกนิกรทั้งปวงเสมอมา

ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย

THE ROYAL COLLEGE OF PHYSICIANS OF THAILAND

คำกราบบังคมทูล

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

ในวโรกาสที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ให้คณะกรรมการบริหารราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย

เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าฯ ถวายฉลองพระองค์ครุยในฐานะองค์สมาชิกภาพ

กิตติมศักดิ์ของราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้านายแพทย์กมล ลินธวานนท์ ประธานราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย และคณะกรรมการผู้บริหารที่ได้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ที่นี้ มีความปิติยินดีที่ชนสมณัสเป็นอย่างยิ่งที่ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายฉลองพระองค์ครุย ในฐานะองค์สมาชิกภาพกิตติมศักดิ์ของราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทยในวันนี้ พระมหากษัตริย์คุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

ในชั้นแรกวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย ได้รับการก่อตั้งตามข้อบังคับของแพทยสภาเมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๖ มีสมาชิกก่อตั้ง ๖๘๑ คน โดยศาสตราจารย์นายแพทย์วิกิจ วีรานวัตต์ เป็นประธานท่านแรก และต่อมาได้รับพระมหากษัตริย์คุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และให้สถาปนาเป็นราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๒๘

ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ฯ มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพของแพทย์ กล่าวคือ ภายหลังได้รับอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมแล้ว หากประสงค์จะเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพเวชกรรมสาขาอายุรศาสตร์ โดยหลักการ แพทย์ผู้นั้นจะต้องออกไปปฏิบัติงาน

ในส่วนภูมิภาคแล้วอย่างน้อย ๓ ปี เพื่อให้มีประสบการณ์ทั่วไปในส่วนภูมิภาคเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท ไม่เฉพาะแต่ด้านการแพทย์และการสาธารณสุขเท่านั้น ยังทราบถึงภาวะและปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งตนไปปฏิบัติงานอีกด้วย แพทย์ผู้นั้นจะต้องสมัครเข้าฝึกอบรมเป็นแพทย์ประจำบ้าน สาขาอายุรศาสตร์ตามหลักสูตรอีก ๓ ปี และผ่านการสอบตามระเบียบแล้ว จึงจะได้รับวุฒิปดฺตรหรือหนังสืออนุมัติชั้นสูงสุดทางอายุรศาสตร์แสดงว่าเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการประกอบวิชาชีพเวชกรรมสาขาอายุรศาสตร์ มีสิทธิสมัครเป็นสมาชิกสามัญของราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ฯ นอกจากการฝึกอบรมและสอบดังกล่าวแล้ว ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ฯ ยังมีหน้าที่ควบคุมมาตรฐานทางวิชาการและควบคุมดูแลความประพฤติและจริยธรรมของอายุรแพทย์ฯ และสมาชิกของราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ฯ อีกด้วย ในระหว่าง ๘ ปีที่แล้ว มา มีสมาชิกราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ฯ เพิ่มขึ้นจำนวน ๒๔๗ คน ได้รับราชการหรือประกอบอาชีพส่วนตัวกระจายอยู่ในส่วนภูมิภาคจำนวน ๓๒๔ คน อยู่ต่างประเทศ ๑ คน

เนื่องจากพระราชกรณียกิจของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในด้านการแพทย์ และการสาธารณสุข เพื่อลดปัญหาการเจ็บไข้ได้ป่วย โดยพระราชทานพระราชานุญาตในการรักษาพยาบาล การส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันโรค และการฟื้นฟูสภาพหลังเจ็บป่วยแก่ประชาชนทั่วไปโดยไม่จำกัดชั้นวรรณะ เชื้อชาติ และศาสนา ตลอดระยะเวลาอันยาวนานเป็นที่ประจักษ์แก่ปวงชนทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ อาทิ ในฐานองค์สภานาธิกาสภาภาษาไทย ได้พระราชทานพระราชานุญาตช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น อัคคีภัย อุทกภัย รวมทั้งผู้ลี้ภัยจากต่างประเทศ ซึ่งเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนนับแสนคน

ในด้านการรักษาพยาบาลเคลื่อนที่นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เมื่อเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรตามจังหวัดต่าง ๆ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้หน่วย

แพทย์หลวงร่วมในขบวนเสด็จ เพื่อให้บริการแก่ประชาชนในท้องถิ่นชนบท พระราชกรณียกิจนี้ เริ่มตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๙ ที่จังหวัดประจวบ-คีรีขันธ์และยังคงดำเนินการตลยดมาจนบัดนี้ โดยเน้นหนักที่ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีศูนย์ปฏิบัติการที่จังหวัดนราธิวาสและจังหวัดสงขลาตามลำดับ นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อาจารย์จากมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ไปช่วยดูแลผู้ป่วยที่อยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์และพระราชานุเคราะห์อีกด้วย

พระบารมีอันเปี่ยมด้วยพระวิริยะ อุตสาหะ และพระมหากรุณาธิคุณนี้ นอกจากจะแผ่ไปทั่วยังผลโดยตรงต่อพลกนิกรที่เจ็บป่วยแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้ภาพของความขาดแคลน การบริการทางการแพทย์ และสาธารณสุขที่ประชาชนในส่วนภูมิภาคได้รับ ทั้งในด้านปริมาณ คุณภาพ การกระจายของวัสดุอุปกรณ์ และทรัพยากรมนุษย์คือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปรากฏเด่นชัดขึ้น จนยังผลให้รัฐบาลตระหนักถึงความจริงเหล่านี้ และลงมือแก้ไขโดยมีนโยบายกระจายบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขไปสู่ชนบทให้มากยิ่งขึ้น โดยเริ่มจากการสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชในปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ และสร้างโรงพยาบาลอำเภอ ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าโรงพยาบาลชุมชนและสถานีอนามัยเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่าการสร้างถาวรวัตถุ คือ การสร้างบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข เฉพาะอย่างยิ่งคือแพทย์ พระราชกรณียกิจของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ซึ่งทรงปฏิบัติโดยพระวิริยะอุตสาหะ คำนึงถึงผลประโยชน์อันเกิดแก่ผู้ป่วยเป็นสำคัญ เป็นพระบารมีและปัจจัยสำคัญที่สุด ที่ก่อให้เกิดความจงใจ ปรับเปลี่ยนแนวความคิดของอาจารย์แพทย์ และแพทย์ที่จะออกไปรับใช้ประชาชนในท้องถิ่นชนบทมากยิ่งขึ้นด้วยความสมัครใจ โดยเริ่มแนวความคิดนี้ตั้งแต่ยังเป็นนิสิตแพทย์หรือก่อนนั้น

ในพระราชวโรกาสที่ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณทรงรับเป็นสมาชิกภาพกิตติมศักดิ์ของราชวิทยาลัยอาชีวแพทยแห่งประเทศไทย ซึ่งกรรมการบริหารราชวิทยาลัยอาชีวแพทยฯ มีมติเป็นเอกฉันท์ ขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายในวันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าในนามของคณะกรรมการบริหารและบรรดาสมาชิกทั้งมวลของราชวิทยาลัยอาชีวแพทยฯ มีความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณครั้งนี้เป็นล้นพ้น นับว่าเป็นเกียรติและสิริมงคลอันสูงสุดต่อมวลสมาชิก ก่อให้เกิดกำลังใจ กำลังใจ และปณิธานอันแน่วแน่ที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเต็มตามความสามารถต่อไป

ข้าพระพุทธเจ้าในนามของคณะกรรมการบริหาร และสมาชิกราชวิทยาลัยอาชีวแพทยแห่งประเทศไทยขอพร้อมใจกันดั่งสัตยาธิษฐานถวายชัยมงคล และอาราธนาอานุภาพแห่งพระศรีรัตนตรัยได้โปรดปกป้องอภิบาลได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทให้ทรงพระเกษมสำราญทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กลาโหม, กระทรวง. กองบัญชาการทหารสูงสุด. พระราชพิธีสมโภชพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๕.
- กองบรรณาธิการสัมภาษณ์ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์. “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถกับการทรงงาน.” สกุลไทย (๒๒ สิงหาคม ๒๕๓๒) : ๒๔-๒๖, ๔๕.
- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ, คุณหญิง. “พระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี.” ใน พระราชพิธีสมโภชพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๕.
- เกนหลง สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, ท่านผู้หญิง. เป็น อยู่ คือ : สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเมจิโปรดักชั่นส์ จำกัด, ๒๕๓๕.
- โกสินทร์ ชิดามร. “พระมหาธาตุเจดีย์นภพภูมิสิริ ยิ่งใหญ่เพียงฟ้าจรดดินบนยอดดอยอินทนนท์ A Great Stupa on Thailand's Highest Mountain.” กิรินทร์ ๙ (๘ สิงหาคม ๒๕๓๕) : ๙๑-๙๓.
- นางสนองพระโอษฐ์ในสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถและคณะ. เคียงราชภรณ์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๕.
- ประกาศ วัชรภรณ์. “สุภาวดี เทวกุล ณ อยุธยา แม่ดี คนดี ที่จากไป.” สกุลไทย (๕ ตุลาคม ๒๕๓๖) : ๖๒.
- ประยุทธ์ สิทธิพันธ์ (ผู้รวบรวม). พระราชดำรัส พระราโชวาท สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นครหลวงกรุงเทพ-ธนบุรี, ๒๕๒๑.
- ปิ่น มาลากุล, หม่อมหลวง. “พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการศึกษา.” ใน พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว ๒๕๑๕.

“ผู้จงรักภักดีรวมใจสร้างพระพุทธบาทจำลองทองคำถวายสมเด็จพระเจ้า.” ไทยรัฐ (๒๔ ตุลาคม ๒๕๓๕).

ฟิลิป เอช คอมส. วิกฤตการณ์ของโลกในทางการศึกษา ทศวรรษในทศวรรษ ๑๙๘๐. แปลโดย ก่อ สวัสดิ์พานิชย์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

มนัรัตน์ บุณนาค, ท่านผู้หญิง. “สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถกับพระพุทธศาสนา.” บรรยาย ณ สภาการศึกษามหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ไทยรัฐ (๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๕).

_____ พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๓.

มูลนิธิช่วยนักเรียนที่ขาดแคลนในพระบรมราชินูปถัมภ์. ผลการดำเนินงานมูลนิธิช่วยนักเรียนที่ขาดแคลนในพระบรมราชินูปถัมภ์ในรอบปี ๒๕๓๓. ๒๕๓๔ (อัดสำเนา)

มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ. มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตะวันออก จำกัด, ๒๕๓๕.

ยุพิน สุกุมาระทัต, คุณ. พระมหากรุณาธิคุณ แห่งองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงมีต่อโรงเรียนสายปัญญา และสายปัญญาสมาคมในพระบรมราชินูปถัมภ์. ๒๕๓๕ (อัดสำเนา)

โรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือในพระบรมราชินูปถัมภ์. ข้อมูลเกี่ยวกับพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่มีต่อโรงเรียน ๒๕๓๕ (อัดสำเนา)

“วรรณิญา” นามแฝง. “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เมื่อทรงพระเยาว์.” สกุลไทย (๑๕ สิงหาคม ๒๕๓๒) : ๒๓-๒๖, (๒๒ สิงหาคม ๒๕๓๒) : ๓๑-๓๓, ๕๖-๖๐.

วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กระทรวง. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. ด้วยพระบารมีสู่ธรรมชาติและชีวิต. กรุงเทพมหานคร : บริษัทฉลองรัตน จำกัด, ๒๕๓๕.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์. วัดเฉลิมพระเกียรติวรวิหาร. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ม.ป.ป.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. ๑๐๐ ปี กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์
พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๕.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. กรมวิชาการ. แม่. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.

_____. แม่หลวงของปวงชน. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดจงเจริญการพิมพ์,
๒๕๒๐.

“สมเด็จพระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชกระแสรับสั่งกับปวงชนชาวไทย.” สยามรัฐ (๑๒ สิงหาคม
๒๕๒๙) : ๖.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. สมเด็จพระแม่กับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๕.

สมมติ สุนทรวะช, พล.อ.อ.. “พระมหาธาตุเจดีย์อันภพภูมิสิริ ยิ่งใหญ่เพียงฟ้าจรดดินบน
ยอดดอยอินทนนท์.” พระมหากรุณาแห่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม
ราชินีนาถ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด
(มหาชน), ม.ป.ป.

สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์. หนังสือเชิญร่วมบริจาคสมทบทุนสร้างพระพุทธรูป
จำลองทองคำเพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ.
๒๙ ตุลาคม ๒๕๓๕ (อัดสำเนา).

สาขันธ์ รองเมืองศาสตร์. “เดาทะเลและอนุรักษ์เดาทะเล.” กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริม
การประมง กรมประมง, (อัดสำเนา)

สำนักงานคณะกรรมการประสานงานโครงการในพระราชดำริ. “โครงการพัฒนาบุคลากรผู้นำ
หมู่บ้านตามพระราชดำริ.” กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการประสาน
งานโครงการในพระราชดำริ, (อัดสำเนา)

สำนักนายกรัฐมนตรี. “โครงการสร้างพระสมเด็จพระบรมราชินีนาถ.” (เอกสารแผ่นพับ)

สำนักราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชดำรัสและพระราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ
ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ๒๕๒๐ - เดือนสิงหาคม ๒๕๓๕. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๓๖.

_____. ประมวลพระราชดำรัสและพระราโชวาทที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ปีพุทธ-
ศักราช ๒๕๑๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๔.

‘สุริษา’ นามแฝง. “เพื่อไทยทั้งผอง.” (เอกสารลายมือ)

_____. “องค์แม่เมือง.” ขวัญเรือน ๓๗๗ (สิงหาคม ๒๕๓๐) : ๒๕, ๒๖.

“เหรียญพระชัย (หลังช้าง) เนื้อเงินโรกาสมงามมงคลสมัยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๕.” (เอกสารผ่านพับ)

อารยา สีนุจิวิวัฒน์ (บรรณาธิการ). พระราชกระแสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานสัมภาษณ์แก่กลุ่มนักข่าวหญิง. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพลพัฒน์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๒๔.

สัมภาษณ์

นางวิสาข์ เบ็ญจะมะโน. สัมภาษณ์, มิถุนายน ๒๕๓๕.

นางสาวสาส์ โง้วณะวัฒน์. สัมภาษณ์, เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕.

นายวงษ์ ฤกษ์งาม. สัมภาษณ์, มิถุนายน ๒๕๓๕.

นายสมาน ไชยสุกุมาร. สัมภาษณ์, กรกฎาคม ๒๕๓๗.

นายแหลมทอง สีฏ. สัมภาษณ์, พฤษภาคม ๒๕๓๕.

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

ท่านผู้ทรงคุณวุฒิ	เกษมสันต์	ท่านผู้ทรงคุณวุฒิ	วณิกกุล
นายแพทย์ชินโอส	หัตถ์เรอ	คุณหญิงภรณ์	มหานนท์
อธิบดีกรมวิชาการ		รองอธิบดีกรมวิชาการ	

ผู้เรียบเรียงและรวบรวมข้อมูล

พระราชประวัติ

คุณหญิงอุไรวรรณ เลิศศรีสันต์

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา

นางสาวเอิบบุญ สุทธิประภา

พระราชกรณียกิจด้านศาสนา

นางสาวอุ้มบุญ ลิงห์อัคริน

พระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุข

คุณหญิงอุไรวรรณ เลิศศรีสันต์ นางสุภาณี เขียมฉวี

ผู้รวบรวมข้อมูล

พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา

นางระวีวรรณ ภาคพรต นางวรรณิ์ จันทศิริ

พระราชกรณียกิจด้านศาสนา

นายไสว มาลาทอง

พระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุข

นางปราณี ปราบริปู

คณะบรรณาธิการ

คุณหญิงกุลทรัพย์	เกษมณกิจ	นางสุภัทร	สวัสดีรักษ์
นายประพัฒน์	ตรีณรงค์	นายบรรเจิด	อินทุจันทร์ยง
คุณหญิงทรงสุตา	ยอดมณี	คุณหญิงอุไรวรรณ	เลิศศรีสันทัด
นายไสว	มาลาทอง	นางสาวสมลักษณ์	วงศ์งามข้า
นางสุภาณี	เยี่ยมฉวี	นางสายไหม	จบกลศึก
นางสาวเอิบบุญ	สุทธิประภา	นางสุภรณ์	สภาพงศ์
นางปราณี	ปราบริปู	นางระวีวรรณ	ภาคพรต
นางสาวอุ้มบุญ	สิงห์อัศวิน	นางวรรณิ	จันทร์ศิริ

ออกแบบปกและรูปเล่ม

นายปรีดา ปัญญาจันทร์

ถ่ายภาพ

นายทวีพร ทองคำใบ

หน่วยงานที่กรุณาให้ข้อมูล

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
กรมแพทย์ทหารเรือ กองทัพเรือ
กระทรวงสาธารณสุข และหน่วยงานในสังกัด
กองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม
กองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
สถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ และทบวงมหาวิทยาลัย
สภากาชาดไทย
สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

คำสั่งคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ

ที่ ๑/๒๕๓๖

เรื่อง ปรับปรุงคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือรวบรวมพระราชกรณียกิจ
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ด้านการศึกษา การศาสนา และการสาธารณสุข

ตามคำสั่งคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการ
จัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
๕ รอบ ที่ ๑/๒๕๓๕ และที่ ๒/๒๕๓๕ ลงวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๓๕ และวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕
ตามลำดับ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือรวบรวมพระราชกรณียกิจสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม-
ราชินีนาถด้านการศึกษา การศาสนาและการสาธารณสุข แล้วนั้น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความ
เรียบร้อยเหมาะสม จึงขอยกเลิกคำสั่งดังกล่าวและปรับปรุงคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการใหม่ ดังรายนาม
ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการ ดังต่อไปนี้

๑. ท่านผู้หญิงสุประภาดา	เกษมสันต์ หรือผู้แทน ^๑	อนุกรรมการที่ปรึกษา
๒. ท่านผู้หญิงมนัสฉัตร	วณิกกุล หรือผู้แทน ^๒	อนุกรรมการที่ปรึกษา
๓. อธิบดีกรมวิชาการ ^๓		ประธานอนุกรรมการ
๔. รองอธิบดีกรมวิชาการ ^๔		รองประธานอนุกรรมการ
๕. คุณหญิงกุลทรัพย์	เกษมมั่นคง	รองประธานอนุกรรมการ
๖. นายประพัฒน์	ตรีณรงค์	อนุกรรมการ
๗. นางสุภัทร	สวัสดิรักษ์	อนุกรรมการ
๘. นายบรรเจ็ด	อินทุจันทร์ยัง	อนุกรรมการ
๙. คุณหญิงทรงสุดา	ยอดมณี	อนุกรรมการ
๑๐. นายวุฒิ	สุมิตร หรือผู้แทน ^๕	อนุกรรมการ
๑๑. คุณหญิงอุไรวรรณ	เลิศศรีสันต์	อนุกรรมการ
๑๒. นางสาวไหม	จบกลศึก	อนุกรรมการ
๑๓. ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข ^๖		อนุกรรมการ

๑๔. ผู้แทนกรรมการศาสนา ^๑		อนุกรรมการ
๑๕. นางสาวเอิบบุญ	สุทธิประภา	อนุกรรมการ
๑๖. นางสุภรณ์	สภาพงค์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๑๗. นางปราณี	ปราบริบูรณ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๘. นางวรรณิ	จันทร์ศิริ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๙. นางระวีวรรณ	ภาคพรต	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๐. นางสาวอุ้มบุญ	สิงห์อัศวิน	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ทั้งนี้ ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการให้รางวัลหรือค่าตอบแทนผู้จัดทำหลักสูตร หนังสือหรือคู่มือที่ใช้ในการเรียนการสอน พ.ศ. ๒๕๒๗ และตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการตรวจและการพิจารณาหนังสือหรือคู่มือที่ใช้ในการเรียนการสอน พ.ศ. ๒๕๒๔

ตั้ง ณ วันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

(นายบุญชู โรจนเสถียร)

รองนายกรัฐมนตรี

ประธานคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ

^๑ คุณหญิงภรณ์ มหามนต์

^๒ คุณหญิงอุไรวรรณ เลิศศรีสันต์

^๓ นายจำเริญ เสกธีระ (พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๕) นายพนม พงษ์ใหญ่ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๗) นางเกษมา วรวรรณ ณ อยู่ยง (พ.ศ. ๒๕๓๗-ปัจจุบัน)

^๔ นายโกวิท ประวาลพุกษ์ (พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๓๕) นายชิน แก้วยศ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๗) นายสงบ ลักษณะ (พ.ศ. ๒๕๓๘-ปัจจุบัน) นายสมาน ซาดิยานนท์ (พ.ศ. ๒๕๓๗-ปัจจุบัน)

^๕ นางสาวสมลักษณ์ วงศ์งามข้า

^๖ นายแพทย์ชินโฮสต์ หักบำเรอ และนางสุภาณี เขียมฉวี

^๗ นายไสว มาลาทอง

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออุทิศกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา
เรื่อง สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา ศาสนา และสาธารณสุข ขึ้น
กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๓๘

(นายสุรรัฐ ศิลปอนันต์)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว นายสุคนธ์ วิบูลย์ศิลป์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๗

